

Jean Jaurès

Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi

Henry Heller'in Önsözüyle

*dipnot

Kitabın Özgün Adı
A Socialist History of the French Revolution

Dipnot Yayınları: 245
ISBN: 978-605-4878-70-3
Sertifika No: 14999

Editör: Soner Torlak
Çeviri: Koray Büyüktuncer
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
1. Baskı: 2016 / Ankara

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Jean Jaurès

FRANSIZ DEVRİMİ'NİN SOSYALİST TARİHİ

Henry Heller'in Önsözüyle

İngilizceden çeviren
Koray Büyüktuncer

*dipnot yayınları

İçindekiler

ÖNSÖZ

Henry Heller

Fransız sosyalistlerinin öncüsü Jean Jaurès, Birinci Dünya Savaşı arifesinde, milliyetçi bir fanatik olan Raoul Villain tarafından katledildi. Savaş yaklaştıkça, Sosyalist Parti'nin lideri Jaurès, savaşın başlamasını önlemek için kahramanca mücadele etmiş ve hatta Fransız ve Alman hükümetlerini barışa zorlamak için genel grev çağrısı yapmıştı. Yaklaşan savaşa destek verenlerin yükselen seslerinin karşısında, barış mücadelesi veriyordu. Kendi örgütünden birçok partili ve "dönek" Karl Kautsky de dâhil olmak üzere Almanya'daki pek çok sosyalist lider de bu savaş taleplerine boyun eğmişti. Jaurès direniyordu; çünkü savaşın Avrupa, Fransızlar ve sosyalizmin geleceği için bir felaket olacağına inanıyordu. Fransız Devrimi sırasında Jaurès'nin Jakoben bir lider olan kahramanı Robespierre'in savaş karşıtı duruşu gibi Jaurès de savaş karşıtı bir duruş sergiliyordu. Fransa ile Prusya ve Avusturya'nın mutlakıyet rejimleri arasında savaş başlamadan önce Robespierre, bu savaşın yalnızca Devrim karşıtlarının işine yarayacağında ısrar etmişti.[1]

Jaurès, Fransız solunun tarihsel olarak birbirleriyle uzlaşamayan unsurları arasında birlik sağlamış olan bir siyasetçi olarak anıldığı gibi, bir enternasyonalizm ve barış şehidi olarak da anılmaktadır; 31 Temmuz 1914'te katledilmesinin yüzüncü yılı dolayısıyla, yakın bir zamanda Fransa'da anma etkinlikleri gerçekleşmiştir. Jaurès, ayrıca, Fransız Devrimi'nin Marksist tarihyazımına da öncülük etmiştir. Yazdığı *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*, önce makale dizisi olarak, daha sonra da dört cilt halinde yayınlanmıştı (1901-1904)[2]. Devrim'e ilişkin fazlasıyla özgün bir tarih çalışması olduğu gibi edebi bir başyapıt da olan bu devasa yapıt, bugün neredeyse unutulmuş

---

[1] Jean Jaurès (1968), *Histoire socialiste de la Révolution française*, Albert Soboul (ed.), 7 cilt, Paris: Éditions sociales, cilt: 2, s. 168.

[2] Jean Jaurès (1901-1904), *Histoire socialiste de la Révolution française*, 4 cilt, Paris: Rouff.

durumdadır. Bazıları, onun retorik ve dramatik niteliğinin, eskide kalmış bir anlatı çağını gereğinden fazla hatırlattığını düşünmektedir. Yine de, Jaurès'nin üç bin sayfayı aşan bu abidevi çalışması, yalnızca muhteşem bir edebi eser olmakla kalmamış, aynı zamanda da Devrim tarihinin bilimsel incelenmesini başlatmıştır.

Jaurès'nin çalışması, Devrim'i, onu kapitalist ve burjuva devrimi olarak gören Karl Marx'ın materyalist tarih anlayışı perspektifinden incelemiştir. Devrim'in öncü akademik tarihçisi Alphonse Aulard, tarihin, birincil kaynakların eleştirel incelemesini temel alması gerektiğine ilişkin bir ilke belirlemişti. Fakat Aulard, Devrim tarihini, hâlâ Devrim siyaseti penceresinden bakarak yazıyordu. Jaurès de, kaynakların eleştirel incelemesine dayanan bir tarihyazımına girişmişti; fakat bu yaklaşımı materyalist tarih yaklaşımıyla birleştirmişti. Bu yaklaşımın tazeliği, çağdaşlarını derinden etkilemişti. Jaurès'nin siyasetini hiçbir şekilde paylaşmayan çağdaş bir eleştirmen olan Paul Lacombe, buna rağmen, Jaurès'nin yaklaşımındaki özgünlüğe ilişkin düşüncelerini aktarmıştı. Jaurès'nin giriş bölümünü yorumlayan Lacombe, şöyle yazıyordu:

> Bu çalışmada gördüğüm şey, diğer devrim tarihi çalışmalarında eşine rastlamadığım, büyük çapta özgün olan, çığır açıcı bir incelemedir: 1789'da yaşamış olan köylüler, işçiler, küçük ve büyük burjuvazi, küçük ve büyük sermayedarlar, soylular, ruhban, kraliyet soyluları ve diğerlerinden oluşan toplumun katmanlı sınıflarının ekonomik koşullarının başlangıç niteliğinde fakat adım adım bir değerlendirmesidir. Bunlar mantıklı bir sırayla aktarıldıktan sonra, idari birimlerin ticari ve sınai bir bakış açısından yapılan değerlendirmesi takip eder. Kısaca bu, Fransa'nın ekonomik faaliyetlerinin bir anlatımıdır.[3]

Daha sonra, Jaurès'nin Devrim anlatımı, devrimci siyaset ile süregiden toplumsal ve ekonomik krizler arasındaki karşılıklı etkileşimi temel alarak, bu toplumsal gruplar arasında, takip eden yıllarda art arda yaşanan çatışmaları konu eder. Daha sonra Fransız Devrimi'ne ilişkin "klasik" ya da "Marksist" yaklaşım olarak adlandıracak olan, Fransız halkının bir bütün halinde ana aktör olarak görüldüğü ilk önerme, budur. Marksist bakış açısı, Jaurès'den itibaren, Albert Mathiez, Georges Lefebvre, Albert Soboul, Mic-

---

[3] Paul Lacombe (1908), "Les historiens de la Révolution – Jean Jaurès," *Revue de synthèse historique*, Cilt. 16, sayı.1 s. 164-165.

hel Vovelle, Claude Mazauric ve Guy Lemarchand da dâhil olmak üzere, 20. yüzyıl Fransız tarihçileri tarafından uzun bir hat boyunca geliştirilmiştir. Bu tarihçilerin tümü, Komünist ya da Sosyalist Partilere yakındılar ve çalışmalarını Fransa'yı sosyalizme doğru yönlendirmesini umdukları siyasi ve toplumsal hareketin içsel bir parçası olarak görüyorlardı.[4]

Bu yaklaşım, 1960'larda ve özellikle de Mayıs 1968 başarısızlığından itibaren, "Fransız Devrimci revizyonizmi" adı verilen karşı-hareketin saldırısına uğradı. İlk defa Britanya ve Birleşik Devletler'de ortaya çıkan bu hareket, klasik yaklaşımın, Devrim'in bir burjuva devrimi ve bir kapitalist devrim olduğu yönündeki temel dayanağını reddetmek istiyordu. Kendi alternatif açıklamasını getiremeyen ve İngiliz akademisyen Alfred Cobban tarafından başlatılan bu yeni okul, kapitalizm ya da burjuva sınıfının Devrim'den önce var olduğu düşüncesini çürütmeye çalışıyordu.[5] Cobban'ın şüpheciliği, ABD'de, Marksist görüşün ekonomik temellerine karşı ciddi fakat kusurlu bir görüş sunan, North Carolina Üniversitesi'nden George Taylor tarafından desteklenmişti.[6] Fransa'da ise, revizyonist yaklaşımlar, radikal Jakoben Cumhuriyetinin Fransa'daki anayasal hükümetin gelişimini durduğuna ilişkin ilk görüşü ortaya atan François Furet tarafından desteklendi. Akabinde Furet, Devrim'in raydan çıkmasının derin ve kontrol altına alınamayan toplumsal güçler yüzünden değil, fanatikleşen entelektüellerin yıkıcı düşüncelerinin sonucu olarak gerçekleştiğini söyleyerek, daha da ileriye gitti.[7] Furet'nin bir tarihçi olmasının dışında, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın zirve yaptığı yıllarda Fransa'nın önde gelen komünizm-karşıtı entelektüellerinden biri olduğu düşünüldüğünde, Bolşevik Devrimi'yle aralarındaki paralelliğin kasti olduğu anlaşılacaktır.[8]

---

[4] Claude Mazauric (2009), *L'histoire de la Révolution française et la pensée marxiste*, Paris: Presses universitaires de France.

[5] Alfred Cobban (1968) *The Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press.

[66] George Taylor (1962), "The Paris Bourse on the Eve of the Revolution, 1781-1789," *American Historical Review*, Cilt.73, Sayı. 4, s. 951-977.

[7] François Furet (1978), *Penser la Révolution française*, Paris: Gallimard; François Furet ve Denis Richet (1973), *La Révolution française*, Paris: Fayard.

[8] Michael Scott Christofferson (2001), "Françaois Furet between History and Journalism, 1958-1965," *Fransız Tarihi*, Cilt. 15, Sayı.4, s. 421-447.

Gerçekten de revizyonizmin yayılması, Marksizm'in Fransa'da uzun süren kültürel hegemonyasına ve 1960'larda yalnızca Fransa'da değil fakat Britanya'da, Birleşik Devletlerde ve diğer İngilizce konuşulan ülkelerde endişeye sebep olan devrim tehdidine karşı ortaya çıkan siyasi ve entelektüel tepkinin bir parçası olarak düşünülebilir. Öyle ki, revizyonizm, Marksist bakış açısının İngilizce konuşulan ülkelerin üniversitelerinde ölü ilan edilmesine neden olacak kadar başarılı olmuştu. Furet'den ilham alan Birleşik Devletler'deki pek çok tarihçi, "kültürel yönelim" denilen akıma kapılmış ve Devrim'in, Fransa'nın kendine has siyasi kültürüyle açıklanabileceğini iddia etmişlerdi. [9] Fransız kültürünün özgünlüklerinde ısrarcı olmak, Devrim'in evrensel öneminin altını oymak gibi onlara ek bir fayda da sağlıyordu. Bu nedenle, Fransız Devrimci revizyonizmi, özellikle 1970'lerden itibaren Birleşik Devletler'de, sosyal bilimlerde hegemonyaya sahip olan, yapısalcılık-sonrası hareket bağlamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bu tepki, ancak 1970'lerden itibaren ivme kazanmış olan kapitalist karşı-saldırının bir parçası olarak anlaşılabilir. Bu tepki, postmodernizm ve neoliberalizm aracılığıyla ideolojik bir biçim kazanmış ve Sovyet Komünizmi'nin çöküşüyle de güçlenmişti.

Revizyonizmin açıkça ortada olan bu zaferine rağmen, kendini en çok Michel Vovelle, Guy Lemarchand ve Claude Mazauric'in çalışmalarında gösteren güçlü bir Marksist tarihyazımı dalgası, Fransa'da varlığını sürdürdü. Fransız Devrimi'ne ilişkin Sorbonne'da saygın bir kürsüye sahip olan Vovelle, Devrim'i Marksist bir çerçevede yorumlamaya devam ederken, bir yandan da *Annales* okulundan esinlenen, tarihin yeni nicel ve kültürel eğilimlerini kapsayan bir monografi ve makale dizisi yayınladı.[10] Lemarchand, Devrim'e giden yolu hazırlayan *pays de Caux*'taki (Normandiya) feodal üretim tarzının zayıflamasını konu edinen materyalist çalışmasıyla tecrübe kazandı. Ardından, Fransız Devrimi krizinin merkezindeki dönemde, feodalizmden kapitalizme doğru gerçekleşen belirleyici geçişi gösteren Fransız ik-

---

[9] Michael Scott Christofferson (2013), "Les passeurs de depasseur: les historiens américains de la Revolution francaise et François Furet," *Passeurs de révolution: actes de la journée d'étude organisée à Rouen, le 14 janvier 2013, par la Société des études robespierristes et le GRHis Université de Rouen*, Jean-Numa Ducange, Biard (ed.), Paris: Société des études robespierristes, s. 57-68.

[10] Özellikle Vovelle'nin Hristiyanlıktan çıkarma konusuna ilişkin çalışmalarına bakınız: Michel Vovelle (1988), *1793, la Révolution contre l'Énglise: de la Raison à l'Être Suprême*, Paris: Complexe.

tisat tarihinin 1760'lardan 1830'lara kadar olan bölümünün genel bir resmini çizdi.[11] Son olarak, bir de Rouen Üniversitesi'nde Fransız Devrimi tarihçisi olarak otuz sene çalışmış olan Mazauric vardır. Devrim'e ilişkin klasik görüşün, Komünist Parti'nin ve bu partinin merkez komitesi üyesi olmakla birlikte bir sendikacı olan Mazauric'ten daha sağlam bir savunucusu yoktur. Rousseau, Babeuf, Jakobenizm, Marksist düşünce ve Devrim hakkındaki çalışmalarını içeren pek çok yayını aracılığıyla, her türlü güçlüğe katlanarak, Marksist kurama ve Fransız Devrimi'nin tarih yazımına mükemmel hâkimiyetini ciddi araştırmalarıyla birleştirmişti.[12]

İngilizce konuşulan ülkelerde, kültürel meşguliyetlerin hâkim olduğu yıllardan sonra, Devrim ve kapitalizm arasındaki ilişkiye dair ilginin yeniden canlandığına ilişkin bazı işaretler vardır.[13] Gerçekten de, kendim de dâhil olmak üzere, İngilizce konuşan pek çok akademisyen, revizyonist çalışmalara başkaldırmaya başlayan, Devrim'e Marksist açıdan yaklaşan bir bakış açısı benimsemiştir.[14] 2008'den itibaren patlak veren ekonomik krizin, bu eğilimi yalnızca destekleme ihtimali yüksektir. Fakat işin doğrusu şudur ki, Jaurès'nin Devrim çalışmaları üzerindeki etkisi asla kaybolmamıştır. Millet Meclisi, Jaurès'nin etkisiyle 1903'te Devrim'in ekonomik ve toplumsal kaynaklarının yayımlanmasına nezaret etmek amacıyla, daimi bir komisyon kurdu. Onlarca yıl Meclis nezaretinde yayımlanan çalışmalar, Devrim'in ekonomik ve toplumsal tarihine ilişkin bilgiyi, büyük ölçüde genişletti.[15]

---

[11] Guy Lemarchand (1989), *La fin du feodalismé dans le pays du Caux: conjuncture économique et démographique et structure sociale dans une région de grande culture de la crise du XVIIe siècle à la stabilisation de la révolution (1640-1795)*, Paris: Comité des Travaux historiques et scientifiques; Guy Lemarchand (2008), *L'économie en France de 1770 à 1830: De la crise de l'ancien régime à la révolution industrielle*, Paris: A. Colin.

[12] Claude Mazauric ve Julien Louvrier (2008), "Entretiens de Claude Mazauric avec Julien Louvrier," *Cahiers d'historie critique*, Cilt. 104, s. 19-145.

[13] Livesey, James (2013), "Capitalism and the French Revolution," A. Fairfaz-Cholmeley ve C. Jones (ed.) içinde, *New Perspectives on the French Revolution, e-France*, Cilt. 4, Reading University, s. 19-24.

[14] Peter McPhee (1989), "The French Revolution, Peasants and Capitalism," *American Historical Review*, Cilt. 94, Sayı.5, s. 1265-1280; Peter McPhee (2002), *The French Revolution 1789-1799*, Oxford: Oxford University Press; Gwynne Lewis (1993), *The French Revolution: Rethinking the Debate*, New York: Routledge; Henry Heller (2006), *The Bourgeois Revolution in France 1789-1915*, New York: Berghan Books.

[15] Charles Peyard ve Michel Vovelle (ed.) (2002), *Héritages de la Révolution française à la lumière de Jaurès*, Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence.

Mathiez, Jaurès'nin *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi* adlı eserini 1920'lerde yeniden yayımladı[16] ve Devrim tarihçilerini hatırlatan Lefebvre, Jaurès'nin, onun tek duayeni olduğunu söyledi.[17] Soboul ise, Jaurès'nin eserini, metnin şimdi bile vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olmasını sağlayan güncel bir bilimsel aygıtla destekleyerek kazandırmış olduğu taze yayın sayesinde, metne yeni bir hayat vermiştir.[18] Jaurès'nin, Devrim'i üretim tarzındaki basit bir değişimden ziyade, bir uygarlık dönüşümü olarak da algılamasından dolayı, Furet bile, Jaurès'ye olan hayranlığını belirtmiştir.[19]

Jaurès, 1859'da, Castres'in küçük bir şehri olan Midi'de, gerilemekte olan bir burjuva ailesinin bir üyesi olarak dünyaya geldi. Genç Jean, üretici ve tüccar olmayı başaramayan bir babanın oğlu ve 15 akrelik* bir tarlada çalışarak hayatını kazanmaya mecbur kalan bir köylü olarak, gerçek bir yoksunluk yaşıyordu. Diğer taraftan, amiral ve Donanma Bakanı (1889) olan ve kendini geliştirebilmesi için ona yardım eden bir amcaya sahip olduğu için de iyi bir talihi vardı. Jean'ın vaktinden önce gelişen zekâsı, klasikler üzerine iyi bir temel eğitim aldığı Castres kolejinde, kendini çabucak göstermişti. Birincilikle girdiği saygın Louis-Le-Grand Lisesi'nde ve daha sonra giriş sınavlarında ileride meşhur olacak olan filozof Henri Bergson'un ardından birinci olarak girdiği *École des hautes études*'te gösterdiği üstün başarı ve özenli çalışmaları nedeniyle ödüllendirilmişti. Felsefede uzmanlığını alan Jaurès, önce Albi'deki bir lisede eğitmen olarak çalıştığı, daha sonra ise Toulouse Üniversitesi'nde eğitim verdiği Midi'ye geri döndü. Orada, radikal bir yerel gazete olan *La Dépêche*'de[20] avangart edebiyat eleştirmeni olarak ünlendi. 1885'te 25 yaşındayken, kısmen amcasının yardımıyla Millet Meclisine seçildi. Jules Ferry ve dini etkiye karşı çıkan diğerlerinin yanında yer alarak, Cumhuriyetçilerle birlikte oturdu. 1889 seçimlerinde koltuğunu kaybettikten sonra, felsefe doktorasını tamamladığı Toulouse Üniversitesi'ndeki eğitmenliğine geri döndü. İkinci tezi, Luther, Kant, Fichte ve Hegel'de bu-

---

[16] Jean Jaurès (1922-1924), *Historie socialiste de la Révolution française,*

[17] Jean-Reneé Surrateau (1979), "Georges Lefebvre, discipline de Jaurès," *Annales historiques de la Révolution française,* Sayı.237, s. 374-398.

[18] Jean Jaurès (1967-1973), *Hisroire socialiste de la Révolution française,* Albert Soboul (ed.), 7 cilt, Paris: Éditions sociales.

[19] Christphe Prochasson (2001), "Sur une réception de *l'Histoire socialiste de la Révolution française*: Françaois Furet lecteur de Jean Jaurès," *Cahiers Jaurès,* Sayı.200, s. 49-67.

* Akre: 4.047 m^2'ye karşılık gelen yüzölçümü birimi – ç.n.

[20] Madeleine Rebérioux (1994), *Jaurès, La parole et l'acte,* Paris: Decouvertes Gallimard, s. 31-38.

lunduğunu iddia ettiği Alman sosyalizminin kaynakları üzerineydi. Sosyalizm hakkında ciddi okumalar yapmaya zaten başlamış, Marx'ın *Kapital*'inin birinci cildine aşina olmuştu.[21] 1891'de, kendisinin, insan haklarını savunduğu için cumhuriyetçiliğe, özel mülkiyetin insan haklarına itaatini amaçladığı için de sosyalizme bağlı olan bir cumhuriyet solcusu olduğunu söylüyordu.[22]

Carmaux madencilerinin şiddetli grevine katılması, bir sene sonra onu kesin olarak sosyalist tarafa dahil etmiş oldu. Greve sebep olan şey, Jean-Baptiste Calivignac isimli bir işçinin Carmaux'nun sosyalist belediye başkanı olarak seçilmesi nedeniyle işten çıkarılmasıydı. Madenciler, bu kişinin işten çıkarılmasını, işçilerin siyasete katılım ve oy verme hakkına yapılmış bir saldırı olarak görüyorlardı. Grev devam ettikçe, bu rezaletten esef duyan bir yönetimin başı olan Cumhurbaşkanı Sadi Carnot, buna rağmen, çalışma hakkının savunulması için grevcilere karşı orduyu göndermeyi uygun gördü. Jaurès, işçileri savunan gazetelerde, vatandaşların aleyhine sanayici ve bankacıların yanında yer alan hükümeti suçluyordu. Sosyalizme geçişini ilan eden Jaurès, bağımsız bir sosyalist olarak Parlamentoya seçilmekle ödüllendirilirken; hükümet, geri çekilmeye mecbur kalmıştı.[23] Fakat daha sonra, (pek çok köylü ve işçinin yaptığı gibi, çoğu aşırı solcunun da reddettiği bir burjuva ve bir Yahudi olan) Dreyfus'u savunurken gösterdiği ilkeli duruş, 1898 seçimlerinde koltuğunu kaybetmesine mal oldu. Jaurès, daha sonra, ılımlı bir sosyalist olan Alexandre Millerand'ın Waldeck-Rousseau'nun Cumhuriyetçi Savunma Kabinesine girişini destekleyen cumhuriyetçi ve Dreyfusçu *La Petite République*'nin editörlerinden biri oldu.[24] Lenin, daha sonra, Millerand'ın bu eylemini, sosyalist revizyonizme giden ulusal çaptaki ilk feci hareket olarak yorumlayacaktır. Lakin Dreyfus Olayı esnasında ordu ve Kilisenin güdümünde olan sağın, demokrasiyi tehdit etmesiyle karşı karşıya kalınca Jaurès, Radikal Parti ya da liberal ve demokrat burjuvaziyle yapılabilecek bir işbirliğini destekledi. Ayrıca, böyle bir işbirliğinin, devrimi ikame edecek durumda olmasa bile, işçi sınıfı hareketini güçlendirecek ve küçük burjuvazi ile köylüler arasındaki gerekli birliği sağlaya-

---

[21] A.g.e. s. 52.

[22] A.g.e. s. 48.

[23] A.g.e. s. 55-56.

[24] Robert Stuart (1992), *Marxism at Work: Ideology, Class and French Socialism during the Third Republic*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 52-53.

cak reformlara olanak sağlayacağına inanıyordu. Cumhuriyet, köylülerin ve küçük burjuvazinin etrafında toplanmaya zorlandığı proletarya demokrasisine gittikçe daha çok bağımlı hale geliyordu. Proletarya demokrasisi, Cumhuriyet'in temel siyasi gücü haline gelince, bunu sosyalizmin gelişmesi takip edecekti.[25]

Jaurès, Dreyfus Olayı'nın ardından 1902'de yeniden Millet Meclisine seçildi ve dini etkiye karşı olan yasaların geçmesinde yardımcı oldu. Radikal burjuvaziyle işbirliğine ilişkin duruşu hakkında ise yeni toplumun eski toplum çerçevesinden hazırlanamayacağını söyleyen anarşistler, devrimci Marksistler ve Sendikalistlerle, yani sol muhaliflerle çatışma içine girdi.[26] Fakat Jaurès'nin bakış açısına göre, devrimci işçi hükümetinin ilk örneği olan Paris Komününün amacı, yalnızca böyle bir demokratik hükümetin kurulması olabilirdi. Dahası, ona göre, solun 1871'den beri verdiği mücadele, aynı amaca yönelik olan siyasi bir mücadeleydi. Fransa, 20. yüzyıla girilmesiyle birlikte, rejimi cumhuriyet olan bir devlet haline gelmişti; sosyalizm mücadelesi ise, bu çerçevede tanımlanmalıydı. Sosyalistler, sadece demokratik cumhuriyetin liderliğini üstlenerek, köylüleri ve küçük burjuvaziyi birleştirebilir ve sosyalizme doğru ilerleyebilirlerdi.[27] Lakin birleşik sosyalist hareketin ya da *Section française de l'Internationale ouvrière*'nin (SFIO) [1905] lideri olabilmek için Jaurès, taktiksel de olsa, reformist gibi görünen konumundan uzaklaşmalıydı. Solun kendini adamış ve tutkulu bir siyasetçisi olan Jaurès, 1914'ten önceki son yıllarını, aşırı milliyetçilik ve toplumsal tepkilerle savaşırken, bir taraftan da parçalı solun birliğini güçlendirmeye çalışarak geçirdi.

***

Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi, demokratik bir cumhuriyet için verilen bu mücadele bağlamında ortaya çıkmıştır. Sosyalist Partinin güçlendirilmesi aracılığıyla, köylüleri, küçük burjuvaziyi ve işçileri birbirine bağlayan çerçeveyi sunan Jaurès'nin düşüncesindeki demokratik cumhuriyet, işte budur. Jaurès'nin bu çalışmasındaki amacı, sosyalizme doğru ilerleyen bu hareke-

---

[25] Gilles Candar (2011), "Jean Jaurès et le réformisme," *Histoire@Politique*, Sayı 13, s. 32.

[26] Ralph Engelman (1973), "The Problem of Jean Jaurès," *Science and Society*, cilt. 37, sayı. 2 s. 198.

[27] Ernest Labrousse (1967), "Preface," *Histoire socialiste de la Révolution française*, Soboul (ed.), Cilt.1, s. 10-11.

tin köklerinin, toplumsal cumhuriyetçiliğin temellerini hazırlamış olan Fransız Devrimi'nde yattığını göstermekti. *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi,* sadık partiyi ve proletaryayı siyasi ve tarihsel olarak eğitmek ve sosyalist hareketin o zaman hâlâ bölünmüş liderlerini birleştirmeye yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştı. Jaurès, çalışmasını, devrimci Marksistler de dâhil olmak üzere, sosyalist hareketin farklı akımlarından gelen entelektüel katılımcıları içine çekecek olan, sosyalizm tarihine ilişkin, 19. yüzyılı kapsayan geniş bir yazınsal projenin bir parçası olarak düşünmüştü. Amacı, bu işbirliğini sosyalist hareketin birleştirilmesini kolaylaştıracak yollardan biri olarak kullanmaktı. Bu konuda, yalnızca kısmen başarılı olmuştu.[28] Jaurès, bir akademisyen ve edebiyat eleştirmeni olmasından kaynaklandığı kadar, uzun yıllar siyasi ve toplumsal mücadelenin içinde olmasından da kaynaklanan yeteneklerini bu çalışmada kullanmıştı. 1890'larda, Fransız Devrimi üzerine ciddi tarihsel araştırmalara başlamıştı. Bir yandan Lamartine, Thiers, Tocqueville, Michelet ve Taine gibi 19. yüzyılın tüm temel tarihçilerini, bir yandan da yeni yüzyıla dair artan bir şekilde uzmanlaşan araştırmaları okuyordu. Daha da önemlisi, Vekiller Dairesi, Bibliothèque Nationale, Musée Carnavelet Archives Nationales kütüphanelerinde bulunan birincil kaynaklara başvuruyordu.

Metnin başlığına "sosyalist" kelimesinin eklenmiş olması, pozitivist tarihçileri şaşırtmıştı. Fakat Jaurès'ye göre bu başlık, kitabın birincil amacı olan işçilerin ve köylülerin siyasi olarak eğitilmesi ereğini tam olarak tarif ediyordu. Kitabın fiyatı düşünüldüğünde, bu amaca doğrudan ulaşılıp ulaşılamadığı tartışmalıdır. Bunun yerine, kitaptaki bakış açısı, devlet okullarındaki sosyalist öğretmenlerin nezaretleri altındakilerde bıraktığı meşhur etki sayesinde, yıllar içinde yayılmıştı. Dahası bu kitap, Fransız Devrimi'nin halka dayandığını ve bu nedenle, Devrim'in yalnızca temsili demokrasinin değil, fakat en nihayetinde sosyalist ve demokratik bir cumhuriyetin kurulacağının ilanı olduğunu göstermek istemişti.[29] Bu tavır, devrimci Marksistler ya da sosyalizmin burjuva kurumları üzerine inşa olamayacağını fakat sadece onlara karşı yapılacak bir devrimin sonucu olarak kurulabileceğini savunan Jules Guesde takipçileriyle (Guesdistlerle) zıtlık teşkil ediyordu.

---

[28] Madeleine Rebérioux (1967), "Le livre et l'homme," *Histoire socialiste de la Révolution française,* Soboul (ed.), Cilt.1, s. 36.

[29] Labrousse, "Preface," s. 15.

Jaurès'nin revizyonizmi, kendini, devrimci bir kırılmanın gerekliliğini açıkça reddetmesiyle gösteriyordu. Jaurès, Fransız Devrimi'nin burjuva himayesi altında gerçekleştiğini açıklığa kavuşturmuştu: "Fransız Devrimi, proletarya hâkimiyetine giden yolu dolaylı olarak hazırladı. Sosyalizm için vazgeçilmez olan iki koşulu yarattı: demokrasi ve kapitalizm. Lakin, esasında burjuva hâkimiyetinin yükselişini temsil ediyordu."[30] İşçilerin Devrim'deki rollerini teslim ediyor, yine de işçi sınıfının burjuva liderliğine bağlı olduğunun altını çiziyordu. Diğer bir taraftan da, halkın bir bütün olarak, ekonomik refaha ve daha derin bir demokrasiye dayanan bir sosyalizmin önünü açacak olan elzem bir rolü zaten oynamış olduğunu vurguluyordu.[31] Cumhuriyetin temelleri, Devrim'le atılmıştı ve Fransa'da sosyalizmin geleceği, derinleşen bir cumhuriyetçi demokrasinin gelişmesine bağlıydı. Bu görüşü, 1789'dan 1794'e kadar belirgin bir ilerleme gösteren Devrim anlatımında, zaten ortadadır. Devrim'in başlarında halk, Üçüncü Zümre'ye açıkça tabiydi ve soyluları ortak düşmanı olarak görüyordu. Fakat Devrim ilerledikçe halk, gitgide burjuvazinin de düşman olduğu bilincine vardı. Gerçekten de, Sylvain Maréchal ve Gracchus Babeuf gibi düşünürler aracılığıyla insanlar, işçilerin, mülkiyeti ve üretim araçlarını kontrol edenlerin çıkarlarıyla çatışan çıkarları olduğunu anlamaya başladılar.[32] Fakat bu tür görüşler, burjuva devriminin doğrudan gelişimini pek fazla etkilemiyordu. Yine de, bunlar, Devrim'in büyük çalkantılarının, geleceğin sosyalist ve demokratik gelişmelerinin tohumlarını barındırması gibi, geleceği hazırlayabilirdi.

Araştırma bağlamında ise, Jaurès, 20. yüzyılın başlarında, Fransa'daki üniversitelerde kendini güçlendirmekte olan ve etkisi gittikçe artan pozitivist tarihin felsefi derslerini tamamen özümsemişti. *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*, derin ve çeşitli bilgiye, birincil kaynaklara ve eleştirel bir analize dayanan materyalist bir tarih ile, 19. yüzyılın retorik tarzında mağrur bir şekilde partizan nitelik taşıyan, hem destansı hem de dramatik bir anlatıma sahiptir. Eleştirel ve tarihsel yöntemin gelişiminin kendisi, hiçbir şekilde siyaset dışı değildir. Dreyfus Olayı yaşandığı zaman, siyasi ve dini muhalefe-

---

[30] Jaurès, *Histoire socialiste de la Révolution française*, Cilt. 1, s. 3.

[31] Bruno Antonini (2004), "Jaurès historien de l'avenir: gestation philosophique d'une 'méthode socialiste' dans l'Histoire socialiste de la Révolution française," *Annales historiques de la Révolution française*, Cilt. 337, Sayı. 3, s. 119, 135.

[32] Raymond Huard (1989), "Peuple et classes dans 'L'Histoire Socialiste de la Revolution Francaise' de Jean Jaureès," *La Pensée*, Cilt.267, s. 68.

te karşı yürüttükleri mücadelede, demokratik cumhuriyet için bir durum oluşturabilecek olan bilimsel ve tarihsel bir yöntem yaratmayı amaçlayan yeni nesil akademisyenlerin arzularına dayanıyordu. Dini ve milliyetçi mitlerin altını oymak ve demokratik ve seküler bir cumhuriyet mücadelesini entelektüel olarak desteklemek için tasarlanmış olan, geçmişin yargılanmasında kullanılacak bir standart yaratmıştı.[33] Lakin bu yöntem, Jaurès'nin elinde, Devrim olaylarının önemini, olayların anlamı açısından anlamak için, sadece Cumhuriyet için bugün verilen mücadeleler açısından değil, sosyalist bir gelecek tesis etmedeki potansiyeli anlamak için bir araç haline gelmiştir.[34]

Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi, krize, yaklaşmakta olan Eski Rejim'i gözden geçirerek başlar. Eski düzenin yıkılması, Yasama Meclisinin kurulması ve Konvansiyon dönemiyle devam edip Thermidor'da radikal cumhuriyetin devrilmesiyle sonlanır. Lacombe, Jaurès'nin bu abidevi çalışmada yaşattığı bütünlük ve devamlılık hissinden hayranlıkla bahsetmektedir. Lacombe, Jaurès'nin bu yeteneğini, apayrı görünen siyasi olay ve akımları belagat gücü sayesinde bir araya getirebilme kabiliyetine bağlar.35 19. yüzyılın büyük tarihçisi Michelet, Devrim'i açıklarken, halkın sefaletini vurgulamıştı. Michelet'e göre, ayaklanmanın sebebi, kırılma noktasına ulaşan, tepeden gelen mali baskıydı. Michelet, halka eziyet ederken imtiyazlıları muaf tutan geriletici vergilendirme sistemini özellikle vurguluyordu. Jaurès ise, Devrim'in temel sebebinin burjuvazinin yükselişi olduğuna işaret ederek, yeni bir çığır açmıştı. Jaurès, sefalet yaşandığını elbette kabul ediyordu. Fakat 18. yüzyılda çarpıcı olan şey, burjuvazinin büyüyen ekonomik gücü ve kendine olan güveniydi.36 Devrim'in sefaletten çok ümitle ilgili olduğunu ayrıntılı olarak belgeleyebilmişti. Dahası, tuzu kuru köylü tabakası için geçerli olduğu gibi, burjuvazinin yükselişi de köy ve kentlerde kendini gösteriyordu. Zengin köylü üreticilerin artan refahına ilişkin olarak Jaurès, kira değerine kıyasla, artan net zirai ürün değerinin ortaya konulmasına öncülük etmişti. Kırsal ekonomiye ilişin yaptığı bu analiz, Jaurès'nin karmaşık ekonomik konuları basit ve açık bir tarzda anlatabilme yeteneğini yansıtmakta-

---

[33] Madeleine Rebérioux (1974), "Jaurès et les historiens dreyfusards," *Bulletin d'histoire économique et sociale de la Révolution française,* s. 19-31.

[34] Antonini, "Jaurès historien de l'avenir," s.120-121.

[35] Lacombe, "Les historiens de la Révolution – Jean Jaurès," s. 168.

[36] Labrousse, "Preface," s. 23.

dır, ki bu tüm eser boyunca sergilenmektedir. Ayrıca, Jaurès'nin okuyuculara, bu türden ekonomik meseleleri, siyasi krizler kadar dramatik bir şekilde gösterebilme tarzı da vardı. Burjuvazinin yükselişini vurgularken, belki de soyluluğun gerilemesini abartmıştı. Modern araştırmalar, alt seviyedeki bazı soyluların talihlerinin kötüye gittiğini, fakat genel olarak soyluların artan kira gelirleri sayesinde, ellerindekileri arttırdıklarını göstermektedir.[37]

Kırsalda yaşanan dönüşüm büyük öneme sahipken, Devrim'in katalizörü ise kentlerden gelmişti. Jaurès yazdığı zaman, küçük burjuvazinin ve işçi sınıfının kentsel dünyasına yakındı ve Soboul ile diğerlerinin araştırmalarının sonuçlarını beklemesi gerekiyordu. Jaurès, daha çok Paris'in ve diğer büyük şehirlerin zenginleşen ve kendine güveni artan kent burjuvazisine odaklanmıştı. Finans ve ticaret dünyasının seçkinleriyle başlamıştı ve özellikle Bourdeaux, Marseilles ve Nantes gibi liman kentlerinde yaşanan ilerlemeyi gösteren sömürge ticareti olmak üzere, dış ticarette yaşanan büyümenin farkındaydı. Bu kent merkezlerinin burjuvazisine damgasını vuran, yalnızca zenginliği değil, fakat aynı zamanda da artan siyasi ve kültürel olgunluğu olmuştu. Madencilik, metalürji, tekstil üretimi ve inşaatta yaşanan gelişmeleri de hesaba katmıştı. Başlatılan bir dizi Palais Royale gibi etkileyici gayrimenkul projeleri de kaydedilmişti.[38] Burjuvazinin büyüyen ekonomik gücünü vurgulayan Jaurès, Devrim'e ilişkin modern yorumlar için önemli etmenler olan ve o yüzyıla damgasını vurmuş olan, birbirini takip eden ekonomik krizler ve tahıl kıtlığı ile işçi ücretlerinde yaşanan düşüşün farkında değildi.[39] Jaurès'ye göre Devrim, 18. yüzyılın sonunda gerçekleşmişti; çünkü burjuvazi, entelektüel ve toplumsal erişkinliğine ulaştığı gibi, ekonomik olgunluğuna da erişmişti. Aynı zamanda burjuvazi, siyasi bilinçleri daha az biçimlenmiş olan çalışan halkın ve köylülerin desteğine de ihtiyaç duyuyordu.[40] Fransa, kitabın asıl odak noktası olmasına rağmen, Jaurès, belirleyici yıl olan 1792'ye dair anlatımının sonlarında, okuyuculara, Devrim'in Almanya, İsviçre ve İngiltere üzerindeki etkilerinin bir portresini gösterebilecek yer de ayırmıştır.[41] Sahip olduğu enternasyonalizm düşüncesi sayesinde, Almanya'ya yönelik sergilediği olumlu yaklaşımla, Almanya'ya

---

[37] A.g.e., s. 17-19.

[38] A.g.e., s. 20-21.

[39] A.g.e., s. 21-22.

[40] A.g.e., s. 23-24.

[41] Rebérioux, "Le livre et l'homme," s. 44-45.

ilişkin o zamanda çok yaygın olan milliyetçilik hissiyatından kurtulabilmişti.[42] Özel bir öneme sahip olan sömürge ve köleliğe dair yaptığı değerlendirme ise bilhassa isabetlidir.[43]

Jaurès'ye göre, kolektif güçler, Devrim'in gidişatını kontrol ediyordu; fakat olayları doğrudan belirleyip belirleyemedikleri tartışmaya açıktır. Jaurès'nin temsil ettiği gibi, siyasi meselelerde hiçbir şey önceden belirlenemez. Kolektif güçler sadece bazı ihtimaller yaratırlar ve bu ihtimaller kısa vadeden çok uzun vade için geçerli olurlar. Kısa vadede bireyler önemli roller oynarlar. Dolayısıyla bireyin iradesi, ahlaki gücü ve zekâsı, olayların sonuçlarını etkileyebilir.[44] Bu düşünce, Jaurès'nin kişisel siyasi tecrübelerinden ve Devrim'e ilişkin çalışmalarından olduğu kadar, klasikler hakkında yaptığı okumalardan da kaynaklanmıştır. Plutarkhos'un *Paralel Yaşamlar*'ı, siyasi eyleme dair kişisel görüşlerini özellikle etkilemişti. Siyasi figürler, kendi dönemleri bağlamında anlaşılmalıdırlar. Gerçekten de, baskın siyasi figürler, kendi zamanlarının en karakteristik ürünleridir.[45] Mirabeau, Necker, Barnave, Danton, Robespierre; eseri büyük ölçüde şekillendiren tüm bu adamlar, o zamanın adamlarıydı ve aldıkları kararlar, nihayetinde önemliydi. Jaurès, bu liderleri nitelerken, sıklıkla onların psikolojik özlerine de nüfuz edebiliyordu. Monarşinin devrilmesi ya da Jirondenler ve Jakobenler arasındaki mücadele gibi önemli olaylar esnasında, bireylerin yaptıkları eylemler, olayların sonuçları için önemli olarak görülüyordu.[46] Jaurès, bu figürleri kendi bağlamı içinde değerlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda da onların davranışlarının ahlaki ve siyasi önemini yargılama işine de girişiyordu. Ayrıca, bu değerlendirmeleri yaparken, kendi siyasi duruşuna rağmen, bir dereceye kadar tarafsız kalmayı da başarıyordu. Kendi görüşünü ise, yalnızca başkalarının görüşlerini ciddi olarak tartışırken açıklıyordu.[47] Sahip olduğu meclis tecrübesini, burada da iyi değerlendiriyordu.

---

[42] Eric Guillet (2010), "Les courbes et les droites. Patience en Allemagne et impatience en France à l'époque révolutionnaire. L'interpretation de Jean Jaurès," *Annales historiques de la Révolution française*, Cilt. 360, s.8-10.

[43] Rebérioux, "Le livre et l'homme," s. 44-45.

[44] Labrousse, "Preface," s. 25.

[45] Jaurès (1967), *Histoire socialiste de la Révolution française*, Cilt. 1, s. 68.

[46] Labrousse, "Preface," s. 25-26.

[47] Lacombe, "Les historiens de la Révolution – Jean Jaurès," s. 171.

Siyasi liderlere verdiği öneme rağmen Jaurès için, her şeyin ötesinde tarihsel olarak belirleyici olan şey, sınıftır. Sınıf, ideoloji ve ekonomi arasındaki aracıdır. Sınıf, yaşam tarzı ve duyguları da dâhil olmak üzere, bireyi şekillendirir.[48] Aynı zamanda, Jaurès, kimi olaylar, toplu tavırlar ve siyasi sorumluluklar hakkındaki değerlendirmelerini de sunar. Jirondenler, amaçları bağlamında devrimci olmasına rağmen, daha sonra karşı-devrimci hale gelen taktikleri açısından, devrimci değildi. Kendilerini Paris'e ve Fransa'nın birliğine dayandırarak Devrim ümidini somutlaştıranlar ise, Jakobenlerdi. Eylül Katliamları'na karşı beslediği nefreti beyan eden Jaurès, Terör Dönemini üzücü bir gereklilik olarak değerlendirirken, devrim mahkemelerinin yargılamalarının hızlanmasına izin veren Prairial Kanunu'nun gaddar ve insafsız olduğunu düşünüyordu. Jakobenler içinde, Cambon ya da Carnot'tan ziyade, Robespierre'in tarafındaydı. Cambon ve Carnot, idarecilerdi; fakat Robespierre, ileri görüşlü bir siyasi liderdi. Michelet'ten Aulard'a kadar pek çok tarihçi, Robespierre'i inatçı bir tiran olarak görüyordu. Jaurès ise, ona karşı, toplumsal davranışların gerçek bir yansıması ve zamanının adamı olan bir kahramanmış gibi tavır sergiliyordu.[49] Fakat aynı zamanda, onu Eylül Katliamları esnasında kana susamışçasına gösterdiği davranışları nedeniyle de eleştiriyordu. Jaurès, önemli ölçüde, Jirondenleri baldırıçıplakların devirdiğini kabul ediyor; fakat Blanqui'nin, ya da o konu bağlamında Babeuf'ün, geleneğini takip eden komplocu azınlıkların gerçekleştirdiği devrimleri suçluyordu.[50] Benzer şekilde, Marat'nın demagojisine fazla tahammül göstermiyordu.

***

Gördüğümüz gibi, Devrim'in Jaurès'nin öne sürdüğü Marksist yorumu, Fransız devrimci revizyonistler tarafından reddedilmektedir. Lakin Jaurès'nin yorumu ve Marksist tarih yazımı üzerindeki etkisi, sol tarafından da hücuma uğramıştır. 1960'larda Daniel Guérin, Fransız Devrimi'nin, *Enragés* ve Hébertistlerden Babeuf'e kadar devam eden radikal hareketlerin açıkça ortaya koymuş olduğu gibi, sınıfsal bilince sahip bir proletaryanın hareketini zaten tecrübe ettiğini söylediği *La lutte de classes sous la Première*

---

[48] Labrousse, "Preface," s. 29.
[49] Rebérioux, "Le livre et l'homme," s. 45.
[50] Labrousse, "Preface," s. 27.

République, 1793-1797 adlı eseri yayımladı.[51] Guérin'e göre, Jaurès, bunu gönülsüzce kabul etmişti ve eğer Devrim solu, kendini nihai olarak burjuva devrimine teslim etmez idiyse; Jaurès, sola da karşı çıkıyordu. Jaurès'ye göre, solun aşırılığı, sosyalist bir gelecek için elzem olan kapitalizmin üretim güçlerinin gelişmesi ve demokrasinin kurumsallaşması için gereken burjuva devrimini tehlikeye atıyordu. Fakat Guérin, Jaurès'nin eserindeki temel zayıflığın şurada yattığı söylüyordu:

> ... Marksizmin sürekli devrim kavramı ile burjuva devriminin sosyal-demokrat kavramı arasındaki daimi salınımda. Bazen burjuva devriminin kanatlarında gelişmeye başlayan bir cenin halindeki proleter devrimi algılıyor. Fakat çok yoğun bir şekilde, tarihi katı dönemlere ayıran ve bu katı dönemlerde sabitleyenlerle aynı yerden bakıyor. Büyük Devrim'e burjuva damgasını bir kez vurduktan sonra, sosyalizm ve demokrasi için iki temel koşul gerçekleşmediği müddetçe, proletaryanın burjuvaziyle hayati bir mücadeleye girdiğini kabullenmeyi reddediyor.[52]

Guérin, Jaurès'yi, halkın çoğunluğu pahasına getirilmiş olsa da, bir savaş tedbiri olarak enflasyonist *assignat*'ı koşulsuz olarak desteklediği için özellikle eleştiriyor; sol tarafından harekete geçirildiği zaman Jakobenlerin baskıcı düzenini desteklerken; onların, kitleleri demagojik olarak güdümlemelerini onayladığı için suçluyordu.[53] Kahramanı Robespierre'i koruyan Jaurès, Robespierre ve fırsatçı Danton'un bildik burjuva bakış açısını kabullenmeyi başaramıyordu.[54]

Guérin'in Jaurès eleştirisi, kendini onun varisi addeden pek çok profesyonel tarihçinin eleştirilerini de teşvik etti. Guérin, şematik olmakla ve yeteri kadar tarihsel olmamakla suçlanıyordu. Lakin şunu da belirtmek gerekir ki, yakın zamanda yapılan araştırmalar, Guérin'in, eleştirilerini ortada hiçbir şey yokken icat etmediğini göstermektedir. Bu eleştiriler, Devrim'e ilişkin *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*'nin yaklaşımını ve onu takip eden Marksist yorumları etkilemiş olan 19. yüzyıl sonlarının Marksist hareketlerindeki temel farklardan kaynaklanmaktadır. Gördüğümüz gibi, Jaurès, eğitimini aldığı ve derinden bağlı olduğu radikal cumhuriyetçi ve parlamenter gele-

---

[51] Daniel Guérin (1968), *La lutte de classes sous la Première République, 1793-1797*, 2 cilt, Paris: Gallimard.

[52] A.g.e. Cilt. 2, s. 412.

[53] A.g.e. Cilt. 1. s. 130; Cilt 2, s. 78.

[54] A.g.e. Cilt. 1, s. 444.

nekten kopmadan sosyalizme doğru ilerlemişti. Cumhuriyetin temel kurumlarından bir kopuş gerektiren bir sosyalizm, onun görüş alanı dışındaydı.[55] Cumhuriyeti, askeri diktatörlüğün ve dini tepkilerin doğrudan tehdidine karşı olduğu kadar, güçlenen kapitalizmin yağmalarına karşı da savunmayı gerektiren *fin de siècle*'nin siyasi mücadelelerinde, bu durum daha da fazla yaşanıyordu. Daha da belirleyici olacak biçimde, Jaurès, işçilerin, köylülerin ve diğer küçük burjuvazinin birleşik bir Fransız sosyalist partisi oluşturmak için kuracakları meclisin, yalnızca demokratik bir cumhuriyetin siyasi çerçevesi içerisinde gerçekleşebileceğinden emindi. *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi* ise, bu stratejiye tarihsel bir meşruiyet kazandırmak için tasarlanmıştı.

Jaurès'nin eserinin ilk ciltlerinin baskısını takiben, Lenin'in daha sonra "dönek" lakabını taktığı Kautsky, Jaurès'nin siyasi revizyonizmini ortodoks Marksizm çerçevesinden şiddetle eleştirmişti. Kautsky, Jakobenizmin Fransız sosyalizme nüfuz eden etkisine karşı uzun süre uyarmıştı. Başka bir deyişle, işçi sınıfı siyasetinin, radikal burjuvazinin siyasi hâkimiyetine girmesine karşı uyarmıştı. Guesde'nin güdümündeki devrimci Fransız Marksistleri tarafından teşvik edilen Kautsky, sınıf mücadelesini vurgulayan ve Robespierre ile Jakobenlere karşı herhangi bir romantizmden kaçınan, Fransız Devrimi'ne ilişkin ilk materyalist kaydı teşkil eden kısa bir tarihsel makaleyi daha önceden yazmıştı.[56] Kautsky, *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*'ni kastederek, Jaurès'yi, proletaryayı Fransız Devrimi esnasındaki tabii konumuna itmekle suçlamıştı. Ocak 1903'e *Die Neue Zeit*'te yazan Kautsky, biri özerk, diğeri ise işçi sınıfını burjuvaya tabii kılma amacında olan, iki proletarya siyaseti olduğu konusunda ısrar ediyordu. Ona göre, Jaurès, Fransız Devrimi'nin siyasi düşünce biçimlerine dönerek, sınıf mücadelesini ikame etmeye çalışıyordu. Amacı, sosyalizmi ortodoks Marksizmin yerine, İnsan Hakları Beyannamesi'ne dayandırmaktı.[57] Guesdistler, bu noktada hâlâ burjuvaziyle uzlaşmayı ve demokratik cumhuriyetin yanılsamalarını reddeden Kautsky'i takdir ediyorlardı.[58] Bunun, Jaurès'nin, Devrim'in her şeyin öte-

---

[55] Franco Venturi (1966), *Historiens du XXe siècle: Jaurès, Salvemini, Namier, Maturi, Tarle et discussion entre historiens italiens et soviétiques*, Geneva: Droz, s. 6-7.

[56] Bertel Nygaard (2009), "Constructing Marxism: Karl Kautsky and the French Revolution," *History of European Ideas*, Cilt. 35, Sayı. 4, s. 450-465.

[57] Jean-Numa Ducange (2010), *Le socialisme et le Révolution française*, Paris: Demopolis, s. 28.

[58] Stuart, *Marxism at Work*, s.59, 22, 233.

sinde bir burjuva devrimi olduğu ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin 1793 Jakoben biçimimde dahi, her şeyden önce mülkiyet hakkını tasdik ettiğini kabul ettiği ilk cildin baskısının giriş bölümündeki açıklamalarına karşı yapılan bu eleştirilere verilen bir cevap olması muhtemeldir.[59]

Bu anlaşmazlığı en açık şekilde aydınlatan değerlendirme, Marx'ın sürekli devrim kavramının gelişimini inceleyen Neil Davidson'un çalışmasında bulunabilir. Davidson'a göre, Marx, doğru bir şekilde, sürekli devrimin köklerinin Devrim'de ortaya çıktığını düşünüyordu. Marx, Devrim'in büyük bir tarihi olay ve proleter devrimini önceleyen bir emsal olduğunu düşünüyordu. Devrim, tartışmasız olarak, burjuvazinin iktidarı üstlendiği, fakat aynı zamanda da halkın burjuvazinin aleyhine, kendi özerk gelişiminin planlarını yapmaya başladığı bir başkaldırıydı. Diğer bir taraftan, Marx, ileri görüşlü bir şekilde, Devrim esnasında kitle eylemleri vasıtasıyla ne kadar huzursuz edilmiş olursa olsun; kitlelerin radikalizmin, en nihayetinde burjuvazinin yararına işlediğini eklemişti. Proletaryanın gelecekteki temel ihtiyacı, bu ihtiyacının burjuvazininkilerden bağımsız olduğuna yönelik bir anlayışa erişmek ve bu anlayışa siyasi ifade kazandırmaktı. Marx'ın sürekli devrim düşüncesine ve bu düşüncenin Fransız Devrimi'ndeki rolüne ilişkin anlayışı buydu.[60]

Yukarıda anlatılanların ışında, Guérin tarafından yankılanan Kautsky'nin eleştirisi, Jaurès'nin, burjuva devrimi pahasına, sürekli devrimi küçümsediğini söylemek anlamına geliyor. Dahası, Jaurès, bunu revizyonizm siyaseti yararına yapmıştı. Bu, hiç de küçük bir mesele değildi; çünkü devrimci ve reformist siyasetin arasındaki farkları ayrıntılı olarak açıklamaktaydı[61] Ayrıca, bu tarihsel yaklaşım, Devrim'e ilişkin Marksist yorumları kökten şekillendirmişti. Lakin Jaurès'nin *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi* eseri, bütün reformizmine rağmen, devrimci değişime hâlâ ilham kaynağı olabilecek bir çalışma olarak görülebilir, ki bu da, dünyanın her zamankinden çok ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Jaurès de, Marx'ın yaptığı gibi, burjuvazinin Büyük Devrimi'ni işçi sınıfının takip edebileceği büyük bir örnek

---

[59] Rebérioux, "Le livre et l'homme," s. 46-47.

[60] Neil Davidson (2002), *How Revolutionary Were the Bourgeois Revolutions?* Chicago, IL: Haymarket Books, s. 146-148.

[61] Goeffrey Kurtz (2006), "A Socialist State of Grace: The Radical Reformism of Jean Jaurès," *New Political Science*, Cilt.28, Sayı. 3, s. 273.

olarak görmüştü. Ayrıca, Guérin'in tersine, Jaurès, Devrim'i tek bir parça olarak değil, Devrim içinde devrimlerin ya da radikalleşmelerin yaşanabileceği bir bütün olarak görmüştü. Bu nedenle, Jakobenlerin, baldırıçıplakların kitle halindeki desteğine dayanarak Jirondenlere karşı yaptığı darbeyi tamamen savunmuş ve Devrim'in silahla savunulmasını da elbette desteklemişti. Dahası, Konvansiyonun daha sonra yeni ve demokratik bir Anayasa hazırlamasını da tamamen onaylamıştı. Demokrasinin bu şekildeki derinleşmesi, sınıf bilincinin daha da gelişmesi için de önemliydi. Sonuç olarak, *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*'nin siyasi bakış açısı, kapitalizmden, devrimci olmaktan ziyade evrimci bir kopuş için alan bırakmaktadır. Devrim yankısının, devrimin silahlı gücünün ve örneğin Bolivya ve Venezüella'daki kurucu meclislerin toplanmasının, kapitalizmden uzaklaşmak için devrimci adımlar olarak görüldüğü Latin Amerika'nın çoğunda yayılmış olan radikalizm dalgası ışından bakıldığında bu, önemlidir. Dahası, ortaya çıkan bu siyasi krizler, daha fazla ayaklanmaların kapıda olduğu yeni binyıla damgasını vuran süregiden kapitalist krizlerin bir parçası olarak görülmelidir.

1
GİRİŞ

1789'dan 19. yüzyılın sonlarına kadar meydana gelen olayları, halk yığınlarının, işçilerin ve köylülerin yararına, sosyalist bakış açısından anlatmak istiyoruz. Fransız Devrimi'ni, hayranlık uyandıran bir verimliliğe sahip, muazzam bir olay olarak görüyoruz; fakat Devrim'i, tarihçiye Devrim'in sonuçlarını açıklamaktan başka bir şey bırakmayan, olmuş bitmiş bir şey gibi görmüyoruz. Fransız Devrimi, proletaryanın ilerleyişini dolaylı olarak hazırlamıştı. Sosyalizm için iki ana koşulu gerçekleştirmişti: demokrasi ve kapitalizm. Fakat özünde, burjuva sınıfının siyasi ilerleyişini ifade ediyordu.

Ekonomik ve siyasi hareket, büyük ölçekli sanayi, işçi sınıfının azim ve nicelik açısından büyümesi, sınaî ve tüccar feodalizminin kuşatması ve rekabet altında ezilen köylülerin huzursuzluğu, bunlarla birlikte narin hassasiyetleri gaddar ticari toplum tarafından gücendirilen aydın burjuvazinin ahlaki korkuları, yeni bir toplumsal kriz için yavaş yavaş zemin hazırlamıştı. Bu, proletaryanın, mülkiyet ve ahlak dönüşümünü sağlamak adına gücü ele geçireceği yeni ve daha temel bir devrim olacaktı. Bizim anlatmak istediğimiz ise, 1789'dan itibaren toplumsal sınıfların karşılıklı etkileşimleri ve ilerleyişleridir. Her ne kadar hayatın kesintisiz ve hafifçe gölgelenmiş gelişimde keskin sınırlar ve ayrımlar çizmek bir şekilde keyfi bir karara dayansa da, yine de burjuvazi ve proletaryanın son yüzyılının tarihini belli bir kesinlikle üç döneme ayırabiliriz.

1789-1848 arası ilk dönemde, devrimci burjuvazi galip geldi ve kendi konumunu sağlamlaştırdı. Mutlakıyetçiliğe ve soyluluğa karşı proletaryanın gücünü kullandı; fakat işçiler, verdikleri çetin mücadeleye ve bazı olaylardaki belirleyici rollerine rağmen, yalnızca tâbi bir güç konumundaydı. Bu dönemde işçiler, tarihi bir yardımcı oyuncu olarak nitelenebilirdi. Proletarya, bazı zamanlarda burjuvazide gerçek bir dehşet uyandırıyor, fakat farklı

radikal bir toplum tasavvuruna sahip olmadığı için, aslında burjuvazi için çalışıyordu. Babeuf'ün komünizmi ve birkaç öğretisi ise, yalnızca görkemli bir çırpınma ve Konsüllük ile Birinci İmparatorluk'un yatışmasından önceki devrimci krizin yaşadığı son spazmdı. Proletarya 1793 ve 1794'te bile Üçüncü Zümre'den sayılıyordu: net bir sınıf bilincinden ve başka bir mülkiyet biçimi özleminden ya da mefhumundan yoksundu. Robespierre'in etkisini kaybetmiş düşüncelerinden öteye zar zor geçebiliyordu: küçük köylü malikler ile zanaatkâr küçük burjuvaziden oluşan, siyasi olarak egemen fakat ekonomik olarak durağan bir demokrasi. Sosyalizmin refah, güzellik ve neşe veren harikulade meyvelerinden hiçbirine sahip değildi. En korkunç günlerde, kuru bir alevle, gazap ve haset aleviyle yanıyordu. Bu yeni idealin güzelliğinin ve keskin tadının henüz farkında değildi.

Burjuva toplumu, kendi konumunu sağlamlaştırmaya ve faaliyetlerini barış içinde icra etmeye daha yeni başladığı zaman sosyalist düşünce varlığını hissettirmişti. 1800 ile 1848 yılları arasında Fourier, Saint-Simon, Proudhon ve Louis Blanc, Babeuf'ün izinden gitmiş ve Louis-Philippe döneminde, Lyon ve Paris işçi ayaklanmaları yaşanmıştı. İşçiler "Çektiğimiz acıların kaynağı nedir ve nasıl bir devrim yapılmalı?" diye sorduğunda, burjuva devrimi zar zor galip gelmişti. İşçiler, yıpranmış suratlarının yansımasını, burjuva devriminin sularında gördüler; o sular ki önce köpürmüş ve kabarmış, sonra sakinlemiş ve berraklaşmış, sonunda işçileri dehşete düşürmüştü. Fakat tüm sosyalist sistemlere ve işçi sınıfı isyanlarına karşın, 1848'den önce burjuva hâkimiyeti sağlam kalmıştı.

Burjuvazi, gücün elinden kaymakta ve mülkiyetin dönüşmekte olabileceğine inanmamıştı. Louis-Philippe yönetimi altında, soyluluk ve ruhbanlığa olduğu kadar işçilere karşı da savaşabilecek güce sahipti. Batıda Lejitimist ayaklanmaları bastırdığı gibi, açlıktan kıvranan şehirlerin proleter isyanlarını da bastırmıştı. Guizot'nun[1] debdebesiyle, tarihin doruk noktası olduğuna, geri alınamaz bir iktidar için tarihsel ve felsefi hakkı olduğuna, Fransa'nın yüzyıllar süren mücadelelerini birleştirdiğine ve aklın toplumsal ifadesi olduğuna safça inanmıştı. Ona göre, yoksulluk ve açlık sancılarına rağmen, proletarya bilinçli bir devrimci sınıf değildi. Yeni bir düzen ihtimalini zar zor dikkate alıyordu. Sosyalist "ütopyaların" taraftar topladığı ke-

---

[1] François Guizot (1787-1874) 1948 Devrimi'yle görevden alınan Temmuz Monarşisi dönemi siyasetçisi.

sim, temel olarak "aydın" sınıftan çıkıyordu. Herhangi bir olayda sosyalist sistemler, ya Saint-Simon'unkiler gibi kapitalist düşüncelerle, ya da Proudhon'unkiler gibi küçük burjuva fikirleriyle iyice aşılanıyordu. İşçi sınıfının, kendi bilincine erişebilmesi ve Proudhon'un dediği gibi, diğer toplumsal unsurlardan son kopuşunu sağlayabilmesi için 1848'in devrimci krizine ihtiyacı vardı.

Şubat 1848'den Mayıs 1871'e kadar, yani geçici hükümetten Komün'ün kanlı bir şekilde bastırılmasına kadar süren ikinci dönem, bulanık ve belirsizdi. Sosyalizmin daha o zamandan kendini bir güç ve bir düşünce olarak öne sürdüğü ve proletaryanın kendini bir sınıf olarak ispatladığı doğrudur. İşçilerin burjuva düzenine karşı gerçekleştirdikleri devrimler öyle tehdit ediciydi ki, yönetici sınıflar, bu kızıl heyuladan korkan burjuvaziden ve toprak sahibi çiftçilerden oluşan güçlerini bir araya topluyordu. Fakat sosyalist akımlar, kararsız ve zihni bulanmış bir haldeydi. 1848'de Cabet'nin[2] komünizmi, Proudhon'un karşılıklı bağımlılığı ve Louis Blanc'ın devletçiliği, ümitsizce birbirleriyle çarpıştı. İşçi sınıfına şekil vermiş olması gereken düşüncelerin döküm kalıbı tutarsız ve noksandı. Kuramcılar, döküm fırınından çıkan bu eriyik metal üzerinde tartışırken, Aralık'ın Adam'ının[3] öncülüğünde ortaya çıkan tepkime, henüz şekillendirilmemiş tüm kalıpları kırdı ve metali soğuttu. Komün yönetiminde bile Blanquistler, Marksistler ve Proudhoncular birbirinden farklı işçi sınıfı düşünceleri öne sürüyordu. Eğer Komün galip gelmiş olsaydı, onun hangi sosyalist ideali uygulayacağını söylemek mümkün değildir.

Dahası, hem eylemde, hem de düşüncede bir kafa karışıklığı ve bir iç içe geçme durumu söz konusuydu. 1848 devrimini, radikal demokrasi ve en az onun kadar işçi sınıfı sosyalizmi hazırlamıştı; Haziran günleri boyunca burjuva demokrasisi, proletaryayı Paris'in ateşli kaldırım taşlarında öldürmüştü. Komün, 1871'de de vadesi geçmiş kiraların ödenmesi hakkındaki kanunun ve Versailles soylularının acımasızlığının öfkelendirdiği esnafın isyanından doğduğu kadar, Paris'in vatansever hüsranından ve cumhuriyetçi cüretkârlığından da doğmuştu.

Sosyalist proletarya bu karışıklığa devrimci damgasını vururken hiç zaman kaybetmemişti ve Marx, Komün üzerine yaptığı güçlü ve sistematik

---

[2] Etienne Cabet (1788-1856). Ütopik sosyalist.

[3] Louis-Napoléon Bonaparte, 2 Aralık 1852'de iktidara gelen 3. Napolyon.

çalışmasında, işçi sınıfının ilk defa iktidarı ele geçirdiğini söylerken haklıydı. Bu, paha biçilemez öneme sahip, tamamen yeni bir olaydı; fakat proletarya, bu sürprizden faydalanmıştı. Proletarya, yalıtılmış ve ateşli başkentin en iyi biçimde örgütlenmiş olan ve en açık görüşlü gücüydü; fakat henüz tüm Fransa'yı kendi tarafına çekebilecek durumda değildi. Fransa, M. Thiers'in önderliğindeki din adamlarına, büyük toprak sahiplerine ve burjuvaziye aitti. Komün, büyük ve ateşe dayanıklı bir külçeye vurulduğunda darmadağın olan ateşte kızdırılmış bir bıçak ucu gibiydi. Proleterler 1848 ve 1871 yılları arasında müthiş bir ilerleme gösterdi. 1848'de proletaryanın iktidara katılımı sadece simgeseldi: Louis Blanc ve işçi Albert Geçici Hükümet'te engellemişti ve hain burjuvazi, onların aleyhine Milli Çalıştay hilesini örgütlemişti. Sosyalistler, Lüksemburg Sarayı'nda platonikçe görüşüp rollerinden vazgeçti ve güçten yoksun, tartışan bir toplumdan başka bir şey olmamayı kabullendi. Başka bir şey yapmaya güçleri olmadığından, çalışmalarının konuşma yapmaktan ibaret olduğunu kabullendi. Sonra, aldatılan işçi sınıfı Haziran'da ayaklandığında, bir an için yeniden gücü eline alabilecek durumda gelmeden önce bastırıldı. 1871'de, Haziran ayaklanmasında* savaşanların çocukları, iktidarı ele geçirip bu iktidarı kullandı. Onlar, isyancı bir güruh değildi; onlar devrimin ta kendisiydi.

Böylece, proleterler önce iktidarı ele geçirdi, sonra kaybetti. Fakat yine de, yeni işçi sınıfı nesline, onların anlayacakları bir umut nişanesi bıraktı. Her ne kadar o zaman için hâlâ belirsiz ve sallantıda olsa da, sosyalizmin, kendisinin çok önemli bir güç olduğunu gösterdiği Komün'ün ikinci dönemi kapandı. Komün, yine de, sosyalizmin, işçi sınıfının topyekûn örgütlenmesine, güveni tazelenen köylülerin ahlaki fethine, burjuva iktidarının büyüsünden kurtulan burjuva aydınlarının yükselişine ve yeni idealler ve yeni mülkiyet biçimleri tesis etmek adına iktidarın topyekûn zaptına doğru düzenli olarak ilerlemekte olduğu şu an içinde yaşadığımız yeni dönemi mümkün kıldı.

Kafa karışıklığı artık korkulacak bir şey değil. İşçi sınıfında ve sosyalist partide fikir birliği mevcut. Gruplar arasındaki çatışmalara ve sığ rekabete rağmen, tüm proleter güçler bir tek yönde birleşmiş ve aynı amaçlar için çalışmakta. Proletarya, eğer yarın iktidara gelseydi, sahip olduğu gücü belirli ve kararlı bir şekilde hemen kullanırdı. Elbette farklı fraksiyonlar arasında

---

* 1848 Haziran Devrimi – ç.n.

uzlaşmazlıklar olurdu: bazıları, toplumun merkezi faaliyetlerini güçlendirmek ve geliştirmek isterken, bazıları da, yerel işçi gruplarına mümkün olan en geniş özerkliği sağlamaya çalışırdı. Halkın tecrübe ettiği yeni ilişkileri, profesyonel federasyonların, komünlerin, yerel grupların ve bireylerin ilişkilerini düzenlemek için, kusursuz bireysel özgürlüğü ve toplumsal dayanışmayı tesis etmek için düşünsel alanda muazzam bir çaba gerekecektir. Konunun karmaşıklığı nedeniyle anlaşmazlıklar ortaya çıkacaktır. Fakat tüm bunlara rağmen, artık ortak bir ruh, sosyalistleri ve proletaryayı harekete geçirmektedir. Sosyalizm, artık muhalif ve güçsüz gruplara ayrılmış değildir. Sosyalizm, hayata daha güçlü tutunan, daha güçlü, yaşayan bir birliktir. İnsanlığın tüm muazzam güçleri, yani emek, düşünce, bilim, sanat ve (insanın evreni yönetmesi olarak düşünüldüğünde) hatta din, yenilenmeyi ve sosyalizmin yükselişini gözlemektedir.

Proletarya nasıl, hangi krizlerle, hangi çabalarla ve ne tür bir evrimle gelecekte oynayacağı belirleyici role sahip oldu? Bunlar, biz sosyalist militanların açıklamaya çalıştığı sorulardır. Biliyoruz ki, ekonomik koşullar, üretim ve mülkiyet biçimleri tarihin temel dayanağıdır. Nasıl ki çalışmak, çoğu insan için hayatın temel unsurudur; nasıl ki çoğu zaman alışkanlıkları, düşünceleri, acıyı, neşeyi ve hatta hayalleri belirleyen meslek, insanoğlu için bireysel faaliyetin ekonomik biçimidir; aynı şekilde, tarihin her döneminde, siyasal biçimleri, toplumsal gelenekleri ve hatta düşüncelerin genel yönünü belirleyen de toplumun ekonomik yapısıdır. Biz de, bu hikâyenin her bölümünde, insan hayatının ekonomik temellerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Mülkiyet hareketlerini ve sınaî ve tarımsal tekniklerin evrimini takip etmeye çalışacağız. Kabataslak bir portre çıkarmak durumunda olduğumuz için buna uygun bir yöntem kullanarak; ekonomik sistemin devletler, edebiyat ve diğer sistemler üzerindeki etkisine genel hatlarıyla netlik kazandıracağız.

Marx'ın –ki dar görüşlü yorumcular tarafından sıklıkla basite indirgenmiştir– ekonomik güçlerin işleyişinin insana dayandığını unutmadığını aklımızdan çıkarmıyoruz. İnsanların tutkuları ve düşünceleri muazzam çeşitliliktedir; insan yaşamının neredeyse sonsuz karmaşıklığı, onu ekonomik bir formüle kabaca ve mekanik olarak indirgemeye izin vermez. Dahası, insan, insanlığın bir parçası olmasına rağmen, insanın çevresinden etkilenmesine ve toplumsal çevresinin bir devamı olmasına rağmen, duyguları ve aklı aracılığıyla, evrenin kendisinden bile geniş bir çevrede yaşar.

Şairin muhayyilesinde insan sistemine en uzakta bulunan yabancı yıldızların ışıkları, dünyanın görünmeyen rutubetinden ayın kırlar üzerinde yüzen sise biçim vermesi gibi, zamanının genel hassasiyeti ve toplumsal hayatın en derin sırlarıyla uyum içinde olan hayalleri yalnızca uyandırabilir. Bu manada, ne kadar uzak ve kayıtsız görünseler de yıldız parıltıları dahi, onları belirleyen ekonomik güçler ve toplumsal sistemlerce uyumlu hale getirilir ve sahiplenilir. Goethe, bir gün bir fabrikaya girdiğinde, üretimi devasa bir üretim aygıtı gerektiren kıyafeti nedeniyle dehşete kapılır. Fakat yine de, Alman burjuvazisinin sınaî gelişimi olmasaydı, Germen dünyası, Faust'un ruhunu parçalayan, yaşamak için sergilediği şaşalı sabırsızlığı asla hissetmeyecek ya da anlamayacaktı.

Toplumsal ve ekonomik güçlerin yarı-mekanik evrimi boyunca, sonsuz evren tarafından insanlıktan soyutlanan özgür ruhun itibarını sergileyeceğiz. En uzlaşmaz Marksist kuramcılar dahi bizi bunun için suçlayamaz. Marx, insan toplumlarının bugüne kadar yalnızca kaderle, ekonomik biçimlerin kör eylemleriyle yönetildiğini çok iyi belirtmişti. Kurumlar ve düşünceler özgür kişinin bilinçli faaliyeti olmamış, bilinçsiz toplumsal yaşamın insan zihnindeki yansıması olmuştur. Marx'a göre, halen tarih öncesi çağlarda yaşamaktayız. İnsanlık tarihi, gerçek anlamıyla, insanın sonunda bilinçsiz güçlerin zorbalığından kurtulup, üretimi kendi aklı ve iradesiyle yönettiği zaman başlayacaktır. Artık, insan aklı, kendi yarattığı ve onu yönlendiren ekonomik biçimlerin despotizmi altında yaşamayacak, evreni özgür ve kendi gözleriyle anlamaya çalışacaktır. Marx, ekonomik kölelik tarafından bozulmayan düşüncenin dünyayı çirkinleştirmediği, tam düşünsel özgürlük döneminin haberini vermişti. Fakat elbette Marx, bilincin noksan olduğu bu çağın karanlığında dahi, büyük insanların özgürlüğü elde ettikleri gerçeğine itiraz etmemektedir. Onlar, tam bilince sahip insanlığın gelişini hazırlıyor. Bu ruhun yaşamının bu ilk manifestolarını kavrayıp kavramamak bize bağlıdır. Onlar, bilim, eylem ve düşler aracılığıyla evrene hükmedecek olan, kölelikten kurtulmuş, komünist insanlığın ışıl ışıl, harika ve özgür yaşamını önceden tatmamızı sağlıyor. Bu, önce birkaç yaprağı uçuşturan, fakat yaklaşan fırtınayı evvelden haber veren bir orman esintisine benziyor.

Böylelikle, tarihi, hem Marx'ın materyalizmi, hem de Michelet'in* gizemciliğiyle yorumlayacağız. İnsanlık tarihinin temeli ve mekanizması ekonomik hayattı; art arda gelen toplumsal yaşam biçimleri boyunca düşünen bir güç olarak insan, birliğe ve şahane evrene aç bir şekilde, akılla dolu yaşamı ve üretken zihnin coşkun topluluğunu arzuluyordu. İskenderiye'nin büyük gizemcisi [Plotinus] "Denizin devasa dalgaları teknemi havaya kaldırdı ve ben, güneş sulardan yükseldiği anda, güneşi görebildim." demişti. Aynı şekilde, ekonomik devrimin kabaran geniş suları, insanlığın teknesini havaya kaldıracak, böylece o, uzun gece vardiyasının yıprattığı o fakir balıkçı, üzerimize doğacak ruhun ilk ışıltısını en yüksek yerden selamlayabilecek.

İnsanın muazzam olgusuna dair ekonomik yorumlarımıza rağmen, tarihin ahlaki değerini küçümsemeyeceğiz de. Asil Özgürlük ve İnsanlık kelimelerinin geçen yüzyılda, sıklılıkla sömürü ve baskı rejimine kılıf olarak hizmet ettiğini elbette biliyoruz. Fransız Devrimi İnsan Hakları'nı ilan etmişti, fakat varlıklı sınıflar bu kelimelerin anlamlarına burjuva ve sermaye haklarını da ekledi.

Onlara göre insanlar, sahip oldukları hâkimiyetin tek biçimi mülkiyetin kendisi olduğu zaman özgürdü; fakat mülkiyet, diğer her şeyi kendi hizmetine sokan egemen bir güçtür. Bu nedenle, burjuva toplumunun temeli, riyakârlıkla birleşen korkunç bir sınıf bencilliğidir. Fakat yeni gelişmeye başlayan Devrim'in devrimci burjuva çıkarlarıyla insanlığın çıkarlarını birleştirdiği anlar da vardı ve çoğu zaman kalpler, içtenlikle hayranlık uyandıran bir şevkle doluyordu. Burjuva anarşisinin serbest bıraktığı sayısız çatışmanın ortasında ve partiler ile sınıfların mücadelesinde pek çok kıvanç, kahramanlık ve cesaret örneği de vardı. Kanlı kavgaların üstesinden gelerek, iradenin tüm kahramanlarını aynı saygı ile selamlayacağız; 1851'de kanunsuz addedilen cumhuriyetçi burjuvaziyi de ve Haziran 1848'de hayatını kaybeden takdire şayan proleter savaşçıları da yücelteceğiz.

Geçen yüzyıl boyunca, o zaman hala belirsiz olan bir ideal için çoğu kez hayatını kaybeden hakarete uğramış proletaryanın militan erdemlerine özel bir önem verdiğimiz için bizi kim suçlayabilir? Toplumsal devrim, yalnızca koşulların zorlamasıyla gerçekleşmeyecek; devrim, insan gücüyle, bilinç ve iradenin enerjisiyle gerçekleşecek. Tarih, insanları bireysel kahramanlık ve

---

* Jules Michelet (1798-1874). Büyük Fransız tarihçilerinden. Etkileyici ve dâhiyane bir eser olan *History of the French Revolution*'ın [*Fransız Devrimi'nin Tarihi*] yazarıdır – ç.n.

soyluluk ihtiyacından muaf tutmayacak ve yarının komünist toplumunun ahlaki değerleri, bugünün militan sınıfının bireysel bilinçlerinin ahlaken yükselmesiyle belirlenecektir. Geçen yüzyıl boyunca devrimci bir görev olarak, ölümü muhteşem bir şekilde küçümseyen ve bu düşünceye tutkuyla bağlanan kahraman savaşçıları bir düşünün. Plutarkhos'un *Yaşamlar*'ını okuyan Devrim insanlarıyla alay etmeyeceğiz. Elbette, Plutarkhos'un onlara ilham verdiği muazzam içsel enerji patlaması, olayların gelişiminde fazla bir etkide bulunmadı; ancak şiddetli fırtınaların yıldırım oklarının yarattığı korkudan yüzlerinin şekli değişmiş olsa da, Devrim insanları, fırtınaya karşı dimdik durabildi. Eğer ihtişam tutkusu, onların özgürlük arzusuna ve mücadelede esnasında gösterdikleri cesarete ilham kaynağı olmuş ise, muhakkak ki, kimse bunu onların yüzüne vurmayacaktır.

Burjuva devriminden proleter devrime hazırlık dönemini kapsayan bu sosyalist tarihi anlatırken, insan hayatına dair hiçbir unsuru atlamayacağız. Toplumları, aklın gerçeğe dair hararetli özlemini, çileye, tiranlığa ve ölüme meydan okuyan insan bilincinin asil coşkunluğunu ve bunların tümünü yöneten temel ekonomik evrimi anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız. Proletarya, ekonomik hareketi gidebildiği yere kadar götürerek kendini özgürleştirecek ve insanlığın kendisi haline gelecek. Bu nedenle proletarya, ekonomik faaliyetin ve insani ihtişamın tarihteki rolü hakkında tam bir bilince sahip olmalıdır. Okuyucularımızı Marx, Michelet ve Plutarch'ın birbirlerinden tamamen farklı doğasıyla şaşkına çevirme riskini göze alarak belirtmeliyiz ki, bu savaşçıların her birinin kendi düşüncesinden bir parça ile iştirak edeceği ve onlara aynı düstur ve inanç gömleğini giydireceğimiz bu üçlü esin kaynağı ile bu mütevazı tarihi yazıyoruz.

2
DEVRİM'İN NEDENLERİ

Soylu Sınıfı ve Feodalizm

Eski sistemde halka soylular, Kilise ve Kral hükmediyordu. Soylular, Fransız monarşisinin gelişmesiyle, Orta Çağ'da sahip olduğu gücü yavaş yavaş yitirmişti. Onlar, artık tam anlamıyla hükümdar değildi, içlerinde en güçlüleri, daha önce krala baş kaldırmış olan vasallardı; onlar, artık yalnızca kralın maiyetinde bulunanların en önde gelenleriydi. Fakat hâlâ muazzam imtiyazlara sahipti.

Her ne kadar kraliyet yargısı tarafından etkisi azaltılmış ve bastırılmış olsa da, derebeylik yargısı var olmaya devam etti; büyük tımarların hâkimlerinin yetkileri, kraliyet hâkimlerinin lehine, el koyulanların ilkiydi, fakat daha küçük tımarlarda ve soyluların küçük nüfus sahalarında adalet, derebeylik hâkimleri arasında paylaşılıyordu. Feodal haklarla doğrudan ilişkisi olmayan davalarda kendilerini bilgi toplamayla ve herhangi bir suçun varlığını belgelemeyle sınırladıkları doğrudur; fakat böyle yapıyor olmaları kendi içinde önemliydi. Feodal haklara dair tüm davalara bakıyorlardı ve bu davalar öyle çeşitli, öyle karmaşık ve mülkiyet ve mübadeleye ilişkin bütün sisteme küçük köklerle öyle bağlıydı ki, derebeylik hâkimi, aslında oldukça geniş yetkilere sahipti. Yerel mahkemelerin isnatlarını dinleyen bugünün sulh hâkimlerini düşünüldüğünde, Devrim'in arifesinde, derebeylik hâkimlerinin konumuna dair bir fikir edinilebilir.

Sıradan olaylarıyla, küçük ve rahatsız edici çatışmalarıyla mütevazı kırsal hayat, neredeyse tamamen onların yetkisi altındaydı, böylelikle de onları tayin eden lortların yetkisi altındaydı. Bu nedenle lortların, taraf oldukları bu feodal anlaşmazlıklarda egemen hâkimler olduğu söylenebilir; bu ege-

menlik sayesindedir ki 18. yüzyılın son çeyreğinde soylular, bugün toplumsal mülkiyet adını verdiğimiz, kırsal alanların "bölge halkının" mülkiyetini yağmalayabiliyordu.

Burada, Fransız monarşisinin ne kadar bencil ve öngörüden ne kadar yoksun olduğunu görüyoruz. Soyluların yüksek hâkimlerine el koymuş, kraliyet gücünün büyümesine engel olan daha geniş feodal yetki alanlarını ortadan kaldırmıştı; böyle yaparak hem kendisinin hem de halkın genel çıkarlarına hizmet etmiş, fakat sadece derebeylik yargısının kraliyet gücünü köstekledİği yüksek seviyedekileri bastırmıştı. Baskı altında tuttuğu kırsal hayatın soluğunu kesen en alt seviyedekilere ise dokunmamıştı.

Feodal yargıyı bastırmakla kraliyet, hem ulaşabildiği alanları genişletmek, hem de kendini korumak istemişti. Bir an için bile köylüleri korumayı düşünmemişti; derebeylik adaletinin pençesindeki köylüler ise, arsız bir bitkinin sayısız filizleri arasında geçen kötü bir hasat gibi çürümekteydiler. Derebeylik adaletinin son köklerini söküp atmak ise Devrim'in eliyle olacaktı. [...]

Feodal haklar, hâkimiyetini bütün doğal güçlere; büyüyen, hareket eden ya da nefes alan her şeye yaymıştı: balık dolu nehirlere, yulaf ve arpa karışımından yapılan sefil ekmekleri pişiren ve ocakta yanan ateşin alevlerine, yel değirmenlerini döndüren rüzgâra, şişesinden fışkıran şaraba, ormanlardan fırlayan açgözlü avlara ve bahçeleri ve tarlaları tahrip eden yabani otlara.

Köylüler, zorba ve belalı feodalizme çatmadan yollara adım atamıyor, çürük köprüler üzerinden nehirleri geçemiyor, ya da köy bakkalından bir parça kumaş, bir çift tahta pabuç alamıyordu. Eğer, feodalizme bulaşmamak ya da yeni suiistimallere karşı kendilerini savunmak istiyorsa, derebeylik hâkimlerine, küstah kâtiplere ve açlıktan nefesi kokan mübaşirlere bağlı kanun adamlarının, köylülerin hasatlarından kalanlara ve cesaretlerine sivri dişlerle saldırdıkları başka bir oyun biçimi başlıyordu.

Köylüleri saran nefreti tahmin etmek ne kadar da kolay. Köylüler ayaklanmaya ne kadar da hazır olsa gerek. Sahip olmadıkları tek şey ise, kendilerine güvenleri ve özgürleşmeye dair umutları. Fakat yakın zamanda, Devrim'in imtiyaz sahibi yaldızlı otoriteleri dehşete düşüren ilk gök gürültüleri köylülerin umutlarını uyandıracak. Yüzyıllardır uyuklayan köylüleri sarsacak ve onlar korkunç bir çığlıkla ayaklanacak, gözlerindeki şiddetli ışıkla Paris'ten gelen özgürlük fırtınası çağrısına uyacaklar.

Monarşi

Fransa Kralları, eğer soylulardan ayrı ve soylulara karşı hareket edebilseydi, eğer yalnızca burjuvazinin ve köylülerin kralları olabilseydi, bu hareket serbestîlerini feodalizmin son kalıntılarını kırsal kesimden çekip atmak için kullansaydı ve sınaî burjuvazi, tüccarlar ve rantiyeciler için iş güvenliği, kamu sözleşmelerinin adil gözetimi ve devlet parasının tutumlu ve katı yönetimini temin etseydi, 1789 Devrimi büyük olasılıkla asla gerçekleşmeyecekti.

17. ve 18. yüzyılın Fransa krallarının 2. Frederick ve babası gibi tutumlu bir ruha, ya da İsveç'in 2. Gustavus'unun ve Portekiz Kralının soylulara ve rahiplere karşı gösterdikleri katılığa sahip olduğunu hayal edelim. Seküler kudreti ve neredeyse kutsal olan prestijiyle eski monarşimizin, modern Fransa'da modern bir rol oynadığını da hayal edelim. Böyle bir monarşinin ülkemizi proleter bir devrimin eşiğine götürmesi oldukça mümkün olurdu. Böyle bir monarşi, burjuva ve kapitalist olup, elinde en son kalan tüm güçlerin sonuncusu, yani Sermaye gücü ile ortadan kalkardı.

Fakat Fransız Kraliyeti olayları anlayabilecek ya da yeniliklere açık olabilecek yetenekten yoksundu; şüphesiz tarihsel olarak böyle bir kabiliyete sahip değildi.

Yeniçağlara uyum sağlayabilmek için fazlasıyla yaşlı ve eski güçlere fazlasıyla bağlıydı.

Felsefi Ruh

18. yüzyılın sonlarında iki büyük devrimci güç, akılları ve şeyleri tahrik etti ve olayların şiddetini muazzam bir şekilde artırdı. Bu iki güç şunlardı:

Bir taraftan Fransız halkı fikri olgunluğa, bir taraftan da Fransız burjuvazisi toplumsal olgunluğa ulaşmıştı. Fransız düşüncesi, kendi ihtişamının bilincine erişmiş ve analiz etme ve çıkarım yapma yöntemlerini tüm gerçekliğe, topluma ve doğaya uygulamak istiyordu. Fransız burjuvazisi gücünün, servetinin, haklarının ve kalkınmasına dair sonsuza yakın ihtimalinin bilincine varmıştı. Bunlar, Devrim ateşinin iki aydınlık kaynağıydı. Devrim bunlar sayesinde mümkündü ve bunlar sayesinde muhteşemdi.

M. Taine, klasik ruh olarak nitelendirdiği Fransız düşüncesinin Devrim'e olan etkisini yanlış bir şekilde –hatta bence çocukça– yorumlamıştır. Dev-

rim, ona göre tamamen soyuttu. Boş ve belirsiz olan eşitlik, insaniyet, hak, toplumsal egemenlik ve ilerleme kavramları aracılığıyla sistematik hataların en kötüsüne ve aşırılığa sebep olmuştu. Fransız düşüncesini gerçeğin keskin ve karmaşık algısından mahrum eden klasik kültür olmuştu; 18. yüzyıl Fransızını asil fakat boş genellemelere alıştıran buydu.

Böylece, M. Taine'ye göre devrimciler, insanların ve koşulların gerçek çeşitliliğini doğru anlayamamışlardı. Bir anda yönetmek zorunda kaldıkları 27 milyon insanın tutkularını, içgüdülerini, önyargılarını, cehaletlerini ve alışkanlıklarını görebilme kabiliyetinden yoksunlardı. Bu nedenle, toplumsal hayatı ve bireysel varlığı reforma sokma bahanesi altında, bunları altüst etmişti. Taine'ye göre, Devrim'in ütopyacılığa, maceraya ve şiddete dönüşmesine zemin hazırlayan şey, toplumların idaresine uygulanan bu dar klasik ideolojiydi. M. Taine, 1. Napolyon'un Devrim karşıtı özdeyişini tekrar etmektedir: "Bu ideologların işiydi." Fakat bu konuda Napolyon'u da geçerek Devrim'in ihtişamını ve gücünü hafife almıştı. Suçlaması daha da ileri gitmektedir: devrimci ideolojiyi alenen itham etmekle kalmayıp milli ideolojiyi ve Fransız ruhunun temellerini de suçlamaktadır.

M. Taine, bu konuda tamamen yanlıştır. Ne klasik ruhu, ne de Devrim'i anlamıştır. Kesin bilgiyi ve açık görüyü boş skolâstik ve gerici ideolojiye ikame eden odur.

Soyut ve nafile olmaktan çok öte, Devrim, tarihin gördüğü devrimler içinde en asli, en uygulanabilir ve en dengeli olanıydı. Bunu ileride göreceğiz.

Devrim insanları, gerçeğe dair derin bir bilgiye ve içine sürüklendiği karmaşık zorluklara dair fevkalade bir anlayışa sahipti. Genel Meclis'in *Cahiers*'lerinde yazılanlardan, daha geniş, daha açık ve daha bilgili bir eylem programı hazırlanmamıştır. Daha uygun ve daha kararlı olan yöntemlerle tamamen gerçekleştirilen başka bir program daha yoktur. Göreceğimiz gibi, Fransız Devrimi bütün amaçlarını gerçekleştirdi. Toplumsal koşulların elverdiği her şeyi, yeni ihtiyaçların bütün taleplerini ya gerçekleştirdi ya da taslağını çizdi. Geçtiğimiz yüzyılda, Devrim'in çizdiği yolu takip edenler dışında, Avrupa'da ve dünyada başka hiçbir şey başarılı olmadı.

Ütopyacılığı ve kudurmuş, kısır şiddeti gördüğümüz taraf, karşı devrimci taraftır. Devrim'in o hengâmesinin bile bir anlamı vardır: En asli çatışmalar, en aşikâr çıkarlar, devrimci ifade biçiminin altında saklıdır. Toplumsal hayatın bir parçasına tekabül etmeyen tek bir grup, tek bir fraksiyon

yoktu. Velev ki görünüşte en anlamsızı olsun, gerçekler tarafından söyletilmemiş ve tarihsel ihtiyaca şahitlik etmemiş tek bir söz dahi yoktu. Çalışması neredeyse inanılmaz bir cehalete işaret eden M. Taine, Devrim'i bu denli hoyratça yanlış anladıysa, klasik ruha ve soyutlamanın denge kaybına ilişkin kuramına ne demeli?

Bu konuda da M. Taine tamamen yanlıştı. Öncelikle, keyfi soyutlama yoluna giderek, bilimin karşına yanlış bir şekilde klasik ruh dediği kavramı koydu ve 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen bilim için müthiş bir methiye dizdi. Evrenin yapısını, büyüklüğünü ve içindeki gezegenlerin birbirlerine bağlı hareket kurallarını anlatıyordu. İnsana dünyanın ne olduğunu, nerede bulunduğunu, biçimini, boyutlarını, hareketlerini ve muhtemel orijinini öğretmişti.

Sayısız yaşam biçimlerini sınıflandırmakla başlamıştı ve bugüne kadar gururla yalıtılmış olan insanın kendisini öğretmişti; insanın uzun varlıklar zincirinin bir parçası olduğunu ve muazzam hayat ağacının en yukarıdaki sürgünü olduğunu anlatmıştı. İnsan toplumunu tahlil etmeye, toplumsal hayatın sırlarını keşfetmeye ve ekonomik olguları, serveti, rantı, değeri ve üretimi parçalarına ayırmaya kalkışmıştı.

Kısacası bilim, gökyüzünde zar zor fark edilen yıldızların uzaklardaki hareketlerinden fabrikalarda yeni işlerin başlangıcına kadar, doğanın kendisinin devam eden bir sırayla yaptığı gibi, her şeyi anlamaya ve geliştirmeye çalıştı. 17. ve 18. yüzyılların bilim adamlarının yaptığı şey buydu. Taine'ye göre, klasik ruh, Fransızları muazzam gerçekliğe dair birkaç genel ve özet halindeki düşünceyi, hazır ve anlamsız iletişim şemalarını ve korkunç ütopik şemaları devam ettirmeye alıştırmasaydı; bilimin kamusal eğitimi, ideal hale gelecekti.

Sağlam ve sarsılmaz bilim, salonların ince dumanına dönüştü ve daha sonra, toplantılarda ve kulüplerde bozuldu. Tüm bunlar Devrim'in kibrinin ve budalalığının sonucuydu.

M. Taine, modern bilim ve klasik ruhu nasıl bir hayali kesim ile birbirinden ayırabildi? Bu iki güç, birbirlerine bağlı olmakla kalmayıp, aynı zamanda da iç içe geçmiş bir haldeydi. [...]

Eğer 18. yüzyılın âlimleri kendilerini Benedictine arşivlerine gömülü olan sıkıcı monografilerle ve sabır gerektiren geçmişin allame araştırmalarıyla sınırlandırsaydı; bu, dinî, monarşist ve feodal mutlakıyet için kabul

edilebilir olurdu. Eğer Fransız düşüncesi, 16. yüzyılda olduğu gibi, yozlaşmış sözlerde oynasa ve isyanlarını Rabelaisci sözlerin belirsiz ve bulanık sularında gömseydi; bu durum da tüm tiranlar ve imtiyaz sahipleri için kabul edilebilirdi. Eğer 18. yüzyılın âlimleri romantizme başlayıp eski bir kilisenin eski kapısını, ya da eski bir şatonun eski kulesini ağdalı sözlerle ve itinayla tasvir ederek zamanları heba etselerdi; rahipler, keşişler ve soylular bunu da kabul ederdi.

Fakat klasik düşüncenin yapacak başka işleri vardı. Düşüncenin özgür gelişimine, emeğin büyümesine ve bireyin itibarına karşı çıkan tüm hurafelerden, tüm tiranlardan ve tüm imtiyaz sahiplerinden kızgınlıkla ve açıkça söz ediyorlardı.

Bunun kavgasını verebilmek için doğrudan, ciddi ve güçlü bir dile ihtiyacı vardı. M. Taine'nin benimsemek istediği duyguların, sözel garabetin ve sistematik pitoreskin aşırı yükünü reddetti. Tutkulu ve tetikte olarak, aydınlığın ışıklarını her yöne saçıyor ve var olan tüm kurumların doğaya ve akla aykırı olduğunu ilan ediyordu.

Büyük fakat basit düşüncelere seslenmeseydi; eski, zamanı geçmiş ve alacalı bir dünyayı nasıl imha edebilecekti? Klasik düşünce, Fransa'yı kölelikten ve adetlerinden, her bir feodal hakkı, her bir dini iddiayı ve her bir kraliyet eylemini bir köy avukatı gibi tartışarak mı kurtaracaktı? Her şeyi kapsayan bir çaba gerekliydi: insanlığa, doğaya ve akla tutulan güçlü bir ışık ve coşkun bir sesleniş.

Klasik düşüncenin gerekli temel unsurları, gerçeklere dair kesin ve derin bilgiyle birlikte ayrıntılara ilişkin merakı hiçbir şekilde dışlamamıştı. Bu da M. Taine'nin ikinci hatasıdır. Taine, soylu klasik biçimin hakikat ve hassasiyet hususunda ne denli zengin olduğunu görememişti.

Taine'nin 17. yüzyılın yazını hakkındaki yüzeysel değerlendirmesini tartışmaya zamanım yok, fakat 18. yüzyıl âlimlerinin belgeleme işine gösterdikleri muazzam çabaya nasıl karşı çıkılabilir? 18. yüzyıl, tarihsel ve sosyal alanlarda bir hatıratlar yüzyılıydı. Bununla birlikte, ekonomi ve teknoloji alanlarında ne kadar çok çalışma, ne kadar çok araştırma yapılmıştı! Bilimler Akademisi, sınaî üretim ve yeni icatlara ilişkin muhteşem bir yayın hazırlamıştı. Tahıl ve piyasa ürünleri hakkında istatistikler ve figürlerle desteklenen açık, ayrıntılandırılmış çalışmalar ve kitaplar boldu. Bununla birlikte iktisatçılar, kendilerini genel kuramları formüle etmekle sınırlandırmıyorlardı. *Éphémérides* isimli yapıtlarında fiyatlar, mallar ve piyasanın duru-

muna ilişkin günlük değişimlerden bahsediyordu. Bir çeşit paraya dönüştürme sistemi aracılığıyla feodal hakların ortadan kaldırılmasına dair barışçıl ve uygulanabilir yöntemler ile birlikte feodal düzen hakkında basılan kitaplar ve broşürler çoğalmıştı. Yüzyılın son çeyreğinde, monarşist tarım toplulukları, son derece asli çalışmalar yayınladı. Fabrika müfettişleri hükümete, modern işçi kurumlarımızın bugün dahi reddedemeyecekleri mahiyette raporlar gönderdi. Devrim'den beş sene önce yazılan, sanayinin durumu, üretim biçimleri ve ücretli işçilerin koşulları hakkında son derece kıymetli ve ayrıntılı belgeler olan Roland de la Platière raporlarından yakın zamanda biz de yararlanacağız.

Başka hiçbir yüzyılda yaşamanın ayrıntılarına ve bütün toplumsal mekanizmaların etkileşimlerine 18. yüzyılda gösterilen kadar dikkat gösterilmemiş; başka hiçbir devrim, bu Devrim'de olduğu kadar ciddi çalışmalar ve zengin belgelerle hazırlanmamıştır. Bir gün Mirabeau, Kurucu Meclis'te şöyle haykırdı: "Artık iş yapmaya, çalışmaya zamanımız yok. Neyse ki, fikirlere başlangıç yaptık. Fikirlere ve eyleme bir başlangıç." Fikir adamları daha önce hiç bu kadar hazırlanmamıştı ve 18. yüzyıldaki muazzam belgeleme çalışmalarının farkında değilmiş gibi görünen M. Taine, klasik ruhu yoksullaşmış soyut düşüncelerin soylu sıralanmasına indirgeyerek, bizimle alay etmektedir.

Büyük bir değişim için çıkarı olan ve bu değişimi gerçekleştirebilecek yeteneğe sahip olan yeni bir toplumsal sınıf olmasaydı, bu bilgilerin ve bu zengin felsefenin tümü boşa gidecekti.

Burjuvazi

Bu toplumsal sınıf burjuvazidir ve bu konuda da M. Taine'nin saçmalıklarından hayrete düşmemek mümkün değil. Eski düzende "toplumun yapısını" anlattığı bölümde burjuva sınıfını çalışmayı ve hatta bu sınıftan bahsetmeyi basitçe ihmal etmiştir. Mahvolmuş pek çok soylunun topraklarını burjuvaziye satmış olduğuna yalnızca biraz değinir, fakat geçen iki yüzyıl boyunca burjuvazinin ekonomik büyümesinden hiç söz etmez.

Burjuva hareketini, yalnızca aşırı kibir ve budalaca felsefi bir sarhoşluk olarak görmüş olması muhtemeldir. Küçük şehir burjuvazisinin haysiyeti, soyluların kibrinden dolayı zedelenmişti. Jean-Jacques'ı okudu ve bir Jakoben oldu: Devrim kısaca budur. M. Taine, burjuvaziye devrimci rolünü aşı-

layan ve bu rolü tamamlama gücü veren çıkarlarının devasa gelişiminden dahi şüphe etmemiş gibi görünmektedir.

Saf felsefi kuramlar sanki bütün bir halkı paniğe sokup ayaklandırabilirmiş gibi düşünmektedir. Eğer, *philosophes*'in önermelerini soyut olarak görüyor ve klasik düşüncenin boş olduğunu düşünüyorsa; bu onun, fikir adamlarının kuramlarının temeli ve özü olan ve büyümekte olan burjuvazinin sağlam çıkarlarını görememesindendir. Bu sözde "gerçekçi," kendini felsefe üzerine kitap okumakla sınırlandırmış. Yaşamın kendisini görememiş. Burjuvazinin birinci dereceden bir güç olmasını sağlayan; çıkarlarının daha o zamandan büyük yer işgal ettiği ve uğruna çok fazla tehlikeyi göze aldığı toplumun liderliğini almaya zorlandığı; üretime, emeğe, tasarrufa, sınaî ve ticari ilerlemeye dair muazzam çabalarını görmezden gelmiş. Gerçekten de M. Taine, Marx'ı okumamakla, ya da Augustin Thierry[1] üzerine düşünmemekle bir şey kaçırmış. [...]

Ekonomik Hayat

1789'da Fransız burjuvazisi, ticari ve sınaî faaliyetleri sebebiyle çok güçlüydü. 15. ve 16. Louis zamanının Kral naipliği döneminde iç ticaret çok genişlemişti. Bu gelişmede rol oynayan şahsiyetleri değerlendirmemiz mümkün değildir; fakat kesin olan şey, hızlı büyümenin varlığıdır. Küçük ve orta büyüklükteki şehirlerdeki "butiklerin" durumu ve serveti müşterilerini hayran bırakıyordu.

Kraliyet, eğer ihtiyaç olmasaydı, yarım yüzyıldan uzun bir sürede 12 metre genişliğinde 50,000 kilometrelik karayolu ağı inşa etmezdi. Bu ağ ulaşım ve nakliyat ihtiyaçlarına karşılık veriyordu. Ziraatçılar, ekilebilir alanı azalttığı için yolların genişliğine boşu boşuna itiraz ediyordu.

Tarımsal ve ticari çıkarlar arasında başlamakta olan çıkar çatışmasına son noktayı koyan, gelişiminden aldığı güç sayesinde, ticaret olmuştu. İleride Kurucu Meclis üyesi tayin edilecek olan Dr. Guillotin'e ait bir belgeye göre, Genel Meclis öncesi dönemde, Paris'in tüccarları Kralın ticarete geniş temsiliyet kazandırmasını talep etmişti. Guillotin, Genel Meclis'in toplandı-

---

[1] Augustin Thierry (1795-1856). Etkileyici Fransız tarihçisi. Jaurès burada yazarın *Üçüncü Zümre'nin Oluşumu ve İlerleyişi* adlı eserinden bahsediyor.

ğı son sene olan 1614'teki ticari faaliyetlerin önemsizliğini, ya da en azından vasatlığını, 1789'daki fevkalade faaliyetleriyle coşkuyla karşılaştırmıştır.

1776'da İskonto Bankasının kurulmasını sağlayan şey bu değişimdir. Banka, sınırlı sayıda ortağın mülkiyetindeydi ve 5,000 hisseye bölünen 15 milyon Franklık bir fonla açılmıştı. Altın satışlarıyla ilişkili olarak, mübadele senetlerinde ve ticari tahvillerde iki ya da üç aylık dönemler için yüzde 4 oranında İskonto yapmak üzere çalışıyordu. Bugün *Fransız Bankası*'na benzer şekilde, tedavüle para sokuyordu. Barındırdığı tüm risklerle birlikte, hâlihazırda var olan sarraf ve bankacıların tüccarlığına uygulanması ve Kraliyet Hazine'sinin daimi zorunlu tasarruflarına direnebilmesi için, böyle bir örgütlenmenin, ticarete ilişkin büyük bir ihtiyacı karşılaması gerekiyordu. Ticari burjuvazinin muazzam faaliyetleri için merkezi bir iskonto ve kredi organı ihtiyaç haline gelmişti. [...]

18. yüzyılın bu örgütlenmelerine günümüzde oynadıkları temel rolleri yüklersek, 18. yüzyılın ticari ve sınaî gelişimini tam olarak anlayamayız. Onların sanayi ve ticaret özgürlüğüne ayak bağı olduğu kesindir. Bir efendi, yani bir patron olabilmek için, yerleşik efendilerin örgütlenmeleri tarafından dayatılan testi geçmek gerekiyordu. Bazı durumlarda oldukça yüksek bir meblağ ödemek gerekiyor ki, bu da fakir *compagnons*'un efendi seviyesine yükselebilmelerini engelliyordu. Dahası, her örgütlenmenin sanayi ve ticari faaliyetleri dikkatle belirlenmişti: filanca şirket sadece filanca ürünü satabilir, filanca kategorideki zanaatkârlar yalnızca filanca kategorideki eşyayı üretebilirdi. Ekonomik faaliyet, böylece devamlı olarak engelleniyor ve bununla birlikte, kıskanç, dar, fakat nesilden nesle geçmeyen profesyonel bir aristokrasi oluşuyordu.

Aslında, efendi olma konumuna göz dikebilen, öyle ya da böyle, yalnızca yerleşik efendilerin evlatları ya da evlatlıklarıydı. Sıkı düzenlemelere ve dışlamalara dayalı bu ruhun pek tercih edilebilir olmadığı ve kapitalizmin girişimci dehasının bu dar ve tarihi geçmiş sisteme alışamadığı açıktır. Yine de, kişisel teşebbüsün bu örgütlenmeler arasında tamamen engellendiği düşünülmemelidir: kurallara ve düzenlemelere rağmen, yenilik ve işbirliği ruhu her zamankinden daha uyanıktı. Fakat tüm bunların ötesinde, bu korporatist sistemin tam ve titiz çalıştığı asla düşünülmemelidir. [...]

Hiçbir yerde –ya da neredeyse hiçbir yerde– köylerin ve kırsal kesimin zanaatkârları, kendilerinin kraliyetin elinde mali bir gasp aracı haline gelen olan bu örgütlenmelerin içine dâhil edilmesine izin vermezdi. Sonuçta ve

özellikle, kapitalist yayılmanın kendini hissettirmeye başladığı büyük ölçekli teşebbüsler, bu kısıtlamalardan kurtulmuştu. Büyük ölçekli ticaret –daha doğrusu alım satım işleri– kendisinin bu şekilde mahkûm edilmesine izin vermeyecek kadar büyük ve akışkandı. 16. yüzyıldan beri bankacılık faaliyetleri büyük ölçekli ticarete eşlik ediyordu. Tüccar aynı zamanda da bankacıydı. Avrupa'daki ve kolonilerdeki yoğun faaliyetleri sebebiyle daimi mübadeleye ve daimi ticaret müzakerelerine neden oluyordu.

Böyle bir ticaret söz konusuyken, sınırlar nasıl çizilebilir, kategoriler nasıl belirlenebilir? Filanca malın teslimatıyla ilgili, yalnızca filanca kategorideki miktarı tahsil edebileceği bir bankacıya nasıl söylenebilir? Doğal olarak, ticaret de İskonto Bankası'nın sahip olduğu aynı esnekliğe ve aynı çeşitlilikte doğaya sahipti. Dahası, mübadele arttıkça ve kolonilerden ve uzak ülkelerden ürünler limanlarımıza ulaştıkça, büyük ölçekli aracıların ve büyük ölçekli simsarların rolleri de gelişti. [...]

Böylece, ekonomik yaşamın iki ucu, bu korporatist sistemden kaçtı. Bir uçta, kırsal yalıtılmışlıkları sayesinde zorunlu profesyonel camiaya karşı korunabilen kırsal kesim zanaatçıları; diğer uçta ise çeşitli biçimleri ve kurnaz faaliyetleri sayesinde yepyeni bir hareket, cüretkârlık ve özgürlük dünyası ile farklı bir alan yaratan büyük ölçekli ticaret yer alıyordu. İlgili düzenlemelerin belirttiğinden daha esnek olacak şekilde, korporatist sistemin faaliyetlerini ciddi biçimde yürüttüğü alan, yalnızca bu ikisinin ortasındaki ekonomik faaliyet alanı olan küçük kent sanayisi ile küçük ve orta düzey ticaretti. Kapitalizmin girişimci ruhu, iyi düzenlenmiş, huzurlu bir alan olan bu orta düzleme dahi girebilmişti.

Ekonomik sistem, 18. yüzyılın son çeyreğinde aşırı derecede karmaşıktı. Turgot'un meşhur 1776 tebliğ ile kısa bir süre için ortadan kaldırılan bu örgütlenmeler, yeniden açılmış; yedikleri tokadın etkisinden tamamen kurtulmamış olsa da, varlıklarını şiddetle ve canhıraş biçimde savundular. Modern kapitalizmin kurnaz ve farklı biçimleri korporatist sisteme karşı manevra yapmıştı. Dahası kapitalizm, kurnazca ve aktif olarak bu örgütlenmelerin içine sızmış ve onların gerçekleşmesi yakın olan tasfiyesine zemin hazırlamıştır.

Kapitalist yayılma ve örgütlenmenin başlangıcı bunlardı. Louis-Philippe'in burjuvazisinin kendini yerleştireceği çerçeve, 18. yüzyılda hazırlanmıştı. Burjuvazi yalnızca bir birikim ve bilgelik gücü değildir: siyasi sitemde

devrim yapmadan önce üretim ve mübadele sisteminde kısmen devrim yapan, cesur ve yayılmacı bir güçtür. M. Taine, ne temel sorunlardan kuşkulanmış, ne de ekonomik yaşamın derin akımlarını ayırt edebilmiştir. Hatta bir an için bile olsa, burjuvazinin kısıtlayıcı korporatist sisteme rağmen servet ve cesaretini nasıl büyütebildiğini sormamıştır. O, Fransız Devrim'ini Fransızcanın kelime haznesini yoksullaştıran ve ülkeyi soyut düşüncelere ve ütopyalara mahkûm eden Vaugelas'ın[2] gramerine dayandırmıştır.

---

[2] Claude Favre de Vaugelas (1585-1650). Gramerci ve *Dictionnaire and ReMarx on the French Language*'ın yazarı.

3
14 TEMMUZ 1789

(Devrim, onlarca yıldır pek çok alanda hazırlanmaktaydı. "Kraliyet, yarım yüzyıldır devlet tarafından, mali durumu ve neredeyse her zaman zarar eden bütçesi nedeniyle durmaksızın tehdit ediliyordu." Ülkenin "mali sorunları, soylu ve ruhban sınıflarının vergi ayrıcalıklarına dokunulmadan çözülemeyecek kadar derin ve kronikti."

Tam bu karışıklığın ortasında,1614'ten beri toplanmayan ve üç sınıfın temsilcilerini bir araya getiren Genel Meclis - bu sınıflar soylu sınıfı, ruhban sınıfı ve Üçüncü Zümre'ydi – 4 Mayıs 1789'da toplantıya çağırıldı.

Bu büyük olay hazırlanırken, Fransa'nın her tarafından bireylerin, kasaba insanlarının, profesyonel örgütlerin ve zanaatkâr kurumlarının şikâyetlerini ve karşılanmasını istedikleri ihtiyaçlarını kaydettikleri Cahiers de Doléances yazılmıştı. Üçüncü Zümre'nin Cahier'i, bir değişim talep ediyordu: "yasalar genel iradeyi ifade etmelidir; Millet, üzerinde karar kılmadıkça, hiçbir yasa var olamaz; Millet, iradesinin seçilmiş meclis tarafından bilinmesini sağlamalıdır." Fakat düzenin tersine çevrilmesi talep edilmemektedir: hiçbir Cahier, millet onaylamadıkça kraliyet iktidarının askıya alındığını söylememektedir. Doğrusu , "Cahierler erkek soydan erkek soya geçen monarşinin muhafaza edilmesi gerektiğini kabul eder."

Cahier'lerin temel talebi şuydu: "Genel Meclis'teki oylar kişi sayısına göre olmalıdır; bağlı bulunulan sınıfa göre değil... Devrim'in anahtarı budur." "Sınıfa göre yapılan oylamada ruhban ve soylu sınıfı iki oya sahipken Üçüncü Zümre'nin yalnızca bir oyu oluyordu... [K]işi sayısına göre yapılacak oylama sayesinde ise, Üçüncü Zümre'nin vekilleri, hem ruhban ve soylu sınıflarının oylarını dengeleyeceklerinden hem de Üçüncü Zümre'nin uyum içerisinde olması ve diğer sınıflardaki bölünmeler sayesinde, çoğunluğu Devrim'e doğru yönlendirebileceğinden emin olacaktı."

Meclis, nihayet toplandığında, kavga başlamıştı; diğer sınıflar kişi sayısına göre oylamaya karşı çıkarken, Üçüncü Zümre direndi. Üçüncü Zümre, 20 Haziran 1789'daki "krallığın anayasası belirlenene ve sağlam bir temele oturana kadar" toplantılarına devam edeceklerini bildirdikleri Tenis Kortu Yemini'ne bu kavga esnasında karar vermişti. Fakat Kral, tüm bunlara öfkelenerek güç yoluyla kontrolü sağlamaya çalıştı. Kriz, doruk noktasına ulaşmak üzereydi.

"Bu muhteşem şehir direnişe hazırlandı" ve özellikle de burjuvazi. "Paris'in devrimci burjuvazisinin sahip olduğu baş döndürücü özelliği ve onun bir sınıf olarak yükselişinin tarihsel meşruiyetini açıkça gösteren şey, kendine olan mutlak güvenidir. Yoksulların isyanı ve kralın coup d'état'sı arasında kalmaktan korkmuyor."

"14 Temmuz sabahı, bütün Paris halkı, burjuvası, zanaatkârı ve proleteri, savaşa hazırlandı...").

* * *

Birkaç gün boyunca bu muhteşem şehir, kendini direnişe hazırlanmıştı. 8 Temmuz günü Meclis'te Burjuva Muhafızları'nın oluşturulmasını talep eden Mirabeau, Paris'in devrimci burjuvazisinin sesi olmuştu. Meclis dağılmıştı, ama Paris dağılmamıştı; Paris'in girişimi, Devrim'i kurtaracaktı. Seçimlerin bölge temelinde yapıldığını biliyoruz: Altmış bölgede vekilleri tayin edecek olan 407 ikinci derece seçmen belirlenmişti. Fakat seçimler bittikten sonra ana bölgelerin meclisleri dağılmadı. Onlar toplanmaya devam etti ve Devrim süresince yaşanan olaylar bu coşkulu merkezlerde yankılanıyor ve etkilerini sürdürüyordu. Bölgelerin sağladığı bu devrimci yankı, Versailles'daki Meclis ile Paris arasındaki iletişimini sağlıyordu.

İkinci derece seçmenlerden oluşan meclis toplanmaya devam etti; 10 Mayıs'tan sonra bile, seçim faaliyetlerinin tamamlanmasından sonra bile, bu 407 seçmen [Üçüncü Zümre'nin seçmenleri] seçilmiş temsilcileriyle aralarındaki ilişkileri sürdürmek ve yaşanan olaylara göz kulak olmak için toplanmaya karar vermişti. 25 Haziran'dan, kraliyet oturumundan sonra Paris Müzesi'ndeki *rue Dauphine*'de toplandı; 28 Haziran'da *Hôtel de Ville*'in büyük salonuna geçti. Böylece, ortada bir şehir hukuku dahi yokken, Paris'in kendiliğinden gelişen devrimci güçleri aracılığıyla, şehrin önceki hükümetinin yanı sıra faaliyet gösteren bir Paris şehir hükümeti kurulmuş oldu. Aynı zamanda pek çok bölge meclisiyle Paris boyunca yayılan burjuva ve halk faaliyetleri, seçmenlerin genel meclisi tarafından *Hôtel de Ville*'de yoğunlaştırıldı. Birkaç rahip ve soylu da Üçüncü Zümre'nin bu 407 seçmenine katıldı.

Seçmen Meclis'i 30 Haziran'da Abbaye[1] olayıyla uğraşmak zorunda kaldı ve 6 Temmuz'da bu vahim olaylar esnasındaki faaliyetlerini açıklamak üzere Millet Meclisi'ne bir heyet gönderdi:

> Palais Royal'deki huzursuzluk muazzamdı. Bizim müzakerelerimize şahit olan 2000'den fazla vatandaş için de durum aynıydı. Gece ilerledi, insanlar tedirgin oldu ve biz de, adil hükümleri sayesinde olayları yatıştıran bir kararname belirledik. Bu kararnamede, hükümdarın adaletinin tartışılamayacağını ve mahkûmlar teslim edilir edilmez 24 seçmenin Kral'a başvurmak üzere Versailles'a gideceğini belirttik. Gece henüz bitmemişti ve mahkûmlar çoktan Abbaye'ye teslim edilmişti. Kalabalık Palais Royal'den ve hapishane çevresinden uzaklaşmıştı.

Başkan, bu açıklamayı tebrikle yanıtladı ve halk tarafından tayin edilmiş olmasından dolayı prestiji artmış olan Seçmen Meclisi, daha büyük sorumluluklar yüklendi ve cesareti daha da arttı.

10 Temmuz'da *Hôtel de Ville*'de Carra[2], seçmenlerin "kendilerinin Paris Komünlerinin gerçek ve aktif meclisini oluşturduklarını;" Komün çalışanlarının doğrudan seçimi, kent hâkimlerinin maaşlarının düzenlenmesi, şehrin, haklarının ve mülkiyetinin korunması ve savunması olmak üzere bu meclisin özünde var olan haklara sahip olmasına ilişkin bir teklif verdi. Fakat Seçmen Meclisi, en acil ihtiyacın Burjuva Muhafızları'nın örgütlenmesi olduğunu düşünüyordu. 11 Temmuz'da Carra'nın teklifini erteledi ve Paris silahlı güçlerinin acilen kurulması gerektiğine karar verdi.

Paris, Necker'ın görevinden alındığını 12 Temmuz günü öğleden sonra öğrenmiş ve bu da bir protestoya yol açmıştı. Paris, kendisine karşı bir *coup d'état*'nın gerçekleşmekte olduğunu hissetmişti ve Necker'ın siyah tülle kaplanmış büstü sokaklarda dolaştırılmıştı. Reinach ve Esterhazy'nin Alman alayları 15. Louis'nin Sarayında kümelendi. Almanlar, kalabalığın attığı taşlara ateş açarak karşılık verdi. Albay Lambesc, zırhlı süvarileriyle Tuileries Bahçeleri'ne girdi ve ardından meydana gelen panik esnasında yaşlı bir adam yere yığılıp atların altında ezildi. O akşam halk, opera ve tiyatrolara giderek bir milli yas ilanı olması amacıyla tüm gösterilerin ertelenmesini is-

---

[1] 30 Haziran 1789'da kalabalık bir grup, kuralları çiğneyen Fransız Muhafızları serbest bırakmak için Abbaye Hapishanesi'ne girdi.

[2] Jean Louis Carra (1742-93) : eski bir Jakoben. Monarşiye yakınlık duyduğundan şüphelenilmiş ve Devrim düşmanı olarak giyotinle idam edilmiştir.

tedi. Venedik büyükelçisine göre, askeri manevra ya da yağma faaliyetlerinin engellenmesi için evlerin pencerelerine ışık konulması emredildi ve Paris, ertesi gün yaşanacak çatışmaları bu kargaşa ve aydınlık içinde bekledi. Aynı anda vergi dairelerinin nefret edilen gişeleri yakıldı.

Halk, direnişin etkili olabilmesi için örgütlenmesi gerektiğini anladı. İki amaçları vardı: onlar, burjuva milislerinin derhal yasal bir kurum haline gelmesini ve Seçmen Meclis'inin Paris'in güvenliği konusunu ciddi şekilde ele almasını istiyordu. 13 Temmuz'da seçmenlerden biri olan Paris vekili Dr. Guillotin, Paris burjuva muhafızları oluşturulmasını bildiren bir kararname temin etmek üzere Meclis'e gönderildi. Paris'in devrimci burjuvazisi, muhafızların Millet'in ve yasanın bir organı olduğunda yabancı paralı askerlerin gözünde daha güçlü olacağını açıkça anlamıştı.

Millet Meclisi, 11 Temmuz'da uyuşukluğundan uyandı ve kendini Paris'in tepesine çıkardı. Tedbirli ve titiz olan Mounier[3], bu ihlal edilen yasallığa Dauphinois'taki çatışmada gösterdiği aynı gururla, kahraman Bakan'ın görevden alınmasına karşı çıktı ve şöyle haykırdı: "Şunu asla unutmayın ki bizler, monarşiyi Fransa için seviyoruz; Fransa'yı monarşi için değil."

Guillotin'in Paris burjuva muhafızları kurmak için Meclis'i yardıma davet etmesi bir an için direnişle karşılaşmıştı. Bazı meclis üyeleri, Paris sanki bu trajik saatlerde devrimin kendisi değilmiş gibi, Paris'in silahlanmasında tereddüt ediyordu. Fakat Le Chapelier'in güçlü kelimeleri, son şüpheleri de ortadan kaldırdı:

> Siz, öncelikle bu iyi ve sadık insanları kuşatan düşmanlar ve yabancı birlikler üzerinde düşünmelisiniz. Kan akıyor, mülkiyet emniyette değil ve azgın Almanların yarattığı skandal doruk noktasında. Bu durumun üstesinden yalnızca burjuva muhafızları gelebilir. Tecrübe, halkı koruması gerekenin yine halkın kendisi olduğunu bize öğretmiştir.

Guillotin, Paris'e döndüğünde, Meclis'in Millet'in rızasıyla örgütlendiğini, devrimci burjuvaziye anlatabilmişti. Aynı zamanda bölgeler, seçmen meclisine yasal yerel yönetim ile yeni devrimci yerel hükümetin bir karışımı olan kalıcı bir komite kurdurmuştu. Bu komite, o zamanda şehir yönetiminde bulunan sekiz üye ile seçmenler tarafından atanan on dört üyeden

---

[3] Jean-Joseph Mounier (1758-1806): Üçüncü Zümre'de Dauphiné sözcüsü olan siyasetçi.

oluşuyordu. Komitenin görevi ise, kralın bütçesinden karşılanan Alman sürülerinin karşı devrimci işgalini püskürtmekti.

Paris'in devrimci burjuvazisinin o anda sahip olduğu baş döndürücü özelliği ve onun bir sınıf olarak yükselişinin tarihsel meşruiyetini gösteren şey, kendine olan mutlak güvenidir. Yoksulların isyanı ve kralın *coup d'état*'sı arasında kalmaktan korkmuyordu. Çekingen birkaç kişi, 9000 işçinin hayırsever kurumlarındaki sefil kalabalığını boş yere hatırlatmıştı. Devrimci hengâme yaşanırken, burjuvazi, bu yoksulluk çıbanının üzerine patlayacağından dair zerre kadar korkmuyordu. Silah dağıtmaktan korkmuyordu: Silah kullanımını denetleyecek kadar güçlü olduğunu biliyordu. Hiçbir mülkü olmayanları ve dolayısıyla mülkiyeti korumaya yönelik hiçbir garanti sağlamayacak olanları bir kenara attı ve onları silahsızlandırdı. 14 Temmuz'da Bancal des Issarts[4], burjuva milislerinin pek çok kişiyi silahsızlandırdığını Millet Meclisi'ne duyurdu. Burjuvazi, devrimci fırtınanın tam kalbinde, milislerine bir burjuva karakteri verdi ve burjuvazinin uyanışında onunla birlikte sürüklenen proletaryanın bu durumdan şikâyet etmeyeceğini biliyordu – karşı devrime ateş edemiyorsa eğer, onu taşlayacaktı. Venedik büyükelçisi, Paris burjuvazisinin ne kadar çabuk ve kararlı bir şekilde devrimci eylemi ve burjuva düzenini örgütleyebildiğini kaydetmişti.

14 Temmuz sabahında bütün Paris –burjuvazi, zanaatkârlar ve proletarya– mücadeleye hazırdı. Zırhlı süvarilerden bir müfreze Saint-Antoine varoşunu geçti ve Bastille'in duvarlarına yaklaştı. Halk, Bastille'in muazzam bir askerî konuşlanma merkezi, Paris'e karşı gönderilen bir kısım birliğin faaliyet merkezi olacağını ve Paris'in bu birlikler ile Champs Elysées'ye yığılan askerler arasında ezilmesinin hedeflendiğini fark etmişti. Halkın çabalarını Bastille'e yönlendiren, bu taktiksel gereklilikti. Hem halk yığınlarından hem de soylulardan pek çok devlet mahkûmunun çile çektiği, hayat dolu Saint-Antoine varoşunu keserek hayatla ve neşeyle arasındaki bağlantıyı da kesen bu üzgün ve kasvetli kale, Paris'te, Paris'in tümünde nefret uyandırıyordu. Mercier, bu nefret edilen hapishaneyi sonunda ortadan kaldırmayı planlayan yeni yolların inşa edilmesini istiyordu. Paris'in soylu vatandaşları *Cahiers*'inde [*des Doléances*] aldığı şu kararı bildirmişti: "Majestelerinin Bastille'in imhasını emretmesi arz edilecektir." Üyeleri Bastille'in derin, karan-

---

[4] Jean-Henri Bancal des Issarts (1750-1826): Milli Kongre'nin ılımlı bir üyesi.

lık zindanlarında olmayan hiçbir toplumsal sınıf yoktu. Üçüncü Zümre ve soylular, "özgürlük" sözcüğünü aynı şekilde görmüyorsa da, en azından burjuvazi ve soylular, bu zorbalık abidesine karşı aynı nefreti paylaşıyorlardı. Halkın gerçekleştirdiği Bastille baskını, dâhiyane bir devrimci darbeydi; zira muhteşem şehrin soyluları dahi, yakın geçmişte söyledikleri ve karşı çıktıkları şeyin yanlış olduğunu iğrenç bir şekilde göstermeden bu harekete direnemediler. Kraliyet de *coup d'état*'sında yalnız kalmıştı; devrimi kuşatan yabancı alaylara karşı başkaldıran, yalnızca devrim değildi, başkaldıran bütün Paris'ti.

Her şeyden çok silaha ihtiyaçları vardı. Saat 9 ile 11 arası kalabalık bir grup devasa bir tüfek deposunun bulunduğu Invalides'e gitti ve oradan 28000 tüfek ve 5 adet top ele geçirdi. Artık Bastille'e saldırabilirlerdi. *Hôtel de Ville*'de toplanan daimi seçmen komitesi, bir çatışma yaşanmasını engellemeye çalıştı. Fakat daha sonra, halkın dayanılmaz tutkusuna teslim olarak, kalenin kan dökülmeden zapt edilmesi için uğraştı. Lakin ikinci görüşmede arabuluculara ateş açıldı. Ortada bir yanlış anlaşılma mı vardı? Ya da bir hıyanet? Vali de Launay, bu savaş kuralını ihlal ettiği için yakında kellesini kaybedecekti. Kale hendeğini aşıp açılır köprünün zincirlerini kesen bir kahraman grubu liderliğindeki kalabalık, sonunda kaleye girdi. Mütereddit ve bölünmüş olan askerler teslim oldu. Fransız muhafızlar, saldırıda belirleyici bir rol oynadı. Bastille baskınında galip gelenlerin gerçek bir listesini çıkarmak kolay değil. Ertesi gün pek çok iddia ortaya atıldı. *Les Révolutions de Paris* gazetesi, bu baskında öne çıkanların kısa bir listesini yayınladı:

Bay Arné, Fransız muhafızları el bombacısı, Ressuvelles bölüğü, Dôle, Franche-Comtê'den. Yirmi altı yaşında. Valiyi ilk zapt eden kişi. Her yerde cesurca savaştı. Çatışmalarda hafifçe yaralandı. *Hôtel de Ville'de* Bay de Launay'ın Saint-Louis Haçı ve sivil taç ile onurlandırıldı.

Bay Hulin, La Briche'de kraliçenin çamaşırhane şefi. İkisi daha sonra getirilmek üzere, üç adet top ile birlikte Bastille baskını için Ressuvelles el bombacılarını ve Lubersac askerlerini çağıran kişi. Bay Hulin, baskının öncülerindendi. İhtiyaç olduğu anlarda kendini tehlikeye attı. Açılır köprüye ilk çıkan ve Bastille'e ilk girenlerdendi. Aynı zamanda valiyi *Hôtel de Ville*'e getirenler arasındaydı.

Bay Élie, kraliçenin piyade alayında subay. Düşman ateşi altında korkusuzca koşarak gübre arabalarını boşaltıp ateşe verdi. Bu akıllıca hamlesi bize

fevkalade hizmet etti. Kalenin zaptını ilan eden ve Bastille'in kapılarını zorlamak için köprüye ilk atlayan da o'ydu. Bay Tremplement'in eşliğinde hain valiyi Grève'ye götürdü.

Bay Maillard, bayrağı taşıyan ve kalenin zaptını ilan etmek için hendeğin üstündeki bir kalasa çıkarak bayrağı kısa bir süre için başkalarına devreden çocuk.

Louis Sébastien Cunivier, yirmi yaşında. Chantilly'li bir bahçıvanın oğlu. Kaleye giren beşinci kişiydi. Bayrağın bulunduğu Bazinière kulesine çıktı, bayrağı kaptı ve cesurca etrafa teşhir etti.

Bay Humbert, *rue de Hurepoix*'de yaşıyor. Ağır yara aldı.

Bay Turpin, Popincourt kışlası La Blache bölüğünde asker. İki köprü arasında ilk can veren vatandaşlara komutanlık yaptı. Sağ eline ve omzuna isabet eden mermilerle yaralandı.

Bay Guinaut, iki yerinden hafifçe yaralandı. Valinin gümüşlerini *Hôtel de Ville*'e getirdi.

Bay de la Reynie, genç bir edebiyatçı. Cesaret örneği sergiledi.

Bir soruşturma başlatan Komün temsilcileri meclisi, 13 Ağustos oturumunda "Bay Hulin, Bay Élie, Bay Maillard, Bay Richard du Pin, Bay Humbert, Bay Legry, Bay Ducostel, Bay Georgette ve Bay Marc'ın Bastille baskınında kendilerini öne çıkardıkları" nı bildirdikten sonra bölgelerin "onların hangi bölgeden olduklarına bakılmaksızın, cesaretlerine ve vatanperverliklerine layık bir şekilde işe alınmalarını: başkentin kurtuluşunda bu denli etkisi olan vatandaşların bütün bölgelerin sakini olarak değerlendirilmeleri gerektiği" ni tavsiye etti. Doğal olarak meclis, onların yeni Milli Muhafızlar birliğinde subay olarak görevlendirilmeleri tavsiyesinde bulundu.

Görüldüğü üzere, bu harekete öncülük eden Élie gibi profesyonel askerler ve subaylar, Hulin gibi orta seviyede sanayiciler ve Maillard gibi küçük burjuvalardı; fakat proletaryanın en yoksulu da görevini yapmıştı. Burjuva devriminin o kahramanlık gününde, özgürlük uğruna işçilerin kanı dökülmüştü. Bastille baskınından önce öldürülen yüz kadar savaşçının arasında o kadar yoksul, o denli gözlerden uzak ve o kadar mütevazı insanlar vardı ki baskını takip eden birkaç hafta sonra bile onların isimleri bilinmiyordu. *Les Révolutions de Paris*'de Loustalot, pek çok muhteşem fedakârlığın bu bilinmezlikte saklı bulunduğunu, otuzu aşkın savaşçının acil yardıma ihtiyaç duyulan bu tehlike dolu ortamda eşlerini ve çocuklarını geride bıraktığını anlatmıştı.

Yirmi ay sonra Marat'ya gönderilen bir mektupta ağaç işçileri, Devrim'in faydalarından yararlanmak isteyen, fakat tehlike dolu günlerde ortalarda görünmeyen büyük iş adamlarını bencillikle suçlamıştı. Bastille baskınında ağaç işçilerinin aktif rol oynadıkları bir gerçektir; balta kullanımında mahir olan bu işçiler, Devrim'in lağımcıları ya da mühendis birliği olarak doğaçlama görevler almıştı.

Devrim'in, kısmen de olsa, onlar için yapıldığı rantiyecileri ve kapitalistleri savaşçılar listesinde göremiyoruz. Listede, o gün kraliyet despotizmine ölümcül darbeyi vuran orta ve küçük burjuvaları, hukuk kâtiplerini, zanaatkârları ve proleterleri görüyoruz. Kaleden açılan ölümcül ateşin altında aktif ya da pasif vatandaşlar arasında bir ayrım yoktu. Seçmen olmak için yeterli vergi vermeyenlerin, halkın özgürlüğü için savaşıp ölmelerine izin verilmişti.

Bastille, halkın üzerine haince savaş açmıştı; halkın misillemesinden nasibini alan ise kraliyet rejimiyle kesin bir ortaklıkla hareket eden ve savaşçılara tüfek söz verdiği halde çamaşır dolu sandıklar gönderen zengin amir Flesselles ile vali de Launay olmuştu. De Launay, Hulin'in kahramanca çabalarına rağmen, *Hôtel de Ville'in* basamaklarında öldürüldü; amir Flesselles ise yargılanmak üzere Palais-Royal'e götürülürken kafasına indirilen tabanca darbesiyle katledildi.

Açıkçası, bu katliamlar bir şekilde savaşın devamı niteliğindeydi; tehlikeden yani kurtulmuş, barbar asker sürüsü tarafından tehdit edilmiş bu kalabalığın yaşadığı öfke patlamasına şaşırmak için bir neden yok.

Suçlulardan ikisi ortalarda görünmüyordu: *coup d'êtat* ordusunu savaşa hazırlamakla suçlanan devlet danışmanı Foulon ve damadı Bertier. Bastille baskının yapıldığı gün savaş bakanlığından Bertier'e gönderilen bir mektup ele geçirilmişti. Bu mektup Foulon'un kraliyetle suç ortaklığı içinde olduğuna hiçbir şüphe bırakmamıştı. Birkaç gün sonra, kendinin öldüğüne dair dedikodular yayan ve hatta kendi mezarını bile hazırlamış olan Foulon yakalandı ve boynu vurularak idam edildi. Muazzam kalabalık, Foulon'un bir kazığa saplanmış kellesini teşhir etti; bu korkunç ganimetin arkasından sürüklenen Bertier ise vahşet ve zevk dolu bir çılgınlık içerisinde öldürüldü.

Katliamın tadını çıkaran yalnızca bu güruh değildi: Gout d'Arsy'nin Millet Meclisi'ndeki ifadesine göre, fazla sayıdaki iyi giyimli vatandaşlar ve varlıklı burjuvazi de bu kasvetli ve vahşi geçit töreninde büyük bir sevinç yaşamıştı. Kraliyet askerleri tarafından doğrudan tehdit edilen kesim dev-

rimci burjuvaziydi ve bu ani gaddarlıkla karışık bir korku da yaşanıyordu. Lakin eski rejimin barbarlık geleneğini de unutmamalıyız. Bizim muhteşem Babeuf'ümuz, tüm bunları nasıl da iyi anlamış, nasıl da doğru hissetmişti! Modern komünizmi yaratan bu adamın, burjuva devriminin bu insanlık dışı saatlerinde, insanlık ve erdem dolu asil sözlerini okumak, bizim için ne büyük bir gurur, ne büyük bir ümit kaynağıdır! Kalabalığın geçit töreni esnasında Babeuf oradaydı ve 25 Temmuz 1789'da eşine şöyle yazmıştı:

> 1000'i aşkın silahlı adamın ellerinde kayınpederin kellesini ve arkasından damadın kellesini taşıdığını gördüm. Bu şekilde teşhir edilen Foulon, muhafız birliklerinin eşliğinde ona bağıran haz içindeki 200,000 seyircinin ve davulların sesiyle hareketlenen kalabalığın ortasında varoşlar ve *rue Saint Martin* boyunca uzun yürüyüşünü yaptı. Kalabalığın bu hazzı bana öyle acı verdi ki... Hem üzülmüş hem de sevinmiştim. "Böylesi iyi oldu, ama aynı zamanda kötü oldu" diye düşündüm. Halkın adil olanı yapması gerektiğini anlıyorum; suçluların ortadan kaldırılmasıyla sağlanan adaleti onaylıyorum. Ama bu, böylesine vahşet dolu olmak zorunda mıydı? Her türden ceza – vücudu germe, dört parçaya ayırma, işkence, tekerleğe bağlama, kazığa bağlayarak yakma, darağacında asma ve cellâtlar – ahlakımıza çok zarar verdi. Efendiler, bizi düzene sokmaktansa, bizi barbar yaptılar; çünkü kendileri de barbardı. Ektiklerini biçtiler ve biçecekler. Bu yüzden, benim zavallı karıcığım, korkunç sonuçlarla karşılaşacağız ve daha işin başındayız.

Ey bugünün liderleri: Bu sözler üzerine düşünün ve yasalarınızı ve ahlakınızı mümkün olduğu kadar insani kılın ki devrimin kaçınılmaz günü geldiğinde bundan yararlanabilesiniz!

Ve siz proleterler, unutmayın ki vahşet, kölelik zamanından kalmadır; çünkü o, baskıcı rejim barbarlığının hala içinizde olduğunu kanıtlar.

Şunu unutmayın ki, 1789'da işçi sınıfı yığınları kendini bir an için vahşete ve katliamcı sarhoşluğa teslim etmişti; işte o, acı dolu bir kalbe sahip olan ilk komünistti, proletaryanın ilk büyük kurtarıcısıydı.

Bastille Baskınının Sonuçları

Bastille'in zaptı muazzam etkilere yol açtı. Tüm dünya insanlarına, insanlığın hapishanesi yıkılmış gibi göründü. Bu, İnsan Hakları Bildirgesi'nden daha önemliydi: bu, insan haklarının hizmetindeki insan kudretinin bir bildirgesiydi. Bu yalnızca, Paris'ten tüm dünya ezilenlerine yayılan ışık değil-

di; bu ümidin kendisiydi. Köleliğin karanlık gecesinde hapsolmuş milyonlarca yürekte aynı anda söken ilk özgürlük şafağıydı.

Paris'in zaferi kraliyetin ve düzenin saldırılarına açık bir son verdi. Kraliçe ve prenslerin zorlamasıyla kral, 23 Haziran'ın kraliyet oturumunda Meclis'e ve Devrim'e karşı bir saldırı başlatmıştı. Karışık ve şiddetli Temmuz olaylarında Paris'e ve Devrim'e karşı yürümüştü. Herkes tarafından reddedildikten sonra riyakârca savunma durumuna çekildi ve tekrar eden saldırılardan eziyet çeken artık o olacaktı: 6 Ekim 1791'de Varennes'e kaçtı, 20 Haziran 1791[5] ve 10 Ağustos 1792'de[6] yeniden kaçacaktı. Saldırıya geçecek olan taraf, artık devrimci halk olacaktı. Kraliyet gücünün temel direği 14 Temmuz'da kırılmıştı, ya da en azından bir daha asla düzelemeyecek şekilde zarar görmüştü. Bu saldırganlık ve *coup d'état* [hükümet darbesi] günlerinde zaten bir çeşit felç geçirmeye başlamıştı.

Ne Besenval ne de Marshal de Broglie, Bastille baskını esnasında halkı arkadan vurmayı göze alamadılar. Onlar neyi bekliyordu ve neden de Launay'a yardıma gitmektense direnmesini emrettiler?

Elbette, o güne kadar hissetmedikleri sorumluluk alma korkusu, tehlikenin tek biçimine alışık olan bu hayal gücünden yoksun insanları pençesine almıştı ve cesaretlerini yok etmese de, tüm halkın bu muazzam başkaldırısı, en azından cesaretlerini kırmıştı. Verdiği talimatlar da büyük ihtimalle muğlâktı. 14 Temmuz'da 16. Louis, Meclis heyetine, Paris'te yaşanan olayların birliklere verilen emirlerin sonucu gerçekleşmiş olamayacağına belirtmişti. O halde, kralın nasıl bir planı vardı?

Kralın, bilincini yatıştırmak için sistematik olarak olayların olası sonuçlarını görmeyi reddetmiş olması muhtemeldir. Belki de, devasa askeri aygıtların yalnızca varlığıyla dahi kontrol altında tutulan Paris'in, Meclis'in kargaşacı kurtarıcısı olmaktan vazgeçeceğini ve hareketsiz kalmış başkentin boş ağırlığını hisseden Meclis'in belirsizce ve tökezleyerek faaliyet gösterip en hafif şokta bile yenileceğini hayal etmişti.

14 Temmuz olaylarıyla uyarılmış olan kral, Devrim'in gücünü hesaba katması gerektiğini öğrenmişti. Kurnazca davranacaktı ya da Devrim'e karşı yabancı orduları çağıracaktı; fakat o günden itibaren, hangi biçimde olursa olsun, doğrudan saldırı ya da açık hücumdan vazgeçti.

---

[5] 20 Haziran 1791 gecesi kraliyet ailesi Tuileries Sarayı'na kaçtı.

[6] 10 Ağustos 1792, Tuileres'in İsveç Muhafızları'nın katledildiği tarihtir.

Hâlâ entrikaları engellemek zorunda olsa dahi kraliyet gücünden korkmasına ya da bu gücü püskürtmesine artık gerek kalmayan Meclis, geçmişin bir başka büyük gücüne, yani Kilise'ye karşı mücadele edebilir duruma gelmişti.

Millet Meclisi'nin özgürleştiği dönemde 14 Temmuz olayları, halkın, sahip olduğu kudretin ve Paris'teki rolünün ilk defa farkına varmasını sağlamıştı. Meclis, elbette önemini koruyordu. Bu fırtınalı günlerde Seçmenlerin Daimi Komitesi, Meclis'in yerini doldurmuş ve Paris devrimi, milli devrimle irtibatı sayesinde, kendini gerçekten güçlü ve meşru hissedebilmişti.

Dahası, Meclis'in kendisi, asil bir metanet ve hatta bir kahramanlık örneği sergilemişti. Meclis'in Tenis Kortu Yemini ve 23 Haziran oturumu sonrasında gösterdiği soğukkanlı ve yenilmez direniş, insanların yüreklerini coşturmuş; Paris'in en gözü kara savaşçılarının tek isteği, kendilerinin, silaha sahip olmadan dahi, yalnızca hak ve cesaretten aldıkları güçle zafere ulaşan burjuva devrimcilerine layık olduklarını kanıtlamak olmuştu. Millet Meclisi'nin Paris halkının desteği olmadan kendi başına girişeceği bir mücadelede yenilgiye uğramış olacağı doğrudur. O zamana kadar merkez üs olarak yalnızca Meclis'e sahip olan Devrim ise, daha sonra, birbiriyle örtüşen iki merkeze sahip olacaktı: Meclis ve Paris halkı.

14 Temmuz'dan birkaç gün sonra, Saint-Antoine varoşu konuşmacısı Bay Bessin, gergin geçen üç gün boyunca ücretleri ödenmeyen varoş işçileri için para yardımı talebinde bulunmak üzere Meclis'te şöyle haykırmıştı: "Baylar, siz bu Vatan'ın kurtarıcılarısınız; fakat sizin de kurtarıcılarınız var." Zabıtlara göre, bu enerji dolu açılış konuşması, Meclis'in dikkatini çekmişti ve ben buna tamamen inanıyorum. Orada, Meclis'te duran, büyük Temmuz olaylarının cisimleşmiş haliydi. Gücü, görkemi ne olursa olursun Meclis, kendini Paris'in koruması altında hissetmiş; belki de, zaferin verdiği neşeye biraz da tedirginlik karışmıştı.

Bunlar, zar zor fark edilebilen ayrıntılardı ve Meclis, Devrim'i kutsamak ve yasallaştırmak için 15 Temmuz'da başkente bir heyet gönderdiği zaman, muazzam bir kalabalık, onları şevk ve saygıyla selamlamıştı. Bu karşılamanın samimi ve saygılı coşkusu sayesinde, demokrasiye her daim şüphe duyan asabi burjuva Mounier'in de desteği sağlanmıştı.

Böylece Paris özgürlüğe kavuşmuştu ve Meclis, daha yerel hükümetleri genel bir kanun hazırlayabilmek için örgütlemeden önce, daha milli Anaya-

sa'yı yazmadan önce, Paris bu olayların sıcaklığında kendi yerel Anayasa'sını yazabilmişti.

Daha önce amir Flesselles'in şahsiyetinde karşı devrimci ruhunu gördüğümüz önceki yerel hükümet ortadan kaldırılmıştı. Bailly, oybirliğiyle vali olarak tayin edildi. Lafayette ise Paris burjuva Muhafızlarının komutanı ilan edildi. Bu iki isim aracılığıyla Paris, kendini Millet Meclisi'ne ve iki büyük özgürlük hatırasına bağladı: Bailly Tenis Kortu Yemini'ni, Lafayette ise Amerikan Devrimi'ni temsil ediyordu.

Paris, devrimci ve insani içgüdüsüyle kendini yerel düzeyde örgütlerken, iki dünyanın özgürlüğüne de kucak açmıştı. Derin boşlukların karşısında görünen kale surları misali, Paris'in surları, evrensel özgürlüğün büyük ışığı karşısında bir siluet gibi görünüyordu. İnsan ufkuyla eşmerkezliydi ve Paris'in yaşamının bu çemberi sanki tüm insanlığı içine alıncaya kadar genişleyecekmiş gibi duruyordu. Paris örneğini takiben, yönetmek için, savaşmak için, karşı devrimsel çabaları ezmek için ve kraliyetin yürütme gücünün aniden ortadan kalkmasından doğan sorunları telafi etmek için, Fransa'nın her köşesinde sayısız komünler kurulacaktı. Aynı özgürlük hamurundan ve düzen ihtiyacından doğan tüm bu komünler Paris ile bir federasyona katılacaktı. İlk haftalardan itibaren fazla sayıda burjuva muhafızı Paris muhafızlarına katıldı ve Fransa'nın her köşesinden Paris yerel hükümetine kardeşlik mesajları iletildi.

Bir yıl sonra, Federasyon Festivali'nin 14 Temmuz'da kutlanacak olması doğaldı. Çünkü Fransa komünleri federasyonunun gerçek doğum günü 14 Temmuz 1789 tarihiydi. Aynı içgüdü, vatandaşların bütün meclislerinde ve bütün şehirlerde aynı anda şu uyarıyı yapmıştı: özgürlük, yalnızca Millet Meclisi'ne dayandığı sürece riskli ve zayıf olur; komünler gibi pek çok merkeze sahip olmalıdır. Vatandaşların günlük hayatlarına nüfuz ettiği ve sonsuz enerjiyle canlanıp yenilendiği müddetçe Devrim yenilmez olacaktı.

Tüm bu kendiliğinden oluşan ve çok biçimli enerjiler, Meclis'i siyasi merkez, Paris'i temel makam ve Devrim'i ideal merkez olarak bildi. Bunlar, doğal olarak ve gerekli olduğu için birbirlerine bağlıydı. Muazzam günler yaşanıyordu ve savaşın ateşi içinde açık ve önemli bir düşünce doğmuştu. Fırtınanın şimşekleri bir yaz gününün parlak aydınlığında kaybolmuş gibiydi.

14 Temmuz olayları, kent hayatını canlandırmak suretiyle, proletaryanın daha önce yeraltına indirdiği faaliyetlerini gün yüzüne çıkardı. Elbette, işçiler ve yoksullar yerel yönetimi ele geçirmekten çok uzaktı. İlerde göreceğimiz gibi, burjuva muhafızlarından dışlanacak ve bölge meclislerinde yer alamayacaktı. Uzunca bir süre için, Paris kent yaşamına damgasını vuran, merkezi Meclis faaliyetleri değil, daha dar bir burjuva karakteri olacaktı. Kalpleri toplumsal güç ve tutkuyla atan bölge ve Bölümlerden belirli bir sayıya ulaşmadan, Paris'te sayıları en başta 60 iken daha sonra 48 olan bölgelerin yasal güçlerini örgütlemek mümkün değildi. Millet Meclisi'nde Robespierre'in sesi azalmış ve bastırılmışken, Danton'un sesi Cordeilers bölgesinde yeniden duyulmaya başlamıştı. İktidar merkezlerinin artırılması demek, halk ve iktidar merkezleri arasındaki irtibat noktalarının artması demekti. Bu ise, tüm yasal engellere rağmen, toplumsal müdahaleye ve burjuva devriminin, sosyalizme doğru olmasa da –bu düşünce henüz doğmamıştı– demokrasiye doğru bükülmesine olanak veren durumların artması anlamına geliyordu. Eğer her bir komün kendine yeten küçük bir dünyadan ibaret olsaydı, burjuva oligarşisi bu ayrı ve zayıf mekanizmalar üzerinde başarıyla yayılabilir ve bir dağılma gerçekleşebilirdi.

Yerel faaliyetlerin bolluğu, katılan herkesi coşkulandıran bu büyük toplumsal hareketle birleştiğinde, faaliyetlerin bağlılığı ve azmi en parlak, en aktif ve en sağlam olana zaman içerisinde güç verdi. 14 Temmuz, işte bu yüzden büyük bir burjuva devrimi olduğu kadar muazzam bir toplumsal zaferdi. Elbette, savaşan halkın bu büyük güne katılmış olması, proletarya için doğrudan sonuçlar doğurmamıştı. Devrim'in öyle derin bir burjuva kökü vardı ki, 14 Temmuz'dan birkaç hafta sonra, halk tarafından Kraliyet rejiminin saldırılarından kurtarılan Millet Meclisi seçim sistemini oluşturup milyonlarca fakir işçiyi seçme hakkından dışladığı zaman, tek bir vekil dahi, içlerinde en demokratik olanı dahi, Paris işçilerinin Bastille baskınında Fransa'nın yoksulları için mücadele veren aktif vatandaşlar olduğunu hatırlamamıştı. Devrim'in muazzam olaylarına halkın dolaysız katılımı, özgür ve düzeli bir toplumun genel işleyişi haline gelmesine müsaade edilmemesi gereken olağanüstü ve korkutucu bir kaza olarak görülüyordu.

Burjuva devriminin, daha ilk adımlarından itibaren işçilerin yüreklerindeki sertliğe ve kaslarına dayanma zorunluluğu boşuna değildi. Vendéens'e, *émigrés*'e ve yabancılara karşı girişilen mücadele devrimci gerginli-

ği tepe noktasına çıkardığında ve halk, kahraman burjuvaziyle birlikte Devrim kapılarını koruduğunda, nihayetinde şehrin hakları halka verilmek zorunda kalacaktı. Savaş alanında özgürlüklerini elde eden geçmiş zamanın köleleri gibi, proleterler de, burjuva devriminin savaş alanlarında seçme hakkını ve birkaç saatlik siyasi egemenliği elde edeceklerdi.

Çabalar zor ve zafer kısa ömürlüydü. Fakat proletaryanın kısa bir süre için olaylar merdivenini cesurca tırmanıp burjuva devriminin öncülüğüne çıkması – ya da en azından en yürekli burjuvaların yanında devrime katılması - onun için bir güvenlik ve geleceğe dair bir umut teşkil etmişti. 14 Haziran'da Invalides'i ve sonrasında Bastille'i kuşatan muazzam kalabalığın içinde çok sayıda korkusuz işçinin olduğunu gördük. Saldırılarını düzenledikleri zaman, onlar kandırılmış değildi. Onlara güvenmeyen burjuvazi tarafından ertesi gün silahsızlandırılmış olsalar da, iki yıl sonra Champ de Mars'ta idam edilmiş olsalar da, cesaretleri ve kuvvetleriyle büyük devrimci güne damgasını vurmuştu. Bu yiğit adamlar sayesinde bugün güneşin altında yalnızca burjuvaziye ait olan hiçbir şey ve hatta sadece burjuvaziye ait olan Devrim bile yok.

Büyük Korku

Bastille baskını, en büyük etkisi kırsal kesimde, köylüler üzerinde gösterdi. Köylüler, Genel Meclis'in açılışından beri beklemekteydi; Meclis, köylülerin ızdırabını ne zaman dikkate alacaktı? Üçüncü Zümre'nin kraliyete ve imtiyazlılara karşı giriştikleri savaşı uzaktan takip etmişti. Eğer Üçüncü Zümre zafer kazanabilseydi, soyluların tiranlığını nasıl da çabuk yıkacaktı. 14 Haziran bunun için belirleyiciydi. Paris, Bastille'ini almıştı; kendi Bastille'lerini, bütün feodal Bastille'leri ve gözetleme kuleleri ve güvercinlikleriyle köyler, ovalar üzerinde beliren bütün şatoları almak ise, köylülere kalmıştı.

Kırsal kesim, birden bire, zemberekten boşanırcasına ayaklandı. Bu muazzam ayaklanmada farklı ve hatta birbiriyle çelişir gibi görünen iki hareket mevcuttu. Birincisi, itici gücü korku olan hareketti. Yüzyıllardır köylüyü barındıran ve aynı zamanda suyunu çıkaran zamanı geçmiş kraliyet otoritesi sallantıda gibi görünüyordu. Bu otorite biçimi, kırsal kesim halkının gördüğü tek biçim olduğu için, bu durum köylüye toplumun kendisinin yıkılmakta olduğu izlenimini verdi ve eğer kendini korumazsa yağmaya teslim

olacağını düşündü. Bir dehşet efsanesi böyle bir iktidar girdabında ortaya çıktı: "İşte, yağmacılar geliyor! Onlar ormanları ateşe vermek için, tahılı kesmek için geliyorlar. Hazırlanalım ve silahlanalım." Köylüler, Fransa'nın her köşesinde silahlanarak, yine de bulunamayan bu çokça konuşulan "yağmacıları" açığa çıkarmak için kırsal alanda ava çıktılar.

Bu panik dönemi, köylülerin ruhunda derin ve uzun süren bir etki bıraktı. Güney kırsalında köylüler hâlâ şöyle söylerler: "*l'annado de la paou*" yani, korku senesi; hafızanın diğer her şeyi sildiğini söyleyenler vardır. Lakin bu evrensel korkunun doğrudan ve somut nedeni neydi? Bastille baskınıyla başlayan bu muazzam toplumsal ayaklanmanın, insanları gizemli korkulara boğduğunu; toplumlar sona erdiğinde, her bir günün sona erdiği gibi, belirsiz ve korkunç hayaletlerin ortaya çıktığını söylemek yeterli olmayacaktır.

Bu gizemci yaklaşım, insanların bu olgunun gerçek sebeplerini aramasına engel oldu. Korkuyu her yöne yaymak isteyen aristokrasinin, karşı devrimin bir şifresi mi vardı? Meclis, buna inanmış gibi görünüyordu ya da en azından yaşanan paniği böyle açıklamak istiyordu.

10 Ağustos Kararnamesi'nin Gerekçe'sinde şöyle açıklıyordu:

> Millet Meclisi, şiddet ve despotizm yoluyla halkın yeniden doğuşunu ve özgürlüğün inşasını engelleme ümidini kaybetmiş olan Millet düşmanlarının, aynı hedefin, karışıklık ve anarşi yoluyla elde edilmesine ilişkin suç planını ve diğer yöntemlerle birlikte, aynı anda ve neredeyse aynı günde, Krallık'ın farklı bölgelerinde sahte alarmlar yaydıklarını ortaya çıkarmıştır.

Aslında, hareket, aniden ortaya çıkan bir komplo şeklinde cereyan etmemişti; "neredeyse aynı günde" tabirini kullanan Meclis olmuştu.

Bu dehşet eğer bir şifrenin söylenmesi sonucu aynı anda ve her yerde patlak verseydi, içinin boş olduğu ortaya çıktığı anda, aynı tarihte sona ererdi. Fakat Ağustos sonunda, "yağmacı korkusundan" birkaç gün sonra, yağmacılar için bir fırsat olarak görülebilecek Beaucaire fuarı ertelenmişti. Yani, bu hareket basitçe bir karşı devrim manevrası değildi.

Köylüler kendilerini mi korkutmuşlardı? Şatoları basmak ve feodal mülkiyet belgelerini yakmak için toplandıkları köy meclisleri, uzaklardan yağmacı toplanmaları olarak mı algılanmıştı? Yaşanan panik, karşılıklı bir yanlış anlaşılmanın mı sonucuydu? Böyle olmuş olması mümkün; hatta kesin. Fakat köylü maliklerin, topraklarını tüm feodal yükümlülüklerden kurtarmak için soylulara karşı gerçekleştirdikleri bu hareketin yanı sıra, bu evren-

sel çalkantı anında mülksüzlerin, yoksulların, berduşların ve açların da içinde oldukları bir hareketin varlığı da aşikârdır. Bu insanlar, birden çok yerde, karınlarını doyurmaya ve yaşamaya hakları olduğunu haykırdıkları gruplarda örgütlenmişti.

Birkaç şehir, 25 Temmuz gecesi "yağmacıların olgunlaşmamış buğdayı topladıkları" hakkında Millet Meclisi'ni bilgilendirdi. O tarihte kuzeyde dahi buğdayın olgunlaşmamış olması mümkün değildi; karşı devrim adına çalıştığı söylenen ve "yağmacı" olarak nitelendirilenler ise, büyük ihtimalle, olgunlaşmış buğdayın derebeylerin oraklarıyla hasat edilip çiftliklerde saklanmasını beklemek istemeyen yoksul insanlardı.

Bu şekildeki birkaç küçük hareket, hâlihazırda kronik bir dilenci korkusunun söz konusu olduğu kırsalda dehşetin yayılması için yeterli oldu. Bu "Büyük Korku'nun" her şeyin ötesinde bahsi geçen kronik korkunun abartılmış biçimi olduğuna inanmaya hazırım. Kırsal yetki alanlarının ve papaz idaresindeki bölgelerin *Cahiers*'lerini okuduğumuzda çiftçilerin her yerde dilencilerin merhametine kaldıklarını görüyoruz. Çiftçiler, dilencilere kalacak yer, yiyecek ve yardım temin etmek zorundaydı. Eğer bunu yapmazsa, dilencilerin tehditlerine maruz kalıyordu ve dilenciler için çiftlik binalarını ve hasadı ateşe vermekten daha kolay bir şey yoktu.

18. yüzyıl'ın ikinci yarısında gerçekleşen büyük ekonomik evrim, sanayi ve şehirlerin büyümesi ve kırsal ekonominin dönüşümü pek çok insanı yerinden etti. Yollar ve kırsal kesim, çiftçilerin takıntılı bir şekilde korktukları berduşlarla doldu. Çiftçiler berduşlardan öfke, korku ve aşağılamayla bahsediyorlardı. Köylülerin derebeyleri tarafından baskı görüp soyulmalarından şikâyet ettikleri ve geçimlerini sağlamak için orman bitkilerini hasat etme hakkını talep ettikleri *Cahiers*'lerinde, "toplum atığı" olarak bahsettikleri berduşların ve dilencilerin yarattığı tehlikeyi suçladıklarını okumak kadar acı verici başka bir şey yoktur.

Yerleşik yoksulluğun altında, bir de göçebe yoksulluk vardır ki bu, yerleşik yoksullar için bir nefret ve dehşet kaynağıdır. Köylü maliklerin, yeni hasat edilmiş tarlaları işgal eden toplayıcı güruhlar hakkındaki şikâyetlerini hatırlayalım. Kendilerini bir birlik haline getirip tahıl toplayanların, açlığın ve devrimci ortamın galeyanıyla harekete geçenlerin, aynı erkekler ve kadınlar olup olmadığını merak ediyorum. Bu nedenle yaşanan şey, her bir köyün en yoksulunun, mülksüzünün berduşların ve yoksul göçebelerin içine karışmış olduğu bir durumdu.

Eylül başında şehirlerin durumu hakkında verdiği haberlerde, *Les Révolutions de Paris* gazetesinde şöyle yazmaktadır:

> Cenevre'den gelen mektuplara göre, civar dağlardan gelen insanlar topluca Ferney üzerine yürüdü. Kalabalık bir gönüllü grubu ile desteklenen Cenevre garnizonu, Ferney'e hareket etti. Oraya top sevkiyatı da yapılınca dağ adamları kaçtı. Birkaç şehrin halkının cehaleti, ya da daha doğru ifadeyle, aptallıkları, bunların, eşitlik ve özgürlüğün mülkiyeti paylaşmalarına izin verdiğini zannetmelerine sebep oldu. Şehirlerimizi viran eden çoğu yıkımın kaynağı işte budur.

Böylece, Temmuz 14 ayaklanmasını takip eden günlerde bir yoksul isyanının varlığı açıkça görünmektedir. "Tarım kanunu"* korkusu, Devrim'in yakasını bırakmayacaktı.

Bu korkunun, Devrim'in en çalkantılı en tedirginlik dolu ilk günlerinden itibaren başladığına hiç şüphe yoktur. Kırsal proletaryanın bu hareketine ilişkin neredeyse hiçbir kesin bilgiye sahip değiliz. Bütün ihtimaller bu hareketin tamamen içgüdüsel olduğunu göstermektedir: amaçlarına ilişkin açık bir ifadeye hiçbir yerde rastlanmamakta, bilinçli bir önderlerinin olmadığı tahmin edilmektedir.

Bu, büyük oranda, zamanından önce hasat edilen tahılın geceleri gizlice talan edilmesiyle sınırlanmış ya da basitçe devrimci köylü hareketine karışmış bir durumdu. Örneğin, Mâcon ve Lyon bölgelerinin köylüleri, şatoları ateşe verip tapu evraklarını yaktığı zaman, kilisenin yetki alanlarına ait *Cahiers*'lerinde "zengin ve faydasız burjuvazinin" sıklıkla soylularla birlikte anıldığını hatırlamamak, benim için mümkün değil. Soyluların şatolarına saldıran tırmıklarla silahlanmış bu kızgın kalabalıkların büyük ölçekli burjuva mülkiyetine de saldırmamaları için pek bir nedenleri olmayacağı şüphesizdir.

Burjuvazi, ülkenin neredeyse her tarafına yayılmış olan bu tehlikenin farkına vardı ve şehirlerdeki burjuva Muhafızlar köylüleri zapt etmek ve bastırmak için kırsal kesimlere hızla hareket ettiler. 27, 28 ve 29 Temmuz günleri, Loras, Leuze, Comba, Pusignan ve Saint-Priest şatolarının alevleri Lyon'dan görülebiliyordu. Burjuva Muhafızları köylülerin üzerine yürüdü ve şehre döndüğünde asi köylülerin tarafını tutan La Guillotiére işçilerinin taş ve tuğlalarla yaptıkları saldırıyla karşılaştı. Bir an için, işçilerin ve köylü-

* Toprak mülkiyeti dağıtımı – ç.n.

lerin, bütün yoksul proletaryanın, eski feodal düzene ve yeni burjuva rejimini karşı ayaklanacakları; derin ve çetin bir sınıf mücadelesinin, bütün mülksüzlerin maliklere karşı mücadelesinin; soyluların imtiyazlarına karşı burjuva ve köylü maliklerin gerçekleştirdikleri yüzeysel devrimi ikame edeceği zannedilebilirdi. Ah bu aciz dürtüler! Ah bu bulanık ve beyhude çabalar!

Daha zamanı değildi ve plansız gerçekleşen bu ilk ayaklanmaları simgeleyen şey ise, avare grupların olgunlaşmamış tahıl dolu tarlalara düzenledikleri gizli gece soygunlarıydı. Fakat bir an için, çitlerle çevrili toprakları, bahçeleri ve biraz tarlaları olan yerleşik köylüler, küçük toprak sahipleri ve köy ahalisi, altlarında içten içe kaynamaya başlayan yoksul hareketini hissetti.

Tamamen Devrim'e bel bağlamak nasıl mümkün olabilir; eğer dilenen ve tehditkâr proletarya tarafından mahvedilme tehlikesi varsa, feodal Bastil'lere nasıl saldırılabilir?

Dünün mütevazı toplayıcıları olan bugünün isyankâr hasatçıları alıp götürecekse, derebeyinden feodal bir hak olarak elde ettiği tahılı zorla çekip almak neye yarar? Halk, mülkiyetini özgürleştirmeye çalışırken, kendilerini mülkiyetlerini kaybetmeye maruz bırakacak mı?

O halde, yapılacak en iyi şey "yağmacılarla" yüzleşmek, silahlanmak ve örgütlenmektir. İşte bu yüzden, Fransa'nın her bir köşesinde köy konseyleri kuruldu. Eğer varsa ancak çok az sayıda "yağmacı" olduğunu; proletaryanın ise kendi devrimlerini Devrim'le ikame edecek kadar cesur, bilinçli ve örgütlenmiş olmadığını fark ettiklerindeyse, şatolara karşı kaygısızca hareket edip içgüdüsel korkuları sayesinde elde ettikleri silahlarını eski rejime döndürdü.

Görebildiğimiz üzere, ortada, daha sonra devrimci bir genişlemenin takip edeceği, tutucu bir küçülme ve daralma hareketi söz konusuydu. Köy cemaatleri, bilinmeyene dair yaşadıkları korku zamanında ve mülksüzlerin ayaklanmasından önce kendi içlerine kapandı; güvendikleri seçilmişler, bir milis kuvveti oluşturdu ve Devrim döneminde mülkiyet düzenini garantiye alıp feodal düzene saldırdı.

Şöyle söylemek daha doğru: bütün sorunları çözmek için gereken tek şeyin ateşli ve coşkun akılmış gibi göründüğü bu olağanüstü devirde, birbirlerine bağlı ve adeta birbirleriyle karışmış olan, biri tutucu diğeri devrim-

ci iki hareket vardı. Devrimci burjuvazinin 14 Temmuz öncesinin tehlikeli günlerinde, Paris'te kraliyet alaylarına karşı milisleri silahlandırması ve mülkiyete tehdit oluşturduğunu varsaydığı adamları silahtan arındırması gibi, kırsal kesimdeki Üçüncü Zümre da, hem herhangi bir saldırıya karşı köylü mülkiyetini korumak, hem de feodalizmi yıkmak için kendini taşrada örgütlemişti.

Yeni düzen tüm tehditlere karşı dik durdu ve bu da onun tarihsel meşruiyetinin göstergesiydi. Lakin eğer tarihçi, Temmuz ve Ağustos'un bereketli günlerinde örgütlenip zafer kazanan burjuva ve köy mülkiyetinin gerçekleştirdiği devrimin altında, bir parça topraktan dahi yoksun olanların derin endişelerinden ve içgüdüsel isyanlarından bahsetmezse, yüzeysellik suçu işlemiş olacaktır. Hiçbir mülkiyete sahip olmayan bu insanlar, Devrim'i feodal yükümlülüklerden kurtulan mülkiyetin özgürleşmesi olarak görmedi. Onlar, Devrim'i yoksulluk ve açlıktan azat olmak olarak gördü. Onlar, içgüdüsel olarak, Voltaire'in bıraktığı mülkü dağıtmak niyetiyle Ferney'e inen Alpler'in dağ adamları misali, vahşi bir zekâyla bütün insanlar için dünya meyvelerini yeme zamanının geldiğini düşünüp huzur içerisinde, Devrim sanki onların eviymişçesine, Devrim'e yerleşti. Fakat onlar, burjuvazinin top ateşleriyle ve köylü toprak sahiplerinin tırmıklarıyla çarpıştılar; yanlış anladıklarını mırıldanarak yoksulluklarına geri döndüler.

Geçek şudur ki, onlar çok erken anlamıştı. Tarih bu "dilencilere" kapıyı kapattı ve kabaca dedi ki: "Bu yoldan tekrar geçeceksiniz." Gerçekten de, onlar bu yoldan tekrar geçecekti; kapı bir gün açılacaktı ve o gün onların artık "dilenci" olmayacakları, o gün kendilerine mülk edinecekleri gün olacaktı. Demek istiyorum ki, bir düşünceye sahip oldukları zaman, kafalarına yeni bir dünya formülü yerleştiği zaman, köylü sosyalistler oldukları zaman olacaktı.

14 Temmuz'un getirdiği sonuçlar kırsalda bu şekilde değerlendirilirken, muzaffer Millet Meclisi bir denge arıyordu.

Meclis aynı anda hem kurtarılmış, hem hevesli hem de kaygılıydı. Necker geri çağırıldı. Kral, bir Meclis heyeti eşliğinde, 17 Haziran'da Paris'e gitmeye zorlanmış; halk, her ne kadar kral ve onun "kötü danışmanları" arasında bir ayrım yaparak ona muhteşem bir karşılama hazırlamış olsa da, bu ziyaret, mağlubun galibi ziyareti niteliğinde gerçekleşmişti.

Paris, hızla yeni bir döneme giriyordu; Meclis ise dostane ve rakip bir gücün geldiğini hissediyordu. Meclis, halkın16. Louis'nin işlediği suçları unutmasını sağlamak için bunları unutmaya çalışarak, aceleyle ve biraz da tedirginlikle kralın etrafında toplandı. Burada, devrimci Meclis ile, halkın kudretiyle gönülsüzce yeni düzene döndürülen eski rejimin kralı arasındaki tuhaf ve yersiz dayanışmayı görmekteyiz. Saint-Germain'de ansızın karışıklıklar çıktı: vergi dairelerine girildi ve istifçilikle suçlanan vergi toplayıcısı Thomassin ölümle tehdit edildi. Meclis'in ılımlıları, Lally-Tollendal oturumunda, kamu düzenini bozanlar aleyhine hemen bir konuşma yaptı ve bu öyle bir konuşmaydı ki mübalağaları neticesinde, yaşanan paniğin yayılmasına ve tehdidin daha da kötüleşmesine sebep olacaktı. Dahası, Saint-Germain'deki hareket, Paris'teki büyük hareketin devamıydı. Yaşanan bu çarpıklıklar, başkentin görkemli devrimci sadakatini reddetmeyecek miydi?

Breton vekilleri de, Robespierre'nin yaptığı gibi, protesto etti. Robespierre, tutucu ılımlılığın Devrim'i hâlâ kumpaslar ve hınçlarla kıstırmış olmasının nasıl bir tehlikeye meydan vereceğini açıkladı:

> Barışı sevmeliyiz, fakat özgürlüğü de sevmeliyiz. Milleti yok etmeye çalışan korkunç bir komploya karşı ayaklanmaktan daha meşru bir şey olabilir mi? İstifçilik bahanesiyle Poissy'de bir karışıklık çıktı, şehirler gibi Breton da sakin; bu beyan, orayı da paniğe sokacak ve güven kaybına neden olacaktır. Aceleci davranmamalıyız. Devlet düşmanlarının artık kumpas kurmadıklarını söylemeye kim cesaret edebilir?

Robespierre'e gücünü veren ve bu gücü bir süre temin eden şey, onun Devrim'i arzularken Devrim'in sonuçlarını ve şartlarını kabul etmesiydi; kraliyetin sorumsuzluğuna karşı gerçekleşen silahlı direnişin mecburen sebep olduğu karışıklıklardan aptalca ve riyakârca telaşlanmamasıydı.

Meclis Lally-Tollendal önergesini reddetti; fakat kısa bir süre için bu önergeyi takdir etmişti. Bu tereddüt açığa çıkarmıştı ki, Meclis, eğer halkın desteğini istiyorsa halktan korkmaya başlamalıydı. Fakat bu geçici endişe, Meclis'in hızını kesememişti; Anayasa'nın önsözü olan İnsan Hakları'nı hemen hazırlamaya başlaması, akla dönük görkemli bir inançla gerçekleşecekti.

4
MİLLİ TOPRAKLAR

(Devrim, Fransa'nın siyasi doğasını değiştirmeye başlamıştı, şöyle ki;

> *...burjuva oligarşisi ve saf demokrasi arasında bir sistem benimseyerek. Ekim ve Aralık 1789'da, seçim ve devlet makamları için yeterliliğe ilişkin yasalar çıkarmıştı. Bu, genel hukuk tarafından korunma hakkına sahip olduğu halde yasama sürecinde yer alamayan pasif vatandaşlar ile kanun yapıcıları seçme hakkına sahip tek kesim olan aktif vatandaşlar arasındaki meşhur ayrımı ifade ediyordu.*

Aslında, aktif vatandaşlar arasında da farklı dereceler vardı: Üç günlük işçi ücretine eşit miktarda vergi ödeyenler birinci derecedeki meclislerde oy verebilirken, on iş gününe eşdeğer emek ise birincil meclis seçimini yapan ve delegeleri seçen ikinci derece için gerekliydi; son olarak en yüksek kategoridekiler ise Millet Meclisi'ne seçilebilmek için "marc d'argent" denilen gümüş mark (yaklaşık 50 livre) ödemekle yükümlü olup mülk sahibi olanlardı.

Bölge ve şehir hükümetleri de kurulmuştu. "Eski yönetim birimlerini örgütlenmenin temeli olarak devam ettirmek [kanun yapıcılara] tehlikeli görünmüştü" ve bu nedenle Fransa, 83 département'e bölünmüştü.

Daha radikal bir değişiklik ise, bu sistemin "toplumsal organizmanın tüm hücrelerini, tüm dokularını harekete geçirmek" için Aralık 1789'da yerel yönetimleri başlatması olmuştu:

> *Yürütmenin kaçınılmaz eksikliklerini telafi eden, düzeni sağlayan, komploları cezalandırıp önleyen, atölyeler vasıtasıyla yoksulların geçimini sağlayan ve Devrim'in ülkede tutunuşunu kuvvetlendiren şey ise, durmaksızın devam eden ve her daim tetikte olan bu çok sayıdaki yerel yönetimlerin faaliyetleri olmuştu.*

Lakin Fransa'nın ekonomik sıkıntıları ülkeyi terk etmemişti ve Devrim, bu durumu düzeltmek için radikal önlemler almak zorundaydı.)

Gerçekte, Kilise'ye ait toprakların satışı, cesur spekülasyonlarla kâr edebilecek olan sermayedarlara; gelirlerini teminat altına alacak olan rantiyecilere; sayısız mübadelelerden ve büyük ölçekli inşaat işlerinden kâr edecek olan iş adamlarına ve mimarlara; taşınmaz mallara daha çok ulaşabilecek olan tüccarlara ve sanayicilere; köyleri ve mezraları civarında çok istedikleri tarlalara erişim sağlayabilecek olan işçilere, küçük esnafa ve köy zanaatkârlarına; yapacakları doğru alımlar sayesinde paralarını verimli bir şekilde kullanacak olan kâtiplere; son olarak, manastırların elinden alacakları topraklarla kendi küçük alanlarını genişletecek olan toprak sahiplerine yarayacaktı.

Devrim'e Kilise arazilerini millileştirmekten başka bir kaynak bırakmayan başarısız ekonomik şemaların ayrıntılarına giremeyeceğim. İlk aylarda piyasaya sürülen bono, başarı sağlayamamıştı; çünkü Meclis, faiz oranlarını, Necker'in belirlediği ve kapitalistlerin arzu ettiği orandan aşağıya çekmişti. Kapitalistler, ortalama bir orana taahhüt ederlerse, bunun genel kamu borcunu azaltacağı kadar, kısa vadede genel bir kredi tebdiline sebep olacak bir teamül belirleyeceğinden korkuyordu. İflası engellemek için Devrim'i gerçekleştirenler ve yeni bir hisse ihracı ile borç yükünü artırmaya tereddüt edenler işte bu bono sahipleriydi: yeni bir taahhüdü reddederek yükümlülüklerin birleştirilmesine yönelik belirleyici önlemler alması için Millet'i zorlamak istemişti.

Böylece, Necker'in iddialı bir şekilde seçtiği kredi yolu kapanmıştı. Gönüllü taahhütçülerin bağışlarına bel bağlanabilinir miydi? Cömertlik duygularının bu büyük monarşinin bütçesini ayakta tutmaya yeteceğini beklemek çocukça olurdu. Her şekilde hibe, parayı sokağa atmak demekti.

Necker'in iki seçeneği kalmıştı: korkunç bir gelir vergisi koymak ve İskonto Bankası'yla müzakere etmek. Kurucu Meclis, burjuvazinin Devrim'i kurtarmak için adadığı muazzam değeri ve iflastan nasıl kaçındığını gösteren bir cesaretle, tüm gelirlerin dörtte biriyle katılım yapmaya kahramanca karar verdi. Bu devasa bir vergiydi ve pek çok şehirde asil bir ivedilikle ödenmişti.

Buna gerçek anlamda karşı çıkan tek kişi Marat olmuştu. Ona göre, bu vergi oransal değil, kademeli olmalıydı. Her şeyin ötesinde, Fransa'nın yıllık tahmini gelirinin 15 milyar frank kadar muazzam olduğu hesapta, Bakan'ın kedisi için 3 milyar çıkaracağı bir tertip görmüştü. Marat'ya göre, bu yekûnlar neye hizmet edecekti? Devrim'i ezip geçecek devasa bir ordunun

birkaç yıllık masraflarına. Gerçek şudur ki, ruhban sınıfının topraklarının istimlakı etkisini gösterene kadar, bu muazzam taahhüt, Fransa'nın iflas etmeden tutunmasını zar zor sağlamıştı; çünkü diğer vergiler pek çok bölgeden fiilen tahsil edilmiyordu.

Necker, İskonto Bankası'nın kredisini kullanmayı düşünmüştü ve piyasaya banka poliçesi sürmekle yetkilendirilmişti. Fakat eğer bu poliçeler teminat altına alınmazsa değerleri kısa vadede sıfıra inecekti ve eğer bunlar piyasada serbest kalırsa, bunun teminatı ne olacaktı? Necker'in ekonomik planlarına karşı hareketli bir mücadele eden Mirabeau ise, haklı olarak şöyle dedi: "Eğer bir teminat, Millet'in İskonto Bankası'nın tedavüle soktuğu kâğıt parayı desteklemesine olanak sağlıyorsa, bankanın kendisinin bu teminatla sağladığı poliçeleri neden doğrudan desteklemiyor?" Bu nedenle, dolaylı *assignat* basmaya dayalı Necker planı, aslında çelişkiliydi: Bu sadece, Milli servetle teminat altına alınan doğrudan Milli *assignat* banknotların basılmasına sebep olurdu. Bu servet ise Kilise alanlarından başka bir şey olamazdı.

Kilise Topraklarının İstimlakı

Gördüğümüz üzere, Kurucu Meclis, Kilise'ye ödenen gelir vergisini tazminat olmaksızın kaldırarak Kilise mülkiyetine darbe vurmuştu. Fakat Kilise arazilerine el uzatmak çok daha cesur bir hamleydi. Kilise, ona ödenen gelir vergisinin kaldırılmasına yalnızca yarım ağız karşı çıkmışken, taşınmaz mallarının kamulaştırılmasına karşı tutucu bir azimle direnecekti.

Kurucu Meclis, ruhban sınıfının topraklarının elinden alınmasını nasıl meşrulaştırmıştı?

Kilise mülkiyetinin diğer mülkiyetle aynı mahiyette olmadığını ve Kilisenin toprak ve binalarını, başta hayırseverlik ve yardım olmak üzere, yalnızca bazı faaliyetleri yürütmek için elde ettiğini öne sürdü. Sonuç olarak Millet, bu faaliyetleri kendi yürütmeye karar verdiği zaman, Millet'in bu görevi yerine getirmek için kullanacağı kaynakları ele geçirmeye hakkı olmuş olurdu.

Son olarak, Kurucu Meclis, yasal zeminini sağlamlaştırmak için, Sınıf olma özelliğini yitirmiş olan ruhbanın bu şekilde bir şey sahip olamayacağını ve Millet'in, yalnızca kendisinin iradesiyle var olan bir yapının mülkiyetini, her zaman geri alabileceğini ilan etti. Marquis de La Coste'dan, Bu-

zot'tan, Dupont de Nemours'dan sonra, hayranlık uyandıran bir kesinlikle ve piskoposluk makamının ona verdiği otoriteye dayanarak, bahsi geçen soruyu soran kişi, Autun Piskoposu Talleyrant-Périgord olmuştu.

10 Ekim 1789'da kürsüden şu önemli ve çok takdir edilen konuşmayı yaptı:

> Baylar! Hepinizin bildiği gibi, devlet bir süredir çok büyük ihtiyaçlarla yüzleşmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamak, olağanüstü önlemler gerektirmektedir.
>
> Normal tedbirler tükenmiştir: Halk her bir yönden baskı altındadır; vergilerde yapılacak en ufak artış dahi, onlar için baş edilemez olacaktır. Bunu düşünmemeliyiz bile.
>
> Sıra dışı tedbirler daha yeni denendi (gelirin dörtte birinin vergi olarak ödenmesi), fakat bunlar, aslen bu yılın olağan dışı ihtiyaçları için hedeflenmişti. Gelecek için ve düzenin tam anlamıyla yeniden oturtulması için tedbirler gerekmekte.
>
> Böyle muazzam ve belirleyici bir tedbir daha vardır ki bence mülkiyete katî bir saygıyla ilişkilendirilebilir (aksi takdirde bunu reddederdim); bu servetin, tamamen Kilise topraklarında bulunabileceğini düşünüyorum.
>
> Burada söz konusu olan diğer toprak sahiplerinin oransal olarak devlet harcamalarına katkıda bulunması değildir; bu hiçbir zaman bir fedakârlık olarak görülmemiştir. Burada söz konusu olan Millet için çok daha büyük bir öneme sahip bir tedbirdir [...]
>
> Bana açıkça öyle geliyor ki, ruhban sınıfı diğer toprak sahipleri gibi bir malik değildir, çünkü sahip olduğu ve elinden çıkartamadığı bu mülkiyet, şahısların çıkarları için değil, çeşitli faaliyetler gerçekleştirmesi için bağışlanmıştır.
>
> Bence kesin olan şudur ki, içinde bulunduğu tüm yapılar üzerinde geniş bir etkiye sahip olan Milletin, ruhban sınıfının tüm yapısını ortadan kaldırmaya hakkı yoktur; çünkü bu yapı din için gereklidir. Eğer onların zararlı ya da faydasız olduğunu düşünüyorsa, elbette bu yapının bazı unsurlarını ortadan kaldırabilir; bunların varlığına ilişkin sahip olduğu hak, beraberinde bu mülkiyetin mahiyetine ilişkin geniş bir hakkı da getirir.
>
> Kesin olan başka bir şey de, Millet, kurucunun iradesinin koruyucusu olduğundan dolayı, işlevi olmayan bu imtiyazları ortadan kaldırabilir ve hatta kaldırmalıdır da; bu ilkeler neticesinde, şu anda kullanılmayan bu mahiyetteki mülklerin gelirlerini faydalı din adamlarına devretme, kamu çıkarlarının yararına kullanma ve ileride kullanılmayacak olan aynı özelliğe sahip mülkleri de aynı amaçlar doğrultusunda bir kenara ayırma hakkına sahiptir.
>
> Buraya kadar bir sorun olmadığı gibi fazlasıyla sıra dışı görünen bir durum da söz konusu değil. Nitekim tarih boyunca, dini cemaatlerin sonlandırıldığını, papazlık makamına ilişkin hakların azaltıldığını ve Kilise mülkiyetinin

gerçek amacına döndürülüp kamu kurumları olarak kullanıldığını gördük. Şüphesiz, ülke menfaati gerektirdiği müddetçe Millet Meclisi, buna benzer faaliyetlere karar vermesi için gereken otoriteye sahiptir.
Fakat hayattaki unvan sahiplerinin gelirlerini bu şekilde azaltabilir mi ve bu gelirin bir kısmını elinden alabilir mi?
Öncelikle şu gerçeği düşünmeliyiz: bu sorun kiliseye verilen gelir vergisine ilişkin hükümle zaten kararlaştırılmıştır.
Yasalar tarafından korunan mülkiyet hakkı, her ne kadar çiğnenemezse de, kanun bu hakkı vererek mülkiyetin mahiyetini değiştiremez; söz konusu Kilise mülkiyeti olduğunda ise, kanun, her bir unvan sahibinin, yalnızca Kilise mülkiyetinin kurucu yasası tarafından onlara temin edilmiş olan mülkiyetten faydalanmasını sağlayabilir.
Lakin herkes şunun farkındadır ki, Kilise mülkiyetine ilişkin hukuki düzenlemelerin temeli ile bu düzenlemelerin anlamını ve ruhunu açıklayan çeşitli Kilise yasaları, bize yalnızca papazlık makamının gerçekten geçimini sağlamak için gereken mülkiyetin unvan sahiplerine ait olduğunu öğretmektedir. Onlar geri kalan mülkiyetin yöneticisinden başka bir şey değildir ve bu mülkiyet ise, afet zamanında kullanılmak üzere ve Kilise binalarının bakımı için tahsis edilmiştir. Bu nedenle Millet, eğer her bir unvan sahibine, mahiyeti her ne olursa olsun, hak ettikleri bu geçimliği temin ederse, hiçbir şekilde onların kişisel mülkiyetinin aleyhinde bir ihlal de bulunmuş olmaz. Aynı zamanda eğer, hiç şüphesiz hakkı olduğu üzere, geri kalan mülkiyetin idaresini kendi üzerine alırsa; eğer hastanelerin idamesi ya da hayırseverlik faaliyetleri, kilise onarımları gibi bu mülkiyete bağlı diğer görevleri de kendi üzerine alırsa; hepsi bir yana, eğer bu mülkiyeti yalnızca genel afet durumlarında kullanırsa, bence kurucunun tüm niyetleri gerçekleşmiş ve adalet yerini bulmuş olacaktır.

Talleyrand'ın, mülkiyete saygılı bu muazzam devrimci istimlakı sergilerken kullandığı büyük diyalektik çaba ve ustalık aşikârdır. Özünde, bu belirleyici tedbir şu basit ibareyle meşrulaştırılabilir: Her şeyin ötesinde, bir Millet'in yaşamaya hakkı vardır; bu büyük servetin dağılımı, o Millet'in yeni çıkarlarına ve yaşamına ters düşüyorsa, Millet, bu dağılımı değiştirebilir ve hatta değiştirmelidir.

Lakin devrimlerin kendi ilkelerini bu açıklıkta söylemesi ve önceki hukuku alt üst eden eylemini meşrulaştırmak için hukuk sistemini kullanmaya çalışması nadir görülür.

Talleyrand'ın açıklamasında oldukça aldatıcı ve zayıf bir mantık olduğuna şüphe yoktur.

Evet, tek daimi varlık olan Millet'in, kurucularının iradesini yerine getirmeye hakkı vardır ve bunu yapmak onun görevidir; fakat şu gayet açıktır ki, itikat ve karanlık dolu çağlar boyunca, insanlar, yoksulları sıkıntılardan kurtarmak amacıyla mülkiyetlerini Kilise'ye vermiştir; insanlar mülkiyetlerini basitçe yoksullara vermek istememiş, Kilise aracılığıyla vermek istemiştir; böyle yapmakla, Kilise'nin yönettiğine inandıkları doğaüstü bir düzende ödüllendirilmeyi temin etmek istemiştir.

Sonuçta Millet, Kilise'nin mülkiyetine el koyarak, bunu yoksulları kurtarmaya ve yardım ve eğitim faaliyetlerine adadığı zaman, bağışçıların iradesinin yalnızca bir kısmını gerçekleştirmiş oluyordu. Gerçekten de bu büyük halk, 18. yüzyıl aydınlanmasından sonra, Ortaçağ düşüncelerine nasıl körü körüne sadık kalabilirdi ki?

Kilise mülkiyetinin kamulaştırılması ve sekülerleştirilmesi, yalnızca bu mülkün Kilise'den alınması değil, aynı zamanda bunun bağışçılardan ve dolayısıyla geçmişten de sökülüp alınması anlamına geliyordu. Sonuçta bu, Talleyrand'ın kendine ve başkalarına itiraf ettiğinden çok daha büyük ölçüde devrimci bir istimlak eylemiydi.

Fakat bu ilk konuşma, çok daha büyük bir sorunu çözümsüz bıraktı.

Talleyrand'ın mantığına göre, Kilise'nin sekülerleşen mülkiyetinin tamamı, esin kaynağında olmasa da en azından maddi gerçekliği itibariyle kurucuların öngördüğüne benzer şekilde, hayırseverlik işleri için kullanılacaktı. Fakat aslında, Devrim'in Kilise mülkiyetini sekülerleştirmeye mecbur kalmasının sebebi, her şeyin ötesinde, devlet borçlarının ödenmesi ve iflastan kaçınılmasını sağlamaktı.

Bu nedenle, Kilise gelirlerini toplayarak, kendilerini bu gelirlerin orijinal sahipleriyle ikame eden kesim, çok sayıdaki yatırımcı, burjuva tefecisi ve kapitalistlerdi. Hem taşınmaz hem de dinî olmak üzere Kilise mülkiyeti, kredilerin teminat altına alınmasına hizmet etmişti. Bu, Orta Çağ'ın, modern toplum yararına yapılmış gerçek bir istimlakıydı.

Ruhbanın Sivil Anayasası

Millet Meclisi, kendini Kilise mülkiyetine el koyup bu mülkiyeti dağıtmakla sınırlandıramazdı. Meclis, Devrim'in yarattığı yeni toplum ile Kilise arasındaki ilişkilerin tümünü örgütlemek durumundaydı ve biz de, şimdi, Hıristiyanlığın Devrim ile trajik yüzleşmesini anlatacağız. Kurucu Meclis, dinî örgütlenmeden tamamen arınamamıştı.

Evvela, eski düzenin dünyevi gücü olan kral, ruhani gücün faaliyetlerine müdahale ediyordu. Papa, piskoposları seçiyordu, fakat onları tayin eden kraldı. Büyük ölçüde, Devrim, milletin gücünü, kralın gücüyle ikame etmişti. Bu nedenle Devrim, kraliyet gücünün bu kısmıyla ne yapacağına karar vermek durumundaydı. İkincisi, sivil hukukla tasdik edilmiş olan daimi bağlılık yemini ile manastıra bağlı rahipler, zincirlerinden kurtulmak istediklerine dair Meclis'e talepte bulundular. Son olarak Kurucu Meclis, Kilise topraklarını ele geçirdikten sonra bu muhteşem devrimci istimlaka hukuki bir kulp bulabilmek amacıyla, dinî hizmetleri ve din adamlarının geçimlerini kendisi üstlendi. Bu nedenle Kurucu Meclis, din kurumuna ilişkin sorunlara doğrudan müdahil oldu.

Kurucu Meclis, bir an için dahi, bu sorunu Kilise ile Devlet'i birbirinden ayırarak çözmeyi düşünmedi. Bir an için dahi, dinin kişisel bir konu olduğunu ve Devlet'in çeşitli dinî düşüncelere özgürlük sağlamaktan başka bir şey yapmayacağını ilan etmeyi düşünmedi. Kurucu Meclis, Kilise ve Devlet arasındaki bağları koparamayacak kadar ürkek, fakat aynı zamanda da, Kilise'ye yeni düzene uyum sağlayan ve devrimci bir ruhla damgalanmış olan bir Sivil Anayasa verecek kadar cesurdu.

Kilise kuralları söz konusu olduğunda ise, Kurucu Meclis, kendini, eski düzen tarafından daimi yeminle ilişkilendirilmiş sivil etkileri ortadan kaldırmakla sınırlandırmamıştı. Kendini, rahiplerin "sivil ölümünü" ortadan kaldırmak ve onlara mülk edinme, vasiyet ve miras hakkı vermekle sınırlandırmamıştı. Daimi yeminlerin, kendi içlerinde ve yasal etkilerinden bağımsız olarak insan özgürlüğüne bir saldırı olduğunu kabul ederek, böyle yeminlerde ısrar eden cemaatlerin yasaklandığını ilan [...].

Kilise Düzeni Reformunun Sonuçları

Ruhbanın Sivil Anayasası'nın pek çok ayrıntısı tuhaf görünmektedir ve birçok tarihçiye göre bu anayasa sefil bir şekilde başarısız olmuştur, fakat bu tarihçiler yanılıyor. Evvela, anayasa ilk biçiminden 21 Şubat 1795'e kadar geçen dört yıl boyunca yürürlükte kalmış ve en azından üç yıl boyunca gerçekten uygulanmıştı. Papazları ve piskoposları seçen seçmenler, işlerini ciddiye almış ve (en özgür düşünenleri dahi) kötü niyetli olmaksızın seçim prosedürlerinin bir parçası olan dinî ayinlere katılmıştı. Böyle yapmalarının kendilerinin Kilise ile uzlaşmalarını sağladığını değil, iyi birer devrimci olarak davrandıklarını düşünmüşlerdi.

Tüm bunların ötesinde, Sivil Anayasa varlığını sürdürdü, etkisi hafifledi ve Concordat'ta[1] önemini yitirdi. Concordat ile Sivil Anayasa arasında iki temel fark vardı ve bunların ilki, Concordat antlaşması aracılığıyla Papa'nın müdahalesinin yeniden tesis edilmiş olmasıydı.

Devrim, hiçbir Papa tanımazken ve Kilise hâkimlerinin seçimi ile diğer Millet hâkimlerinin seçimi için halk egemenliğini sakince öne sürerken, Concordat ise, Papa ile olan müzakerelerin sonucuydu ve Papa'ya dinî kanun tesis etmeye ilişkin üstün hakkı geri vermişti.

Diğer fark ise, Concordat düzeninde papazların ve piskoposların atamasının genel oylama ile değil, yürütme erki aracılığıyla yapılmasıydı.

Devrimci bir yaklaşıma göre Concordat, Sivil Anayasa'dan uzaklaşmayı temsil ediyordu. Sivil Anayasa, Concordat'a göre çok daha seküler, milli ve demokratikti. Hiçbir yabancı gücü ve aslında hiçbir teokratik gücü de tanımıyordu: mutlak egemenliği ve halk oylamasına dayanan biçimiyle, Kilise görevlilerini belirleyen ve atayan Millet'tin kendisiydi.

Sivil Anayasa'dan Concordat rejimine kalan şey ise, piskoposların ve papazların atamasının meşruiyetinin Kilise'den değil, halktan almasını sağlayan devrimci ve seküler orijin olmuştu. Protestanların dahi, Yahudilerin dahi ve hatta inanmazların dahi, herkesin hep birlikte piskoposların seçimi için çalıştığı bu seçmen meclisleri, bize tuhaf görünüyor. Fakat din hizmetlilerinin, Protestanların, deistlerin ya da ateistlerin, piskoposları ve papazları belirlediği bu Concordat rejiminde de aynı durum söz konusu değil miydi? Burada önemli olan, kaynağını Kilise'den almayan ve İnsan Hakları'nı temsil eden bir gücün varlığıdır; Kilise'ye mutlak bir şekilde karşı olan bu güç, Kilise'nin faaliyetlerine ve kadrolarına müdahale etmektedir. Sivil Anayasa'dan Concordat düzenine kalan şey işte budur ve her şeye rağmen bu, teokrasi üzerinde bir denetleme getirmiştir.

Bizler gibi, yalnızca devletin tamamen sekülerleşmesini istemekle kalmayıp Kilise'nin ve hatta Hıristiyanlığın dahi ortada kalkmasını isteyenler; halk otoritesinin Kilise'yle olan tüm bağlantılarından kurtulduğu, insan bilincinin dogmayla arasındaki tüm irtibattan azade olduğu günü sabırsızlıkla bekleyenler; Ruhbanın Sivil Anayasası'nın göz ardı edilebilecek bir sonuç ve ne idüğü belirsiz bir tablo olduğu düşünebilir. Fakat gerçek şudur ki, ana-

---

[1] 1801'de Napolyon ile Papalık arasında imzalanan ve Fransız Devleti ile Kilise arasındaki ilişkileri düzenleyen antlaşma.

yasa, içinde bulunduğu dönem için gerçek bir devrimci cesaret becerisiydi; söylendiği gibi tutarsız bir girişim değildi. Aslında, gerici ve dinî güçler tarafından, çoğu devrimci kurumun yaşadığı gibi, korkunç bir yenilgiye uğramıştı, fakat yine de, onda, yok olmayan soyut bir devrimci unsur vardı.

Peki, Kurucu Meclis, neden doğrudan Kilise ve Devlet'in birbirinden ayrıldığını ilan etmemişti? Neden dinin katî olarak kişisel bir konu olduğunu ve Millet'in herhangi bir dini bastırmaması, desteklememesi, ekonomik olarak karşılamaması ya da düzenlememesi gerektiğini söylemedi? Neden meşhur Pozitivist formülü takiben, ruhani ve dünyevi erklerin ayrılmasını bir an önce gerçekleştirmedi? Mösyö Robinet[2], Devrim sürecinde Paris'teki dinî hareketlere ilişkin yaptığı önemli çalışmalarda, Kurucu Meclis'i bunun için sert bir şekilde suçlamaktadır.

Pozitivist değerlendirmelerde ve eleştirilerde beni rahatsız eden çılgınca bir önyargı olduğunu kabul ediyorum: Kurucu Meclis, Auguste Comte'nin düşüncelerini anlamamak ve uygulamamaktan suçludur.

Fakat onun iki erk kuramı, tarihsel olarak yanlış ve toplumsal olarak tuhaftır. Ruhani ve dünyevi güçler ayrımının ilk adımlarının Orta Çağ'da Hıristiyan ve feodal toplum tarafından atıldığına ilişkin görüşleri yanlıştır.

Bir tarafta elinde yalnızca "kutsal kitaplar" taşıyan Kilise'nin, diğer tarafta ise elinde asa ve kılıçlarıyla krallar ve imparatorların olduğuna şüphe yok. Kilise, varlıkları, yüzeysel ve katî surette görünüşlerine göre değerlendirerek, yönetilenleri telkin etmiş, fakat kendisi yönetmemiştir. Auguste Comte'a göre bu, ruhani ve dünyevi güçlerin ilk ayrımıdır.

Fakat aslında Kilise, feodal toplum ve mülkiyet mekanizmalarına derinden nüfuz etmişti. Gerçekten de Kilise adamları, rahipler ve yol gösteren egemenler olarak hükümete katılmışlardı. Gerçekten de Kilise, dünyevi işlerin idaresine sürekli müdahale ediyordu. Kim ruhani olan ve dünyevi olan arasında sınır çizebilir ki? Kendi düşüncesi olmayan, kendi bilinci olmayan, kendi özerk felsefesi olmayan bir dünyevi erkin, ruhani güç tarafından kuşatılacağını ve bu iki güç arasındaki sözde ayrımın, insanlığın teokrasi tarafından yutulmasıyla sonuçlanacağını göremeyecek kimse var mıdır?

Eğer insanlık, Orta Çağ'da bile Kilise tarafından tamamen yutulmadıysa, bu, Kilise'nin dünyevi çıkarlar üzerinde doğrudan hâkimiyetinin olmama-

---

[2] Jean-François Robinet (1825-1899) bir Auguste Comte uygulayıcısı ve bir Danton tarihçisi.

sından değil; imparatorların, kralların ve halkların büyük dünyevi çıkarlarının, kendileri için Kilise'ninkine ters düşen bir hak yaratmış olmasındandır.

Gerçekte, dogmaya teslim olmuş gibi görünseler de, Alman İmparatoru Kral Philippe le Bel ve ortaya çıkmakta olan toplumların Papa'nın sahip olduğundan farklı bir yaşam ve evren felsefeleri vardı; bu felsefe ise direnişlerinin temelini oluşturuyordu. Eğer dünyevi bir erk, aynı zamanda ruhani bir erk değilse, hayatta kalamaz; yani, kendini kanunda ifade etmek ve bir düşünce konumuna yükseltmek için hayatta kalma arzusuna ve yeterli güce sahip olmalıdır.

Marx'ın bütün büyük yasal ve dinî kavramlarda, dünyanın gerçek düzeninin uzak bir yansımasının mevcut olduğunu gösteren tezi, Comte'un tezine terstir ve Marx'ın tezi daha derin ve doğrudur.

Her ne şekilde olursa olsun, arzulaması gereken şey, insanlığın ruhani ve dünyevi olanın ayrımına dönük ideale doğru ilerlemesi gerektiği değil, aksine bunların kaynaşmasıdır.

Adalet, bilim ve güzellik ideali, tüm insanların yaptığı işlerin en ince ayrıntısına kadar yaşamına nüfuz etmelidir; bu ideal ise, tekelleşmiş ve ruhani bir kast tarafından yorumlanmış olmaktan ziyade, yaşayanların ve faal olanların tecrübeleriyle, "dünyevi" faaliyetlerin etkileriyle, durmaksızın yenilenmeli ve kuvvetlendirilmelidir.

Gerçekten, M. Robinet ve Pozitivistler, 18. yüzyıl sonlarının Kilisesi'ne ilişkin olarak, artık düşünce dünyasında temsil ettikleri bir şey kalmamışken, bir "ruhani güçten" nasıl bahsedebilir? O, bilimin yadsınması, mantığın skandalı ve zamanı tükenmiş dogmanın tutunmasıydı.

18. yüzyıl'ın ruhani gücünü bilim ve felsefe temsil ediyordu. O Newton'du, Buffon'du ve Hume'du. O, özgür düşüncenin bütün amaçlarını özetleyen İnsan Hakları Bildirgesi'ni yazan Kurucu Meclis'in kendisiydi. Eğer Pozitivistler, Auguste Comte'u takiben, Kurucu Meclis'i ve Devrim'i, İnsan Hakları'nı ilan ederken metafiziğe bulaştı diye suçluyorsa; kendi iradesinin ürünü olan mağrur iddialarıyla, Devrim'i, Comtizm'e saygısızlıkla suçluyorsa, bunu kim takar? Bu sözde özgür düşüncelilerin Devrim'i çekiştirmelerinden dolayı, tepkilerinden elde edecekleri faydaları hepimiz çok iyi biliyoruz.

Fakat en azından, bırakalım da, Ruhbanın Sivil Anayasası'ndan, Kurucu Meclis'in "ruhani gücün" faaliyetlerine yaptığı patavatsız müdahaleden hayıflanmasınlar. Tüm geleneklerinde, tüm ilkelerinde ve tüm çıkarlarında,

Devrim'in kurmaya çalıştığı yeni özgürlük ve akıl düzenine düşman olan Kilise, devasa bir güçtü.

Kurucu Meclis, elinden geldiği kadar ve Kilise'nin koruduğu önyargılarla ve korkunç gücüyle çok şiddetli bir çatışma yaşamaktan kaçınarak, Kilise'nin devrimci disiplinin altına girmesini sağlamaya çalıştı. Çabalarını doğru bir şekilde hesaplamış mıydı, fazlasıyla cesur ya da fazlasıyla ürkek mi davranmıştı, Kilise ve Devlet ayrımını hemen ve tamamen gerçekleştirmek için daha iyisini yapabilir miydi; tüm bunlar tartışılabilir. Fakat Kilise'nin bazı fikirlerden yoksun olduğunu söylerken, "ruhani güç" kuramından lütfen bizi kurtarın. Bir gün Devlet, Kilise ile bağlarını kopardığında; Cumhuriyet, M. Robinet'in Kurucu Meclis'i yapmadığı için affetmediği Kilise ve Devlet ayrımını sonunda uyguladığında; onlar bu ayrımı, Pozitivist yöntem doğrultusundaki ruhani ve dünyevi olanın ayrımını gerçekleştirmek için yapmayacak. Bunu, geçmişin düşünsel köleliğinden kalanları yeni ruhani güçten, yani akılla uyum içinde örgütlenmiş olan özgür toplumdan kazımak için yapacak.

Kilise ve Devlet Ayrımı Mümkün müydü?

1790'daki güç dengesini hesaba kattığımızda, Kurucu Meclis'in Devlet ve Kilise ayrımını hemen ilan etmesi mümkün müydü? Bu soru o dönemde sorulmamıştı ve aslında ortada böyle bir soru yoktu. Tek bir kanun yapıcısı, tek bir gazeteci, tek bir düşünür ya da filozof Kurucu Meclis'e Devlet ve Kilise ayrımını önermemişti.

M. Robinet, bu düşüncenin 18. yüzyıl için yabancı olmadığını ve sonuçta Kurucu Meclis'in bu ayrımı gerçekleştirebileceğini kanıtlamak için, zar zor inanılacak bir şekilde belgelerin anlamına işkence etmeye mecbur olmuştur. Hoşgörüye ilişkin 18. yüzyıl boyunca yankılanan her türlü isteği, "ruhani olan ve dünyevi olan," daha açık bir ifadeyle Devlet ve Kilise, ayrımına bir davet olarak değerlendirmektedir [...]

Bununla övünen M. Robinet, şöyle söylemektedir: "Bize öyle görünüyor ki, o anda Kilise ve Devlet'i birbirinden ayırmanın meşruiyetini, yükümlülüğünü ve aciliyetini, kimse ne bu kadar açıkça anlatabilir, ne de daha iyi kavrayabilirdi." Dahası, Kurucu Meclis'i Turgot'nun[3] sözde tavsiyesine uyacağına, "Kilise'yi Devlet'in hükmü altına almakla" suiistimal etmekte-

---

[3] Devlet ve Kilise'nin ayrılmasına ilişkin tavsiye.

dir. Belgelerin gerçek anlamlarının bu denli derinden yanlış anlaşılmasına ve acemi sapmalara sebep olabilecek bu kadar dar bir sistem ruhu başka bir yerde yoktur. Her bir *philosphe* Devlet'in zalim olmamasını ister; her biri, Katolik dinini zorla dayatmamasını talep eder. Fakat herhangi birisi, Devlet'in Kilise ile arasındaki tüm bağları koparmasını ne ifade etmiş ne de ima etmiştir. Bu düşünce, kısa zaman sonra devrimci tecrübeden doğacaktır, fakat 1789 ve 1790'da henüz ortada yoktu. 18. yüzyıl Felsefesi, hoşgörüye ilişkin ilkeler dışında, Kurucu Meclis'in uygulayabileceği ne doğrudan bir şifre ya da pratik bir formül ihtiva etmiş, ne de Hıristiyanlığa ilişkin genel bir yönetim planı ortaya koymuştur. Meclis'i, onun Hıristiyanlık alışkanlıklarının ortadan kalkmasını arzu etmesine ya da tedbirli olarak bile olsa, buna hazırlanmasına yöneltmemiştir. Belki de, bilime olan coşkulu ve samimi inancıyla, Tanrı'nın hem doğal güçlerin mayası hem de varlıkların uzak bir evrimi olarak göründüğü natüralist panteizmiyle (Tanrı kendini yarattı, Diderot: *Deus est in fieri*), yalnızca Diderot, yalnızca büyük *Encyclopedist** Hıristiyanlığı ortadan kaldırma arzusunu ifade etmişti. Montesquieu ise din ve siyasete hakkında aşırı ihtiyatlıydı.

Voltaire, her ne kadar Kilise'nin trajik ve körleştiren aptallığını ve bütün Hıristiyanlığın gizemlerini, mucizelerini ve dogmalarını açığa çıkarmışsa da, *Abbê Meslier'in Vasiyeti*'nin en keskin Hıristiyan karşıtı bölümünü yayınlamışsa da, yalnızca yüksek tabaka için yazıyordu ve yüksek tabaka için yazmak istiyordu. Dini, hoşgörü için zorlamak istiyordu; ama eğitimin insanlar arasında, işçiler arasında yaygınlaşması düşüncesinden korktuğu anda, kitlelerin "Hıristiyanlıktan çıkarılması" düşüncesinden de şüphesiz korkmuştu.

Liderlerin, eğitimli sınıfların özgürleşmesine "evet" diyordu; fakat bu, halkın eski inancının köklerini sarsacak kadar ileri gitmek demek değildi.

Rousseau'nun durduğu konum ise muallâktı. Bir taraftan, *Toplumsal Sözleşme*'de Hıristiyanlığın toplumsallığa karşı olduğunu belirtiyordu; çünkü Hıristiyanlık, insanlara toplum içindeki ilişkilere yabancı olan doğaüstü bir kurtuluş amacı öneriyordu. Gerçekten de, kanun yapıcının "sivil bir din," yani sivil toplumun temel ihtiyaçlarıyla uyum içerisinde olan inançlar belirleyip bu dini dayatma hakkı olduğunu belirtiyordu. Ona göre bu din, Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü gibi basit dogmalardan oluşmalıydı;

---

* Ansiklopedici – ç.n.

buna ikrar etmeyenler ise, sapkın ya da kâfir olarak değil, fakat bu basit dogmaların temin ettiği toplumsal ahdin düşmanları olarak sürülebilirdi ve hatta sürülmeliydi.

Kurucu Meclis'in Rousseau'nun çalışmasının bu bölümünden çıkarabileceği pratik sonuç ise, hem Hıristiyanlara hem de ateistlere yönelik çifte zulüm olacaktı. Bu, resmi ve zorunlu deizmin yararına, Fransa'nın sistemli bir şekilde Hıristiyanlıktan uzaklaştırılması demekti.

Fakat burada ihtiyatlı olmalıyız: Siyasetçiler, Devrim'im çizdiği çerçeve içerisinde faaliyet gösteren Hıristiyanlığın, sahip olduğu dogmaların özelliklerinin ortadan kalkmasına ya da zayıflamasına yavaş yavaş izin vereceğini umuyordu; ortada evanjelist duyarlılıkla karışık bir tür deizmden başka hiçbir şey kalmayacaktı. Böylece, Rousseau'nun düşlediği Hıristiyanlık, Devrim'le irtibatı aracılığıyla dogmatik sertliğinden yavaşça arınarak sarsıntı yaratmadan "sivil din" haline gelecek bir Hıristiyanlıktı.

Katolik inancın hayatta kalmasına izin veren, fakat bu inancı halk oylamasına bulayıp devrimle tamamen ıslatan bir Ruhbanın Sivil Anayasası, Rousseau'nun düşüncesinin tam olarak gerçekleştirilmiş haliydi.

Dahası, *Savoylu Rahip* adlı eserinde Rousseau, bir rasyonel deizm ve manevi Hıristiyanlık karışımı önermiştir: Rahip "eğer, Sokrat'ın yaşamı ve ölümü bir bilgenin yaşamı ve ölümüyse, İsa'nın yaşamı ve ölümü de, Tanrı'nın yaşamı ve ölümüdür" diye haykırır. Bu belirsiz vecit ile Hıristiyanlığın temel gizemlerine dair şüphelerinden kurtulmaya çalışır.

Fakat sonuçta başarılı olamaz ve rahip, Kitab-ı Mukaddes'e hayranlık duyan ve kendini katı bir ortodoks olmadan dini faaliyetleri devam ettirmekle yükümlü kılan türden bir din adamıdır. Savoylu Rahip, ekmek ve şarabın İsa'nın bedenine dönüştüğüne inanmadan komünyon alıp verir; fakat ruhunun dinî vecdinin, onu herhangi bir sabit dinden muaf tuttuğuna inanır.

Bu, pek çok Devrim insanını şüphesiz etkilemiş olan duygusal riyakârlığa bir örnektir. Onlar, Devrim'in Savoylu Rahip olabileceğini ve hatta olması gerektiğini söylemişti; yani, inanmadan, fakat insanların geleneksel inancını, yavaşça belirsiz bir dogmatizme doğru dönüştürme amacıyla, kilise mihrabına gidebilirdi ve gitmeliydi.

Görüldüğü üzere, Ruhbanın Sivil Anayasası, *Savoylu Rahip*'le tamamen aynı çizgideydi; Rousseau, Kilise'den şiddetli bir kopuşu zorlamanın aksine, rasyonalizm ve dine açıkça bir saygı ve dinî uygulamalar arasında bir uz-

laşmaya imkân veren, duygusal ve kısmen yanlış bir düzenleme öneriyordu.

Aynı şekilde, ayrım ya da Hıristiyanlıktan uzaklaştırma siyaseti de, Kurucu Meclis'e o yüzyılın felsefesi içinden sirayet edemezdi. Jansenistlerin ve hukukçuların filozoflardan daha fazla yer işgal ettiği Meclis, Hıristiyan inancını ortadan kaldırmak ya da Kilise ve Devlet arasındaki tüm yasal bağları koparmak için zemin hazırlamaktan çok daha ziyade, Fransız Kilisesi'ni Roma etki alanından söküp Devrim'in kamu hukukunu dinî örgütlenmenin kendisine uygulamakla meşguldü.

Akıl ve İnanç: Yeni Bir Denge mi Oluşuyor?

Kurucu Meclis, saf aklın, 1789'da milli bilincin temelini oluşturan Hıristiyanlık ve Devrim'in düzensiz karışımından kendini yavaşça kurtaracağını umuyordu. O zamanda onlar için önemli olan şey (ve bunda haklıydı) Kilise örgütlenmesinin devrimci mühür ile damgalanmasıydı; böylece Kilise, farklı bir kurum gibi davranmadan, diğer sivil kurumların bağlı olduğu kurallarla yönetilebilecekti.

Durum böyle olunca, mülkiyetiyle birlikte ruhani önemi da istimlak edilmiş oluyordu. Her şeyin ötesinde, Kilise'nin gizemi istimlak edilmişti; çünkü halk, kendi seçtiği insanlara ve oyları aracılığıyla herhangi bir diğer yönetici seçer gibi makam sağladıkları kişilere, ruhani güçlerin yorumlayıcısı olarak nasıl hürmet etmeye devam edebilirdi?

Gizemli cennetlerin derinlikleri artık kapanıyordu. Çoğu sivil otoritenin ve yöneticinin belirsiz evanjelist rasyonalizmi ile yeni seçilmişlerin belirsiz popüler Hıristiyanlığı arasında bir denge kuruluyordu. 6 Şubat 1791 Pazar günü, seçmen meclisi başkanı Pastoret'in, Papaz Poiret'i Saint-Sulpice vaizi ilan ettiği metropolitlik kilisesindeki konuşmasını, ardından da yeni vaizin konuşmasını dinlediğimizde, bu iki konuşmada hem aklın hem de inancın aynı anda yok olmasıyla sonuçlanan bir uyum görmekteyiz. Pastoret şöyle konuştu:

> Sakin duruşunuz ve saygılı sükûnetinizin dine ve imana gösterdiğiniz dokunaklı bağlılığı olan ve bu boşluğu dolduracak olan sizler, unutmayınız ki, hoşgörü, tüm medeni erdemlerin ilki olduğu gibi, tüm dinî erdemlerin de ilkidir. Hoşgörü, hayırseverlikten başka bir şey değildir. Takva ve felsefenin,

tüm âlemleri bir bakışıyla gören Tanrı'nın himayesi altında kucaklaştığı gün ne mutlu bir gündür.

Öyleyse, Tanrı'yı sevin! Milleti ve kralı onurlandırın ve kardeşlerinize şefkat gösterin: Bunlar Kitab-ı Mukaddes'in ilkeleridir. Bunlar Fransız Anayasası'nı bekliyorlardı, bunlar Anayasa'nın kehanet abidesiydi.

Bu, Devrim'in gölgede bıraktığı orijinal ve noksan bir vahiy olan İnsan Hakları'nı, dinin müjdecisi yapan tuhaf bir tutumdur. Bu, tüm Gerçeklik'in değişmez ve tek kaynağı olarak sunulan Hıristiyanlığın reddedilmesinden başka bir şey değildir.

Yeni vaiz de Hıristiyanlık ile aklın bu ayrımını kabul etmektedir:

Benim memnun etmeye çalıştığım, bana teslim ettiğiniz bu kilise, hayatın sonsuz yasası olan Kitab-ı Mukaddes ile birlikte olacaktır. Bu hayranlık uyandıran kitabın kapağını açtığım da, tüm âleme okunaklı ve anlaşılabilir şekilde yazılmış şu nurlu yazıları görüyorum: "Ölümlüler, insanların Kurtarıcısı'ndan yürekten nazik ve mütevazı olmayı öğrenin. Dünyada Rab ve insanlarla birlikte bir toplumdasınız. Yaratıcı'nıza tapın ve birbirinize kardeşiniz gibi davranın. Birbirinizi sevin, böylece İsa'nın kanunu yerine getirmiş olacaksınız. Selim olan selim olmayana tahammül etsin. Kendinize yapılmasını istemediğiniz şeyleri başkalarına yapmayın.

Bu, aynı zamanda, doğal adaletin ve genel kanunun ilk ilkesidir; bunun herkes tarafından kabul edilmesi için oylamaya gerek olmadığı oldukça aşikâr. Doğanın ahenkli çığlığı, bunu her yerde ilan eder:

Baylar, bu bizim İncil'imizdir. Yüce aklı, davranışlarımıza kılavuz edeceğiz. Eğer onu dikkatle dinlerseniz, göreceksiniz ki onda, konuşmalarda dürüstlük, verilen sözlerde sadakat, anlaşmalarda itimat, hislerde iffetlilik, davranışlarda ölçülülük ve birlikte yaşadığımız insanlar için evrensel ve samimi bir arkadaşlıktan başka bir şey yoktur. Kendimizi, temel amacı karşılıklı korunma için birlikte çalışmak olan aynı şehrin hemşerileri, aynı babanın çocukları ve aynı yapının üyeleri olarak göreceğiz. Bundan daha yüce bir ahlak görülmüş müdür?

Böylece, vaiz için de, bir şehrin vatandaşlarını birleştiren sivil bağlar, "aynı babanın çocuklarını" birleştiren dinî bağlarla aynı ahlaki güce sahiptir. Hıristiyanlığın insanlara sunduğu doğaüstü ve gizemli amaçlar, ortadan kaybolarak, yerine toplumsal ve dünyevi "karşılıklı korunma" amacı bırakmıştır.

Bu da, vaize göre, ahlakın en yüce amacıdır. Vaizin, İncil'in Devrim ruhuyla uygunluğu vasıtasıyla İncil'i meşrulaştırdığı söylenebilir. Bu nedenle Devrim, hakikatin gerçek ölçüsü, İncil'in ta kendisi haline gelmiş olur. Burada açıkça gördüğümüz şey, Hıristiyan ruhunun dağınık bir tağşişi ve çürümesidir: Vaiz, sivil ve toplum gücünün kendi kurumuna müdahalesini bu kadar açık bir şekilde kabul ederek, seküler düşüncenin ve rasyonalizmin kendi dogmalarına yönelik örtük müdahalesini de kabul etmiş oluyordu. Dini otoritesini devşirdiği devrimci halkın önünde, bilinçsizce ve doğal olarak onları kendine yaklaştıran fikirlerin peşinden gidiyordu. Tabanda ise halk, hem Hıristiyan alışkanlıklarına hem de devrimci ve insani düşüncelere sahip olduğundan dolayı, vaiz, tuhaf bir uzlaşmaya varmıştı.

Hıristiyanlık ve rasyonelliğin bu düşünsel karışımının çekici bir karışım olduğunu söylemiyorum: Aslında bu, sıradan ve dengesiz bir bileşimdi. Fakat bunun sebebi, Kilise'nin *philosophes*'i hor görmesi olduğu kadar, insanları cehalet ve Hıristiyan bağlılığı altında tutmasını sağlayan hâkimiyet ruhuydu. Hatta devrime katıldıklarında bile, insanlar bilim ve aklın saf felsefesine hemen razı olmamıştı. Sonuç olarak, bu ilk devrimci dönem, din alanına ilişkin olarak, mecburen bir uzlaşma dönemi olmak zorundaydı. Yine, bu uzlaşma, her ne kadar özgür düşünceyi kabul edilmez yönetimsel resmiyete ve hoş olmayan tutumlara zorlamışsa da, önemli olan, bu uzlaşmanın aklın içsel gücüne zarar vermemesiydi; bilakis, kitlelerin pasifliğini ve bağımlılığını azaltarak, Kilise'nin bireyler üzerindeki gücüne müdahale etmişti. Daha dün Tanrı ve kralın vücut bulmuş hali olarak gördükleri piskoposu selamlayan 4 milyon aktif vatandaş, piskoposu şimdi kendileri seçiyordu. Kilise, genel oylamadan önce bir adayın konumunu kabul ediyordu; fakat son sözü söyleyen halkın kendisi oluyordu; böylece papa, halktın kendisi oluyordu ve bu gücün iletilmesi vasıtasıyla, Tanrı da, bir şekilde halkın kendisi oluyordu.

Halkın bu şekilde yüceltilmesi, Kilise'nin konumunu alçaltıyordu ve dogma ise, onu Hakikat yapan gücün aurasını yitirmişti. Her ne şekilde olursa olsun, Ruhbanın Sivil Anayasası'nın varlığıyla, halkın, yine kendisi sayesinde mihraba çıkan papazın gözünün içine bakması kolay oluyordu. Bazı kibirli yazarların hor gördüğü bu Sivil Anayasa'nın, dinî konulara ilişkin olarak, bugünün insanlarının düşünce özgürlüğünde çok önemli bir rol oynadığını düşünüyorum. Bu, dinin ilk seküler uzlaşmasıydı ve insanların, özgür düşüncenin cesaretine alışmasını sağlamıştı.

Kilise bu darbenin ciddiyetini fark etmişti ve Papa'nın önderliğinde Sivil Anayasa'ya hemen karşı çıkmıştı. Ona göre, piskoposluk bölgelerinin dağılımında yapılan değişiklik, Kilise kanunlarına aykırıydı. Kurucu Meclis'in, Evrensel Kilise'nin en tepesindekine yapılan başvuruları engelleme hakkı olmadığını ileri sürdü. Bu iddialar üzerinde tartışmamıza gerek yok.

Bir Pozitivist olan Mösyö Robinet, Kilise liderinin tarafını tutuyordu. Fakat uzun ömrü boyunca Kilise, o kadar farklı yasaları kabul etmiş, o kadar fazla ve çeşitli siyasi ve toplumsal durumlara uyum sağlamıştı ki, kalıcı bir geleneğin otoritesine dayanarak devrimci yeniliklere karşı çıkabilme durumu söz konusu olamıyordu. Bu durum şöyle özetlenebilir: Kilise, hâkimiyet ister. Bu nedenle, onun hâkimiyetine karşı olan her şeyin ilkelere ters olduğunu ilan eder; fakat kaçınılmaz olana karşı çıkamayacağı ve yok olmaktansa evirilmeyi tercih edeceği için, yok edemediği şeye teslim olup ilkelerini ona göre yeniden düzenler.

Eğer Devrim, tam anlamıyla başarılı olsaydı; eğer siyasi özgürlük ve genel oylama, imparatorluk despotizmine kadar alçalmasaydı; eğer seçim ilkeleri uygulanmaya devam etseydi; eğer Devrim'in zaferi ve demokrasi, Fransa'ya güçlü bir milli ruh temin etseydi; Sivil Anayasa, ruhbana ve Papa'ya başarılı bir şekilde dayatılabilirdi. Elbette, Devrim Fransası'nı Evrensel Kilise'den koparmayacaktı ve kendini Papalık ve seçilmiş piskoposlar arasında bir "inanç birliği" sağlamakla sınırlandıracaktı. Bu nedenle, burada söz konusu olan, Hıristiyan kanunlarıyla alakalı bir sorun değil, siyasi bir sorundur. Bu, Devrim'in kendini Sivil Anayasa'ya ve tüm alanlara dayatma gücüne sahip olup olamayacağını bilmekle ilgili bir sorundur.

Bazen, kimi "ılımlı" düşünürlerin, ruhban için bir Sivil Anayasa temin etmekle, Fransız Devrimi'nin kendine pek çok zorluk çıkardığını belirttiklerini duyuyorum. Lakin onlar, sanki yüzlerce yıldır Fransa'yı hâkimiyetinde tutan ve şekillendiren Kilise'nin varlığını, Devrim'in görmezden gelmesi mümkünmüş gibi düşünmektedir. Sanki ortada Kilise yokmuş da, Devrim'in Katolik ve devrimci ilkeler arasındaki derin çatışmayı ortadan kaldırması mümkün olabilirmiş gibi mantık yürütmektedir. Devrim'in taraf tutmaktan kaçınabildiği ve ilerlediği yolda Kilise engeliyle karşılaşmadığı bir ortamda böyle bir sorun ortaya çıkmazdı.

Yalnızca Piskoposluk bölgelerine ilişkin ortaya çıkan sorundan bahsedecek olursak, Anayasa'nın devrim öncesi idari birimleri ortadan kaldırıp Fransa'yı bu bağlamda tek tipleştirdiği bir ortamda, önceki Piskoposluk

bölgelerinin yeni Fransa'ya dayatılmış olan eski Fransa'dan bir hatıra olarak kalmasına müsaade ederek, karşı tepki umutlarını canlı mı tutmalıydı? Millet, gücü, kraldan zorla aldığı andan itibaren, bu gücün Kilise'ye ait olan kısmıyla ne yapacağına karar vermeliydi. Ya da bu gücü Kilise'de bırakıp Kilise'nin vaazların, okulların, sivil kayıtların ve her şeyin efendisi olmasına göz mü yummalıydı?

Yine, Hıristiyanlık ile Devrim'in dramatik karşılaşması önlenememişti. Kurucu Meclis'in yegâne görevi, aksi takdirde Devrim'e karşı dönebilecek olan kitlelerin önyargılarını mümkün olduğu kadar az inciterek ve dinî meselelerde insanların özgürlüğe ilişkin yeni uygulamalarına izin verecek şekilde, bu karşılaşmayla baş etmekti. Sivil Anayasa'nın mümkün mertebe hesaba kattığı şey, işte buydu. Aslında Devrim, kimi papaz ve piskoposların tüm kilise ve piskoposluk bölgeleri için bağlılık yemini etmeye istekli olduklarını fark etti. Devrim, böylece Kilise'yi kendi içinde bölebilmiş ve yıkılmasına sebep olabilecek dinî bir gerici ayaklanmayı önleyebilmişti. Son olarak, temel amacı için saldırılamaz ve geri döndürülemez olabileceği zamanı, kendine sağlamıştı. Lakin direniş için tehlikeli bir güce, karşı devrimin büyük zembereğine dokunduğumuz aşikâr; Devrim ilerledikçe, Devrim'i, ilk günlerinin ılımlı ve orta yolcu siyasetinden uzaklaştıracak bir dizi trajik ve ateşli çatışmanın yaşanacağını hissedebiliyoruz.

("Devrim, eğer Kilise mülkiyetinin değerini bir an önce anlayamadıysa, bu cesur istimlak ile ne yapacaktı? Borç her geçen gün artıyordu... İhtiyaçlar acildi, o halde kaynakların da acil olması gerekiyordu.

"Kilise mülkiyetinin ivedi satışı, zaten az olan sikkelerin büyük çoğunu yutacaktı... [Böylece] yeni bir tür sikke, daha doğru bir ifadeyle, sikkeye denk başka bir şeyin yaratılması gerekiyordu." Bu sebeple, assignat, devlet tarafından basılan bir tür senet, tedavüle sokulmuştu: "Devrim kendisinde, istimlak ettiği mülkiyet değerinde, aşıladığı tesir ve güvende, milletin Millet'e, Devrim'in Devrim'e kredisini icat etmişti."

İlk başlarda, hazine fonlarıyla değil de kamulaştırılan Kilise topraklarıyla desteklenen assignat spekülasyonu, assignat'ın piyasaya sürüldüğü ilk andan itibaren, Devrim'in başına bela olacak ve 1792-1793 toplumsal hareketlerine yol açacaktı.)

5
DEVRİMCİ *"JOURNÉES"*[1]

(Kral ve kraliyet ailesi, 14 Temmuz 1789'dan beri açık saldırılardan vazgeçmişti; fakat 4 Ağustos 1789'da kabul edilen, ruhbanı ve soyluları hedef alan bir dizi yasayı onaylamayı reddetmişlerdi ve bu da yenilgiyi hiç de kabul etmediklerini gösteriyordu. Kral, Arles başpiskoposuna şöyle yazmıştı: "Ruhbanıma ve soylularıma karşı yapılan bu yağmayı asla kabul etmeyeceğim; onları yağmalayan yasaları onaylamayacağım."

Dahası Meclis, hazırladığı İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'ni yeni Anayasa'ya eklemek istemiş; fakat kral, bunu da onaylamayı reddetmişti. Kurucu Meclis, Devrim'in Ağustos'tan Ekim'e kadar geçen bu ilk aylarında, "kraliyetin Makyavelci direnişi ile Paris'in devrimci yeni hengâmesi arasında sıkışmıştı." Palais-Royal'da ise, Orleans Dükü'ne sadık olan güçler "kanuni ve anayasal bir ruh ile devrimci feveran" arasında bocalıyordu; fakat her şekilde krala karşı bir düşmanlık besliyordu. Jean-Paul Marat'nın yazıları, insanları kraliyetin manevralarına karşı tetikte tutuyor; onların, burjuvazinin ve işçilerin yararına olan önlemlerin kraliyet tarafından veto edilmesine karşı besledikleri husumeti keskinleştiriyordu. Gerçekten de Kral, "halkın duygu ve düşüncelerini, onlarla alay edercesine yaralayan" altı sene sürecek bir veto hakkı elde etmişti.

"Halkın öfkesi büyüyordu. Devrim'in ihanete uğrayacağına yönelik bir his yayılıyordu ...")

* * *

---

[1] Journeés "Günler" anlamına geliyor – ç.n.

Marat ve "Halkın Dostu"

Tüm bu galeyanın içinde, eşi benzeri görülmemiş öfke ve başkaldırının içinde, Marat'nın düşünceleri etkisini göstermeye başlamıştı. Bunlar, çaresizliğin ve nefretin karanlık birer yeraltı ateşi gibiydi. Birkaç hafta sonra *L'Ami du Peuple*: "Halkın Dostu" ismini alacak olan *Publiciste de Paris*'in ortaya çıktığı tarih, 12 Eylül 1789'du. Yazar, kısa bir süre içinde, tutuculuk ve keskin bir gerçekçiliğin sıra dışı bir karışımıyla, okuyucularını hayretler içinde bıraktı. Genelde söylenenlere rağmen, onun devamlı olarak kuşkuları alevlendirmeye çalıştığı doğru değildir. Neredeyse onların şuursuz özgüvenleri yüzünden insanları azarladığı kadar, düşüncesiz şüpheleri yüzünden de azarlıyordu. İlk sayılarında, komplo kurmakla boş yere suçlanan M. de Lafayette'yi savundu: "İnsanların şüphelere bu denli açık olduğu o anlarda, eğer M. de Lafayette akıllıca tedbirler almış olmasaydı; onların hırslarına kurban gitmesi gayet mümkündü." "M. de la Salle'nin serbest bırakılmasına ilişkin haberleri, aşırı güvensizlikleri yalnızca kimi zaman en çok tuttukları gözdelerine karşı körü körüne duydukları güvenle eşitlenen küçük insanlar dışında, her sınıftan vatandaş memnuniyetle karşılamıştı." Ulusal Muhafızların kumandanı olarak yaptığı görevler karşılığında yerel hükümetin verdiği ikramiyeyi reddeden Lafayette'yi yere göğe sığdıramıyordu: "Ruhu yalnızca insanlığı yücelten duygulara açık olan bu cömert vatandaş, kendini Anavatan'a adaması karşılığında ödemeye çalıştıkları meteliği reddetmiştir."

Marat, insanların şüphelerinin yok olmasını ya da yanlış yönlendirilmesini istemiyordu. İnsanların güçlerini tüketmelerini ya da kontrolsüz şiddet yoluyla Devrim'i tehlikeye atmalarını da istemiyordu: "Halkın arasına dağılan [aristokrat] casuslar, insanları taşkınlığa sürüklüyor; onların yalnızca aşırı serbestliğin getirdiği belaları görmelerini sağlayarak, özgürlükten nefret etmelerini istiyor."

Böylece Marat, bu hırsın pervasız feveranlarını tahlil ederek, insanları karşı-devrimin manevraları üzerinde düşünmeye çağırıyordu. Ona göre, karşı-devrimin iki amacı vardı. Birincisi, bariz tavizler verme yoluyla insanları uyuşturmak istiyordu. 4 Ağustos'un[2] *coup de théâtre*'si iyi tezgâhlanmıştı.

---

[2] Kurucu Meclisin aristokratik imtiyazları kaldırdığı 1789 yılına ait tarih.

Aristokratlar kendilerini cömertmiş gibi göstermişler ve böylece Devrim'i kurtarabilecek olan belirleyici ilkeleri onaylama işini savuşturabilmişlerdi.

Soylular, yalnızca köylülerin tehdidi altındayken kabul ettikleri tavizler için nasıl takdir edilebilirdi? "O halde?" Marat haykırdı: "Onlar, özgürlük silahlarını eline alan adamları zincire vurma ayrıcalığından feragat etme ihtişamına, yalnızca yanan şatolarından çıkan alevlerin ışığıyla sahip olmuşlardı."

Karşı-devrim insanları kandırmaya çalıştığı gibi, onları taciz etmek de istiyordu. Sürekli tehlike çanları çalarak insanları telaşlandırmak, sonu olmayan devriye ve muhafızlık görevleri dayatarak onları yormak istiyor; Milleti uyutmak için gerekli biçim olan köleliğe döndürmek amacıyla sonuçta ortaya çıkacak bu kaçınılmaz bitkinlik haline güveniyordu.

Özgürlük sarhoşluğu ile coşan işçiler, bu durumun onlara Devrim için uzun bir süre dayanma gücü vereceğini düşünüyordu; fakat bu düşünceleri doğru değildi: bu vecit hali kısa sürede sona erecekti. "Siz bir hayalete tutunuyorsunuz. Atölyeleriniz terk edilmiş, fabrikalarınız boşalmış, işçilerin ve patronların kazançları [kış saatleri nedeniyle] kısalan günlerle birlikte yavaş yavaş azalmakta; tüm bunlar hali hazırda var olan perişanlığı artıracaktır. Sokağa atılan binlerce hizmetçi, yoksul yığınlarını büyütecektir." Kurmacalar terk edilmeli ve gerçeğe bakılmalıdır: "Bırakın çığırtkanlar özgürlüğün çekiciliğini düşüncesizce övedursunlar. Bu yalnızca, dalkavukluk etmek istemeyen düşünürler ile servetleri ve mevkileri sayesinde bir rol oynamaları için çağırılan adamlara yarar; fakat insanlar için hiçbir anlam ifade etmez. Bastille'ler onlar için bir şey ifade ediyor mu? Onlar hakkında isimlerinden başka hiç bir şey bilmiyorlardı."

En dar biçimiyle sınıf ruhunu ifade eden Marat, şu tuhaf sözleri sarf etti: "Talihsiz işçilerin zorbalığa atfedilmiş ve yalnızca onları ezenler için yükselmiş olan bu abideyi yok etmek için hayatlarını ortaya koydukları gayret, filozofların üzerine düşünebilecekleri ilginç bir konudur." Marat, Paris işçilerinin, öncelikli amacı ekmek kavgası olmayan herhangi bir harekete karşı kayıtsız olmaları gerektiğinden mi bahsediyordu?

Marat, her türden devrimci ayaklanmalara katılmakla proleterlerin gelecek ihtimallerini artırdıklarını görmüyor muydu? Fakat Marat, Devrim'in böylesi çabuk sönen şevklere karşı tetikte olmasını istiyordu: "Çoğu vatandaşın yaşayabileceği tek mutluluk, bolluk, haz ve huzurdur." Bundan nasıl

bir sonuç çıkarılabilir? Devrim'in uzayıp gitmesine izin verilmemelidir, çünkü insanlar önünde sonunda yorgun düşeceklerdir. Peki, işler nasıl hızlandırılabilir? Devrimci erki bir yerde toplamakla...

Devrim'in Kamu Güvenliği Komitesi aracılığıyla tehlike ve krizin en yoğun anında gerçekleştireceği bu güçlü erk düşüncesi, Eylül 1789'da, daha ilk saatlerde Marat tarafından formüle edilmişti. Eğer çok fazla sayıda odaklara yayılırsa, devrimci eylem, gücünü yitirir. Fransa, ne ateşli ve kör kalabalıkların anarşisine, ne de çok fazla sayıdaki meclislerin anarşisine teslim edilmemelidir. Marat'ya göre yapılması gereken şudur: 1) 60 bölgenin vatandaşları içinden gerekli misillemeleri halk adına ve halktan daha doğru bir şekilde yürütmek üzere seçilecek devrimci bir jüri oluşturmak ve; 2) Tutarsız ve genellikle güçten yoksun olan *Hôtel de Ville*'deki Meclisi, daha küçük ve daha kararlı bir Komiteyle ikame etmek.

Marat, sert bir şekilde *Hôtel de Ville*'deki Meclise saldırıyordu ve muhtemelen onun yaralı kalbinin derinliklerinde tüm akademiler tarafından reddedilmiş olmasından kaynaklanan garez yatıyordu, çünkü Meclis üyeleri arasında tanınmış akademisyenler bulunuyordu. Meclisi öfkeyle suçluyordu. Beaumarchairs'e karşı, onu entrikacı ve spekülasyoncu olmakla suçladığı öfke dolu bir makale yazdı. Birkaç temsilcinin yasal ikametgâhları olmadığından, kiralık odalarda konakladıklarından ve kişi başı vergilerini ödemediklerinden dolayı şüphe uyandırdıklarını açıkladı.

Zenginlere karşı olduğu kadar, "*déclassé*"* yoksullara karşı da muhalefet sergiliyordu. Milli Muhafızların devriyeleri, Marat'nın bayilerdeki gazetelerine el koydu. Marat ise saldırılarını iki katına çıkardı. *Hôtel de Ville*'deki Meclisi hedef alarak, gururla şunları söyledi: "Ben halkın gözüyüm ve siz ise onların serçe parmağından başka bir şey değilsiniz."

Marat, sağlam duruşlu, dinç ve kıvrak zekâlı birkaç adamın, Devrim'i amacına ulaşmasını sağlamak için, yalnızca birkaç günlük zaman aralığında önderlik etmekle görevlendirilmesi gerektiğini sürekli söylüyordu. Marat'nın bu dramın başından itibaren, Devrim'in daha sonra dayanacağı bu keskin güçler birliğini, Kamu Güvenliğinin bu diktatörlüğünü talep etmesindeki büyük ısrarcı siyasi anlayışın izlerini görebiliyor muyuz?

---

* "Sınıf-dışı" olarak anlaşılabilir. Fransız Devrimi günlerinde tarif edilen üç büyük toplumsal tabakanın da dışına düşen anlamına gelmektedir – ç.n.

Takipçileri ona sıklıkla peygamber diyordu; fakat çoğu insanın nezdinde, şartlar henüz mümkün, ya da hatta akla yatkın, kılmadan önce, aşırı tedbirleri talep etmek, büyük bir siyasi kehaneti mi işaret etmektedir?

Eylül ve Ekim 1789'da Marat'nın politikaları, Millet Meclisinin atadığı ılımlı bir komiteyle sonuçlanabilirdi. Her şekilde, kral ve onunla birlikte kraliyet ailesi yerinde durduğu müddetçe, mutlak bir güçler birliği nasıl mümkün olabilirdi? Ya krala devredilecekti ki bu da zorbalık demekti, ya da kral, en yüksek erkten uzaklaştırılarak tahttan indirilecekti. Fakat cesur mantığından bu denli gurur duyan Marat, yarı yolda durdu. Monarşinin ortadan kaldırılması önerisinde bulunmak şöyle dursun, bunu tahmin etmeye bile cesaret edemedi ve hatta "bizim iyi kralımızdan" bahsediyordu. Bu çekingenlik Marat'nın sistemini tamamen bozuyordu; çünkü erkler ikiliğini gerçekten var eden şey, Devrim'in ve *ancient régime* ayrıcalığının aynı anda var olmasıydı.

Marat'nın kuramlarının insanlar arasında şaşkınlığa ve hatta skandala sebep olduğunu düşünüyorum. Yazılarında Mirabeau'ya birden çok kez saldırmıştı, fakat 7 Kasım 1789'da Versailles pazar yerinin kadınları "bizim küçük babamız Mirabeau" şeklinde talepte bulunuyordu. *L'Ami du Peuple*, toplumsal bilincini henüz tam kavrayamamıştı. Lakin en azından bazı tellerin isyan çığlıkları ve ümitsiz öfkenin sesleriyle titrememiş olması, anlaşılmaz bir durumdur. Aktif ve pasif vatandaşlar arasında yapılması önerilen ayrıma ilişkin olarak ise, pasif vatandaşlar, yoksullukları nedeniyle oy verme hakkından dışlanmışlardı. Marat şöyle yazmıştı:

> Her zaman bastırılmış, her zaman zapt edilmiş ve her zaman ezilmiş olan yoksulların kaderi, asla barışçıl yöntemlerle iyileştirilemez. Bu, servetin yasalar üzerindeki etkisinin sorgulanamaz biçimde çarpıcı bir kanıtıdır. Fakat yasalar, onlara boyun eğdiği müddetçe bir etkiye sahip olabilir. Onlar, soyluluğun boyunduruğunu parçaladılar ve zenginliğin boyunduruğunu parçalayacaklar. Önemli olan şey onları aydınlatmak ve haklarının farkında olmalarını sağlamaktır; daha sonra devrim, hiçbir insan gücünün karşı çıkamayacağı biçimde, yenilmeden işleyecektir.

Marat, cesur ve ayrıntılı bir toplumsal sonuç sağlayamamakta ve şu ılımlı ve kaçamaklı satırlarla yazısını sonlandırmaktadır: "Zenginlerin ellerinde kalan ve onları tehdit eden darbeden kendilerini kurtarmalarını sağlayacak tek şey, fazlalıklarının bir kısmını yoksullara vererek iyi niyetli davranmaktır."

Bu kelimeler, gitgide insanları derinden sarsacak ve herhangi bir sistemin dışında yeni biçimlenen proletarya nezdinde, devrimci bir bilinç uyandıracaktı.

Alt tabakalar, soyluların ayrıcalıklarını yok etmek amacıyla, tüm insanların eşit olduğuna ve herkesin aynı haklara sahip olduğuna ilişkin, büyük ve karşı konulmaz bir iddia öne sürdüler. Zenginlerin imtiyazlarını yok etmek amacıyla, talihsiz insanlar da aynı iddiayı öne sürecekler. "Hangi kutsal unvanlarla," diye soracaklar, "sizler, her zaman iğrenç yollarla elde ettiğiniz, neredeyse tamamını yoksullardan hile ve şiddetle ele geçirdiğiniz, neredeyse tamamının iltimas, üçkâğıt, serserilik, yağma ve zimmete geçirme ürünü olan bir serveti koruma hakkına sahip olduğunuzu iddia edeceksiniz?"

Bazen sözleri ıstırap ile yanıp tutuşmaktadır. Konu tüm vatandaşlar için zorunlu askerlik hizmeti olduğunda, Marat (Kasım 1789'da) halk adına şöyle haykırmıştı:

> Mülksüzlerin, işsizlerin ve toplumsal sözleşmeden hiçbir şey kazanmamış olanların Anavatanı nerede? Her yerde hizmet etmeye mahkûm olarak, eğer patronlarının ve efendilerinin boyunduruğu altında değilseler, hemşerilerinin boyunduruğu altındalar. Hangi devrim gelirse gelsin, onların sonsuz talihi yoksulluk ve baskıdır. Onların yoksulluklarını pekiştirmekten ve zincirlerini sıkmaktan başka bir şey yapmamış olan bir devlete, nasıl bir borçları olabilir? Onların devlete olan borcu, nefret ve lanetten ibarettir. Devletin huzurlu ve mutlu bir kader sunduğu, yalnızca sizsiniz. Bizden bir şey istemeyin, çünkü bu acımasız kaderin, bizi sizlerin arasında yaşamanın acımasız zorunluluğuna mecbur etmesi yeterli olmalı.

Bu, ebedi lanetin gerçek bir çaresizlik çığlığıdır; bu, tecrit edilmiş olmanın kötü tesellisine bile sahip olmayan, kölelikle ve yoksullukla lanetlenmiş olanların nefret çığlığıdır. Onlar, cehennemlerinde, imtiyazlı ve mutlu insanların manzarasıyla çarpılmışlardı.

Ekim "*Journées*"

Palais-Royal'in önerileriyle, halkın yoksulluğuyla, kadınların tekrar eden talepleriyle, Marat'nın gözü kara öfkesiyle ve demokratik ve ılımlı burjuvazi arasındaki çatışmalarla kışkırtılan bir Paris'te sessiz bir huzursuzluk gelişirken; Kraliyet ailesinin yeni bir *coup d'état* hazırlığı içinde olduğu yönünde

haberler yayılmıştı. Kral, İnsan Hakları Bildirgesi'ni onaylamayı erteliyordu. Mounier, ılımlılar ve sağcıların bir koalisyonuyla Meclis başkanlığına yükseltilmiş, askeri birlikler yeniden harekete geçmişti. Flanders ve Montmorency alayları, uydurma bahanelerle Versailles'da toplanmıştı. *Corps de grade*'ın kısmi devir teslimi, Eylül sonlarında gerçekleşecekti; kıdemli askerler, kendilerini krala adayan askerlerle ve henüz Yurttaşlık Yemini etmemiş olan askerlerle kadroları doldurmak amacıyla görevlerine devam edecekken, yeni asker alımları yapılacaktı.

Birkaç ordu alayından çok sayıda subay, haftalık izin alarak Saint-Louis nişanına sahip kişilerle görüşecekleri Versailles'a gitmişti. Onlar, bir *coup d'état* hazırlığı için toplanıyorlarmış gibi görünüyordu. Askeri birliklerin, kralı kaçırıp onu Marquis de Bouillé'nin komuta ettiği kısmen yabancılardan oluşan birliğin konuşlandığı Metz'e götüreceğine ilişkin söylentiler yayılmıştı. Paris'i büyük bir korku kapladı ve demokratlar, Paris'in kurtulması için "yeni bir devrimci hamlenin" gerektiğini haykıran Loustalot'a[3] katıldı. Kraliyetin asıl amacı neydi? Burada da, kraliyetin sağlam bir plana sahip olmadığını ve olayların izlenmesi gereken yolu belirlemesini bekleyerek bocaladığını söylemek mümkündür. Fakat şüphe çeken hazırlıklar ve gizli entrikalar, yalnızca Millet'in yeni oluşan özgürlüğü aleyhinde bir suç değildi; aynı zamanda da büyük birer hataydı; çünkü karşı-devrimin tehditleri, birbirleriyle savaşmaya başlayan iki burjuva grubunu mecburen birlik olmaya yöneltiyordu.

Eğer Kraliyet sadakatli olsaydı, eğer Anayasa'yı şartsız kabul edip dürüst bir devrimci duruş benimseseydi, birkaç ay içerisinde burjuva taraflar arasında bir uzlaştırıcı olabilirdi. Ilımlılar ve demokratlar arasındaki çatışma öyle keskin, öyle şiddetliydi ki; halkın desteklediği taraf, kraliyete hizmet eden casuslar olma suçlamasıyla, Milli Muhafız subayları içinden şüphelilerin listesini çoktan asmıştı. Fakat yalnızca birkaç gün içinde, aristokratların ihtiyatsızlığı ve anlaşmazlıkları, devrimci birliği yeniden tesis etmişti. 1 Ekim'de Versailles Şatosu'nun Opera Salonu'nda *gardes du corps* için bir gala yemeği düzenlenmişti; salonu dolduran prensesler, markizler ve düşesler kraliyet yanlısı bir coşkuyu tetikliyordu. Müzisyenler, "Ah Richard, ah kralım, dünya seni terk ediyor" isimli ünlü parçayı çaldı.

---

[3] Élisée Loustalot (1761-1790). Devrimci bir gazeteci ve *Les Révolutions de Paris*'in editörü. Hassas bir sağlığa sahip olan Loustalot, aşırı yoğun çalışma sonucunda hayatını kaybetti.

Kraliçe ve elinden tutarak yönlendirdiği veliahdı, alkışlar arasında salona girdi. Avdan dönen kral da, şölenin yapıldığı salona alındı. Şarapla birlikte sadakat duyguları insanların kafalarına nüfuz ediyorken, birkaç *gardes du corps,* üç renkli armalarını yırttı ve ayakları altında ezdi; bu sırada kraliyet ailesinden kadınlar, siyah armaları dağıtıyordu. Versailles Milli Muhafız yarbayı Lecointre, üç renkli armayı çıkartmayı reddedince, hakaretlere maruz kaldı. Birliğinden diğer subaylarla birlikte Lecointre'nin oradaki varlığı, kraliyetin net bir planı olmadığını gösteriyordu. Lakin burada da kraliyetin, hakaretlerle öfkelenen Milli Muhafızların, *gardes du corps*'un içine karışarak, Muhafızları sürükleyeceğini ümit edip etmediğini kim bilebilir. Milli Muhafız subaylarından Versailleslı gürbüz bir cani, aristokratlara karışıp onların yaptığı gibi üç renkli armayı üzerinden attı. Onların ruhlarını karşı-devrimci bir hezeyan ateşliyordu.

Versailles Baskını

Paris, aniden bir devrim durumuna girdi. Vatandaşlar, tüm şehir boyunca toplanmaya başlamıştı. Köprülerin ayaklarında ve pazar yerinde meclisler kuruluyordu. Saint-Antoine varoşunda işçiler, özgürlüklerini savunmak için toplu halde ayaklandı. Pazar yerinin kadınları, kafileler oluşturarak evlere girdiler ve onlara katılmaları için diğer kadınları da çağırdılar. Mızrak, tüfek ve oraklarla silahlanan erkekler ise, kadınları takiben, onların yanında ilerlemeye başladılar.

Bütün gruplar, kraliyeti hıyanetle ve Paris temsilcileri Meclisinin üç yüz üyesini gevşeklikle suçluyordu. Buğday, artık nadiren dağıtılıyor ve sanki bütün Paris, açlıktan kurtulmak için kaçmak istiyordu. 5 Kasım'da muazzam bir kalabalık "Versailles'a! Versailles'a!" çığlıklarına uyarak *Hôtel de Ville* önünde toplandı. Bir gece önce geç saatlere kadar oturmuş olan temsilciler henüz toplanmamıştı. Kadınlar, saat *09:00*'da *Hôtel de Ville*'e girmek istediler. Milli Muhafızların emir subayı yardımcısı Chevalier d'Herigny, adamlarını düzene sokarak süngülerin kadınlara doğrultulması emrini verdi.

Kalabalık, Milli Muhafızlara taş atarken, Milli Muhafızlar kanlı bir çatışmadan kaçınmak için *Hôtel de Ville*'e geri çekildi. Kadınlar *Hôtel de Ville*'e girdiler ve Chevalier d'Hermigny kadınlardan istediği tek şey, erkeklerin içeri girmelerine müsaade etmemeleriydi. Kadınlar bu isteği kabul etti ve

erkekler *Hôtel de Ville*'in ana girişinde polis kuvveti olarak beklediler. Fakat bu esnada, kemer altına açılan küçük kapı zorlanıyordu ve ana kapıyı korumanın bir anlamı kalmamıştı. Kadın ve erkeklerden oluşan muazzam bir kalabalık, *Hôtel de Ville*'in salonlarını işgal etti. Bütün bölgelerde çalan tehlike çanlarıyla harekete geçen temsilciler, birer birer geldi. İnsanlar, onlardan hareketi örgütlemelerini ve özgürlüğü kurtarmalarını istedi. Temsilciler tüm bu karışıklığın içinde bu konuyu tartışmayı reddetti ve öğle vakti, 1848'de "düzen taburu" adı verilen taburlar bölgelerden gönderilmeye başlandı; ulaşan ilk tabur ise M. de Seine liderliğindeki Belleville taburuydu.

Saint-Jacques-Hôpital bölgesinin Birinci Taburu'nun bombacıları tarafından desteklenen askeri birlikler, kalabalığı geri püskürttü ya da en azından onları *Hôtel de Ville* meydanında durdurdu. Tümgeneral Gouvion'un komuta ettiği üç bombacı taburu, *Hôtel de Ville*'e girip içeridekileri tahliye etti. Öğlen vakti, ılımlı burjuvazi, Paris'in efendisi olmuş gibi görünüyordu. Fakat *Hôtel de Ville*'e silahsız olarak girmiş olan kadınlar, oradan silahlı olarak çıktılar: silah ve cephanelerin saklandığı depoya eriştiler ve her ne kadar bombacıların süngüleri karşısında geri çekilmişlerse de; tüfek, barut ve topları ele geçirdiler. Tereddüt ve telaş içindeki Milli Muhafızlar, silahları kadınların ellerinden almaya cesaret edemedi. Orada yaklaşık dört bin kadın vardı ve gericilerin söylediğinin aksine, onlar şirret ya da fahişe kadınlar değildi. Onlar, ana yürekleri çok uzun zamandan beri kötü beslenen çocuklarının çığlıklarından ıstırap çeken, iyi ve cesur kadınlardı. Aralarında, evlilik sonrası soyadı Chéret olan Marie-Louise Lenoel gibi varlıklı ve eğitimli kadınlar da vardı. Chéret, Kasım *journées*'e ilişkin istisnai bir kayıt bıraktı ve kendisinin söylediği gibi, "Passy'de çok kazançlı bir iş" içerisindeydi.

Bu ayaklanma, bu kadınların nezdinde merhametten doğan bir başkaldırıydı. Onlar, keskin içgüdüleriyle aristokratların ve piskoposların, Devrim'e karşı giriştikleri manevraları önceden gördüler ve Paris'in yaşadığı açlıktan ve halkı kuşatan yoksulluktan bu manevraları sorumlu tuttular. Neticede haksızlar mıydı? Gerçekten de, bu zor aylar boyunca emeği ve buğday nakliyesini felç eden şey, karşı-devrimin daimi entrikalarıyla yayılan sessiz yorgunluk hali değil miydi? Her ne şekilde olursa olsun, adaletsizliğin kışkırttığı ve çekilen acıların öfkelendirdiği Paris kadınlarının, nasıl bir süratle kendilerini ruhban sınıfından ayırdıklarını görmek ilgi çekicidir. Pazar kadınları, Ekim *journées*'ten sadece birkaç hafta önce, kilise ayinlerinin ve tö-

renlerinin sayısını arttırmışlardı. Onlar, yeni oluşan Devrim'i Çarmıha Gerilmiş Olan'ın himayesi altına koyuyormuş gibi görünüyordu. Kraliyetin ve bir kısım ruhbanın ihaneti, Ekim *journées* zamanından beri, bu eski dini bağlarını beklenmedik şekilde koparmış; Versailles'e yürüyen kadınlar ise, toplarını "Kahrolsun Papazlar!" çığlıklarıyla taşımışlardı. Bayan Chéret, "bu iyi arkadaşların," "inanlar arasında" sebep olduğu dehşetten memnuniyetle bahsetmişti.

Hôtel de Ville'den henüz çıkarılmış olan bu küçük cesur kadın grubu, Versailles'a yürümeye karar verdi. Onlara liderlik etmeleri için, Bastille gönüllülerine ve galiplerine başvurdu. Hulin, Richard du Pin ve Maillard, bu hareketin öncülüğünü üstlendi ve toplar, binek arabalarına yüklendi: Versailles'a!

Bu süre boyunca, bombacı taburunun orada olmasına rağmen, *Hôtel de Ville* önündeki meydanda kalabalık gittikçe arttı; onlar, Milli Muhafızların, kadınların izinden gitmelerini sabırsızca talep ediyordu ve, kendileri gibi, onların da komploları yok etmek, özgürlük dostu olan vekilleri kurtarmak ve kralı hainlerin elinden çekip almak için Versaille'a yürümelerini istiyordu. Halk, Milli Muhafızların Devrim'e sadık kalmalarını ve içlerinde pek çok aristokrat ve Anavatan düşmanı barındıran subaylarına karşı temkinli olmalarını istiyordu. Muhafızlardan bazıları ise, Lafayette'in Versailles'a kadar onlara öncülük etmesini istiyor, hatta bunu emrediyordu. Böyle bir eylemin sonuçlarından elbette korkan Lafayette ise, bunu reddetti. Bir asker şöyle haykırdı: "Komünün M. de Lafayette'e komuta etmesi gerekirken, M. de Lafayette'in Komün'e komuta etmek istemesi hayret verici bir şey. Hepimiz onun gitmesini istiyoruz." Komutan, kendisinin yalnızca yasal emirlere uyabileceğini ve böyle bir emri de yalnızca Komün temsilcilerinin verebileceğini söyledi.

16.30'da komün temsilcileri, hâlâ konuyu tartışıyordu ve onlar da, en az Lafayette kadar sorumluluk almaktan korkuyordu. Sonuçta, halkın ve askerlerin giderek artan öfkesini dikkate alan Lafayette, temsilcilere artık direnmenin mümkün olmadığını bildiren bir mektup gönderdi. Hâlâ kendini korumaya çalışan Lafayette, mektubunda şöyle bir talimat verdi:

> Paris Komünü temsilcilerinin Genel Meclisi, şartlar ve halkın talepleriyle birlikte, komutanın onları reddedemeyeceğine ilişkin açıklaması göz önüne alındığında, komutanı Versailles'a gitmekle yetkilendirmekte ve hatta bu konuda ona talimat vermekte; komutana, şehrin güvenliğini sağlaması için ge-

reken önlemleri alması doğrultusunda tavsiyede bulunmakta; diğer gerekli tedbirleri alması için komutanın sağduyusuna güvenmektedir.

Elbette, böylesi ürkek adamlar, büyük eylemler gerçekleştiremezdi. Paris'i karıştıran pek çok şey vardı: kitle duyarlılığının gücü; işçilerinin ve kadınlarının enerjisi; Devrim'e Danton'un ayrıcalıklı bir karaktere sahip olmasını sağlayan teatral ve coşkulu bir lezzeti veren ve Brutus'u oynama hayalini kuran Comedie-Française oyuncularını ve avukatları barındıran kargaşalı Cordeliers bölgesini çatışmaya çağıran hukukçu Danton'un asi ilanı. Devrim'in, Devrim'e önderlik etmek için fazla zayıf olan ılımlı burjuvazinin elinden kayacağı, 6 Ekim'de artık açık hale gelmişti.

Versailles'a marş emrini veren mektubu aldığında, Lafayette'in beti benzi atmıştı. Öncü kıtayı oluşturmak için, hemen üç bölük bombacı ve bir bölük piyade ile birlikte, üç adet top hazırladı. Tüfek, mızrak ve sopalarla silahlanmış yedi ya da sekiz yüz sivil ise, öncü kıtanın iki yüz adım önünde ilerliyordu.

Milli Muhafızlar, saat 17.07'de *Quai Pelletier*'de üç sıra halinde tören dizilimini aldı. Lafayette, tezahüratlara "Şimdi istediğinizi alacaksınız" diyen bir adamın ezgisiyle karşılık verdi. Tören kırk dakika sürdü.

Bu esnada, pek çok subayın ve askerin doğru ruha sahip olmadığına ikna olmuş olan halk, buldukları tüm üniformalı adamları yakalıyor; onları, marş halindeki orduya katılmaları için zorluyordu. Davullar çalıyor ve sancaklar hafif rüzgârda dalgalanıyordu: "Haydi, yürüyün cesur yurttaşlar. Fransa'nın kaderi sizin elinizde. Kalplerimiz sizinle: kralımızı kurtarın, vekillerimizi kurtarın, Millet'in şanını destekleyin. Sizi alkışlamak, sizin intikamınızı almak için, 400,000 el hazırda bekliyor."

(Halk, krala kızgın ve kral da, halkı sakinleştirmeye çalışıyor. Jaurès şöyle devam ediyor: Saray'da "balkonda kendini yeniden gösterdi ve dokunaklı bir şekilde halka, gardes du corps'un hayatlarını bağışlamaları için yalvardı. Halk, 'Kralla Paris'e! Kralla Paris'e!' diye bağırdı. 'Evet, Paris'e döneceğim' dedi kral, 'ama karım ve çocuklarımla birlikte olmak koşuluyla;' Kraliçenin ne kadar sevilmeyen bir şahsiyet olduğunu biliyordu; halk ile yaptığı bir tür sözleşme ile kraliçeyi, Paris sadakatinin himayesine koyuyordu. 16. Louis, anlaşılması genelde hayal edilenden daha karmaşık ve zor bir kişilikti. Zayıflığında bazen ikiyüzlü olduğu gibi, içtenliğinde de bazen bir ihtişam vardı.)

"Kralla Paris'e!"

"Kralla Paris'e!" Devrim'in en belirleyici çığlıklarından, en belirleyici anlarından birini oluşturuyordu. Dramın merkezi, artık başkentti. Kral, onunla bağlarını koparmak istemeyen Meclisle birlikte, artık halkın avucundaydı. Paris, toplumsal güçlerin yığıldığı yer olmuştu. Fransız birliği düşüncesinin en güçlü olduğu yer, Fransa'nın yoğunlaşmış hali olan Paris'ti. Kralın Paris'te bulunması, Devrim'in demokratik ve birleştirici olacağı anlamına geliyordu. Eğer toplumsal hayatın ve Devrim'in merkezi, diğer illere taşınabilseydi, *moderantisme* ve federalizm varlığını sürdürebilirdi: o zaman Paris, muhalif olarak algılanacaktı ve ılımlı burjuvazi, şehrin eylemlerine direnebilmek için *ancient régime* güçleriyle işbirliği içerisine girecek; Fransız Devrimi, enerji, mantık ve evrensel başkaldırının değil, uzlaşmalar devrimi olan İngiliz Devrimi'nin tekrarından başka bir şey olmayacaktı.

Aslında, 5 Ekim sabahı Versailles'a gitmek üzere Paris'ten ayrılarak yiyecek ekmek isteyen ve kralı geri getiren halkın zavallı kadınları, kayıtlı tarihin en büyük ve en sıra dışı rolünü gerçekleştirmişti: Onlar, Devrim'i ve Paris'i birbirlerine sımsıkı düğümledi; o öyle bir düğümdü ki, onu ne bir aristokrat, ne bir Jironden eli çözebilir; ne de bir Prusyalı, İngiliz ya da bir Kazak kılıcı kesebilirdi.

Kralın Paris'e ulaştığı gün, aynı 6 Ekim günüydü. Muhtemelen çoktan sonbahar renklerine bürünmüş ağaç dalları taşıyan kadıların uzun alayı eşliğinde ilerledi; toplar ise yapraklarla süslenerek üzerleri örtülmüştü. Kral, saat 18 civarı akşam karanlığında Paris'e girdi. Evler ışıklandırılmıştı ve görkem ve kasvetin bu tuhaf alacakaranlığında, Devrim, coşku ve belirsizlik içinde ilerliyordu. Halk, rüya gibi engin bir denizin örtülü ufka doğru akıntısıyla taşınan kralı alkışlıyordu. Kraliyet yenilgisinin bir zafere benzediği, kısmen galip, kısmen kandırılmış Paris'in kargaşalı neşesiyle sarhoş olup dünün komplolarını unuttuğu, muğlak ve tuhaf bir andı bu.

Yine tuhaf bir şekilde, Ekim *journées*'in bu büyük krizi, Paris'in devrimci coşkusunu söndürmüş gibi görünüyordu. İki yıllık bir sükûnet dönemine girilmek üzereydi. Yüzeyde yalnızca sınırlı bir gerginlik varken, Devrim, derinliklerinde büyüyordu.

1788'in kötü hasadını takip eden ve Devrim'in ilk günlerinin belirsizliğiyle büyüyen sıkıntılar, sonunda hafiflemişti. Başlıca ihtiyaç malları yeniden gelmeye başladı ve insanlar işlerine döndüler. Ekmeğin fiyatı bir libre

için dörtten üç *sou*ya düştü. 1789-1790 kışı, aşırı derecede ılımandı ve Şubat'ta hava öyle güzeldi ki, kâgir işleri yeniden başlayabilmişti. Fabrikalar aktifti ve yeni örgütlenen şehir yönetimleri, hâlâ işsiz olanlara istihdam sağlayabilmek için bayındırlık projeleri hazırlamıştı. 1790 yılının sonunda, bu atölyelerin ve şantiyelerin büyük bir kısmı işlevlerini tamamlamıştı; ülkedeki ekonomik faaliyetler o denli büyüktü. Böylece, yoksulluk ve açlık ateşi hafiflemişti ve Devrim, organik görevlerine başlayabilirdi.

Ekim *journées*'in yarattığı şok ve kralın hayatını tehlikeye atan ani şiddet, devrimci burjuvaziyi kaygılandırmıştı. Meclis, işgal edilmiş olduğunu memnuniyetsizlikle hatırlıyordu; eğer kralla birlikte Paris'e gitseydi, sokaktaki eylemleri katı önlemlerle kısıtlama gayretinde olacaktı. Onun hâlâ muazzam olan devrimci otoritesi, büyük ayaklanmalara sebep olmadan sıkıyönetimi yürürlüğe koyacaktı ama aslında, sıkıyönetime iki yıl ihtiyaç duymayacaktı. Devrimci güçleri disiplin altına alan Jakoben Kulübünün, hareketin kontrol edilmesinde Meclise büyük yardımı olacaktı.

6
VARENNES'E KAÇIŞ

(Kral, yeni gerçekliği kabul etmiş gibi görünse de, Kilisenin yaptığı gibi, imtiyazlarını korumak için direniyordu; "kralın tutumunu belirleyecek olan ise kilisenin tutumuydu." Meclis, kraliyete Ruhbanın Sivil Anayasası'nı onaylatmayı başarmıştı ve bu da din adamlarının Anayasa'ya bağlılık yemini etmelerini gerektiriyordu; fakat Kilise, bu konuda inatçı davranıyor ve bu inatçılık da, yemin etmeyi reddeden soyluların, çiftçilerin ve papazların "şiddete başvurmaya başladığı" Fransa'nın batısında, Bretonya'da ve Vendée'de çıkan isyanların temel sebebiydi. "Soyluların temsilcileri, şifreyi çiftliklere yayıyor ve çeşitli grupları örgütlüyordu." Kral ise, "Kiliseye karşı başlatılan savaşın aleyhinde konuşuyor; böylece burjuvazinin çekimser kesimine korku yayıyordu ve burjuvazinin sahip olduğu mülk için endişe etmesine neden olup ordularını yabancı birliklerle genişleterek, bu orduları monarşinin sancağı altına alıyordu.

Durum, tahammül edilemez bir hal almıştı ve 16. Louis ve Marie Antoinette bir seçim yapmak zorundaydı: "Önlerinde dört yol vardı. Birincisi, varlıkları ve tutumlarıyla iyi niyetlerini kanıtlayıp Devrim'i tamamen ve geri dönülmez biçimde kabul edecek ve Paris'te kalacaklardı... En akıllıca seçim buydu; fakat kral ve kraliçenin önyargıları ve inançları, bu seçimi onlar için kabul edilemez kıldı. Ya da, Devrim'i kabul edecek ve Paris'ten ayrılacaklardı; fakat yabancı toprakların yakınlarına yerleşmekten ziyade, diğer şehirlere gidecekler ve millete oradan sesleneceklerdi. Veya kral, sessiz kalıp yaşananları pasif bir şekilde onaylayacak ve durumu gidişatına bırakacak; gerekli olursa, aşırı uçtaki grupları, Devrim'in kendi aşırılıkları yüzünden kendini tüketeceğine ve bitkin düşmüş olan ülkenin, eski kraliyet gücünü ve dini otoriteyi yeniden tesis edeceğine yönelik çılgınca bir umuda doğru teşvik edecekti... Veyahut da, kendini, Mirabeau'nun, yani Devrim'in, eline teslim etmemek, Boullé'nin [kraliyetçi] ordusunun başına geçmek ve yabancıların desteğiyle, Fransa'ya şartlarını kabul ettirmek üzere kaçacaktı.

20 Haziran 1791'de, tam da bu yolu seçmişti.)

* * *

Haberler, Devrim ile kralı uzlaştırmaya inatçı bir biçimde kararlı olan Meclisin üzerine, aniden şimşek gibi çarptı: "Kral Paris'ten ayrıldı ve onun bu kaçışı, kraliyet ve Devrim arasında gerçekleşecek olan şiddetli bir sıcak savaşın bariz bir işaretidir."

Kral, 20 Haziran 1791 gecesi saat 11:00'de ailesiyle birlikte gideceği ve Bouillé[1] ile buluşacağı, sınıra yakın Montmédy'ye seyahat etmek üzere, Tuileries'ten ayrıldı. Kont von Fersen[2], Barones de Korff adına hazırlanmış bir pasaport temin etti. Barones rolünü oynayan, kralın çocuklarının mürebbiyesi Bayan Tourzel'di. Bir mürebbiye kılığında dolaşan kraliçe, Bayan Richer olarak; Bayan Élisabeth ise *demoiselle de compagnie* Rosalie olarak; kral ise gri bir kıyafet ve perukla, hizmetçi Durand olarak kılık değiştirmişti. Tanınmadan, oradan ayrılmayı başardılar.

Faytoncu kılığındaki Fersen'in onları götüreceği Bondy'ye gitmek üzere, kullanacakları arabaların ilkine bindiler. Orada, sarı rehber kıyafeti giymiş üç genç fedainin sürdüğü, büyük bir faytona geçtiler; Châlons-sur-Marne ve Sainte-Menehould üzerinden Montmédy'ye ulaşacaklardı. Fersen, kraliyet ailesinden ayrıldıktan sonra, doğruca Belçika'ya gitti ve Baron de Taube'ye 22 Haziran saat 11:00'de Mons'tan şöyle yazdı: "Sevgili dostum; kral, kraliçe, veliaht ve Madam [veliahdın küçük kız kardeşi] gece yarısı Paris'ten ayrıldılar. Onlara Bondy'ye kadar eşlik ettim ve herhangi bir olayla karşılaşmadık. Onlara katılmak için şu an ayrılıyorum." Kısa bir süre önce, saat 8:00'de babasına şöyle yazmıştı:

> Sevgili Baba; buraya az önce vardım. Şükür ki kral ve tüm aile, ayın yirmisinde gece yarısı Paris'ten ayrıldılar. İlk varış yerine kadar arabayı ben sürdüm. İnşallah, yolculuğumuzun geri kalanı da sorunsuz geçer. Mösyö, her an gelebilir ve ben, onu bekliyorum. Sonrasında ben, eğer kısmet olursa, kralla buluşacağım Montmédy'ye gitmek üzere, sınır boyunca yolculuğuma devam edeceğim.

---

[1] François Claude de Bouillé (1739-1800): kral ve kraliçeye şiddetle sadık olan monarşi dönemi siyasetçisi. 1790'da Meuse ve Sarre-et-Moselle ordusu kumandanı olarak tayin edilmişti.

[2] Axel de Fersen (1755-1810): Paris'te yaşayan ve Marie Antoinette'nin sevgilisi olarak adı çıkmış İsveçli bir soylu.

Kral ve bütün ailesinin kaçışı nasıl mümkün olmuştu? *Cour des Princes*'e çıkan hizmetli merdivenlerini kullanmışlardı ve o saatte şatoyu terk eden çok sayıda insanın arasına karışarak tanınmamayı başarmışlardı. Fakat neden daha iyi korunmamışlardı? Haftalardır ve hatta aylardır uyarılmıyor değillerdi. Marat'nın Mart sonu ve Nisan başında yaptığı çok açık uyarılarından zaten bahsetmiştim ve Marat, o zamandan beri de uyarılarını azaltmış değildi. Aslında, Louis Blanc'ın[3] kaleme aldığı "öfkeli" makaleyi bulmak için *L'Ami du Peuple* arşivini ne kadar taradımsa da, makalenin yerini tespit edemedim. Her ne şekilde olursa olsun, makale, bu son birkaç haftaya ait olamazdı; çünkü Louis Blanc'a göre, makalede şöyle yazıyordu: "Parisliler, zavallı Parisliler, şunu tekrar etmekten yoruldum: kralı ve veliahdı geri getirin." Fakat Mayıs ve Haziran'da onlar Paris'teydi; Louis Blanc'ın Marat'ya ait olduğunu söylediği makale, birkaç farklı makalenin az ya da çok tutarlı bir özeti olabilir ve belki de özellikle 20 Nisan'a ait makaledir: "Ah Parisliler ah, eğer kralın duvarlarınızın dışına çıkmasına izin verecek kadar aptalsanız, üç milyon kardeşinizin katili olacaksınız." [...]

Meclisin Tavrı

Kralın kaçışına ilişkin haberler, Meclisin, ilk günlerinde sahip olduğu hem devrimci hem de burjuva niteliğe haiz o ihtişamlı ruha yeniden kavuşmasını sağladı. Meclis, duygularını kontrol ederek, vakur bir şekilde ve neredeyse göz alıcı bir sükûnetle, olayları değerlendirmeye başladı. İki temel gerekleri vardı: ülkede yeniden güveni sağlamak ve aynı zamanda devrimcilerin ümitsizliğe kapılmalarını engellemek. Devrim zamanında o anda sergiledikleri güven, tüm millete hızla yayılıyordu.

Meclis, ivedilikle bakanları çağırdı ve kralın yokluğunda verdikleri tüm kararların, kraliyet onayına gerek olmaksızın kanun hükmünde olacağını hükmetti. Böyle yaparak tüm otoriteyi eline geçirdi; böylece Kraliyetin yerini doldurduğu söylenebilir. Aynı zamanda, Kurucu Meclis, bu kriz esnasında toplumsal karışıklığı dindirmeye ve burjuvazinin önceliğini sağlamaya çalışıyordu. Bunu yapabilmek için, halkın şiddetle şüphe duyduğu Lafayette meselesini halletmeleri gerekiyordu. Lafayette, vatan hainliği ya da ihmal neticesiyle, kralın kaçışında suç ortağı olmakla suçlanıyordu. Duru-

---

[3] Louis Blanc (1811-1882): Sosyalist siyasetçi ve 15 ciltlik bir *Devrim Tarihi* kitabı yazarı.

mu, o an için endişe vericiydi. İşçilerin toplandığı Paris'in tüm işyerlerinde Marat'nın heyecan verici makalesi yankılanıyordu.

Lafayette'in gözden düşmesi ya da baskı altında olması, ılımlı burjuvazinin askeri önderini kaybetmesi anlamına geliyordu; önce sokakların, kısa bir süre sonra belki de iktidarın kendisinin öfkeli proleterlere geçeceği anlamına geliyordu. Bu büyük kriz esnasında burjuvazinin gerçek önderi olan Barnave[4] durumun vahametini anladı ve Reubell'in[5] imalarına, Lafayette'i aceleyle savunarak karşılık verdi:

> Konuşmacıyı ve onun yaymak ister göründüğü şüpheleri burada bir durdurayım. Şu anda bizi ilgilendirmesi gereken şey, devleti kurtarmak ve tüm güçlerimizi toplayıp onu gerçekten hak edenler için toplumsal güveni sağlamaktır. Meclisten, konuşmacının konuşmasına devam etmesine ve vatanseverliğini her zaman sergilemiş olan adamlara karşı ortaya habis şüpheler atmasına izin vermemesini talep ediyorum. Bazı durumlar vardır ki, en iyi vatandaşların dahi yüreklerine kuşku salmak kolay olur. *(Yeniden sessizlik sağlanır.)* İşte karşınızdakiler, bu talihsiz durumlar yüzünden güvensizlik duyulan adamlardır; ve ben inanıyorum ki, ve tüm Millet huzurunda yemin ederim ki; onlar, bu güvensizliği hak etmemişlerdir. *(Alkışlar.)* Mösyö Lafayette, tüm güvenimizi hak etmektedir. Güvenin korunması ve bu güvenin ona gösterilmesi, Milletimiz için elzemdir. *(İzleyici locasından alkışlar yükselir.)*

Barnave, uzun süredir, hatta daha bir gün öncesinde bile, Lafayette'in düşmanıydı. Böylece, savunması cömert olduğu kadar olumlu göründü ve insanların güvensizliğini ortadan kaldırdı. *Fransız Devrimi'ne Giriş* isimli hatıratında gözden düşmesine ilişkin yaşanan krizinden bahseden Barnave, 21 Haziran öncesinde fikir değiştirmiştir: "Neyse ki, sahip olduğum etkiyi tamamen ortadan kaldırmak için birkaç hafta yeterli olmamıştı; düşmanlarım beni bu şöhretten mahrum bırakmak için ne yaptılarsa da, 21 Haziran'da hâlâ Lafayette'i kurtaracak bir etkiye sahiptim." Gerçekten de onun hem kraliyete hem de halka karşı korumak istediği kesim, burjuvazinin tamamıydı. Bunu, 21 Haziran'da Meclis sıralarından cesur bir açıklıkla ifade etmişti:

---

[4] Antoine Barnave (1761-1793): Kraliyet ailesine sempati duyan siyasetçi ve gazeteci.

[5] Jean-François Reubell (1747-1807): eski bir Jakoben ve daha sonra Feuillant olan ılımlı bir vekildir. Kralın gece yarısından sonra dışarı çıkmasına izin verilmemesi için emir verilip verilmediğini sormuş; eğer kral gece yarısı dışarı çıkabilmişse "bunun şüpheli bir duruma işaret ettiğini" söylemişti.

İçinde bulunduğumuz koşullarda gerçekten önemli olan şeyi tüm vatandaşlarımıza hatırlatırım. *Res publica*'nın konuştuğu ve faaliyette bulunduğu, bunu özgürce yapabildiği, en geniş sükûneti ve en sağlam birliği yaşadığı, tüm eylemlerinin Milletin temsilcilerinin sağduyusuna teslim olduğu böyle bir yerin, halkın desteğini ne kadar alırsa alsın, yabancıların tesirinden başka bir şey olmayan sebeplerden etkilenmemesi gerekmektedir. [Bu, oldukça isabetlidir.]

Baylar, Paris'e güç gereklidir; ama aynı zamanda sükûnet de gereklidir. Güce ihtiyacımız vardır, fakat bu güç yalnızca tek bir iradeyle güdülenmelidir ve bu irade ise sizin iradenizdir. Şu anda etki altında kalabileceğine inanılan ve sizlerin yegâne emanetçisi ve sorumlusu olduğunuz otorite, tehlike altındadır. Yaşadığımız gerçek tehlike, hissiyatları vatanseverlikten, amaçları kamu güvenliğinden uzak olan insanlar tarafından karışıklığın kışkırtıldığı olağanüstü şartlarda yatmaktadır.

Anavatan'ın gerçek dostları olan, onunla çıkarları ortak olan ve 14 Temmuz'da Devrim'i gerçekleştirerek Fransa'nın ve Paris'in kurtarıcıları olan tüm insanların yeniden bir araya toplanıp harekete geçmesi, elzemdir.

Hatırlayacaksınız ki, ilk olaylar, karşı çıkmaya meyilli olmayan ve kolayca yönlendirilebilen bir sınıf tarafından başlamış ve ortaya çıkan sonuç, karışıklık olmuştu. Ertesi gün, Anavatan'a gerçekten bağlı olan düşünürler, toprak sahipleri ve vatandaşlar silahlanmıştı. Sonrasında karışıklıklar sona ermiş, yerini gerçekten medeni olan davranışlar almış ve Fransa kurtulmuştu. Takip etmemiz gereken yol, budur. Bu nedenle Meclisten, Paris'in tüm vatandaşlarının silahlanıp hazır olmalarını; fakat bir şey yapmadan derin bir sessizlik içinde ve Millet'in temsilcilerinin kamu düzeninin sağlanması ya da Anavatan'ın savunulması için onları hareketi geçirmeye ihtiyaç duyacağı zamanı beklemelerini öngören bir yasa tasarısını oylamalarını talep ediyorum.

Bu, olayların gidişatı için önderliği Meclisin ellerine bırakmak demekti. Bu, insanları monarşiyi yıkacak kadar teşvik edebilecek kişilerden şüphelenilmesini sağlamak demekti. Bu, yeni dünya önderliğinin, "düşünen" tek kesim olarak görülen mülk sahiplerine ait olacağının ilan edilmesi demekti. Reubell, boş yere cevap vermeye çalıştı; fakat konuşmaya başlar başlamaz, dinleyiciler konuşmasını kestiler; şunu da eklemek gerekir ki, ne Pétion ne Robespierre ne de aşırı sol demokratlar, Barnave'nin[6] fazlasıyla burjuva olan sözlerine itiraz ettiler.

---

[6] Jerome Pétion (1756-1794): Jirondenlerin üyesi. Normandiya'da Konvansiyon karşıtı ayaklanma çıkarmaya çalıştıktan sonra, Konvansiyon tarafından tutuklanmaktan kaçarken, intihar etti.

Denilebilir ki, ani bir tehlike içine giren Devrim, merkezi olan ılımlı burjuvaziye geri dönmüştü. Kurucu Meclisin, tüm gücü eline alarak; kralın tutuklanması emrini bütün Fransa'ya yayarak ve tüm kamu görevlilerinin Millet'e ve kanuna yeni bir sadakat yemini etmesini emrederek giriştiği cesur ve kendinden emin eylemlerin, herkesi kendi çevresine topladığını da söylemek mümkündür. Meclise her yerden coşkulu mektuplar geliyordu. Fransa'daki pek çok yerel idare ve daireler, Meclise, var olan tehlikenin cesaretlerini kırmadığını, aksine ateşlediğini söylüyordu. "Cumhuriyet" kelimesi henüz telaffuz edilmemesine rağmen, Fransa'da cumhuriyetçi duygular yeşermeye başlamıştı.

Nantes yerel idaresinin hayran bırakan beyanını zaten nakletmiştim: "Kral, buradan ayrıldı; Millet, yerinde duruyor." Diğer pek çok mektup içinde, Givet şehrinin mektubunu özellikle aktarmalıyız: "Kral, buradan ayrıldı; olabilir; ayrılışı, zerre kadar hevesimizi kırmıyor. Millet Meclisi, her açıdan onun yerini dolduracaktır; eğer Hükümdarlık bir ödül ise, Meclisin ölümsüz çabaları, ona bu hakkı vermiştir."

Capet'lerin hain ve kırılgan hâkimiyetinin yerini dolduran, seçilmiş Meclisin, yani Millet'in kendisinin hâkimiyetiydi. Meclisin henüz tahliyesine karar verdiği kamu atölyelerinin işçileri, kürsüye çıkmışlardı; fakat kürsüde bulunmalarının sebebi, karşılıklı suçlamalar yapmak değil; Meclise, Anavatan'a ve kanuna bağlılıklarına dair teminat vermekti. Belgelerde şöyle geçmektedir: "Onların adına içlerinden bir işçi, Millet'e sadakat yemini etti. Kamu atölyelerinin kapatılmasına ilişkin karara dair saygılı bir konuşma yaptı ve bu karar hakkındaki raporu talep etti. Her ne olursa olsun yeminlerine sadık kalacaklarına dair ant içti." Böylece, bağlılıkları genel geçer bir hal almış oldu.

Kral, kaçarken kraliyet bütçesi müdürü Laporte'ye mühürlü bir mektup bırakmıştı. Mektup Adalet Bakanı Duport-Dutertre'ye teslim edildi. Mektupta kral, tüm Fransızlara hitap diyor ve Millet Meclisinin kraliyet otoritesine saldırılarından duyduğu üzüntüyü dile getiriyordu. Hiçbir zaman özgür olmadığını anlatıyor ve kraliyet bütçesinin yetersizliğiyle birlikte (25 milyon frank), Tuileries Sarayı'nın donatılmasının uygunsuzluğundan şikâyet ediyordu. Bu ruhsuz ve kaba mektubunu, karmaşık bir anayasa değişikliği ilanıyla bitiriyordu:

Fransızlar ve özellikle siz Parisliler, Majestelerinin atalarının güzel Paris şehri dediği siz Paris sakinleri; yalan dostlarınızın tavsiyelerine ve yalanlarına dikkat edin. Kralınıza geri dönün. O her zaman sizin babanız, sizin en iyi dostunuz olacaktır. O, onun özgürce kabul ettiği bir Anayasa, kutsal dinimize saygı gösterileceğine; hükümetin sağlam temeller üzerinde ve Millet'e yararlı bir şekilde kurulacağına; hiçbir kimsenin mahiyetine ve mülküne zarar verilmeyeceğine; cezadan muaf tutulmaksızın kanunların çiğnenmeyeceğine ve son olarak özgürlüğün sağlam ve sarsılmaz temellere oturtulacağına teminat verdiği zaman, tüm kişisel hakaretleri unutmaya ve sizin aranıza dönmeye hazırdır.

Bu, karşı-devrimdi. Meclis, bu elim belgeyi alaycı bir sessizlik içinde dinledi. Fakat Meclisin önündeki soru açıkça sorulmuştu, ya da açıklığa kavuşturulmuştu: makamını terk etmiş ve temel bölümlerini daha önce onaylamış olmasına rağmen, bütün bir Anayasa'yı tanımayan bir krala karşı nasıl bir duruş sergileyecekti? Meclis, kraliyetin itirazlarının cevapsız kalmasına izin vermemesi gerektiğini anlamıştı; Fransız halkına hitaben bir konuşma hazırladı. Bu konuşmada, kendisini kralın azlini duyurmaya mecbur bırakmayacak şekilde,16. Louis'nin iddialarını onarılamaz bir biçimde reddetmekten kaçınarak, bu iddiaları çürütecekti.

Konuşma metni, 16. Louis'nin kaçırılmış olabileceği hipotezinin beyanıyla başlıyordu. 22 Haziran oturumunda Fransız halkına hitap edecek metnin taslağını okuyan kişi, Démeunier'di:

Az bir zaman önce büyük bir suç işlendi. Millet Meclisi, çabalarının sonuna varıyordu. Anayasa tamamlanmıştı; Devrim'in fırtınaları dinmek üzereydi ve tek bir suç aracılığıyla, kamu yararının düşmanları, intikam uğruna bütün Millet'i kurban etmek istediler. Kral ve kraliyet ailesi, bu ayın 20-21'i gecesi kaçırılmıştır. *(Uğultular.)*

Roederer, Démeunier'in sözünü şiddetle kesti: "Bu doğru değil: kral, tahtını korkakça terk etmiştir."

Démeunier şöyle devam etti: "Sözümü bitirene kadar Meclisin beni dinlemesini rica ediyorum. Kurucu Komite, bu taslağı koşulların elverdiği şekilde hazırlamıştır: belki, bunu tümüyle dinlediğiniz zaman, az önce yapılan itiraz, cevaplanmış olacaktır."

Gerçekten de, o itinalı şarttan sonra tüm ihtimalleri hesaplayarak hazırlanan konuşma metni, aşırı derecede titiz ve sertti:

> Kamu özgürlüğü sağlanmalıdır. Komplocular ve köleler, Fransız özgürlüğünün kurucularının cesaretini öğrenecekler ve biz, Millet'in önünde kanunun intikamını alacağımıza ya da bu uğurda öleceğimize kutsiyetle kendimizi adamaktayız. *(Alkışlar).*Fransa özgür olmak istiyor ve olacaktır. Devrim, geri döndürülmeye çalışılıyor. Geri dönmeyecektir.

Kralın Anayasa için ettiği tüm sadakat yeminlerini hatırlatan Démeunier, şöyle haykırdı:

> Eğer bir gün kral, komplocuların onu zorladığına itiraz etmeyi başaramazsa; halk onun yeminini bozduğunu tüm dünyaya ifşa edecektir.
>
> Krallığın her köşesinden teşekkür ve tebrik mektupları ulaşıyor. Deniliyor ki, bu komplocuların işidir, evet, bu kesinlikle yirmi dört milyon komplocunun işi. *(Güçlü alkışlar.)* Anayasa'yı kralın reddine sunmadığımız için suçlanıyoruz. Fakat kraliyet, yalnızca halk için kurulur ve eğer büyük milletler onu sürdürmek istiyorsa; bu, kraliyetin halk mutluluğunun teminatı olmasındandır. Anayasa, ona yetkilerini ve gerçek karakterini vermektedir. Sizin temsilcileriniz, eğer yirmi dört milyon vatandaşı tek bir adamın çıkarlarına kurban ederlerse, suçlu olacaklar.
>
> Başkent, Fransa'nın geri kalanı için bir model olabilir. Kralın gidişi, büyük bir üzüntüye neden olmamıştır ve düşmanlarımızı ümitsizliğe sürükleyen şey ise, başkentin mükemmel bir huzur yaşamaya devam ediyor olmasıdır. *(Güçlü alkışlar.)*
>
> Büyük milletlere karşı işlenen suçlar vardır ve bunları yalnızca cömertlik unutturabilir. Fransız halkı, hizmetlerinden gurur duyuyordu ve özgürlüğün erdemini ve kahramanlığını da sergileyecekler. Anayasa'nın düşmanları şunu bellesinler: eğer bu imparatorluk yeniden köleleştirilmek istenirse, önce Millet'in yok edilmesi gerekir. Bırakın, eğer istiyorlarsa, zorbalar böyle bir şeye teşebbüs etsinler; o zaman, ya mağlup edilecekler ya da o korkunç zaferlerinden sonra, karşılarında yalnızca harabe bulacaklar. *(Güçlü alkışlar.)*

Bu sözlerde "Merseillaise'nin" sesi, daha şimdiden duyuluyordu. Fakat aynı zamanda Meclis, aşırı bir siyasi ihtiyatlılıkla, kralın yaptığı şeyleri zorla yaptırıldığını ilan etme ya da bu büyük suça ilişkin olarak Millet'in cömertliğine başvurma hakkını koruyordu. Karşı-devrimci kraliyeti suçlayan aynı metinde, büyük halkların monarşiye ihtiyaç duyduğu da hatırlatılıyordu.

Kralın Tutuklanması

22 Haziran 1792 gününün aynı oturumunda, Démeunier'in metni okumasından yarım saat sonra dışarıdan gelen bağırışlar, bir kuryenin geldiği bildirdi. Belgelerin anlattığına göre, "Kral yakalandı! Kral yakalandı!" sözleri gürültünün içinden seçilebiliyordu. Vekiller, aceleyle salona döndüler; Mecliste büyük bir telaş hâkimdi ve alkışlar arasından salona giren iki kurye, başkana bir paket teslim etti. Gerçekten de kral yakalanmıştı. Bunlar, kralın fark edildiğini ve Drouet'in kralı taşıyan arabanın peşinde olduğunu bildiren Sainte-Menehould belediyesi yetkililerinden gelen mektuplardı: "saat 03:00 ve henüz dönmediler." Fakat Châlons ve Clermont'tan gelen mektuplar, kralın Varennes'te tutuklandığını bildiriyordu.

Kral, nafile yere Varennes'in belediye konseyine ulaşmaya çalıştı. Nafile yere Bouillé tarafından Varennes'e gönderilen hafif süvari müfrezesi, kralı oradan kaçırmaya çalıştı. Halktan büyük bir kalabalık müfrezeyi geri çekilmeye zorladı ve kral, Paris'e geri getirildi. Meclis, hemen Bouillé'nin tutuklanmasını emretti. Kralın Milli Muhafızların koruması altında geri getirilmesini sağlamak ve kralın hayatını temin etmek için gereken tüm önlemlerin alınmasını emretti. Kraliyet ailesini karşılamak üzere üç delege, Pétion, Latour-Maubourg ve Barnave'yi, gönderdi.

Meclisin ılımlıları, kralın tutuklanma haberini alır almaz, geri alınamaz tek bir kelime etmedikleri için birbirlerini tebrik ettiler. Artık, kral tarafından yabancıların desteğiyle örgütlenip yönetilecek bir karşı-devrimci hareketten endişe etmelerine gerek yoktu. Kraliyeti ortadan kaldırmadan ve hatta kralı değiştirmeden bu krizi sessizce bitirmeyi düşünüyorlardı.

Barnave'nin 21 Haziran oturumunda, yani kaçış haberinin alındığı o sıcak havada, kullandığı ihtiyatlı dili düşündüğümüz de, onun olumlu baktığı çözümün bu olduğu aşikârdır. Düşmanlarının söylediği gibi, Barnave'nin yolculuk sırasında kraliçeye eşlik ederken kraliçenin çektiği acılardan etkilenmiş olabileceği ve güzelliğinin büyüsüne kapılmış olabileceği mümkündür. Fakat kralın tüm suçlamalardan aklanmasını ve yeniden başa geçirilmesini tüm arkadaşlarına tavsiye ederken söylemeyi adet haline getirdiği "Devrim'i tamamlamak" tabirindeki amacı, siyasiydi.

Hatıratında bu tutumunu açıklamakta ve haleti ruhiyesini şöyle tahlil etmektedir:

> Meclis, kendisini yaşanan telaşa ve zayıflıktan başka bir şey sergilemeyen ümitsizlik seline teslim etmemişti. Aksine, her şeyi hesaplamış ve hiçbir önemli tedbiri atlamamıştı. Böylece, kralın kayboluşundan iki gün sonra Varennes'te tutuklandığı öğrenilince, o anda edilen iftiralar hemen yok oldu ve kalplerinin derinliklerinde onun samimiyetini, kendini adamışlığını ve kırılmaz cesareti bilenleri, yeniden güven duygusu sardı [...] Ben, onun Paris'e dönüşünde ona eşlik etmesi için görevlendirilen üç delegeden biriydim; o süre, sonsuza kadar hafızama kazınmış; iftira atmak için bana pek çok bahane vermiş; fakat hafızama bu felaket örneğini kazırken, bu yükü yalnız başıma taşımamda bana şüphesiz yardımcı olmuştu.
>
> Bu meşhur yolculuğun duruşumda herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığını anlamak için bu yolculuğun öncesinde ve sonrasındaki tutumlarım arasında bir çelişki olup olmadığına bakmak yeterli olacaktır. Bu beklenmedik olayın Varennes'e yolculuğumun ne öncesinde ne de sonrasında, Anayasa'ya bir darbe indirmiş olabileceğine inanmamıştım [...]

Barnave'nin bahsetmediği şeyse, kralın dönüşünden hemen sonra, kralın danışmanı olmuş olması ve kralın onu sorguya çekmekle görevlendirilen Meclis delegelerine verdiği akıllıca cevapları tavsiye edenin ve hatta bu cevapları onun için yazanın Barnave'nin kendisi olduğudur. Halk arasında ve kulüplerde müthiş bir tedirginlik vardı. Fakat Meclisin ılımlıları, kralı mahkemeye çıkararak bilinmeyene kapı aralamamaya kararlıydılar. Kral ve kraliyet ailesinin kaçışına ilişkin çalışma yapan komitelerden rapor istenmesi, 13 Temmuz'da Meclisin gündemindeydi. Kurucu Komite, kralın dokunulmaz olduğunu; Anayasa'nın kaçış suçunu yeterli ayrıntıyla öngörmemiş olduğunu; kanun yapıcıların monarşinin varlığını sürdürmek üzere kraliyet makamına temin etmek istedikleri istikrarın sürekli olarak iddia makamının elinde olacağını; bakanların, kralın faaliyetlerinden her daim sorumlu olmaları gerektiğini; ya da, eğer kral, bakanların bilgisi dışında hareket etmiş ise, birincil zanlıların gerekli bir kurgu ile yasadışı eylemin özendiricileri olarak, kralın danışmanları olduğunu ilan etti.

Komiteler, bu yolla Bouillé'yi yargılayıp kralı tüm suçlamalardan aklamaya karar vermişlerdi. Barnave, bu şekilde, tüm hukuki tartışmaları özetlemekten daha fazlasını yapmış oluyordu. Yaptığı uzun ve etkileyici konuşma sayesinde Meclisteki devrimcilerin tutucu içgüdülerine hitap etmişti. Esasında, iki soru sormuştu: Monarşiyi cumhuriyet ile mi ikame etmek istiyorsunuz? Yeni bir devrimi mi teşvik etmek istiyorsunuz?

Durum, etraflıca tespit edilmiştir. Fakat ben tüm olanları bir bütün olarak alıyorum ve şöyle diyorum: Bugün, herhangi bir değişiklik, ölümcül olacaktır; Devrim sürecinin uzaması, felaketle sonuçlanacaktır. Soruyu asıl buraya koyuyorum ve soru, asıl burada milli çıkarların damgasını taşımaktadır. Devrim'i tamamlayacak mıyız? Yeni bir devrim mi yapacağız? *(alkışlar.)* Eğer bir kez bile Anayasa'ya karşı çıkarsanız, ne zaman duracaksınız, daha da önemlisi, bizden sonra gelenler ne zaman duracaklar?

Yok edilmesi gereken her şeyi yok eden ve bizi durmamız gereken noktaya yönlendiren bu devrimci hareket, devam ettirildiği müddetçe bize büyük bir kötülük yapılmış olacaktır. Düşünün, Baylar, sizden sonra ne olacağını düşünün. Özgürlük için, eşitlik için iyi olan şeyi yaptınız. Hiçbir keyfi güç bağışlanmadı; hiçbir egoizm ya da mülk gaspı kurtulmadı. Tüm insanların sivil ve siyasi kanunların önünde eşit olmasını sağladınız; devletten alınan her şeyi geri alıp devlete iade ettiniz. Bunun sonucu ise şu yadsınamaz gerçekliktir ki, eğer Devrim, bir adım daha atarsa, bu adım tehlike getirecektir. Özgürlük bağlamında yapacağı ilk faaliyetin devamı, kraliyetin ortadan kaldırılması olacaktır; eşitlik bağlamında yapacağı ilk faaliyetin devamı ise özel mülkiyetin ortadan kaldırılması olabilir.

Soru, gayet iyi sorulmuştu; burjuva Devrimi açısından bakılacak olursa, eğer kralın Devrim'e teslim edildiğine ve Devrim'e karşı önceden yaptığı gibi mücadele etmeye kalkışmayacağına inanmak mümkün olursa, Barnave, haklı olacaktı. Bu çok belirleyici bir noktaydı ve aşırı solun demokratları, çabalarını bu noktada yoğunlaştırmalıydılar gibi görünüyor. Esasında söyleyebilecekleri tek bir şey vardı: tecrübe, bunca resmi ve bozulan yeminden sonra, 16. Louis ve Devrim, artık bir arada yaşayamayacaklarını göstermişti.

Champ de Mars'ta Katliam

(Kralın gerçek rengini belli ettiği o anlarda bile, yapılacak en doğru şeyin ne olduğu konusunda tereddüt ediliyordu: "monarşi tezlerine karşı çıkması gerekenler, cumhuriyetçi ve demokratik tezlerdi; fakat aşırı sol, bunu yapmaya cesaret edememişti." Kral yargılanmalı mıydı? Cumhuriyet mi ilan edilmeliydi? Bu konulara dair felsefi tartışmalar sürüyordu; Meclis, bu tür çözümlere yanaşmıyordu; fakat "Cordeliers ve Jakobenler'in öfkeli sözleri, kralın yargılanmasını istiyordu... Kralın kaçışından, kralın kendisinden ziyade, iş-

birlikçilerinin suçlanmasını; "Anayasa'nın gözden geçirilmiş halini kabul ettiği takdirde, kralın sessizce yeniden tahta oturtulmasını öngören" ve "Meclisin kararını tersine çevirmesini talep eden bir dilekçenin kaleme alınmasına dair düşünce, Cordeliers ve Jakoben kulislerinde güç kazanıyordu."

"Meclis, sükûnet dayatmak ve itiraz edenlere komplocu muamelesi yapmak istiyordu. 16 Temmuz oturumunda yerel yetkilileri, savcıları ve bakanları kürsüye çağırıp onlara ortaya çıkacak herhangi bir kargaşayı şiddetle bastırmalarını emretti... Bazı vekiller, yerel yönetimlerin metanetten yoksun olmalarından şikâyet etti. Şüphesiz, karşılıklı korkunç suçlamalar, ertesi günde gerçekleşen olayları büyük ölçüde etkilemişti.")

Gerçekten de Cordeliers, Champ de Mars'a daha sert bir şekilde kaleme alınmış bir dilekçe göndermeye karar verdi. Jakobenler ise, bir önceki toplantıyı Palais-Royal'den gelen gösterici seli ile işgal etmiş; herhangi bir karar almadan dağılmıştı. Fakat daha da tedirgin olan halk, kalabalık gruplar haline Champs de Mars'a gitti. Tüm öğleden sonra dilekçe, imzalarla doldu. Dilekçe şöyle diyordu:

17 Temmuz, 3. Yıl [Devrim'in], Anavatan Abidesi Önü

Millet'in Temsilcileri:

Çabalarınızın sonuçlarına ulaşıyorsunuz. Tamamı seçilmişlerden oluşacak olan bizden sonra gelecekler olanlar, imtiyazlı iki sınıfın, tüm kutsal eşitlik ilkelerinin düşmanlarının önümüze koyduğu engellerle karşılaşmadan, bizim adımlarımızı takip edecekler. Çok büyük bir suç işlenmektedir: 16. Louis, utanmadan makamını terk ederek kaçmıştır. Ülkemiz anarşiden kıl payı uzaklıktadır. Vatandaşlarımız, onu Varennes'te tutuklamış ve Paris'e geri getirmiştir.

Bu başkentin halkı, sizden diğer 83 *département*'ın isteklerini duymadan zanlının kaderine karar vermemenizi şiddetle talep etmektedir.

Hemen karar vermeyiniz.

Meclis'e pek çok mektup gönderilmiştir. İmparatorluğun her bir köşesinden kralın yargılanması talebi gelmektedir. Siz, Baylar, anayasal sözleşmenin tamamlandığı zaman krala sunulacağına ilişkin dün verdiğiniz kararda görüldüğü üzere, onun masum ve dokunulmaz olduğuna zaten karar vermişsiniz.

Kanun yapıcılar, bu, halkın iradesi değildi; biz düşündük ki, sizin büyük şanınız ve göreviniz, kamu iradesinin organı olmanızdan kaynaklanmaktadır.

Baylar, sizin bu karara yönelmenizi sağlayanların, önceden herhangi bir anayasaya karşı olan gerici vekiller olduğuna hiç şüphe yoktur. Fakat, siz Baylar, cömert ve kendinden emin bir halkın temsilcileri olan sizler, 230 itirazcının [kralın tutuklanmasından sonra tartışmalara katılmayacağı bildiren 230 sağcı vekil] Millet Meclisinde bir rol oynamadığını ve bu kararın hem biçimi hem de özü itibariyle boş ve hükümsüz olduğunu hatırlayınız. Boş ve hükümsüzdür, çünkü egemenin iradesine aykırıdır; biçim itibariyle de boş ve hükümsüzdür, çünkü bu kararı alma vasfına sahip olmayan 290 birey tarafından getirilmiştir.

Tamamı genel yararı ve temsilcilerle temsil edilenler arasında uyum yokluğunun bizi maruz bırakacağı anarşiden kaçınmayı hedefleyen tüm bu değerlendirmeler, bizlerin tüm Fransa adına, sizden bu kararı yeniden düşünmenizi; 16. Louis'nin işlediği suçun kanıtlanmış olduğunu hesaba katmanızı; kralın tahttan çekilmiş olduğunun ve sizin de bunu kabul etmiş olmanızın bilinciyle, oluşturmuş olduğunuz yeni kurucu iktidarın zanlıyı yargılamak ve özellikle yeni yürütme erkini örgütlemek üzere, tam bir milli bilinçle ilerlemenizi talep etmemizi gerektirmektedir.

Halkın en mücadeleci kesimi,1789 Ekim olaylarından bu yana ilk defa bir Meclis kararına karşı ayaklanmıştı. Ekim'de Meclisin krala sınırsız veto yetkisi vermesinin korku yarattığı zamanda da demokratlar, Meclisin kararının boş ve hükümsüz olduğunu, çünkü Meclisin yarısını teşkil eden soylu ve ruhban temsilcilerinin Millet adına karar vermeye hakları olmadığını söylemişlerdi. Bu sefer ise, artık oy kullanmayacaklarını beyan etmiş olan sağcı vekiller, kralın dokunulmazlığının oylanması esnasında yine de oy kullanmışlar; demokrasi hukukçuları ise bu oylamanın geçerliliğine itiraz etmişlerdi.

Dilekçeyi imzalama sürecinde herhangi bir protesto ya da kargaşa yaşanmamıştı, fakat *Hôtel de Ville'de* toplanan yerel hükümet, telaş içindeydi. O sabah, Anavatan Abidesi'nin altında iki adam yakalanmıştı. Adamların oraya kadınların abide basamaklarını tırmanacakları ümidiyle, kötü amaçlarla saklanmış olmaları muhtemeldi. Fark edildikleri zaman, abidenin altına mayın yerleştireceklerinden şüphelenen insanlarca öldürüldüler. Bu cinayetin haberi belediye binasına değişmiş ve abartılmış olarak ulaştı. Kan akıyor! Yerel idare, sıkıyönetim ilan etti. *Hôtel de Ville* pencerelerinden burjuva baskısının bayrağı olan kırmıza bayrak asıldı. Başında belediye başkanı ve Lafayette olan Milli Muhafız taburu, Champ de Mars'a ilerliyordu. Ta-

bur, oraya 19:30 ya da 19:45 civarında, akşamüstü vardı. Büyük fakat sakin bir kalabalık vardı. Kalabalık, Milli Muhafızların gelişiyle karıştı ve öfkelendi. Düşmanca naralar atılmaya başlandı. Kahrolsun kırmızı bayrak! Kahrolsun süngüler! Kalabalık Muhafızlara taş atmaya başladı. Bailly'nin[7] ifadesine göre, ateşlenen bir silahtan çıkan mermi, belediye başkanını sıyırdı ve bir süvarinin uyluğunu delip geçti. Korkmuş ya da kızmış olduğundan olsa gerek, Milli Muhafızlar, yapmaları yasal olarak zorunlu olan üç uyarıyı beklemeden ateş açtı.

Bailly, ilk kurşunların havaya atıldığı ve kimsenin yaralanmadığı konusunda bizi temin eder. Fakat insanlara değil de havaya ateş edecek kadar kendilerine hâkim olabilen bu adamların, yasal uyarıyı bekleyecek kadar hâkimiyetleri olmaması şaşırtıcıdır. Ateş açılmasına öfkelenen halk, daha çok cisim fırlatmaya başladı ve Milli Muhafızlar, onlara ateş açarak karşılık verdi. Demokratlara göre, birkaç yüz kadın ve erkeğe, Marat'nın "Champs de Mars'ın cehennem çukuru" adını verdiği yerde ateş açılmıştı. Bailly, Kurucu Meclise verdiği 18 Temmuz raporunda, yalnızca on bir ya da on iki kişinin öldüğünü ve bir düzine insanın da yaralandığını kabul etti. Çıkan herhangi bir olayda çok kan dökülüyordu. Açıkçası bu, burjuvazi ve proletarya arasında gerçekleşen bir toplumsal çatışma değildi; çünkü dilekçeyi yazan burjuvazinin belli bir kesimiydi ve mülkiyet sorusu henüz sorulmamıştı. Yine de, varlıklı burjuvazinin Meclisin yanında yer aldığını ve çalışan kesimin ise dilekçeyi yazanları destekledikleri ortadadır. Her ne kadar Cumhuriyet uğruna, burjuvazinin kanı kadar işçilerin de kanı dökülmüşse de, bu kötü gün, bir sınıf çatışmasının başlangıç noktasıydı.

Fransa ve Paris'in şaşkınlığı ve acısı büyüktü. Fakat yerel hükümete ve Meclise karşı büyük ve yaygın bir öfke duyulduğuna inanmak yanlış olacaktır. Aksine, devrimci Fransa'nın kamuoyu, o süreçte daha çok dilekçeyi yazanların karşısındaydı. Meclisin ahlaki otoritesi, halk arasında dahi, hâlâ muazzamdı. Kralın kaçışını takip eden günlerde gösterdiği gayret, sergilediği hâkimiyet, tüm bunlar Meclisin şöhretini canlandırmıştı. Millet'in başka bir Meclis oluşturacağı güne kadar, bu otoriteye ihtiyaç duyuluyor gibi görünüyordu. Verdiği kararlara karşı çıkmak ise, büyük bir düşüncesizlik ola-

---

[7] Jean Sylvain Bailly (1736-1793): Paris'in ilk belediye başkanıydı ve olaylar esnasında başkanlık yapmaktaydı. Devrim'in solcuları tarafından büyük ölçüde suçlanıyordu.

rak algılanıyordu. Devrimcilerin kendileri dahi Anayasa'ya saldırıyorlarsa, Millet'e nasıl bir teminat verilebilirdi? Soylulara, gerici papazlara, kraliyet ailesine, *émigrés*'e ve zorbalara, Meclis'e duymaları gereken saygıyı dayatmak için, Meclis'in hatalarına bile saygı göstermemeleri mi gerekiyordu? Böylece, Cordeliers'in kurduğu cesur ve cumhuriyetçi öncü kıta, demokratlar tarafından bile, sefil bir şekilde reddedilmişti.

7
10 AĞUSTOS 1792 AYAKLANMASI

(Jirondenlerin baskılarıyla, émigrés ve kralın Prusyalı ve Avusturyalı destekçilerine karşı savaş ilan edildi; fakat ilk çarpışmalar kötü geçti: "Tournai üzerine yürürken, Rochambeau'nun tümenlerinden bir tanesi, Avusturyalı birliklerle aptalca bir çarpışmaya girdi ve askerlerimiz, oradan kaçtı. Kendilerine ihanet edildiğini düşünen askerler, subaylarından birini öldürdüler." Anayasal yemini etmeyi reddeden papazlar, yeni hamleler yapıyor ve insanları isyana kışkırtıyorlardı. Yasama Meclisi ise, gerici papazlara karşı, sürgün tehdidi de dâhil olmak üzere, sert önlemler almaya zorlanıyordu. Jaurès, şöyle yazıyor: "Gironde, sürgün yasası ile ağır bir darbe indirmişti, fakat kral ne yapacaktı? Meclisin aldığı sükûnete yönelik ilk tedbirleri reddettikten sonra, daha sert yasalara nasıl onay verecekti?" Bu tedbirler, "Devrim ve kral arasındaki çatışmayı belirgin hale getirmeye yaramıştı." Gironde, Devrim'i savunmak amacıyla 20,000 kişilik bir ordugâh kurulmasını talep etmişti; yine aynı soru soruldu: kral ne yapacaktı?

Bu ihtilaf, bu belirsizlik, sonsuza kadar süremezdi; İçişleri Bakanı Roland, 10 Haziran 1792 günü, krala konuyu açıkça anlatan bir mektup gönderdi. Jaurès, bu mektuptan şöyle söz ediyor:

> *Bu, cumhuriyetçi bir bildiri değildi. Aksine Roland, kralın devrimci bir ruhla hareket etmesi ve yasama organının yolundan çekilmesi şartıyla, Anayasa'nın varlığını sürdürebileceğini bildiriyordu. Fakat hesaplı bir şekilde, şu ölümcül ikilemi ortaya attı: "Kral, ya veto eyleminden vazgeçer, ya da Anayasa mahvolur." Her iki şekilde de Jironden bakanın krala teklif ettiği ya da dayattığı şey, bir Anayasa değişikliğini ifade ediyordu.*

Kralın bu mektuba cevabı ise, Roland dâhil olmak üzere, Jironden bakanları azletmek olmuştu:

Halk, Devrim ve kraliyet arasında son çatışmanın çok yakın olduğuna dair bir önseziye kapılmıştı. Genelde büyük olayların arifesinde yaşandığı gibi, korkunç söylentiler yayılıyordu. Bir an için Paris, kral muhafızlarının vatanseverleri öldürmeyi tasarladığına inanmıştı: Şüpheli gözler, her bir yabancıda bir komplocu görüyordu. Mayısta, bu hissiyat öyle güçlü, öyle yaygındı ki; Meclis, birkaç gün boyunca daimi oturumlar düzenlemek zorunda kalmış ve hatta aynı durumun bölümler için de geçerli olduğuna dair bir karar almıştı. Bu nedenle, bölüm meclislerine giden vatandaşlara, resmi olarak, özgürlüğü ve Anavatan'ı koruma sorumluluğu tebliğ edilmişti.*

Bölümlerde dilekçeler hazırlanmıştı:

... fakat bu dilekçelerin, muazzam bir güç gösterisiyle desteklenmesi gerekiyordu. Tenis Kortu Yemini'nin yıl dönümü olan 20 Haziran'da, kraliyet keyfiyetinin temsilcilerin azmiyle kafa kafaya çarpıştığı o büyük günü hatırlatmak için, toplu halde Meclis'e ve Tuileries'e gittiler.

O büyük günde, dilekçe sahipleri, Meclisten ayrıldıktan sonra Tuileries'e girdiler:

Hâlâ biraz saygı duyuyorlardı. Kralı Anayasa'nın başına geçirme ümidinden tamamen vazgeçmiş değillerdi. Kriz anında 16. Louis'yi saran öfkenin aksine, gösterdiği sakin cesaret hakaretlere bir son vermişti... Bir pencereye dayanmış duran 16. Louis, bir Milli Muhafız'ın kırmızı başlığını çıkartıp kendi başına taktı. Aynı zamanda, bir kadının elinden bir kılıç aldı ve kılıcı havada salladı. Büyük bir haykırış duyuldu: "Yaşasın Millet!" Havada sallanan kılıç, dövüşerek de olsa, sevmek isteyen cesur ve nazik devrimin sembolüydü. O kılıç, eğer Devrim'in kılıcı olmayı seçseydi, o asil kılıcı kaç tane çiçek süsleyecekti? Fakat tüm bunlar, yalnızca bir yalandan ibaretti... Kralın hayatı kurtulmuştu; fakat Devrim ve kral arasında, kişisel bir düello, ölümüne bir düello başlamıştı.

"Hain kral" neredeyse anında "yabancılara başvurmuş ve onların Anayasa'yı lağvetmek üzere gelmelerini sabırsızca beklemeye başlamıştı. Louis'nin çağırdığı Avusturyalıların askeri tehdidi artıyordu ve 4 Temmuz'da Meclis, vatandaşları silahlanmaya çağıran "'tehlikedeki Anavatan' prosedürünü kabul etti;" 11 Temmuz'da ise "isyan sembolü taşıyan" herkesi ölümle tehdit etti.

Bu tehditlerin karşısında, Paris bölümleri harekete geçti; Hôtel de Ville*'de toplanan delegeler:*

... kendilerini, egemenin gerçek tercümanı sayarak, Fransa'yı ve özgürlüğü tehdit eden tehlikeden onları kurtarmakla sorumlu oldular... Onlar, yasama organının zayıflığı ve kraliyetin ihaneti tarafından şekillendirilmiş olan riyakâr, köhne, başına

---

* Fransız idari sisteminde yer alan yerel alt meclis, belediye alt meclisi benzeri organ. Türkçe kaynaklarda "bölüm" diye çevrildiği için burada da bu karşılığı kullandık – ç.n.

buyruk ve bölünmüş yasallığa karşı duran; cesur ve devrimci, yeni bir yasallık yaratmışlardı ve bu yasallığı temsil etmekteydiler.

Meclis başkanı 1 Ağustos'ta Brunswick Dükü tarafından yazılmış bir bildiri aldığında, halkın öfkesi daha da arttı: "Bu bildiriye göre, Almanya İmparatoru ve Prusya Kralı, 16. Louis ve onun çıkarları için, Fransa'yı işgale, vurmaya ve köleleştirmeye hazırlanıyorlardı."

Bu iş çığırından çıkmıştı. Kralın ihaneti, göz ardı edilemeyecek kadar aşikârdı ve bölümler adına konuşan Pétion, kralı suçlayıp, onun azli için harekete geçti. Dilekçeler yazıldı ve "Yasama Meclisi, 9 Ağustos tarihini kralı uzaklaştırmaya ya da azletmeye yönelik dilekçelerin tartışılacağı gün olarak belirledi. Fakat Meclis, bu tarihi belirlerken, yaşanacak olan ayaklanmanın da tarihini belirlemiş oluyordu."

Ilımlılar bu tarihi ertelemeye çalışıyordu ve

... On İkiler Komisyonu[1] adına konuşan Condorcet, kendisini, egemeninin haklarını kullanmasına dair, halka hitaben bir konuşma önerisinde bulunmakla sınırladı.

... asıl büyük sorun olan makamdan azil konusu hiç açılmamıştı bile; On İkiler Komisyonu, raporunun amacının kralın azledilmesine ilişkin soruyla ilgilenmeye başlamadan önce alınması gereken ön tedbirler hakkında olduğunu söylüyordu. Yaşanan yaygın gerginlik hali düşünüldüğünde, yeni bir erteleme mümkün değildi.)

Devrimci aygıtlar, sonunda harekete geçti. Tehlike davulları çalıyor, tehlike çanı duyuluyor ve 9-10 Ağustos'un sakin gecesinde tüfeklerini alan, toplarını sürükleyen varoş halkı, şafakta çatışmaya hazırlanıyordu. Fakat onları harekete geçiren şey, dar ve doğrudan çıkarları değildi. Devrimin en cesur unsurlarının yanında çatışmaya katılan işçilerin, proleterlerin hiçbir ekonomik talebi yoktu. Paris'in işçileri, şeker ve diğer ürünlerin fiyatını artıran istifçilere ve tekellere karşı savaşırken bile, şöyle diyorlardı: "Biz, bonbon peşinde koşan bir kadın çetesi değiliz. Biz, Devrim'i yeni bir bencil ve baskıcı kastın eline bırakmak istemiyoruz."

Onların istedikleri şey, her şeyin ötesinde, tam bir siyasi özgürlük ve tam bir demokrasiydi. Kuşkusuz bunlar, onların çıkarlarını, maaşlarını ve varoluşlarını koruyacak şeylerdi. Temmuz ve Ağustos'ta yaşanan büyük karışıklıkta, o muazzam toplumsal harekette, Le Chapelier Kanunu[2] zaten yürürlükten kaldırılmıştı; ılımlı *feuillantine* burjuvazi ise, 7 Ağustos'ta işçilerin maaş zammı için örgütlenmelerinden şikâyet ediyordu.

---

[1] Onikiler Komisyonu metnin devamında açıklanmaktadır – ç.n.

[2] İşçi sınıfı birliklerini yasaklayan, 14 Haziran 1791'de yürürlüğe giren kanun.

Proleterler, milli yaşamın ve özgürlüğün yüceltilmesinin, kendi güçlerinin yüceltilmesi anlamına geldiğini biliyordu; toplumsal bir değişimin oluşmakta olduğuna dair muğlak bir önsezileri vardı. Fakat onların doğrudan ve bilinçli düşünceleri, yabancıların tehdit ettiği Anavatan'larına ve kralın hile ile ihanet ettiği özgürlüklerine yönelikti. Daha emin bir şekilde yabancı kralları geri püskürtebilmek için, kendi hain krallarını devirmeleri gerekiyordu. Proleterler, açık ve doğrudan bir sınıfsal hassasiyete kavuşmuş değillerdi.

14 Temmuz'da ve 5-6 Ekim'de birleşmiş işçilerin ve burjuvazinin savaştığı şey kraliyetin zorbalığı iken, 10 Ağustos'ta hem krala hem de daha önce destekledikleri burjuvanın bir kesimine karşı savaşıyorlardı. Kralı devirmekle, aynı zamanda Temmuz 1791'de Champ de Mars'ta kralı savunmak için halka ateş açmış olan *moderantistes* burjuvadan da intikam almış olacaklardı.

Kırmızı Bayrak

Sıkıyönetimin bayrağı, burjuva baskısının bu kanlı simgesi, bu kırmızı bayrak, 10 Ağustos Devrimcileri tarafından benimsenmişti. Onlar, bu kırmızı bayrağı başkaldırının nişanesi, ya da yeni iktidarın amblemi yapmışlardı.

Devrimci halk, bir anda sıkıyönetim bayrağını kendilerine mal ederek, onu düşmanlarına karşı çevirme fikrine nasıl sahip olmuştu? Öyle görünüyor ki, bu fikir 20 Haziran gibi bir zamanda ortaya çıkmıştı. Chaumette[3], hatıratında 20 Haziran için yapılan hazırlıkları anlatırken, Saint-Marceau ve Saint-Antoine varoşları vatandaşlarının "süslü aristokratlar tarafından 'baldırıçıplaklar' olarak adlandırılmalarından" gurur duyduklarını ve kararların onaylanmasını dayatmak için krala gitmeye hazırlandıklarını anlatıyor.

Öte yandan, en coşkulu ve en aydın vatanseverler, Cordelier Kulübü'ne gittiler ve birlikte plan yaparak pek çok gece geçirdiler.

> İçlerinden bir komite, üzerinde şu ibare yazan kırmızı bir bayrak hazırladı: "kraliyetin isyanına karşı halkın sıkıyönetimi" ve bu bayrağın altında, tüm özgür insanlar toplanacak; 17 Temmuz 1791 günü Champ de Mars'ta bir arkadaşı, bir oğlu, bir akrabası katledilmiş olan tüm cumhuriyetçiler, bu bayrağın altında intikam alacaklardı.

---

[3] Pierre-Gaspard Chaumette (1763-1794): Hébert destekçisi ve baldırıçıplakların sözcüsü.

20 Haziran için değil de, 10 Ağustos için yapılan hazırlıkları nakleden Carra, şöyle yazmıştır:

> Amerikalı Fournier, benim önerim doğrultusunda, üzerine şu kelimeleri yazdığım kırmızı bayrağı [isyancı idarenin toplandığı] Soleil d'Or kabaresine getirmişti: *"Yürütme organına karşı egemen* halkın sıkıyönetimi." Ayrıca, üzerinde şu sözler yazan 500 posteri getirdiğim yer, yine aynı kabareydi: "Halka ateş açanlar, bir an önce öldürülmelidir."

Böylece, kırmızı bayrağı benimseme düşüncesi, insanların aklına 20 Haziran'dan önce, krala karşı başlayan toplumsal hareketler döneminin başlarında gelmiş olmalı. Fakat öyle görünüyor ki, ya üzerinde devrimci ibare yazılı olacak sayıda hazırlamaya yeterli zaman olmadığından ya da 20 Haziran hareketini yasal bir zemine oturtmaya çalışan Pétion'un arkadaşlarını vazgeçirmiş olması sebebiyle, 20 Haziran'da kırmızı bayrak kullanılmamıştı. Fakat bu fikir varlığını sürdürdü ve 10 Ağustos'ta kırmızı bayrak, devrimci sıralarda dalgalanıyordu. Bu, artık kanunun biz halk olduğunu gösteriyordu:

> Artık kanun biziz. Artık güç bizde. Gerçek hainler, Meşrutiyetçi adı altında Anayasa'ya ve Anavatan'a ihanet eden kral, kraliyet, ılımlı burjuvazi, yani tüm bu vatan hainleridir. Onlar, halka ihanet emekle gerçek kanuna ihanet etmekteler ve bizler, sıkıyönetimi onlara karşı ilan ediyoruz. Bizler asi değiliz. Asiler Tuileries'teler ve bizler, Anavatan ve özgürlük adına, kraliyetin ve *moderantisme*'nin asilerine karşı, baskının yasal bayrağını kuşanıyoruz.

Böylece, kırmızı bayrak, bir intikam simgesi olmaktan da öteydi. O bir çeşit misilleme bayrağı değildi; o, kendi haklarının bilincinde olan yeni bir iktidarın şahane bayrağıydı ve ne zaman gücünü ve umudunu tasdik etmek istese, proletaryanın dalgalandıracağı bayrağın bu kırmızı bayrak olmasının sebebi, işte budur.

Louis-Philippe yönetimi altındaki Lyon'da açlıktan sürünen işçiler, yoksulluk ve kederin bayrağını, siyah bayrağı açmışlardı. Fakat Şubat 1848'den sonra proleterler, yeni devrimi kendilerine ait bir simgeyle göstermek istediklerinde, geçici hükümetten kırmızı bayrağı benimsemelerini istemişlerdi.

O, küllerin altında uzun süredir bekleyen bir alev gibi, yeniden doğacaktı; çünkü 10 Ağustos'un devrimci geleneği, varoşların yoksul evlerinde yarım yüzyıl boyunca canlı kalacak ve babaların dilinden oğulların kalplerine geçecekti. Lamartine, *Hôtel de Ville* önünde toplanmış halka şunları söylediğinde, ciddi bir hafıza kaybı sergilemişti: "Kırmızı bayrağın yaptığı tek şey,

Champ de Mars civarında dolaşarak halkın kan gölünde sürüklenmek olmuştu."

Halk, ona şu sözlerle cevap verebilirdi: "Evet, fakat 17 Temmuz 1791'de halkın kanıyla boyanan bu bayrak, 10 Ağustos 1792'de halkı Tuileries'e yönlendirmişti. Ve işçi sınıfı umudunun ihtişamı, cumhuriyetçi zaferle karışmıştı."

Tehlike Çanı

9 Ağustos gecesi gece yarısına doğru tehlike çanının ve davulların sesi, Paris'e dağılmış olan yasa yapıcıları büyük bir olayın gelmekte olduğu hakkında uyardı. Aceleyle Meclise gittiler ve gece yarısı oturum açtılar. Biz buna "bekleme oturumu" diyebiliriz. Meclis, halk ile kral arasındaki savaşa doğrudan müdahil olmadan, olayları takip etmeye karar verdi.

Bakanlar, Meclisin sorumluluklarını anlamasını sağlamak için, Tuileries şatosunu korumak ve Anayasa'yı savunmak üzere gerekli tedbirlerin acilen alınması konusunda vekilleri nafile yere uyardı. Vekiller ise, bunun yönetim otoritelerinin ilgilenmesi gereken bir konu olduğunu söylediler. Bazı vekiller, yine nafile yere, çalışma arkadaşlarına 20 Haziran'da yaptıkları gibi kralı ziyaret etmeyi önerdiler. Choudieu[4], içinde bulundukları o tehlikeli saatlerde halkın temsilcilerinin gerçek görevinin makamlarında kalmak olduğunu haykırdı. Meclis onun bu çıkışına alkışlarla yanıt verdi.

Bu sırada Tuileries, Pétion'a bir tuzak kurmuştu. Pétion, oraya çağırılmıştı ve reddetmesi halinde ciddi bir tehlike altında kalacağından endişe eden belediye başkanı da Tuileries'e gitmişti. Onların asıl amacının Pétion'u rehin almak olduğu ortadadır. Uzun süredir ortalarda olmamasından endişelenen Paris Komünü emniyet idarecileri, Meclis'e mektup yazdılar ve idareciler, Pétion'u kurtarmak için, onu kürsüye çağırdılar. Milli Muhafızların başındaki kendini kraliyete adamış olan Mandat, Pétion'u tutuklamaya cesaret edemedi. Belediye başkanı, Meclis kürsüsüne çıktı ve hakkında yapılan eleştirilere ölçülü bir tonla yanıt verdi. Şato tarafından herhangi bir hareketi engelleyebilecek derecede güçlü tedbirlerin alındığını duyurdu. Acaba Pétion, Paris halkına son bir sağduyu çağrısı mı yapacaktı? Ya da Meclis

---

[4] René-Pierre Choudieu (1761-1838): Millet Meclisi ve Konvansiyon üyesi, oyunu kralın idamından yana vermiş ve Jirondenleri iktidardan indirmek için aktif olarak çalışmıştı.

için, Meclisin müdahil olmaması için bahaneler mi üretecekti? Ya da, belki de, Meclisin şatodaki kuvvetlere takviye göndermemesini sağlayacak bir yetki mi isteyecekti? Bölümlerin genel meclisi, o anlarda *Hôtel de Ville*'de toplanmıştı. Saat 03:00 – 04:00 sularında, en cesur bölümler olan Téâtre Français ve Gravilliers bölümleri, o anki otoritelerin yeni devrimci otoriteler ile değiştirilmesi gerektiği fikrini savunmuştu.

Gün ağarırken, Saint-Antoine'dan, Saint-Marcel'den, bütün varoşlardan gelen *fédérés* ve işçi milisleri, sıra düzenine girerek Tuileries'e doğru ilerliyorlardı; Paris Bölümleri Meclisi ise, kendini yasal Komün ile ikame etti ve kendisini devrimci bir komün olarak örgütledi.

Bu cüretkâr ve belki de belirleyici bir hamleydi; çünkü bunu yaparak, savaşan halk, arkasına örgütlü bir kamu gücü desteği almış alıyordu ve bu hamle, Milli Muhafızların genelkurmayına ve eski kumandanı Mandat'a sorun teşkil ediyordu. Devrimci Komün, ordu kademelerinde şüphe ve kafa karışıklığına sebep olmuştu. Yeni Komün, hiç vakit kaybetmeden şu kararı aldı:

> Devleti kurtarmak için tam yetkiyle toplanmış olan bölümlerin çoğunluğunun delegelerinin meclisi, kamu yararı için gerekli olan ilk önlemin, Komün'ün devrettiği tüm yetkileri müsadere etmek ve genelkurmayı, özgürlüğün kaderi üzerinde bugüne kadar sahip olduğu tehlikeli etkiden mahrum etmek olduğuna karar vermiştir. Komün, bu yöntemin sadece, her durumda yalnızca eski düzenle uyum içerisinde faaliyette bulunabilen belediyenin tecil edilmesiyle; vali ve genel temsilcinin ise idari faaliyetlerine devam etmesiyle uygulanabileceğine inanmaktadır.

Bu karar, böyle yaparak hayatlarını tehlikeye atmış olan, başkan olarak Huguenin'in ve sekreter olarak Martin'in imzasıyla alınmıştı. Bu kararın alınmasının sebebi, hali hazırda var olan otoritelerin, bölümlerin darbe indirdiği yasal biçimlerden bağımsız hareket edememeleriydi. Pétion ve Manuel'in makamlarında kalmasına izin verilmişti; fakat yasal biçimlere hâlâ bağlı olan Pétion'un halk hareketini felce uğratabileceği endişesiyle, devrimci Komün, onu ev hapsinde tutuluyordu. Böyle yaparak, toplumsal eylemin özgürlüğünü koruyordu. Aynı zamanda da, o büyük günün başından itibaren gerçek karakterini ortaya koymuş oluyordu. Bu kralın çağırılması demek değildi. Bu, daha ziyade, iktidarın değişmesi anlamına geliyordu; halk, Tuileries'ten ihanetin egemenliğini söküp atmak için, kendini *Hôtel de Ville*'de yeni egemen olarak yerleştirmişti.

Yasama Meclisi, bu yeni iktidarı, halk iradesinin bu devrimci ifadesini nasıl karşılayacaktı? Eski belediyenin sızlanan heyeti tarafından, saat 07:00 civarı *Hôtel de Ville*'de gerçekleşen olaylar hakkında bilgilendirilmişlerdi. Peki, ne yapılması gerekiyordu? Birkaç vekil, yeni iktidarın yasa dışı olarak ilan edilmesini önerdiler. Fakat şato civarındaki savaş zaten başlamıştı ve öneri reddedildi. Yeni iktidar, halkın gayretini da arkasına alarak, belirleyici faaliyetlerde bulunuyordu. Bölüm delegeleri, kendilerini Komün olarak tesis etmeden önce, kendini krala adamış olan Milli Muhafızların kumandanı Mandat'ın göreve iadesini yasal belediyeden temin etmişlerdi.

Sabah, Tuileries'te varlığına en çok ihtiyaç duyulduğu zaman, belediyenin emrine boyun eğdi ve *Hôtel de Ville*'e vardığında, karşısında yeni iktidarı buldu. Devrimci Komün, ona sanık muamelesi yaptı ve Marat'nın, valinin açık emri olmaksızın Milli Muhafızların halka karşı silahlanması doğrultusunda verdiği usulsüz emirlerin hesabını vermesi istedi. Sorgulama bitip alelacele Tuileires'e dönmek için hazırlandığında, Komün onu tutukladı.

Kral Meclise Sığınıyor

Tuileries'teki direniş, kısa sürede bir kargaşa halini aldı. Kraliyet, tüm yasal desteğini kaybetti; Milli Muhafızlar, İsviçreli Muhafızlara ya da *gentilshommes*'a artık en ufak bir destek dahi sağlamıyordu. Kral, saat 18:00 civarında, Place du Carrousel ve Tuileries Gardens'taki durumu gözden geçirmek üzere kısa bir süre için sarayı terk ettiğinde, bu durumun farkına varmıştı. Milli Muhafızların topçuları, kralı ya kasvetli bir sessizlikle ya da "Yaşasın Millet!" nidalarıyla karşılıyordu.

16. Louis, halka karşı tek başına durduğuna dair acıtan ve ölümcül bir hissiyatla ümitsizlik içinde şatoya döndü. Bu sırada saldırganlar, geliyorlar ve ilk başlarda gönülsüzce de olsa, Carrousel ve Tuileries üzerinden şatoyu kuşatmaya başlıyorlardı. Kısmen terk edilmiş olan kral ve kraliçe, kuşatma riskini göze alacaklar mıydı? Meclisi korku kaplamıştı. Bu saldırının gazabı altında, kral ve kraliçe katledilirse ne olacaktı? 20 Haziran'da tehdit altında olan krala destek olmak için harekete geçen Fransa, kralın katillerine ve hiçbir şey yapmayarak olası cinayetin suç ortağı olanlara karşı ayaklanmayacak mıydı? Birkaç vekil, kralın Meclise çağırılmasını önerdi. Fakat bu, yalnızca kralın hayatını kurtarmak anlamına gelmiyor; aynı zamanda da kralın gücünü milli koruma altına almak demek oluyordu. Belki de, böyle bir

hamle, Meclis ve kralın dayanışma halinde olduğu izlemini yaratacağı için, devrimci güçleri Meclise karşı döndürmek anlamına da geliyordu.

Durumu anlayan Meclis, buna yanaşmadı. Daha kapalı ve Meclisin tutumunu daha az ortaya koyan yeni bir öneri hazırlandı. Kralı çağırmayacak; fakat kralın Meclisin toplandığından haberdar olmasını sağlayacak ve eğer isterse Meclise katılabileceğini belirtecekti. Fakat bu öneri de Meclisin sorumluluğunu, kralın sorumluluğuna bağlamak anlamına geliyordu. Meclisin hiçbir şey yapmamasının, en az herhangi bir şey yapması kadar tehlikeli olacağını ve "halkın şanını kurtarmak," yani kralın hayatını kurtarmak gerektiğini haykıran Cambon'un[5] bariz hissiyatına rağmen, Meclis hâlâ tereddüt içindeydi. Meclis, tereddüt etmeye ve herhangi bir hamle yapmamaya devam ettiği için, fırtınada hâlâ hareketsiz durduğu için, kral, *département* memuru Roederer'in baskısıyla, Tuileries'i terkedip Meclise gitmeye karar verdi.

Kraliyet ailesi, önce bahçenin ana geçidinden, daha sonra da kuru ve sıcak bir yaz sonrası kuru yaprakların saçıldığı Tuilries yolu üzerinden yavaşça Meclise doğru harekete geçtiler. Meclisin kapısına varmak için, kısmen kararsız, kısmen düşmanca bir tutum içinde olan insanların arasından geçtiler. 16. Louis, kralların evine bir daha asla dönemeyecekti. Dindar kraliyetçilerin bir başka Kutsal Cuma olarak görecekleri bu Cuma gününde, kral, Tutku'sunu yaşamaya başladı. Bir sulh hâkimi, Meclis kürsüsüne çıktı: "Baylar, size, kral, kraliçe ve kraliyet ailesinin kendilerini Millet Meclisine sunmak üzere olduğu haberini vermek için geldim."

O, Anayasa'nın erklerinden biri olan kral, Anayasa'nın diğer erkiyle birleşmek için Meclise gelen bir kral mıydı? Ya da, o, beyhude yere, ihanetle devirmeye çalıştığı kanunun mihrabında iltica talep eden bir sürgün müydü? Meclisin nezdinde, o bir kraldı, ya da en azından kralın gölgesiydi; kapıya en yakın olan 24 vekil, artan hengâme ve karışıklığın içinde, kralın önünden yürüdüler. Böylece, Anayasa'nın saltanatı sürdürülmüştü. O zaman oturuma Vergniaud[6] başkanlık ediyordu. Meclis, onu parlayan bir zırh gibi, bir ihtişam, bir belagat ve erdem zırhı gibi öne sürmüştü. Meclis, onun

---

[5] Pierre Joseph Cambon (1756-1820): Yasama Meclisi ve daha sonra Kamu Güvenliği Komitesi üyesi.

[6] Pierre Vergniaud (1753-1793): Girondin lider. Giyotinle idam edildi.

On İkiler Komisyonu'ndaki[7] ihtiyatlı ve serinkanlı tavrını biliyordu. Bu nedenle, onun bu büyüyen kriz esnasında, koşulların gerektirdiğinden fazla ileri gitmeyeceği düşünüyordu. Fakat halk, onun 3 Temmuz'da yaptığı güçlü ve isabetli konuşmayı hâlâ hatırlıyordu ve Meclis, bu büyük hatibin halk üzerindeki etkisinin kalabalığı sakinleştireceğini ümit ediyordu. Şanının saygınlığı, bir an için kralın otoritesini tamamlamıştı.

Kral içeri girip protokolün gerektirdiği şekilde başkanın yanında yerini aldığında, Meclise şöyle dedi: "Bugün buraya, büyük bir suçu önlemeye geldim ve ben ve ailem Millet'in temsilcilerinin arasında kendimizi her zaman güvende hissedeceğiz."

Vergniaud, *Moniteur*'da, *Logographe*'da ve *Journal des Débats*'ta yazdığı gibi, şöyle yanıt verdi: "Millet Meclisi, görevini biliyor. Meclis, halkın ve mercilerin haklarını korumaya yeminlidir."

Böylece, kraliyet hayaleti yaşamaya devam etti; fakat Anayasa, makamdan azle ya da açığa almaya izin veriyordu ve Vergniaud, fikrini söylememişti. Birkaç dakika sonra, Meclis, kurulu otoriteleri resmen tanıdı; fakat bu otoriteler, o gece Devrim'in kurduğu otoritelerdi. Kraliyet ailesi sarayı terk ettikten sonra, Tuileries'i kuşatan kalabalık büyümüştü. *Fédérés* ve süngüler, mızraklar ve toplar taşıyan varoş halkı, kalabalığı iyice şişirmişti. Kanlı bir çatışmadan kaçınmak mümkün olacak mıydı? Meclis, acele ile halka duyuru yapmıştı, fakat bu duyurunun halka ulaştığından nasıl emin olunacaktı? Eski yerel hükümet dağılmıştı ve artık güçten yoksundu. Thuriot[8], Meclise yeni yerel hükümetin, yani devrimci Komün'ün tanınmasını açıkça önerdi: "Şehre gidecek olan tüm delegelerin, yasal ya da yasa dışı herhangi bir yetkiye ve en azından görünürde dahi olsa halkın güvenine sahip olanlarla müzakere etmesini talep ediyorum." Meclis, Thuriot'un önergesini kabul etti ve hala monarşist olan 1791 Anayasası'nı cumhuriyetçi devrime doğru evriltecek olan yetki sahibi ise Komün'dü.

---

[7] 21 Mayıs 1793'te Jirondenlerin emri ile kurulan komisyon. Görünürdeki amacı, Milli Konvansiyonu komplolara karşı korumaktı; fakat gerçek amacı, solu kontrol altında tutup kollamaktı. Komisyonun hapse attıkları arasında baldırıçıplakların sözcüsü Jacques Hébert de vardı. Marat, Komisyonun bastırılması gerektiğini açık açık söylüyordu ve 31 Mayıs ile 2 Haziran 1793 olaylarından sonra, gerçekten de bastırılmıştı.

[8] Jacques Alexis Thuriot (1753-1829): Montagnard vekili ve Danton'un müttefiki.

Tuileries'e Saldırı

Birkaç dakika sonra Meclis, devrimci Komün'ün Milli Muhafızlara geçici olarak yeni bir kumandan seçmesine izin vermek doğrultusunda karar verdi. Öyle görünüyor ki, o sırada, kralından yoksun olan Tuileries'te, silahları bırakma yönünde talimat verilmişti. İsviçreliler, pencerelerden halka kardeşlik sözleri ile sesleniyorlardı. Büyük merdivenlere çıkan kapı açılınca, varoş halkı ve *fédérés*, neşe içince kapıdan içeri girdiler. Fakat bir anda, merdivenlerin her bir basamağından, onlara güvenen Devrim'i korkunç bir yaylım ateşi karşıladı. Bu, iğrenç bir tuzak ya da bir hile miydi? Ya da, kralı tarafından terk edilen ve çelişkili emirler alan bu küçük ordunun içinde bulunduğu anarşide, çok kötü bir yanlış anlaşılma mı olmuştu? Halk geri çekilirken, acının, ölümün ve öfkenin korkunç çığlıkları duyuluyordu. Toplarını duvarlara, tüfeklerini de İsveçlilerin silahlarının patladığı pencerelere doğrulttular. Saray duvarları etrafındaki binalar, ateşe verildi. Topların derin, hiddetli ve kasvetli sesleri duyuluyordu; tüfeklerin kulakları yırtan şiddetli gürültüsü, şafağın aydınlattığı alevlerin çatırtıları, haraplığın ve çatışmanın korkunç feryadı, Carrousel'in avlusunu dolduruyor ve Mecliste yankılanıyordu. Saat 09:00 civarında, toplantı salonunun kapısında panik dolu bir çığlık duyuldu: "İsveçliler geldi. Meclise girdiler."

Korku içindeki Meclis, kralın paralı askerlerinin ona saldıracağına; hain kralın, halkı yendikten sonra, halkın temsilcilerinin üzerine yürüyeceğine; onlara ölmekten başka bir seçenek kalmadığına ve bu uğurda ölerek, gelecek nesillere özgürlüğün ölümsüz çığlığının kahraman hatırasını bırakacağına inanıyordu.

İlk top atışları duyulduğunda, izleyici salonundaki vatandaşlar ayağa kalktılar: "Yaşasın Millet Meclisi! Yaşasın Millet! Yaşasın Özgürlük ve Eşitlik!" Meclis, tüm vekillerin yerlerinde kalacaklarına ve Anavatan'ı kurtarmak ya da bu uğurda ölmek için kaderlerini bekleyeceklerine hemen karar verdi.

Büyük bir cesarete sahip olan ve belirsiz söylentilerle kafası karışık bir halde izleyici salonunda bulunan vatandaşlar, "İsviçreliler geliyor" diye tekrar bağırdılar: "Sizi terk etmeyeceğiz; Sizinle birlikte öleceğiz!"

Halk, Meclisin şu kararında onun yanında oldular: Meclisin yaptığı gibi onlar da kendilerini özgürlüğe ya da ölüme bağladılar. Bu, salondakilerin kalplerinin Jironden'le, "devlet adamlarıyla" birlikte attığı, herkesin paylaş-

tığı özgürlük tutkusunun, ölümü küçümsemenin tüm anlaşmazlıkları ve güvensizlikleri sildiği, kahramanlık dolu muhteşem bir andı. Kısa bir süre önce Vergniaud'un kişiliğinde ve şimdi de Guadet'in kişiliğinde bu hayhuya başkanlık eden Gironde, halkın muazzam devrimci tutkusunu yeniden paylaşıyordu.

Vatanseverlerin korkuları uzun sürmedi. İşaret edilmiş olan İsviçreliler, zaten geri püskürtülmüşlerdi. Tuileries Gardens yolu üzerinden işgal edilen şatodan çekilmişlerdi; galip gelenlerin topları, tüfekleri ve süngüleriyle mağlup oldular. Bu dram yaşanırken kralın haleti ruhiyesi nasıldı? Bu anlaşılamaz bir muammadır. Bir an için de olsa, şatonun direnebileceğini ve Devrim'in mağlup edileceğini ümit etmiş miydi? Meclis oturumunu stenograftan takip ediyordu. Hiç şüphesiz, İsviçrelilerin gelişini bildiren haykırışlar, kalbinde neşeyle yankılanmıştı. Top ve tüfeklerin patlamalarını duyduğunda, askerlerine varlığıyla destek olmak için onların arasında olmadığına pişman olmuş olması da muhtemeldir. Kralı yakından inceleyen Choudieu, çatışma devam ettiği müddetçe, yüzünde tepkisiz bir yüz ifadesi olduğunu; son muhafızlarının yenildiği haberini alınca bir duygu ifadesi sergilediğini anlatmaktadır. İsviçrelilere ateşkes emri verdiğinde artık çok geçti. Galip halk, Tuileries'i işgal etti, şatoyu tepeden tırnağa aradı; toz ve barut içindeki yüzleri kanlı insanlar, ellerinde belgelerle, altın sikkelerle ve kraliçenin mücevherleriyle Meclise girerken, şöyle bağırıyorlardı: "Yaşasın Millet!"

İsyancı Komün, Meclise Görevlerini Kabul Ettiriyor

Bu Devrim'in ve Anavatan'ın zaferiydi. Aynı zamanda, Komün'ün de zaferiydi. Kendini yasal Komün ile ikame ederek Devrim'in arkasında kalan köprüleri yakan, devrimci Komün'dü. Ya kazanmalı ya da harap olmalıydı. Pétion'u tutup Mandat'ı tutuklayarak toplumsal güçlerin engellenemeyen büyümesini temin eden, yine devrimci Komün'dü. 10 Ağustos sabahı, halk şatodan daha yeni içeri girdiğinde, Komün, Devrim'in kendisine borçlu olduğu iktidarı için yasal onay almak üzere değil de, tam aksine, yasa yaptırmak üzere Meclise gitti. Léonard Bourdon, Truchon, Berieux, Vigaud ve Cellier eşliğinde Huguenin, Meclis adına şöyle konuştu:

> Şu anda, kürsünüzde kendini takdim edenler, halkın yeni kanun koruyucularıdır. Anavatan'a yönelik yeni tehlikeler, bu tercihi yapmamıza sebep oldu; şartlar bunu salık verdi ve vatanseverliğimiz, buna layık olduğumuzu göste-

> recektir. Son dört senedir kraliyetin ihanet ve komplolarının oyuncağı haline gelen halk, artık yeter, dedi ve uçurumun kenarında olan imparatorluğu kurtarma vaktinin geldiğini hissetti. Meclis üyeleri! Yapılması gereken tek şey, halka destek olmaktır: Biz, buraya, kamu güvenliği meselesini, halk adına sizinle birlikte halletmek için geldik. Pétion, Manuel ve Danton hâlâ bizim meslektaşlarımız; Santerre de silahlı güçlerimizin başıdır.
>
> Bırakalım hainler döneklikleriyle perişan olsunlar. Bu gün, medeni erdemlerin zaferidir. Meclis üyeleri! Halkın kanı döküldü; yürütme erkinin işlediği yeni bir suçun neticesinde duvarlarımız içinde kalan yabancı birlikler, vatandaşlarımız üzerine ateş açtılar. Bizim talihsiz kardeşlerimiz, arkalarında dul ve yetimler bıraktılar.
>
> Bizi buraya gönderen halk, size yeniden güvendiklerini söylemememiz için bizi görevlendirdiler. Fakat aynı zamanda, onların yalnızca, birincil meclislerde toplanan, sizin ve bizim tek egemenimiz olan Fransız halkının alacağı ihtiyaçların ve baskılara karşı direnişin gerektirdiği olağanüstü tedbirleri tanıyacağını da size bildirmemizi istediler.

Meclis, yalnızca halkın toplandığı takdirde kendine eşit haklar tanınmasını isteyen ve halk adına yetkilerini yenileyen galip Komün'e itiraz etmedi.

Meclis, devrimci Komün'ü sükûnet çağrısı niteliğindeki kararların halka iletilmesini sağlamakla görevlendirdi. Aynı gün, Vergniaud'un, Guadet'in ve Jean Debry'nin raporlarına dayanarak, tartışma yaşanmaksızın çok önemli kararlar aldı.

Aldığı ilk karar, yöntemi ve zamanı ertesi gün belirlenmek üzere, Fransız halkını Milli Konvansiyon oluşturmaya davet ediyordu. Aynı zamanda kararda şöyle deniliyordu: "Milli Konvansiyon, halk egemenliğini ile özgürlük ve eşitlik düzenini tesis etmek için gerekli olduğuna inandığı tedbirleri ilan edene kadar, yürütme erkinin başı, tüm faaliyetlerinden açığa alınmıştır."

İkinci kararı, var olan bakanların güven teşkil etmediğini ve yeni bakanların, Milli Konvansiyonun yapacağı bireysel seçim vasıtasıyla geçici olarak atanacağını duyuruyordu. O yapı içerisinden seçilemeyeceklerdi.

Son olarak, üçüncü grup kararlarında, verilmiş fakat onaylanmamış olan kararlar ile birlikte hükme bağlanmış fakat kralın açığa alınmış olmasından dolayı onaylanamayacak olan kararların bağlayıcı olacağını ve tüm krallıkta geçerli olacağını bildiriyorlardı.

Gerçekte bu, monarşinin sonu anlamına geliyordu. Elbette, burada söz konusu olan azil değil yalnızca açığa alınmaydı. İnsanlar, bir süre söylen-

dikten sonra şikâyet etmeye başladılar. Vergniaud, şikâyetçilere nutuk çekti. Onlara, Meclisin, halk egemenliğine duyduğu saygıdan dolayı, yalnızca geçici tedbirler aldığını söyledi. Yakında Milli Konvansiyonun oluşturulacağına ilişkin yapılan duyuru, tüm endişe ve şikâyetleri, hevese dönüştürdü. Halk, kendi zaferlerinden doğan bu yeni Meclisin, Anavatan'ı kuşatan tehlikeler göz önüne alındığında vatan hainliğine eşdeğer olan tüm hile, sahtecilik, ihanet ve yetersiz tedbirleri ortadan kaldıracağını düşünüyordu. Halkın önsezilerine dayanarak umutlarını temellendirdiği şey, kendi gücüydü. Sabah gerçekleşen çatışma, halkın öfkesini artırmıştı. İsviçrelilerin beklenmeyen yaylım ateşi, Brunswick bildirisinin tehdidiyle birleştiğinde, en fena söylentilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Chaumette'ye göre, vatanseverlere karşı zorbalığın en vahşi icatlarının kullanılacağı; eğer kral galip gelirse, binlerce vatanseverin 6. Louis zamanındakine benzeyen darağaçlarında kurban edileceği ve onların altında duran oğullarının, babalarının kanlarıyla yıkanacakları söyleniyordu. Halk, sabahki pusuda kendine karşı savaştığından şüphelendiği insanları yakalıyordu. 16. Louis ise, 10 Ağustos günü boyunca, bir mahkûm olarak, muhafızlar eşliğinde bile tehlike olmaksızın Paris'ten geçemiyordu.

Komün, tüm gün boyunca, ortada hâlâ korkulması gereken çok kötü bir komplo varmışçasına, fişek dağıttı. Fakat halkın öfkesi, yakında egemenliğini yaşayabileceğini ve savaşın ve kurtuluşun bu büyük Meclisini seçeceğini gördüğü zaman, yavaş yavaş dindi. Vadesi dolmuş olan Yasama Meclisi ise, Fransa'ya söz verdiği bu yeni ve nasıl olacağı bilinmeyen Meclisin şöhretine bir şekilde dâhil olacakmış gibi görünüyordu.

Bu Konvansiyon, her ne kadar henüz açıkça ilan edilmemiş de olsa, Cumhuriyetin gelişini haber veriyordu. Fakat her şeyin ötesinde, bu demokrasinin gelişiydi. Artık *cens*[9] olmayacaktı; artık imtiyazlar ve aktif ve pasif vatandaşlar arasındaki zararlı ve burjuva ayrımlar olmayacaktı. On İkiler Komisyonu adına, Aisne vekili Jean Debry tarafından verilen rapora göre, Meclis, 10 Ağustos oturumunda, 25 yaşını doldurmuş tüm vatandaşların seçmen olmasına ilişkin tasarıyı, tartışma yaşanmadan oyladı:

> Özgürlük ve eşitliğe destek vereceğine şu anda kutsiyetle yemin eden ve halk ve kendisi için mukaddes olan bir ilkenin uygulanmasını kutsayan Millet Meclisi, gelecekte ve özellikle de oluşmakta olan Milli Konvansiyonun ku-

---

[9] Mülk sahipliği belgesi – ç.n.

rulmasında, 25 yaşını doldurmuş, bir yıldır ikamet eden ve kendi emeğiyle geçinen tüm Fransız vatandaşlarının, tüm diğer aktif vatandaşların yaptığı gibi, ayrım yapılmaksızın Komün meclislerinde ve birincil meclislerde oy verebileceğine karar vermiştir.

Böylece, genel oy hakkı tanımlanmış oldu. Bu, yalnızca kurulacak olan Milli Konvansiyon için değil; fakat milli yaşamın tüm tezahürleri için sonsuza dek geçerli olacaktı. Daha sonra, 12 Ağustos'ta, Konvansiyon, oy kullanma yaşını 25'ten 21'edüşürerek, toplumsal tabanı yine genişletti. Seçilebilme yeterliliği için 25 yaş sınırını korudu; fakat seçme ve seçilebilme yeterliliğine yönelik, aktif ve pasif vatandaşlar arasındaki tüm ayrımları ortadan kaldırdı. Birincil meclisler tarafından iki adımlı seçim sistemini korudu; fakat bu mecburi olmaktan ziyade danışma niteliğindeydi; seçmen meclisleri seçimleri için 26 Ağustos; vekil seçimleri için 2 Eylül tarihini belirledi.

Yeni Bakanlar

10 Ağustos'ta, Geçici Yürütme Konseyi adı altında, bakanlık kuruldu. Meclis, teatral gösterişe her zaman meraklı olan Isnard'ın[10] önerisi doğrultusunda, bireysel seçimlerden vazgeçerek, Roland, Clavière, Servan ve kralın azlettiği üç Jironden bakanı atadı. Fakat Gironde, yalnızca gönülsüz ve düzensiz olarak katıldığı bu hareketten tek başına faydalanacak değildi. Meclis, iktidar sorumluluğuna ancak bir Devrim adamı atadığı zaman devrimci halk üzerinde bir etkiye sahip olup Paris Komünü'nü memnun edeceğini anlamıştı. Böylece, 284'te 222 oy olan Danton adalet bakanı olarak seçildi. Monge, donanma bakanı; Lebrun ise, dışişleri bakanı oldu.

Danton, Tuileries saldırısında kişisel olarak yer almamıştı. Ama o gece boyunca, Devrim liderlerinin göze aldığı korkunç sorumlulukların tehlikesini üstlenmeye hazır olarak, saldırı hazırlıklarında aktif olarak yer almıştı. Halkla birlikte galip olan Danton, şefkatli ve cömert düşüncelere sahipti. 11 Ağustos'un Yasama Meclisinde güzel sözler sarf etmişti:

> Paris'te henüz gerçekleşen olaylar, halka baskı yapanlarla uzlaşmanın mümkün olmadığını kanıtlamıştır. Fransız Halkı, yeni komplolarla çevrilmişti. Halk, tüm enerjisini kullandı. Millet Meclisi, halkın arkasında durdu ve zor-

---

[10] Maximin Isnard (1755-1825): Girondin lider.

balar ortadan kayboldu. Fakat şu an karşınızda, Meclisinize sığınan bu adamlardan [İsviçreliler] çok uzun süredir ertelenen toplumsal intikamı almak için ne gerekiyorsa yapacağıma söz veriyorum. *(Güçlü alkışlar.)* Birkaç dakika önce bunu, Milli unsurların eylemlerinin başladığı Paris Komünü'nde de söyledim: toplumsal intikam sona ermeli. Baylar, hiç şüphe yok ki, halk şu büyük gerçeği hissetmektedir: muhteşem zaferlerine gölge düşürmemeliler. Komün meclisi bu hissiyatla dolu gibi görünüyordu; bizi işiten herkes de bu hissiyatı paylaşıyor. Halkın öfkeyle suçlu ilan edilmelerini istediği ve fakat yine de affedecekleri, başlarındaki zorbalardan başka korkacak hiçbir şeyleri olmayan bu adamların en başındakilerin üzerlerine yürüyeceğime söz veriyorum. *(Güçlü alkışlar.)*

16. Louis, 11 Ağustos günü ailesiyle birlikte Lüksemburg sarayına; birkaç gün sonra da oradan Temple Hapishanesine götürüldü. Artık, bir mahkûmdan başka bir şey değildi.

10 Ağustos'un Sonuçları

Devrim, Paris'te aptallık dolu kanlı misillemelerden kurtarılmalı, kontrol altına alınmalı ve elbette büyük bir şaşkınlık içinde olan karışık Fransa tarafından kabul edilmeliydi. Aynı zamanda, Lafayette ve Luckner'in varlığı sebebiyle "Anayasal" bir ruhun varlığını sürdürdüğü ve meşru bir korkunun hâkim olduğu ordu tarafından da kabul edilmeliydi. Meclis, Fransa'nın 10 Ağustos devrimine desteğini sağlayabilmek için iki yönteme güveniyordu: Tuileries'te bulunan belgeler, kralın ihanetini ve kraliyetin neden olduğu yolsuzluğu kanıtlıyordu. Belgeler, bugün bildiklerimizin tümünü ortaya sermiyordu; fakat kralın yabancılarla olan suç ortaklığı yine de aşikârdı.

Meclis, bu belgeleri yayınladı. Ordu yetkililerine, bu belgeleri ordugâhlara dağıtması emrini verdi. Jakoben toplulukları, Fransa'nın her köşesinde bu belgeler hakkında konuştular; tereddüt etmeden gençlerini, hayatlarının çiçeklerini uğurlayan tüm kahraman Fransa'dan hain kraliyete karşı muazzam bir çığlık koptu.

8
EYLÜL KATLİAMLARI

(Monarşinin müttefik kuvvetleri, artık Devrim ile sıcak savaş içindeydi. 23 Ağustos 1792'de Merlin de Thionville, Longwy'nin alınmış olmasıyla birlikte Fransa sınırları üzerindeki şehirlerin saldırı altında ve kaybedilme eşiğinde olmasına sebep olan kuşatmanın bir sonucu olarak, émigés'in karılarının ve çocuklarının esir olarak alınmasını önerdi. Paris ve çevresinden 30,000 kişilik bir seferberlik ilan edildi. Silah temin etmek için evlere gidilmesi kararlaştırıldı. Vatansever ve devrimci hevesler, en üst seviyedeydi; Komün'de Komün temsilcisi, "bu akşam tüm vatandaşların Champ de Mars'ta toplanıp gecelemelerini; yarın mümkün olan en erken saatte Verdun duvarlarına ilerlemelerini ve özgürlüğü savunurken orada ölmelerini ya da Fransız topraklarını düşmandan temizlemelerini istedi." Sahne, artık hazırdı.... .)

* * *

Karşı kuvvetler, 1792 yazında devrimci Fransa'ya karşı ilerliyorlardı ve Verdun'u kuşatmışlardı. Oradaki birliklerin kumandanı olan Nicolas-Joseph Beaurepaire, "şehri teslim etmektense öleceğine" dair teminat vermişti [ve daha sonra teslim olmaktansa intihar edecekti]. Fakat Meclis, endişe içerisindeydi ve gerekli ölçüde tahkim edilmemiş olan, aristokrat ve kraliyetçi unsurların güçlü olduğu bir toplum tarafından iyi savunulamayan bu kentin, Logwy de olduğu gibi, teslim olup olmayacağını soruyordu... Domuories, Sedan'dan destek kuvvetler göndermeden önce Verdun'un alınmasıyla, Paris'e giden yol açılmıştı. Devrim, Prusyalı atların nefesini ilk defa yüzünde hissetmişti.

Komün, tüm vatandaşların "bir an önce toplanıp Champ de Mars'ta gecelemelerini ve ertesi gün Verdun'a giderek özgürlüğü korumak ve Fransız

toprağını düşmanın varlığından temizlemek için gerekirse ölmelerini" isteyen bir bildiri yayınladı.

Ünlü çağırıyı yapan ise Yasama Meclisi değil, Danton'du: "Duyacağınız tehlike çanı, bir tehlike habercisi olmayacaktır; o Anavatan'ın düşmanlarına karşı yapılmış bir çağrı olacaktır. Düşmanları yenmek için, Baylar, cesarete ihtiyacımız vardır; daha çok cesarete ve daha da çok cesarete; ve böylece Fransa kurtulacaktır ..."

Saat 15:00 gibi Pont-Neuf üzerindeki top, Paris'in tüm çanlarında çınlayan işareti verdi. İşaretin sesi, başkentte vatanperverlik çılgınlığına yol açtı. Vatandaşlar, silahlarını kaptığı gibi evlerinden ayrıldılar; Komün posterlerini okudular ve gitgide kalabalıklaşan gruplar halinde, gerekli olduğu anda emirleri yerine getirmek üzere Champ de Mars'a doğru harekete geçtiler. Tüm bir halkın katıldığı ne muhteşem bir hareket!

Şimdi de, bu durdurulamaz insan seli büyük düzlüğe doğru akarken, gruplar arasında korkunç yorumlar dolaşıyordu.

Bu nasıl mümkün olabilir? Biz gidiyoruz ve yarın, biz sınıra gitmek için Paris'i terk ettiğimiz sırada, burada tek bir vatansever dahi kalmayınca, özgürlüğün düşmanları, Paris'e hükmedecek. Dün idam edilen hainin hapishanelerde büyük bir komplo hazırlandığını söylediğini duymadınız mı? Evet, hapishanelerde! Oralar, aristokratların ve papazların yuvası haline geldi. Hainler, Anavatan'ın kaybedilmek üzere olduğunu söylüyorlar. Gizemli işaretler yaparlarken fark edildiler ve Longwy alındığından beri gözleri parlıyor. Ve bir de iltimas ile onların kurtulduklarını düşünmek... Bize intikamımızı alacağımıza dair söz vermişlerdi ve hainler hâlâ hayatta! 10 Ağustos'ta kardeşlerimizi katleden İsviçreli subaylar bile hâlâ nefes alıyorlar; yarınsa kendilerini yeniden komplocuların başına geçirebilecekler. Milli Muhafızların genelkurmayı, İsviçreli katiller, küstah soylular, gerici papazlar ve bunların tümü, hapishanelerin kapılarını zorlayıp vatanperversiz kalan bir şehirde karşı-devrimi ilan ettikleri zaman, bizler, iç ve dış düşmanların arasında sıkışıp kalacağız. Vatansever ordular, ihanetin Devrim'in tam kalbinde zafer kazandığını öğrendikleri zaman, ne düşünecekler? Hayır! Hayır! Hainler idam edilmeli. Mahkemelerin adaleti fazlasıyla yavaş ve ürkek olduğu için, özgürlüğü kurtarmak, halkın adaletine bağlı. Daha birkaç gün önce 10 Ağustos kurbanlarının anısına tören yaptık. Fakat bu boş yas gösterileri ve bu saygısızca ve yalandan ağıt yakmaların onlara ne faydası

var? Onların intikamı alınmalı; fakat bunun yerine, bizim yeniden harekete geçmeye hazırlanan bu katillere gösterdiğimiz korkakça müsamaha yüzünden, onlar boş yere ölmüş oluyorlar. Haydi, hapishanelere! Kahrolsun hainler!

Böylece, 2 Eylül'ün sabahı ve öğleden sonrası fanatik gruplar, karşı-devrimcilerin tutulduğu Abbaye ve Conciergerie hapishanelerine gittiler. Hapishane kayıtlarını ele geçirip, 10 Ağustos olaylarında yer almış ya da kraliyetin komplolarına dâhil olmuş olan tüm mahkûmları kısaca yargıladılar; bu sırada fena bir söz duyuluyordu: "Onları serbest bırakın!" Mahkûmları, hapishane kapılarında, onlardan öç almak isteyen mızraklar bekliyordu; mahkûmlar, çıldırmış halkın darbeleri altında can verdiler. Bütün akşam ve bütün gece katliam devam etti. Bazı durumlarda ise, katletme çılgınlığı, alçakça bir şehvetle karışıyordu ve bazı kurbanların vücutları müstehcen bir saygısızlığa maruz kalmıştı. Alçakça arzular, Bayan de Lamballe'nin[1] cesedinde giderilmişti. Katiller, onun başını bir mızrağın ucuna saplayıp, bu vahşi ganimeti kraliyet ailesine göstermek için, Temple hapishanesine yaklaşmaya çalıştılar.

Katliamlar, 3 Eylül saat 15:00'a kadar devam etti. Fakat bu karanlık tabloyu ince ayrıntılarına kadar nakletmenin ne anlamı var? Bu üzücü olaylar üzerine tefekkür etmenin ne anlamı var? Bu olaylar yüzünden devrim yapma hakkı, zerre kadar azalmış olmaz; çünkü yaşanan muazzam toplumsal değişim, kısa bir çılgınlık anı üzerinden yargılanamaz. Diğer taraftan, boş ve korkak özürleri de onaylamıyorum. Fesatça söylentiler ile açıklanabilse bile, silahsız mahkûmların katledilmesinin akıl ve insanlık üzerine gölge düşürmüş olması, su götürmez bir gerçektir.

Gönüllülerin ayrılmasıyla birlikte Paris'in vatanseverlerden yoksun kalacağını ve birkaç yüz karşı-devrimcinin Paris'e hükmedebileceğini düşünmek, tuhaftı. Bu, yaşanan korkunun sebep olduğu bir düşünceydi ve korku, dehşet verici bir şekilde vahşete dönüşse bile, devrimci bir güç değildir. Eğer Abbaye, la Force ve Conciergerie'de katliam yapanlar, bir nebze olsun sağduyulu ve dengeli bir akılla hareket etselerdi; şunu soracaklardı: "Bu cinayetler, Devrim'i daha güçlü mü kılacak?" ve insanlığın tiksintiden nasıl uzun bir süre titreyeceğini öngöreceklerdi. Tarafların, akan kanın etrafına

---

[1] Savoy Prensesi Marie Louise (1749-1792): Marie Antoinette'nin sırdaşı.

toplanıp, her bir tarafın bir diğerini sağlıksız bir saplantıyla nasıl suçladığını da öngörebileceklerdi. Burada söz konusu olan, hâkimliğe ve cellatlığa soyunmuş olan bu adamların saygıyı hak edip etmediğine karar vermek değildir. Borç yüzünden hapishanede yatanların canı bağışlanıp serbest bırakıldılar diye, halkın "adalet ruhu" hakkında vecde gelen kimi günümüz yazarlarının riyakâr müdafaalarını da onaylamıyorum. Kaldı ki, Eylül katillerinin, çocuklarının sütannelerinin paralarını ödeyemediği için hapse düşen zavallılarla, bu saldırıların tek sebebi olan siyasi mahkûmları birbirine karıştırmaları için, muhakeme yeteneğinden yoksun olan sarhoş vahşiler olmaları gerekirdi. Bu "adalet eyleminin" övgüye layık olduğunu düşünmek saçma olacaktır.

Yine de, gereksiz yere ve korkakça katliam yapanların pek çoğunun kendini adamış, kahraman ve gerçek vatanseverler olması da muhtemeldir. Onların Devrim'i ve Anavatan'ı kurtardıklarını düşünmüş olmaları ve katliamdan sonra ölüme meydan okumaya hazır olmaları da muhtemeldir. Fakat burada söz konusu olan bu da değildir. Konu, onların nasıl bir karaktere sahip olduğu değildir; konu, onların yaptıkları eylemdir, korkudan ve korkunun yol açtığı kör vahşetten doğan eylemdir. İşte bu yüzden onların davranışları alçakça ve aptalcadır; dünyanın gözünde, tarihin gözünde, katlettikleri mahkûmlar eğer Paris'e salıverilmiş olsaydılar dahi, mahkûmların Devrim'e verebilecekleri zarardan çok daha fazla zarar vermişlerdir.

Sorumluluk

Tarafların ve otoritelerin bu alçaltıcı dramdaki sorumlulukları neydi? Herhangi bir kesinlikle bu dramın temeline inemediğimi itiraf ediyorum; çoğu siyasetçinin güdüleri, benim için belirsizliğini koruyor. Devrim'in tüm bunların yaşanmasına izin verdiği ortada: tüm otoriteler, olaylara ya geç ya da gönülsüzce müdahale ettiler. Devrim, bu katliamlara ilişkin ilk söylentiler duyulduğu zaman, katliamlara karşı durabilirdi. Eğer gerçekten isteseydi, katliamları engelleyebilirdi; çünkü yaşananlar, önüne geçilemez olaylar değildi. Sağlıklı bir vatansever ve devrimci tutku, insanları canlandırmış ve halkın nefreti, ülke sınırlarındaki düşmana yönlenmişti. Katiller sayıca azdı ve onları dağıtmak ve hatta yollarından döndürmek kolay olmalıydı. Thu-

riot'un harika sözleri, onlara söylenmeliydi: "Bizler, tüm dünyanın gözünde, Devrim'den sorumluyuz."

Bir an için, katliamı engellemekten aciz olup yaşananların resmi tanığı haline gelen birkaç mütereddit ve zayıf temsilcinin peyderpey gönderilmesindense, tüm meclisin hapishanelere gönderildiğini farz edelim. Bütün Yasama Meclisinin, bütün Komün'ün ve yürütme konseyinin, toplumun küçük bir kesimi tarafından gerçekleştirilen bu vahşi çılgınlığa karşı direndiğini farz edelim. Danton'un, Vergniaud'un ve Robespierre'nin Devrim'i ihtişamına ve insaniyetine çağırdığını düşünelim. Katiller, silahlarını bırakırlardı. Fakat otoriteler, bilinen ya da sağlam herhangi bir eylemde bulunmuş değiller.

Olanlardan ilk haberdar edilen Komün'dü. 2 Eylül'de öğleden sonra 4'te oturumuna devam eden Komün'de şunlar söylendi:

> Milli Muhafızlardan bir subay, (oturumun açılışında) yol boyunca birkaç kişinin öldürüldüğünü ve insanların hapishanelere girmeye başladığını duyurdu.
>
> Konsey, hapishanelere gitmeleri ve sütannelik parasını, borçlarını veremediği için ya da diğer sivil sebeplerle mahkûm olanları korumaları için MM. Dangé, Marino, James, Michonis, Lesguillon ve Moneuse'yi delege olarak tayin etti.
>
> Komün Temsilcisi, her bir Bölüm'den, yukarıda bahsedilen sebeplerden mahkûm olanlarla birlikte, disiplinsizlik suçu nedeniyle hapiste yatan askerlerin, kendi yerel idari bölgelerine iade edilmeleri çağrısında bulunmalarını istedi.
>
> Konsey, yalnızca borç yüzünden mahkûm olup bu mahkûmiyetleri kayıtların teyidiyle sabit olanların Sainte-Pélagie'den salıverilmesine ilişkin öneri doğrultusunda, Sainte-Pélagie hapishanesinin açılması kararını verdi. Borçlarını ve sütannelik ücretlerini ödeyemedikleri ve diğer sicil sebepler nedeniyle hapiste bulunan tüm mahkûmların serbest bırakılması hususunda değişiklik yapılması önerildi. Değişiklik doğrultusunda, karar hükme bağlandı.

Tüm bu kanıtlardan görüldüğü üzere, Komün'ün ilk tepkisi, yalnızca borç nedeniyle orada bulunanların kurtarılması olmuştu. Böylece, diğerleriyle ilgilenmeyerek, o mahkûmları kalabalığın eline teslim etmiş oluyordu. Resmi olarak, iki mahkûm kategorisi belirlemişti: boğazları kesilmeyecek olanlar ve diğerleri. Komün'ün ilk düşüncesi buydu ve daha sonra her ne kadar daha insani bir tavır alsa da, her şeye rağmen devam eden ilk tepkisi, belirleyici herhangi bir tedbirin yolunu tıkıyordu.

Komün'ün kayıtsız kalmasının kaynağı neydi? Bu geçici çılgınlığın üzerine çıkıp insanlığı ve geleceği düşünebilecek kadar ruh yüceliğine ve fikre sahip değil miydi? Hiddeti ne ölçüde olursa olsun, suçluların 17 Ağustos adli duruşmasında yargılanmasına izin verilmesinin Devrim'e karşı bir tehdit oluşturacağını düşünmüş olması, bana pek muhtemel gelmiyor.

Komün, 19 Ağustos'ta insanları Abbaye'ye yönlendirip bir katliam çağrısı yapan ilham kaynağını ve yarı-resmi gazetecisi Marat'yı reddediyormuş gibi görünmekten mi korktu? Komün, 10 Ağustos'tan beri, "halkın adaletini" durdurmak için müdahale etmeye cesaret edemeyen yargının miskinliğini ve yargı otoritelerinin tereddüt içinde olmalarını kınıyordu. Belki de, eğer bu toplumsal hareketi engelleseydi, katliam faillerinin kanundan intikam almalarına kapı aralayacaktı. Hareketin cezasız kalabilmesi için galip gelmesi gerekiyordu. Belki de, Meclisin Komün'ün dağılmasına ilişkin verdiği kararla gururu ve otoritesi zedelenen Komün, sabahki uzlaşma havasına ve Vergniaud'un övgü dolu konuşmasına rağmen, Yasama Meclisine, devrimci Komün'den kurtulmasının devrimci halktan da kurtulması anlamına gelmediğini göstererek, henüz bir kenara atılmadığını anlatmak istiyordu: "Meclis, bizi dağıttı; fakat şimdi, bir anda ve kimsenin kontrolü olmadan hareket ettiğinde, halkın tutkusunun nerelere kadar gidebileceğini görecek." Son olarak, daha sonra bahsedeceğim kanıtın gösterdiği üzere, Komün'ün, bu toplumsal harekette ve tüm yasallık kavramlarını allak bullak eden bu korkunç kargaşada, devrimci gücünü devam ettirmek ve kendisini hem miadını doldurmak üzere olan Yasama Meclisine hem de devri başlamak üzere olan Anayasa'ya dayatabilmek için bir fırsat gördüğünü tahmin ediyorum. Gerçekten de Fransa, tam seçim durumundaydı; olaylar, kriz zamanında devrimin mührüyle oluşturulan yasal güçlere bile damgasını vuruyormuş gibi görünüyordu.

Komün, tereddüt emareleri gösteriyordu. Delegeleri yalnızca borç nedeniyle mahkûm olanları kurtarmak için gönderdikten sonra, belgeler öyle gösteriyor ki, bazı şüpheleri vardı ve korumayı tüm mahkûmları kapsayacak şekilde genişletmeyi düşünmüştü: "Biz, delegeleri Abbaye'ye gidip mahkûmları korumaları için görevlendirdik." Kısa bir süre sonra ise: "Üyelerden biri, Abbaye'de neler olduğunu anlatıyor. Kayıtlı vatandaşlar, şehirlerini hainlerin eline bırakma korkusuyla, 10 Ağustos'un tüm hainlerinin kökü kurutulana kadar terk etmeyi reddediyorlar."

Komün'ün bir şey yapmayarak olaylara izin verdiği aşikâr. Fakat sorumluluktan kurtulmak için, "Konsey, hapishanelerde yaşananlar ve mahkûmları kurtarmak için alınması gereken tedbirler hakkında bilgi vermek için, dört delegenin bir an önce Millet Meclisine gitmesine karar vermiştir."

Komün, böylece bu korkunç olayların yükünü Yasama Meclisine yüklemek istemişti. Meclis, ikinci bir oturum için saat 06:00'da toplanmıştı. Komün genel konseyinden gelen heyet, kürsüye çıktı:

> İnsanlar, hapishane kapılarının önünde toplanıyorlar ve kapıları kırmak istiyorlar. Paris genel meclis üyelerinin çoğu, tehlikenin olduğu yere, insanlara katılmak için gittilerse de, bu bir işe yaramadı. Birkaç mahkûm öldürüldü ve durum tehlikeli olmaya devam ediyor. Halk, sınırlara doğru harekete geçmeye hazır; fakat tutuklu bulunan ve karşı-devrimci eylemlerle suçlanmış olan çok sayıdaki insanın niyetlerine ilişkin meşru bir endişe hissediyorlar.

Meclis, Danton'un arkadaşı Basire'nin[2] önerisi üzerine, acilen on iki delege atadı. Fakat hiçbir merhamet sözcüğü duyamadım; Thuriot'tan[3] herhangi bir itiraz duymadım. Öyle görünüyor ki, Meclis, sessizlik içinde acı dolu bir formaliteyi yerine getiriyordu. Sonbahar güneşinin son ışıkları düşerken, delegeler, yaşanan kıyımı aciz bir şekilde izliyorlardı. Juvenal'in çevirmeni yaşlı Dussaulx[4], Meclise dönerek şöyle dedi:

> İnsanları sakinleştirmeleri için gönderdiğiniz delegeler, Abbaye'nin kapılarına nice zorluklarla ulaştılar. Orada, kendimizi duyurmaya çalıştık. İçimizden biri, bir sandalyeye çıktı; fakat sesi bağrışmalar arasında boğulduğu zaman, yalnızca birkaç kelime konuşabilmişti. Diğer bir konuşmacı M. Basire, açılış konuşmasını iyi seçilmiş kelimelerle yaparak kendini duyurmaya çalıştı; fakat insanlar Basire'nin söylediklerinin kendi düşünceleriyle uzlaşmadığını fark ettiklerinde, onu susmaya zorladırlar. Her birimiz, sağımızdaki ve solumuzdakilerle konuştuk; fakat bizi dinleyenlerin barışçıl niyetleri, orada toplanmış olan binlerce insana iletilemedi. Biz de geri çekildik; fakat karanlık yüzünden orada ne olduğunu göremiyorduk; bu nedenle, bu talihsiz olayın akıbeti hakkında Meclise güvence veremeyeceğim. İnsanlar, öyle ateşliydiler ki, kimseyi dinlemiyorlardı. Aldatılmış olduklarından korkuyorlardı.

---

[2] Claude Basire (1764-1794): Dantoncu siyasetçi. Diğer Dantoncularla birlikte giyotinle idam edilmiştir.

[3] Jacques Alexis Thuriot (1753-1829): Dantoncu vekil.

[4] Jean Dussaulx (1728-1799): klasikçi, Rousseau'nun arkadaşı ve ılımlı bir Meclis üyesi.

Hepsi bu. İnsanlar, karanlığın perdesi ardında katledilirlerken; Meclis hiçbir şey yapmadı. Gecenin işini bitirmesini bekledi. Tüm duyguların karmakarışık olduğu bu korkunç ve sıkıntılı saatlerde, insan bilincinin derinliği dışında her şeyi duyabiliyordunuz. Belki de Meclis, 10 Ağustos'taki krizinden beri halkla bağının koptuğunu ve halk üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını düşünüyordu. Belki de, kuşatma tehdidi altındaki Anavatan'ın, en vahşisi dâhil tüm enerjiye ihtiyacının olduğunu ve insanların aşırılıklarını bastırmanın onların hızını kesebilme riski taşıdığını düşünüyordu. Fakat aynı zamanda da, Meclisin bu çekimserliğinde acınası bir hesaplamanın var olduğunu seziyorum. Birbirleriyle mücadelelerinin en üst seviyede olduğu zamanda bu olanlara şaşıran Meclis ve Komün, suçu birbirlerinin üzerine atmaya çalışıyorlardı. Komün, etkili bir şekilde tavır alabilecekken, Meclise başvurmuştu. Bununla birlikte, bazı Jironden siyasetçilerin ise, yaşananların sorumluluğunu Komün'e yüklemek gerektiğini düşünüp fısıldadıklarına da şüphe yoktur. Eğer insanların ne istiyorlarsa yapmalarına izin verirse, Komün elini kana bulamış olacak; eğer onları bastırırsa, serbest bıraktığı aşırı güçlerle çatışmaya girecekti. Brissot'un 3 Eylül gazetesinde, hâlâ ihtiyatlı ve soyut da olsa, Komün'ün sorumlu tutulmasına dönük ilk hamle göze çarpıyor:

> 2 Eylül, Pazar. Anavatan'ın içinde bulunduğu tehlikenin farkına varan ve halkı teşvik etmek için büyük bir çaba sarf etmenin gerekli olduğunu düşünen Paris yerel yönetimi, bu sabahki oturumunda, tehlike işaretinin verilmesini ve Châlons'a ya da gerekli görülen diğer yerlere gönderilmek üzere 60,000 kişilik bir ordunun kurulması için, halkın Champ de Mars'ta toplanmasına karar verdi. Bu önerinin niyeti, her ne kadar olaylar, önerinin daha dengeli olması gerektiğini kanıtlamışsa da, takdire şayandır... Büyük gruplar kuruldu ve grupların içerisine dağılanlar, dış düşmanlarla savaşmak için ayrılmadan önce iç düşmanlardan kurtulmak gerektiği düşüncesini yaydılar. Başta Abbaye olmak üzere, komplocuların tutulduğu hapishanelere saldırmanın şart olduğunu söylediler. Bu fikir yayıldı ve tehlike işareti daha yeni verilmişti ki, halkın bir kısmı, gerici papazların tutulduğu Abbaye ve Carmes'e yöneldiler. Oralarda, çok sayıda mahkûm katledildi. Bu olayın ayrıntılarını anlatamıyoruz: olaylar tam olarak öğrenilmelidir ve şu ana kadar anlatılanlar birbirlerinden farklıdır. Kesin olarak bilinen şey ise, çok fazla kan döküldüğüdür.

Bu, yalnızca üstü kapalı bir kınama değildir. Bissot'un gazetesi, gruplar arasına dağılanların, verilen talimatları yerine getirdiklerini, kurnazca ima

etmektedir. Ve hepsinin ötesinde, "katliamı" (kullandığı kelime budur) , Komün'ün sağduyudan yoksun olmasına ve teatral coşku ve gösteri ihtiyacına bağlamaktadır.

Ertesi gün, yani 3 Eylül'de, *Patriote Français*, 2 Eylül oturumu konusuna geri döndü. Burada, insanca davranma çabalarını felç eden bir kini açıkça görebiliyoruz:

> Kısa bir süre sonra Meclis temsilcileri, kalabalık bir silahlı ve silahsız grubun hapishanelere doğru harekete geçtiğini duyurdu. Komün, Millet Meclisinin yardıma gelmesini istedi. Eğer Komün, bütün tedbirlerini tükettiyse, Millet Meclisi ne yapabilirdi? Eğer tüketmediyse, Millet Meclisinden ne istiyordu? Halkın temsilcileri bu soruları sormamıştı; onlar, yalnızca can çekişen kanunun feryadını ve insanlığın çığlığını dinliyorlardı. Hapishanelere acilen on iki temsilci gönderdiler.
>
> Sağduyudan ziyade telaşla alınan bu tedbirin ne kadar başarılı olabildiğini tahmin etmek zor değildi. Delegeler, boşa giden çabalarının çaresizliği ve kurtarmak istedikleri insanların gözlerinin önlerinde katledilmesinin verdiği acıyla, geri döndüler.

Şu bir gerçektir ki, Meclisin teşebbüsü, Brissot'un anlattığı kadar güçlü değildi; "can çekişen kanunun feryadını ve insanlığın çığlığını" dinlemişlerse de, bunları başka düşüncelere saplantılı olarak dinlemişlerdi. Esasında, Brissot, delegeleri suçlamaktadır. Komün'ün teşebbüsünün bir tuzaktan başka bir şey olmadığını düşünmektedir; Meclisin tamamen geri durmak suretiyle, olayların tüm sorumluluğunu Komün'e yıkmasını istemiş olmalıdır. Böylece ölüm, canların üzerine çökmeye devam ederken; Devrim'i suçlamak için çok uzun bir süredir ve çok kötü bir şekilde sömürülecek olan çabalar ile birlikte taraflar ve şahıslar arasındaki rekabet, insanların kalplerini felce uğratıyordu. Robespierre de Gironde gibi, fakat Jirondenlere karşı manevra yaptı.

Robespierre Jirondenleri Suçluyor

2 Eylül akşamı Komün'ün aynı oturumunda, kasvetli kapı vurulmaları gibi, katliam haberleri, tüm akşam gelmeye devam ederken, Robespierre ve Bil-

laud-Varenne[5] konuşuyordu. İnsanca bir söz söylemek, yumuşaklık tavsiye etmek miydi? Hayır. Öyle görünüyor ki, o kanlı gecede, Robespierre'in telleri, yalnızca nefretle titreşiyordu. Fakat hainlere karşı serbest bırakılan halkın öfkesini ve kraliyetin suç ortaklarını suçlamıyordu. Gironde'yi suçluyordu. O, sakin bir madenci misali, kazılmış toprakta nefret peçesini hiçbir zaman kaybetmiyordu. Halk, düşmanlara saldırırken; o, rakiplerine saldırıyordu. Belgelerde, şu sıra dışı satırlar göze çarpıyor:

> Vatandaşlık hissiyatları hakkında konuşan MM. Billaud-Varenne ve Robespierre, Fransa'nın içinde bulunduğu durumdan duydukları derin acıyı tarif ettiler. Fransa tahtına güçlü bir partiyi koymak isteyen Brunswick Dükü'nü destekleyen bir komployu genel meclise ihbar ettiler.

Bu ölümcül suçlamayı, Jirondenlere karşı yapmıştı. M. Ernest Hamel[6] gibi, bahsettiği isimler üzerinde gereksiz münakaşa yapmanın ne anlamı var?

İki isim –belki de ağzından üç isim çıkmıştı– verdi; Carra ve Brissot. Vergniaud, Konvansiyonun 23 Eylül oturumunda, her zaman övgüyle bahsettiğini söylediği Robespierre'i; Brissot, Guadet, Lasource, v.d. ve kendisini, 2-3 Eylül gecesi Komün'de bir komploya ilişkin ima etmiş olmasından dolayı Robespierre'i suçladığında; Robespierre ayağa kalktı ve gerçeğin gücüyle haykırdı: "Bu doğru değil." Vergniaud şöyle yanıtladı: "Robespierre'in de iftiraya uğradığının kanıtlanması beni mutlu eder." Hiç kimse, Maximilien'in bunu inkâr ettiğine dair bir kayıt yapmadı; Robespierre'in Louvet'ye[7] verdiği cevaptan, onun gerçekten de, sürekli Komün Genel Konseyin aleyhinde konuşuyor olmasından dolayı birkaç meslektaşı tarafından zaten ihbar edilmiş olan iki ya da üç kişiyi ihbar ettiği anlaşılıyor.

Burada, partizanlığın müthiş sonuçlarını ve bu dürüst tarihçinin nasıl da nazik yanıltmacaların içine sürüklendiğini görüyoruz. Robespierre'in iki ya da üç isim verdiği konusunda mutabakat vardır; fakat bu iki isimden biri Jirondenlerin en aktif gazetecilerinden Carra, diğeri ise Jironden lider olarak kabul edilen Brissot'tur. Robespierre, bu isimleri verdikten sonra, ya da verirken, "güçlü bir partiyi" suçlamıştı: bütün Jirondenleri. Kelimelerin felaket

---

[5] Jacques Nicolas Billaud-Varenne (1756-1819): Montagnard'tan. Terör yanlısı ve Eylül katliamları teşvikçisi.

[6] Louis Ernest Hamel (1826-1898): Devrim tarihçisi ve Robespierre'in biyograficisi.

[7] Jean-Baptiste Louvet (1760-1797): Girondin meclis üyesi ve Robespierre'in düşmanı.

yaratabileceği böyle trajik saatlerde, yalnızca Carra ve Brisot'u suçlasaydı dahi, bu çok ciddi bir konu olurdu.

Robespierre, bu konuda savunulamaz. 3 Kasım'da şöyle diyecektir:

> Kabul edilemez bir duruma dayanarak, benim, komplocuların infazının yaşandığı bir zamanda, Komün'de bazı vekilleri suçlayarak onların güvenliğini tehlikeye attığım ima edilmiştir. Ben, bu olayların yaşanmasından önce Komün'e gitmeyi bıraktığımı ve ani ve olağanüstü şartların meydana gelmesinin tahmin edilemeyeceği gibi bu olayların gerçekleşeceğini de tahmin etmemin mümkün olmadığını hatırlatarak, bu iftiraya zaten cevap vermiştim. Bahsi geçen iki ya da üç kişinin Komün'e karşı zulüm işledikleri ve halkın, harici düşmanları püskürtüp dâhili komploları boğmak üzere çabalarını birleştirmelerine ihtiyaç duyulan böyle bir zamanda, vatandaşları böldüğü yönünde ve özgürlük savunucularına karşı iftira planlarının benden önce bir takım meslektaşlar tarafından ihbar edildiğini söylememe gerek var mı? Birini ihbar etmekle onu öldürmenin aynı olduğuna ilişkin bu berbat anlayış da nedir? Tehlikeli bir komplonun failleri hakkında yerel mecliste kendini özgürce açıklayan bir sulh hâkimi, cinayeti teşvik eden kişi olarak görülüyorsa, biz nasıl bir cumhuriyette yaşıyoruz?

Burada, çok çarpıcı bir yanıltmaca vardır. Bunun gibi bir ihanet suçlamasının cinayete teşvik olduğu herhangi bir zaman değildi; bahsedilen zaman 2-3 Eylül gecesiydi. Robespierre'in iddia ettiği gibi o dönemde Komün'de bulunup bulunmadığını bilmiyorum. 1 Eylül'de ve ertesi gün, orada çok uzun konuşmalar yapmıştı. Konvansiyona delege seçileceği zaman kendi Bölüm'ü olan Place Vendôme'nin seçmen meclisine başkanlık ederken, Komün'de yaşananları nasıl değerlendirdiğini anlamak mümkün değildir. Aynı zamanda, Komün'ün Brissot ve bütün Jirondenlerden ne kadar nefret ettiğini de biliyordu.

Lombards bölümünün Komün'ün lağvedilmesini talebi, gerçekte Jirondenler adına talep edilmişti ve bu da yatıştırılamayacak bir kine sebep olmuştu. Robespierre, Jirondenlerin Brunswick partisi olduğunu ve devrimci Fransa'nın ve Paris'in ortadan kaldırılması çağrısında bulunan bir bildiriye imza atan kişinin Jirondenler tarafından Fransa tahtına oturtmak istediğini tüm otoritesiyle doğruladığı zaman; ne derse demiş olsun, kılıcını bilemiş oluyordu. Halk, yaşayan tek bir hain bırakmamak için mahkûmları katledip; vatansever adını kirleterek ve gasp ederek, Fransa'yı, ülkede yeniden inşa edilen köleliği artıracak olan Prusyalı generale teslim etmek isteyen ha-

inler haininin canını, mağlup olmanın utancıyla bağışlayabilir miydi? Elbette hayır: onlara da darbe indirilmeliydi. Eğer Robespierre'in inandığı ve gücünü artırdığı bu fesat efsane, Komün genel konseyinden coşkulu halka yayılırsa, katliamlar daha da çoğalacaktı. Robespierre'nin yaptığı suçlama, riyakâr bir şekilde, Marat'nın siyasetine yöneliyordu: Feulliant ve Jirondenlerin bastırılması.

Robespierre'in ithamının zararsız olmadığı, Komün'ün ertesi gün Brissot'un evinin aranması emrini vermesiyle kanıtlanabilir. *Patriote Française*'de Brissot, olanları şöyle anlatmıştı:

Vatanseverliğimin şüphe uyandırmayacak şekilde sağlam ve sarsılmaz olduğuna dair kanıtlar sunduğumu zannetmiştim. Fakat iftiranın hiç kimseye saygısı yoktur. Dün, yani Pazar günü, Komün'de birkaç Jironden vekil ve en az onlar kadar erdemli olan diğerleriyle birlikte suçlamaya maruz kaldım. Fransa'yı Brunswick Dükü'ne teslim etmeyi istemekle, milyonlarca frank almakla ve İngiltere'ye kaçmayı planlamakla suçlandık. Ben, kralların ebedi düşmanı olan ben; onlara duyduğum nefreti açıkça göstermek için 1789'u beklemeyen ben! Ben, bir kralın destekçisi? Bu zorbaları ve hatta yabancı bir zorbayı tanıyacağıma, binlerce kez ölmeyi tercih ederim.

Vatandaşlar, saat 22:00'de suçlamaya uğradım ve tam da o anlarda hapishanelerde cinayet işleniyordu. Böyle bir suçlama, büyük ihtimalle halkın çılgınlığını bana karşı teşvik edecekti; nitekim öyle de oldu. Hüküm verilmeden ve cezalandırılmadan önce araştırılması gerektiğini düşünen bazı dürüst kimseler, belgelerimin sorgulanmasını istediler. Dolayısıyla, bu sabah saat 7:00'de, üç Komün Temsilcisi, evime geldiler. Bir vekil olarak, böyle bir arama yapılmasını reddedebilirdim; fakat anavatan tehlikeyle karşı karşıyayken, kim olursa olsun, bütün vatandaşlar, kanunun gerektirdiği ilk anda kendisini gözler önüne sermelidir.

Delegeler, üç saat boyunca evraklarımı dikkatle incelediler. Evraklarımı tereddüt etmeden onlara verdim. Tek bir şeyden pişmanlık duyuyorum; o da, aleyhlerine iftira atıldığım ve her zaman savunduğum halkın, bu sorgulamayı görememesidir. İşte sonuçlar: "Sör Brissot'un tüm evraklarını dikkatle arayıp onları inceledikten sonra, kamu çıkarına aykırı görünen hiçbir şey bulamayarak, evraklarını teslim ettik. İmza: Bertelon, Guermeur, vekil Temsilcileri, Cousteau, nam-ı müstear Mignon."

Bu çatışmalar, halkın ruhunda öyle bir öfke bıraktı ki!

9
VALMY MUHAREBESİ

(Yabancı kraliyetler, Devrim'le savaşıyordu ve "Devrim askerleri, sınırlarda evrensel despotluğa karşı özgürlüğün savaşını veriyordu." Brunswick Dükü komutasındaki émigrés ve Prusya ordusu, "Beaurepaire'nin teslim olmaktansa intihar ettiği" Longwy ve Verdun'da zafer kazanmıştı. "Fakat Devrim'in kalbi, bocalamıyordu." Devrim ordusunu komuta eden Dumoriez, yaptığı keşif sonucu, Meuse ve Aisne vadileri arasında bir yer belirler ve şöyle haykırır: "Bu, Fransa'nın Thermopylae'si olsun." Halka, şöyle hitap eder: "Vatandaşlar! Sizi, Anavatan ve özgürlük adına, tahıllarınızı ve yemlerinizi kamplarımıza getirmeye çağırıyorum." Halka, savaşmaları gerektiği zaman tehlike çanını çalacağını duyurdu ve "ateşli silaha sahip olanların" ormanın köşesinde orduyla buluşmalarını istedi. Jaurès'nin yazdığı gibi, "[b]u, Argonne ormanlarında yankılanacak olan tuhaf ve yeni bir tehlike çanıydı." Eski çan kulelerinin çanları, o zamana kadar yalnızca teslimiyet şenlikleri ya da gizemli beklentiler için çalmıştı... Fakat şimdi, çanlar, insanların kalbinde, köylülerin kalbinde, ormancıların kalbinde, büyük özgürlük umudu için, hakların büyük umudu için çalıyordu."

Düşmanların ise, Dumouriez'den beklentileri vardı. "Eski düzenin salonlarında Dumourez'le karşılaşan émigrés, onu ayartabileceklerini düşünüyordu. Fakat bunun için henüz erkendi. Ona onca şöhret ve elbette onca güç kazandırabilecek olan bu muazzam hesaplaşmadan nasıl vazgeçebilirdi?" Muharebe, 20 Eylül "1792'de Devrim'in belirlemiş olduğu yerde gerçekleşecekti.)

* * *

Kısa bir süre için, *émigrés* ve müttefiklerinin umutlanmak için sağlam sebepleri vardı. Croix-aux-Bois geçidine dayandıkları zaman, Dumouriez'i[1] kuşatabileceklerini düşündüler. Fakat Dumouriez, 15 Eylül 1792'de gecesi gerçekleştirdiği başarılı bir geri çekilmeyle, irtibatı koparabildi. Hayran olunacak bir sakinlikle, aceleyle Paris'e hareket etmektense, askerlerini biraz batıya doğru yolun arkasında kalacak şekilde Argonne ormanının güneyine sabitleyerek, konumunu korudu ve böylece Brunswick'i Châlons'u almak zorunda bıraktı. Birliklerini, düşmanı görebilecek şekilde yerleştirdi; eğer düşman, öncü birliklerini ilerletirse, onun arkasına düşeceklerdi. Böylece, Brunswick ve onun yorgun ordusu, Champagne'nin ıslak ve kasvetli düzlüklerine çıktığı zaman, yükseklerde konumlanmış ve Kellermann'ın[2] takviye kuvvetleriyle desteklenmiş olan Dumouriez'in birlikleriyle en sonunda karşılaşmak zorunda kalmıştı.

Bu, Valmy muharebesiydi. Prusya ordusu, Kellermann'ın birlikleriyle 20 Eylül sabahı, Sainte-Menehould'tan Châlons-sur-Marne'ye giden yolun sağında karşılaştı. Dumouriez, gün içinde, ivedilikle, oraya yardım etmek için gitti. Prusya Kralı ve Brunswick Dükü, bayır ve tepelerdeki güçlü orduyu endişeyle izledi. Fakat belirleyici olan karşılaşma zamanının geldiği o anlarda, Muhteşem Frederick'in kıdemli askerlerinin tereddüt etmesi mümkün müydü? Saldırı kararı verilmişti; Prusya ordusu, liderlerinin ilerlemeye kararlı olduklarını gördüğünde, Yedi Yıl Savaşları'nın içlerindeki harikulade hatırası uyanmıştı. Kim bu gazileri yenebilirdi? Çelimsiz Fransız gönüllülerinin üniformalarıyla alay ederek, "bu mavi porselenleri" bir çırpıda yeneceklerini söylüyorlardı.

Başlarında Tempelhof olan Prusya topçuları, 54 pare top atışıyla ateş açtılar. Toplar, Valmy değirmenini gören bir platoda, birliklerinin önünde ve onları yay gibi çevreleyen bir düzende yerleştirilmişti. Fransız topçuları, düşmanı şaşırtan bir kuvvet ve kesinlikle karşılık verse de, onlarda herhangi bir endişeye sebep olmamıştı.

---

[1] Charles-François Dumouriez (1739-1823): Devrim öncesinde profesyonel bir asker. Danton'un arkadaşı olduğu için, Devrim sonrasında da önemli askeri makamlar elde etmişti. Kuzey ve Ardennes ordularına komuta etti. İlk başlarda, Devrim ordularının önemli zaferler kazanmasından sorumlu olmasına rağmen, bir dizi yenilgiden sonra vatan hainliğiyle suçlandı ve gerçekten de Avusturyalıların safına geçerek, Devrim'e ihanet etti.

[2] François Christophe Kellermann (1735-1820): kariyere sahip bir ordu subayı. Valmy muharebesi sırasında Moselle Ordusu kumandanıydı.

Prusya piyadeleri, mükemmel bir düzende fakat şevksiz bir şekilde yavaşça ilerledi. Düzenli ve sağlam adımlarla, ordumuzun konuşlandığı bayıra yaklaştı. Askerlerimizde hafif bir tereddüt görülebiliyordu; sanki Rosbach'ınkiler gibi, eski yenilgilerin ağırlığı omuzlarına çökmüştü.

Geçmişin gölgesinin orada yeri yoktu. Yeni kuvvetler doğuyor ve yeni bir dünya yükseliyordu. Bırakın Prusya ordusu, çok uzun bir süredir sömürülen bir madende kalan altın zerrelerini bulmaya çalışır gibi, ihtişamlı hatıralarını yoklasınlar: devrimci ruhlar, gücün ve azmin bakir hazinesine sahipler.

Kellermann bunu biliyordu; belirleyici bir anda, büyük duyguları yeniden canlandırdı. Kurşun yağmuru altında dik ve hareketsiz durarak, şapkasını kılıcının ucuna takıp haykırdı: "Yaşasın Millet!" Tepelerden bayıra, tüm ordu haykırdı: "Yaşasın Millet!" Geçen üç sene boyunca bu sözlerde biriken aydınlık enerji, bütün kalpleri doldurdu.

Geçmişin kâbusu eriyip gitmişti. Bombardımanın gümbürtüsü, nasıl Valmy'nin bulutlu gökyüzünü temizlediyse, korku ve şüphenin gölgesi de bir anda ortadan kaybolmuştu.

Şimdi ise şaşıran taraf Prusya'ydı. Fransa'nın çığlığı, tüm bir halkın çığlığı gibi yankılanıyordu. Tüm millet mi savaşıyorduk? Fransız topçuları, Prusyalı topçularının verdiği hasara rağmen, onların üzerine ateş açmayıp atışlarını, büyük bir kısmı yok edilmiş olan piyadelere yoğunlaştırmıştı.

Brunswick Dükü'nü korku kaplamıştı. Topçu koruması olmayan bir ordunun en iyi askerlerini kaybetmeyecek miydi?

Adamlarına durmalarını emretti. Birkaç dakikalık şaşkınlık içindeki tereddütten sonra, şu belirleyici kelimeleri söyledi: "Biz burada savaşmayacağız." *Hier schlagen wir nicht.* Ve geri çekilmeye başladılar. Prusya ordusu, platoya çekildi.

Olağan savaş kurallarına göre bu, pek de bir yenilgi sayılmaz. Bir düşmana saldırırken, düşmanın düşündüğünüzden daha güçlü olduğunu ve daha iyi savunma yaptığını fark ettiğinizde, kuvvetlerinizi boşa harcamamak için saldırıdan vazgeçersiniz. Bu büyük bir öneme sahip bir olay değildir ve çokça tekrarlanan bir hatadır.

Yine de Prusya ordusunun hızı, bu andan sonra belirleyici bir şekilde kesilmişti. Hâlâ dinç görünen fakat uzun süreli yorgunluk, üzüntü ve dertler yüzünden bitkin düşmüş ve yeni bir hayal kırıklığına karşı dayanama-

yan biri gibi, önceki ayın hazin etkilerinin ağırlığı altında eğilen Prusya ordusu ve kumandanı da, Valmy'de tamamen tükendiğinin farkına vardı.

İstilacı, karşısında yalnızca devrimci bir Millet'in muazzam ve dağınık kuvvetlerinin olduğunu değil; aynı zamanda da sağlamlık ve azimle hareket edebilen bir Millet'in sadece birkaç gün içinde örgütlü, hareketli ve dirençli bir kuvvet oluşturabildiğini görmüştü.

Yorgun, hasta ve hiçbir idealin desteklemediği bu istilacı ordu, bu yeni ve ateşli kuvvetle karşılaştığında, kendi sefaletini çok daha derinden hissetti. Düşüşünü engelleyip yeniden toparlanmasını sağlayacak bir çıkıntı dahi bulunmayan uçurumun duvarlarından aşağıya kayışını engelleyemedi. Cesaretlerinin kırılması ve acizlikleri, yenilmelerine sebep olmuştu.

Kellermann ve Dumouriez, istilacıların yenilgiyi vücutlarından ziyade kalplerinde taşıdıklarından dolayı, o büyük günün önemini ilk bakışta anlayamadılar. Fakat Prusya ordusuna eşlik eden büyük ve açık görüşlü şair Goethe, bu olayın ihtişamını hemen fark etmişti: "Bugün burada, dünya tarihi için yeni bir dönem başlıyor." Eylül'ün 20'siydi. Aynı gün Tuileries'te Milli Konvansiyon, ilk oturumunu gerçekleştirmişti.

10
KRALIN YARGILANMASI

(Daha 10 Ağustos 1792 olaylarından önce, "16. Louis'nin tahtından indirilmesine yönelik talepler geliyordu." 23 Temmuz'da Angers'ten gelen bir dilekçe şöyle diyordu: "Meclis üyeleri; 16. Louis, Millet'e, hukuka ve yeminlerine ihanet etmiştir. Onun egemeni, halktır. Tahtından indirildiğini ilan ederseniz, Fransa kurtulur." Fakat Jirondenler tereddüt ediyordu; önderlerinden olan Guadet, krala başvurdu: "Millet, özgürlüğünü kendi başına nasıl savunup koruyacağını kesinlikle bilmektedir; fakat sizden, Efendim, son bir kez, Anayasa'yı ve tahtı kurtarmak için Millet'le birleşmenizi istiyor." Fakat o yılın 1 Ağustos'unda yabancı karşı-devrimcilerin başındaki Brunswick Dükü, "Fransa Kralı adına, Devrim adamlarının ve devrimcilerin kanun kaçağı" olduğunu duyuran bir bildiri yaptı. Jaurès'nin dediği gibi, "Bu, kralı kesinlikle mahvetmişti."

10Ağustos 1792'de kral, tahttan indirilmiş; özellikle Valmy'deki olmak üzere, Devrimci orduların belli başlı askeri zaferleri, Devrimci orduların kurtuluşunu teminat altına almış; fakat ilerleyen zamana rağmen, monarşinin kaderi henüz tayin edilmemişti. Buna, farklı görüşlerin bulunduğu Milli Konvansiyon tarafından karar verilecekti. Nihayetinde giyotinle idam edilecekti ve Jaurès, Konvansiyonda bu kararı verecek olanların durumlarını tahlil etmektedir.)

* * *

10 Ağustos 1792'de, 16. Louis, kral olarak faaliyetlerinden azledildi ve Temple'da hapsedildi. 21Ocak 1793'te giyotin sehpasına çıktı. Çabuk davranmak çıkarına uygun olduğu halde, Devrim'in kralı yargılayıp cezalandırması neden beş buçuk ay sürmüştü? Eğer kral, Konvansiyonun henüz

toplandığı Ekim'de yargılanıp cezalandırılsaydı; ülke, hâlâ 1 Ağustos'un etkisi altında olacak ve öfkesini koruyarak bu cüretkâr darbeyi daha kolay kabullenecekti. Devrim, kraliyet yanlılarının hevesini kırmak ve Avrupa'yı geri döndürülemez bir eylemle şaşırtmak istediği için, Konvansiyonun ilk yapacağı şey, kralın yargılanması olmalıydı. Böyle yaparak, çabalarını bozulmaz bir mühürle damgalamış olacaktı. Dahası, Eylül sonunda ve Ekim'de, Avrupa, Devrim'in beklenmedik zaferleriyle serseme dönmüştü. Kralın ölümü, bu şaşkınlığı tam bir kafa karışıklığına döndürecekti ve Avrupa birlikteliğinin dağılması mümkün olacaktı.

Ne şekilde olursa olsun, İngilizler, Eylül ve Ekim'de savaş açmaya kararlı görünmüyorlardı; krala verilen hızlı ve acımasız ceza, onların bu yolu seçmeleri için yeterli olmamasını sağlayacaktı. Dünya, bu olayın hızıyla şaşkına dönecek ve bu beklenmedik olay neticesinde hareketlenecekti.

Konvansiyon bunu neden erteledi? Bunun sebebi aldığı ilk yetkiydi. Yasama Meclisi, geri çekilmişti ve böylece halk, monarşinin ve kralın kaderine kendisi karar verebilecekti. 21 Eylül'de monarşi kaldırıldı. Kralın kaderine acilen karar verilmeliydi. Konvansiyon, cesaretine rağmen, sessiz bir endişe mi duyuyordu? Boş bir saygının kalıntıları ya da talihsizliğinin asırlık saygınlığından tamamen yoksun olmamasını sağlayan bu adama duyulan bir çeşit acıma duygusunun canlanması yüzünden mi Konvansiyon geri durmuştu? Konvansiyon, kendini resmi zorluklar ve hukuki endişelerle bağlamıştı:

> 16. Louis, Anayasal olan tahtın sahibiyken, işlemekle itham edildiği suçlardan dolayı yargılanabilir mi? Kim tarafından yargılanacak? Bir devlet suçuyla suçlanan herhangi bir vatandaşın yargılandığı sıradan bir mahkemede mi yargılanacaktı? Onu yargılama hakkını, 83 *département*'ın seçmen meclislerinin oluşturduğu bir mahkemeye mi vereceksiniz? Onu Milli Konvansiyonun kendisinin yargılaması daha doğal değil mi? Yargı kararını komün ya da birincil meclislerde toplanan Cumhuriyet üyelerinin tümünün onayına sunmak gerekli mi ya da uygun mu?

Bu sorular, Mailhe'nin 7 Kasım ön raporunun ilk cümleleriydi ve yasama komitesi bu sorular üzerine "derinlemesine ve ayrıntılı olarak tartıştı."

Dokunulmazlık Tezi

Aslında, bu uzun tartışma nafileydi. Kraliyet dokunulmazlığı tezini sürdürmek, nasıl mümkün olabilirdi? Her ne kadar bazı durumlar için Anayasa'da "kralın tahttan çekilmiş sayılacağı" şeklinde bir ibare ve kralın azline yönelik bir kayıt mevcut ise de, Anayasa'nın kralın şahsi dokunulmazlığını ve yalnızca bakanların sorumlu olacağını ilan etmiş olduğu bir gerçektir. Fakat bu Anayasal prosedür, Anayasa'nın temelden saldırıya uğramamış olduğunu varsaymaktadır. Eğer kralın suçları ya da ihaneti, Millet'i ve özgürlüğü ölümcül bir tehlikeye atmıyorsa; eğer monarşi o kral olmadan da hayatta kalabiliyorsa; o zaman, Anayasa varlığını sürdürebildiği için, kral, Anayasa'ya uygun olarak yargılanmalıdır. Fakat eğer kral, Anayasa'yı temelden sarsan uzun vadeli komplolara dâhil olmuşsa; eğer yabancılarla giriştiği suç ortaklığı, onun ortadan kaldırmaktan başka her şeyi yaptığı Anayasa'yı yok etmek için silahlandıysa; eğer onun suçlarının teşvikiyle ortaya çıkan öfke, kızgın ve cüretkâr halkı yeni bir devrim yapmaya zorluyorsa; o zaman işlediği suçlardan dolayı ondan geriye hiçbir şey kalmamış olan bir Anayasa, krala nasıl uygulanabilir?

Aslında Fransa, 10 Ağustos'tan beri, Anayasal bir ülkeden ziyade, devrimci bir ülkeydi. Kralın azledilip Temple'da hapsedilmesi, devrimci eylemlerdi. Konvansiyonun kendisi de devrimci bir meclisti; çünkü 1791 Anayasası'na göre toplanmamıştı ve Devrim 'de olduğu gibi, sahip olduğu sınırsız gücü halktan alıyordu. Bu nedenle, ortada açıkça devrimci olan bir meclis vardı ve yargılaması gereken de oydu; fakat bu konu hakkında bir tartışma olmaması şaşırtıcı bir durumdur.

Yargılama yetkisine sahip tek mahkeme devrimci mahkemeydi. Yargılamayı seçmen yapılarla belirlenen ve her bir *département*'ın iki jürisinden oluşan bir jüriye devretmek, tehlikeli bir akılsızlık olurdu. Bu, bilinen adalet biçiminin bir parodisi olurdu; çünkü Millet'in hayatının tehlikede olduğu böyle bir durumda, jüri, kamuoyunun tutkularından, tavsiyelerinden ve Konvansiyonun kendisinin dayattığı önerilerden kurtulamazdı. Bu yargılama, tam bir egemenlik eylemiydi; çünkü özgürlüğün ve Anavatan'ın kaderini kapsıyordu. Bu nedenle, yargılamayı yapması gereken, Konvansiyonda temsil edilen egemenlikti, yani Millet'in kendisiydi. Artık ortada bir Anayasa yoktu, çünkü 1791 Anayasası kaldırılmış ve yeni bir anayasa, henüz hazırlanmamıştı.

Anayasalar arası bu dönemde, ortada tek bir güç kalmıştı: Millet. Ya da, bütün güçler, kaynağına akarcasına, Millet'e akmıştı. Konvansiyon, salt bir hukuki yetkiden ziyade siyasi bir yetkiye, tam bir yetkiye sahip olduğun dolayı; tam da bu yüzden o, yargılamalıydı; çünkü 16. Louis'yi yargılamanın ülkenin siyasi ve toplumsal durumunu yargılamaktan farkı yoktu. Bu, egemenliği bölmek ve egemenliği ölümcül bir şekilde Konvansiyonun bütün siyasi gücünden, Millet'in tüm bir siyasi yaşamını kapsayan yargılamayı ayırarak, kendine karşı bölmek anlamına gelecekti. Ve eğer Millet'in hem hâkim hem de şikâyetçi olmasına itiraz edilmese dahi, bu, hukuk kurallarına aykırıdır. Eğer bir kral, bir millete ihanet ediyorsa, o milletten hem hâkim hem de şikâyetçi olmayan bir vatandaş bulunabilir mi?

Bir Konvansiyon üyesinin sorduğu gibi: "hâkimleri başka gezegenlerde mi aramalıyız?

Her bir bilince ve herkese aykırı olacak biçimde, bir halkı ve halkın tüm bireylerini, bir hâkimin bayağı tarafsızlığından mahrum eden bir suçun büyüklüğünden dolayı, Millet'in yargılama hakkından yoksun olması, tuhaf olurdu. Bu bağlamda, De Sèze, yalnızca Konvansiyona değil de, tüm Millet'e şunu söyleyebilirdi: "Aranızda hâkim bulmaya çalışıyorum, fakat şikâyetçilerden başka kimseyi bulamıyorum." Fakat bu sözler, yalnızca, tüm bir halka ihanet ederek, tüm bir halkı hem hâkim hem de şikâyetçi olmaya zorlayan 16. Louis için tehlikeliydi.

Montagnard Tezi: Saint-Just

Eğer durum buysa, onu yargılamaktansa ona saldırmak, daha dürüst bir davranış olmayacak mıydı? Tuhaf bir buluşma esnasında Kant ve Robespierre'in ulaştıkları sonuç buydu. Kant'a göre, Devrim, birinin savaşta düşmanına saldırmasında olduğu gibi, 10 Ağustos'ta krala saldırma hakkına sahip olurdu; fakat yeni bir yasayı eskisiyle ikame ederek kralı yargılama iddiasında bulunmak ise, gülünç bir durumdu. Saint-Just, 13 Kasım konuşmasında "ve ben diyorum ki" diye haykırdı:

> ... kral, bir düşman gibi yargılanmalıdır; onunla savaşmaktansa, onu yargılamalıyız. Hatta şunu söyleyeceğim ki, bir kral tarafından kabul edilen bir Anayasa, vatandaşlarını bağlamaz: hatta onun suçları karşısında, vatandaşların onu kanunsuz ilan edip sürgüne göndermeye hakları vardır. Bir kralın bir vatandaş gibi yargılanması, gelecek nesilleri hayrete düşürecektir. Yargıla-

mak demek, kanunları uygulamak demektir. Bir kanun ise, yasal bir ilişkidir; fakat bir kral ile insanlık arasında nasıl bir yasal ilişki olabilir? Bir kral, idaresi altında işlediği suçlar için değil, kral olduğu için yargılanmalıdır; çünkü dünyada hiçbir şey, bu gaspı meşrulaştıramaz; kraliyet, hangi kandırmacaya, hangi geleneğe sarılırsa sarılsın, bu, karşısında herkesin başkaldırmaya ve silahlanmaya hakkı olduğu müebbet bir suçtur. Bu, tüm bir halkın körlüğünün bile meşrulaştıramayacağı suç eylemlerinden biridir. Masum bir kral olmak imkânsızdır: bunun nasıl bir ahmaklık olduğu ortadadır. Bütün krallar zorba ve gaspçıdır.

Bu, yanıltmacadan başka bir şey değildir. Eğer Saint-Just, tarihi görmezden gelmiyorsa, monarşinin bir avuç cüretkâr adamın işi olan bir kurum olmadığını kabul etmelidir: monarşi, tarihsel gereklilikleri karşılamıştır; 1792 için söylenebilecek tek şey ise, o zamanda böyle bir gerekliliğin olmadığı ve milletlerin artık kendilerini yönetebilecek duruma gelmiş olduğudur. O halde, soru şudur: daha önceden kral olan bir bireyin, artık herhangi bir kimseden daha fazla sorumlu olmadığı bir kaderin karşılığını, ondan hangi hakla alabiliriz? Ya da, eğer Saint-Just tarihi görmezden geliyorsa; şu an içinde bulunduğumuz zamanı geçmişe doğru genişletiyorsa; eğer insanların geçmiş yüzyılların herhangi bir anında, o anda yapılmakta olduğu gibi, kraliyet boyunduruğundan kurtulabileceğine inanıyor ve bunu söylüyorsa; o zaman suçlu olan, tüm insanlıktır; kralları uzun ve küstah yönetimleri için cezalandırmaları gerektiği gibi, kendilerini de uzun ve korkak kölelikleri için cezalandırmalıdırlar.

Saint-Just, halkın körlüğünün, kralların gerçekleştirdiği yağma için bir bahane olamayacağı gibi, halkın içinde bulunduğu alçaltıcı kölelik için de bir sebep olamayacağını boş yere iddia etmektedir. Neden burada, yine kralların kibirli suratlarına çarpması gerektiği gibi, halkın küçük düşürülen suratına çarpması için verilecek cezanın 16. Louis'nin kellesi olması gerektiğine üzerinde duruluyor ki? 16. Louis'nin bir kral olarak işlediği suçlar sebebiyle değil de, yalnızca kral olmasından dolayı cezalandırılması gerektiğini söylemek; bir insan için fazlasıyla sert ve suç ortağı olan insanlık için ise fazlasıyla hoşgörülü olmak demektir.

Fransız halkının Louis'i yargılamasına izin verecek şekilde yasal bir ilişki olmadığını söylemek de doğru değildir. 1789 Devrimi'nden beri, bir anlaşma, tarihsel gelenek ile yeni kanun arasındaki ilişkiye, yani kraliyet kurumu ile halk egemenliği arasındaki ilişkiye müdahale etmiştir. Bu anlaşma, eğer

kraliyet sözünde dursaydı ve dürüst olsaydı, varlığını sürdürebilirdi. Saint-Just'ün reddettiği ve kral ve Millet arasındaki "yasal ilişki," Anayasa'nın kendisiydi. Anayasa ortadan kalktığında bile, Millet, 16. Louis'nin kraliyet ve halk arasındaki anlaşmayı boşa çıkaran ihanetlerinin hesabını sorma hakkını koruyordu. Kral, Anayasa'nın ortadan kalkmasıyla Anayasa'ya karşı işlediği suçlardan kurtulmuş olmuyordu; Millet'e yargılama hakkını veren şey ise, bu suçun kendisiydi.

Robespierre'in Görüşü

Robespierre, 3 Aralık konuşmasında, Saint-Just'la aynı sonuçlara ulaşmıştı; fakat farklı sebeplerle. Saint-Just gibi Robespierre de, kralın yargılanma hakkından faydalanmadan, bir düşman olarak idam edilmesini istemişti.

Fakat onun işaret ettiği nokta, kral olarak konumu değil; Millet'e karşı işlediği suçlardı: "Halk, mahkemeler gibi yargılama yapmaz. Halk, mahkemelerin verdiği gibi ceza vermez; şimşekler yağdırır. Halk, kralı suçlamaz; kralı hükümsüz kılar."

16. Louis ile Devrim arasında savaş başlamıştı. 10 Ağustos, ilk darbeydi; ölüm, ikincisi olacaktı. Halk, 10 Ağustos'ta yargılama gibi bir iddiada bulunmamıştı; kendini korumak için saldırmıştı. Şimdi ise, belirleyici darbeyi vuracak ve bu tirandan sonsuza kadar kurtulacaktı: "Anavatan'ın yaşaması için, tiran ölmelidir." 16. Louis'yi yargılamak, onun masum olabileceğini ima etmek demekti; eğer 16. Louis masum ise, zorba, Fransa oluyordu; Devrim ise, bir suç oluyordu. Böylece, yargılama, iddia, avukat, karar, yeni erteleme olamamalı; kamu güvenliği için tedbirler olmalıydı.

Robespierre'in tezinde değinmeye layık olan şey, sanığın savunması ne olursa olsun, hüküm hâkime önceden dayatılmış ise, bunun bir yargılama olmayacağıdır.10 Ağustos'ta sonra, Konvansiyonun karşı-devrimi serbest bırakmadan, 16. Louis'nin masumiyetini ilan etmesi mümkün değildi. Devrim'in bu hayati ihtiyacını beyan etmek ve özgürlük ile Anavatan'ı kurtaracak olan eylemi yasal resmiyetlere bağlamamak, cesur ve bir bakımdan da asil bir davranıştı.

Bu düşünce, Fransa'nın tereddüt içindeki sıkıntılı durumu için fazlasıyla sertti. Fransa, duruşma olmadan darbe indirmek için gerekli olan cesaretten yoksundu. 16. Louis'nin suçlarını kamusal yapmanın sağlayacağı yararlar-

dan mahrum olmak istemiyordu; adaletin temel biçimlerini muhafaza ederek, sanığın kendi sesini duyurabileceği bir kamusal tartışma aracılığıyla, işlediği suçların Millet ve dünya tarafından bilinmesini istiyordu. Belki de, Saint-Just ve Robespierre'in bu kısa ve kibirli tasarıları, 10 Ağustos'un hemen akabinde mümkün olabilirdi. Böylece, 16. Louis'ye verilen ölüm cezası, savaşın bir sonucu olarak görülebilecekti. Aralık'ta ise, bunu için artık çok geçti. Robespierre'in kendisi de, ortamdaki bu değişiklikten söz etmişti: "geçen Ağustos'ta kraliyet yanlıları saklandığı zaman, 16. Louis için savunma önerenherkes, vatan haini olarak cezalandırılacaktı. Bugün ise, fütursuzca kafalarını kaldırabiliyorlar." Robespierre, konuşmasını şöyle sonlandırdı: "Ertelemeyin. Riyakâr ve ürkek formalitelerle zaman kaybetmeyin."

Marat'nın Görüşü

Artık, kamuoyuna ters düşmeden, birini kısaca ilan etmek mümkün değildi. M. Ernest Hamel, *Histoire de Robespierre* adlı eserinde, bu konu için şöyle yazmıştı:

> O anda, Marat'nın Dubois-Crancé'ye eğilerek şunları söylediği, doğru mudur: "Bu anlayışla, Cumhuriyete, diğer tüm zorbaların verebileceğinden daha çok zarar vereceğiz." Bu, en azından, aşırı özenli tarihçinin [Vuillaumé] iddia ettiği şeydir; fakat biz, buna üç sebepten dolayı inanmıyoruz. Birincisi, böyle tereddütler, bize Marat'nın düşünce tarzına ve alışkanlıklarına tamamen aykırı gibi görünüyor. İkincisi, aşırı derecede şüpheli bir mizaca sahip olan Dubois-Crancé, ona güven duymayı hak etmiyor. Sonuncusu, tarihçi, bize böyle bir iddianın özgünlüğüne dair en ufak bir kanıt dahi sunmayı tamamen atlıyor.

M. Hamel'in, Robespierre'i aşırı ve isabetsiz bulduğuna ilişkin Marat'nın fikrini benimsemediği açık. Fakat Marat hakkında yanılıyor. Marat, bazı zamanlarda karşı-devrim kuvvetlerini ateşlendirmemeye özen gösteren, düşünceli ve ihtiyatlı bir adamdı. Dini kurumlar için ayrılan bütçe teklifi, anayasal papazları öfkelendirmesi ve onlardan bazılarının yazdığı mektubu açığa çıkarması yüzünden Cambon'u suçladığı tarih, tam olarak Aralık ayıydı.

Saint-Just'un ve Robespierre'in düşünce tarzını kınadığına hiç şüphe yok. Robespierre'i çok takdir ettiğini biliyoruz: saldırmadığı tek kişi Robespierre'di. Saint-Just'un ilk konuşmalarından da etkilenmişti ve onun tavrı-

nın büyük bir incelikle dolu olduğunu söylüyordu. 1 Aralık'ta şöyle yazmıştı: "Salonda beni memnun eden tek konuşmacı Saint-Just'tu. Temel ihtiyaç maddeleri hakkında yaptığı konuşma, bir tarz, diyalektik ve görüş hissiyatı sergiliyordu. Tefekkür ederek olgunlaşıp gösteriş yapmayı bıraktığı zaman, adam olacaktır: o bir düşünce adamıdır."

Bu konuda ise Robespierre ve Saint-Just'tan ayrı düşmüştü. Saint-Just'un 16. Louis hakkındaki konuşmasını övmediğini belirtmek istiyorum. Aslında Marat, 16. Louis'nin yasal biçimlere uygun bir şekilde yargılanması gerektiğini düşünüyordu. Marat, kralın en çok göze batan suçları ciddi bir duruşma ile halka hatırlatılmadığı zaman, ölüm cezasının direnişle karşılaşabileceğinden korkuyordu. Görüşünü şöyle belirtmişti:

> Yasama komiteniz, doğal haklarından, halkın sahip olduğu haklardan ve medeni kanundan yola çıkarak, Louis Capet'in adalet önüne getirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu, halk eğitimi için gereklidir; çünkü Cumhuriyetin tüm üyelerini, zekâlarının niteliğine uygun olan farklı yollarla, bu kanaate yönlendirmek, önemlidir.

Onun için Robespierre'in yargılama konusundaki kısa tasarısının ikna edici olmadığı aşikârdır. Marat'nın, görüşlerini yazılı bir şekilde Robespierre'in konuşma yaptığı günle aynı olan 3 Aralık'ta Konvansiyon'a ilettiği düşünüldüğünde, Robespierre'in görüşlerinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmiş olması gayet muhtemeldir. Robespierre'in uzlaşmaz ve kesin görüşleri, Marat'yı bir ılımlı gibi göstermişti. M. Hamel, eğer Robespierre'in düşüncelerinden o denli etkilenmeyip onları benimsemeseydi; eğer Marat'nın yazılarını okusaydı; Dubois-Crancé'ın ona atfettiği sözleri, gayet makul bulabilirdi. Marat, düşüncesinde ısrar etmişti: 16. Louis, törenle ve ciddiyetle yargılanmalıydı. Bir şeyleri sonuçlandırmak için her zaman aceleyle davranan Marat, 13 Aralık tarihli *L'Ami du Peuple*'da, Konvansiyon'un otoritesini azaltma riski taşıyacak şekilde, düşüncesizce ve sabırsız davranmasından şikâyet ediyordu:

> Bu Meclisin vatansever üyelerinin, onlar için kurulan tuzağa düştüklerini üzülerek görüyorum. Karşı tarafın, Louis Capet'in acilen yargılanması için baskı yaparak, onları talihsiz tedbirlere yönlendirdiklerini nasıl görmezler! Onları düşünmeye davet ediyorum. Yandaşlarının, kanunun kılıcıyla onu öldürmüş olma suçuyla iftiraya uğramalarına sebep olacak bahaneden karşı tarafı yoksun bırakmayı, kendi gururlarından daha çok düşünerek, eski kralın kaderini, büyük bir sükûnet ve akıl ile ilan etmeleri gerekir.

Marat'nın burada, birkaç aşırı sol üyesinin 16. Louis'ye, kanıtları inceleyip savunmasını sunması ya da savunmasının onun adına sunulması için dört günlük mühlet verilmesine dair 12 Aralık oturumunda verdikleri öneriyi düşündüğü ortadadır. Marat, kamuoyunu memnun etmeye öyle çok takılmıştı ki, isteksiz olmakla suçlanmış ve kendini gazetesinde savunmak zorunda kalmıştı:

> Millet'in temsilcileri, Louis Capet'i düşmana sığındıktan sonra yeniden tahta oturtarak, işlediği önceki suçları affetmiş oldular. Eğer Anayasa'ya uygun olarak, en azından yandaşlarını susturmak için, onu mahkeme önüne çıkarmak uygunsa, bence kendimizi o tarihten sonra yaptıkları eylemlerle sınırlandırmalıyız. Kimileri, bu basit gözlemim yüzünden benim tiranlığın oyununu oynadığım sonucuna vardılar; düşmanlar ise onların acısını paylaştığımı düşündüler. Düşmanlar, bunu anlaşılmaz bulurken, diğerleri de bunun tiksindirici bir aptallık olduğunu düşündüler.
>
> Durum her ne olursa olsun, eğer Konvansiyon, Louis Capet'in savunucularının yasaları çiğnediğini ve dünyaya, onu kurtarmak için değil, fakat işlediği suçların bilinmesi için masum bir adamı ölümle cezalandırmadığını kanıtlamak istiyorsa, bu kötü eylemi reddetmek, komplocu bir kralı cezalandırmak ve ona eline silahını almış bir halk düşmanı muamelesi yapmak, hâlâ Konvansiyonun gücü dâhilindedir.

Böylece Marat, diğer tasarılar, yani yasal biçimlere uygun olarak yargılama düşüncesi, yalnızca zorluk yaratıp krizi çözemediği müddetçe, Robespierre ve Saint-Just'un düşüncesini destekliyordu. Fakat özünde, Marat'nın düşüncesi, Robespierre ve Saint-Just'un düşüncesinin tam zıddıydı. Marat, kralı yalnızca bir kral olarak görmekten ve krala sanki bütün halk kralda düşmandan başka hiçbir şey görmüyormuşçasına davranmaktan çok daha ziyade, kralın işlediği suçlar yüzünden ve Anayasa'ya uygun olarak yargılanmasını istiyordu. Varennes'ten önce işlediği suçların bağışlanmış olduğunu düşünüyordu; çünkü kamuoyu, onun tahta yeniden çıkarılmış olmasının bir af olduğunu düşünüyordu. Fakat yine de, M. Hamel'in Marat'nın taktikleri hakkında bu kadar ciddi bir hata yapmış olması, şaşırtıcıdır.

İşaret etmek istediğim nokta, Saint-Just'un ve Robespierre'nin duruşlarının istisnai olduğunu ve bütün Konvansiyon için bunların bir paradoks gibi görünüp duruşmayı yavaşlatacak ya da engelleyecek yetiye sahip herhangi bir zorluk teşkil etmediğidir. Eğer Konvansiyon, bu sorunu ilk günden itibaren açık bir şekilde karşısına alsaydı, Eylül sonu ile Ekim başı arasında,

Louis'yi yargılamak için sebebi olduğuna; Louis'nin Konvansiyon tarafından yargılanması gerektiğine ve tüm yasal biçimlere uyulacağına kesinlikle karar vermiş olacaktı.

(Kral, 21 Ocak 1793 günü idam edildi. Jaurè'nin yazdığı gibi:

Ceza, yalnızca devrimci bakış açısından değil, toplumsal egemenliğin yazılı olduğu Anayasa'yı kabul ederek yeni kanunu tanımış olan 16. Louis'nin bakış açısından da, adildi... Devrim'in monarşiye indirdiği derin ve belirleyici darbe, varlığını sürdürdü; acıma duygusu ve karşı-devrimin geçici olan yeniden ortaya çıkışları, egemen eylemin gücü karşısında varlığını sürdüremeyecekti. Krallar, kısa bir süre için geri gelebilirler; fakat hayaletten başka bir şey olamazlar. Fransa, onların Fransa'sı, ebediyen bir kral katili olacaktır.

Kral, kellesini kaybetti, "çünkü muhalefet, eski monarşi kanunu ile yeni toplumsal egemenlik kanunu arasına indirgenemezdi. Bu nedenle, yeni ilkesinin gücüyle darbeyi indiren, Millet'in kendisiydi; darbeyi adına indiren için geçerli olduğu gibi, indirdiği darbe de sonsuza kadar sürecekti.")

11
HAYAT PAHALILIĞINA KARŞI *ENRAGÉS*

(1792-93'te tüm Fransa'da köylü ayaklanmaları başlamıştı; şehirlerin işçi sınıfı, artan bir güçle, işçi sınıfı ailesinin temel gıdası olan ekmek başta olmak üzere, hayat pahalılığına karşı tepki göstermeye başladı. Jakobenler, fiyatları kontrol altına almak için isteksizdi; çünkü "1793'ün ilk aylarında [bu tür tedbirler] onları korkutuyordu. Bunlar, ticaret burjuvazisi ile aralarını açma tehlikesi taşımıyor muydu?" Soruna, Devrim'in solunun önemli isimlerinden Komünün yardımcı sözcüsü olan Père Duchesne adına Jacques Hébert, baldırıçıplakların sesi Jean-François Varlet ve papaz Jacques Roux, el atmıştı. Bu adamlar arasında "ekonomik problemleri ön plana almak isteyen bir tür toplumsal parti kurulmuştu. İstifçiliğin tüm biçimlerini suçlayıp onlarla savaşmak istiyorlardı."

Yalnızca 21 yaşında olan ve seçilebilme koşullarını taşımayan Varlet, "dışarıda ve seçmen meclislerinde çalışma yapacaktı." Roux ise, Cordeliers'te, Observatoire bölümlerinde ve en önemlisi kendi çevresi olan Gravilliers bölümlerinde toplantılara katılıyordu:

> *İnsanlarla dolu sokaklarda, müşterilerini bekleyen mütevazı dükkânlarda, herkesle, erkeklerle olduğu kadar kadınlarla da konuşuyordu; kilisedeki tecrübelerinden kadınların belirleyici roller oynayabileceğini biliyordu. Saldırılarını kraldan sonra istifçilere doğru yöneltmişti: "eğer spekülatörler ve tekeller, her gün yavaş yavaş kanınızı emiyorsa, tiranın kellesini vurmak, ne işe yarar?"*

> *Programlarını Roux tarafından yazılan bildiriden alan, baldırıçıplakların muazzam toplumsal hareketi Enragés, artık biçimlenmişti.*

Şubat 1793'te hareket, işleri kendi eline almıştı. 22 Şubat'ta karşılaştıkları sorunları tartışmak için bir yer belirlenmesini isteyen kadınlar, Jakoben Kulübü'nü ziyaret ettiler. Reddedildiklerinde ise, liderleri yuhalayıp protesto ettiler ve şöyle bağırdılar: "Bunların arasında toplumsal felaketler sayesinde zenginleşen tüccarlar ve istifçiler var." İki gün sonra, bir kadın bulaşıkçı, temel ihtiyaç maddelerine olan ihtiyaçlarını anlatmak için Konvansiyonu ziyaret etti. 23 Şubat 1793'teyse, belki de aynı gün Marat'nın yazdığı kışkırtıcı bir makalenin sonucu olarak - belki de makalenin sonucu olarak değildir, çünkü makale, tam da ayaklanmanın başladığı zamanda ortaya çıkmıştı – işçi sınıfından oluşan bir kalabalık, dükkânları yağmaladı; acil ihtiyaçları, doğrudan eylem vasıtasıyla karşılanmıştı.)

* * *

Paris'teki Devrimci Güçler

16. Louis'nin ölümü, devrimci tutkuyu ateşlemiş ve Devrim'in, ölümün acı tadını almasını sağlamıştı. Dışarıdaki savaş ve iç çekişmelerin birlikte sebep olduğu tehditlerin baskısı, bazılarının giyotinin bir çözüm olduğunu ve kralın ölmüş olmasının giyotinin güvenlik sağlayıcı özelliğini tüketmediğini söylemelerine neden olmuştu. Ortada bir protesto olmaksızın, Jakobenler, [1793] Şubat'ta şu uğursuz sözleri işittiler: "Milli jilet, Fransa'da yeniden ortaya çıkarılmalı." Fakat giyotin, henüz gündemde değildi, yine de henüz olgunlaşmamış olan Jirondenleri tasfiye etmeye dönük düşünce, kendini hissettirmeye başlamıştı. Kralın yargılanması, Jirondenler hakkında korkunç bir iddianın ortaya çıkmasına neden olmuştu: "Onlar kralı kurtarmak istiyorlardı."

1792'nin Temmuz sonlarından Eylül sonlarına kadar ve 10 Ağustos olaylarını kapsayan dönem boyunca çok aktif olan ve Konvansiyonun egemen otoritesiyle baskı altında tutulan devrimci gruplar, yeniden toplanarak eylemlerine başladılar. Konvansiyona baskı uygulamayı ve ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda Konvansiyondan daha enerjik tedbirler elde etmeyi planladılar.

Devrimci kuvvetler, 10 Ağustos'tan önce Paris'e çağırılan bölümlerin ve *fédérés*'in delegelerinden oluşuyordu. Temel olarak kraliyete ve Tuileries Sarayı'na karşı odaklanan bu devrimci güçlerin Paris Komünü'ne karşı kar-

maşık ve sinsi bir tavırları vardı: Onu hem kullanıyorlar, hem de ona hâkimdiler. Pétion'un kalan popülerliğini, kendilerini onun zayıflıklarıyla sınırlamadan, kullanıyorlardı. Yasal Komünün yanında faaliyet gösteren, onun yerine geçmeden önce, onu kullanan bir tür yasalar-üstü Komün de bulunuyordu. 10 Ağustos'un devrimci Komünü, bir an için Paris'in efendisi ve Devrim'in temel kuvvetlerinden biri olmuştu.

Aralık 1792 ve Ocak 1793'te 10 Ağustos'un devrimci Komününün mirasçısı olan geçici Komün, büyük ölçekli faaliyetlerde bulunmaya devam ediyordu. Temsilcisi Chaumette ve onun yardımcısı Hébert aracılığıyla, toplumsal unsurlarla iletişim halinde bulunuyordu; fakat Konvansiyona karşı çıkacak ve ona daha cüretkâr siyaset dayatacak kadar gayretli ve cesur değildi; bir dereceye kadar da Jirondenlere dayanan vali Chambon tarafından engelleniyordu. Paris'in durumu hakkında hesap vermek için sık sık kürsüye çağırılan, herkes tarafından reddedilen Eylül Katliamları'nın hatırası sebebiyle sıkıntı içerisinde olan geçici Komün, artık büyük ve anlık devrimci girişimlerde bulunabilecek yetiye sahip değildi. Her ne kadar Hébert ve Chaumette, kendilerini toplumsal bir harekete gayet iyi dâhil edebilecek olsalar da, böyle eylemleri teşvik edecek kadar kararlı olmadıkları gibi, onları örgütleyecek kadar sabırlı da değillerdi. Paris halkının en ateşli ve en sabırsız bölümü, her ne kadar Jirondenlerden, gıda maddeleri üzerindeki vergiden kurtulup zenginlere savaş açmak istiyorsa da, her ne kadar Konvansiyona bu doğrultuda baskı yapmak ve hatta Konvansiyonu eyleme zorlamak istiyorsa da, Paris Komününün açık ve doğrudan eylemine güvenemiyordu.

Harekete geçirecek kuvvet başka yerdeydi; bölümlerde ve *fédérés* arasındaydı. *Fédérés*, Paris'e geldiğinde, tek bir amacı vardı: kralla savaşarak özgürlüğü kurtarmak. Robespierre ile Brissot arasındaki tartışmada taraf olmamışlar, Jirondenlerle Montagnardlar [Dağ] arasında ayrım yapmamışlardı. Dahası, Jirondenlere Dağ'a[1] verdiğinden daha çok destek vermesi daha muhtemeldi; çünkü Dağ, o zamanlarda Devrim'in ön safhalarındaydı ve Marseilles'ten gelen *fédérés*, Barbaroux'u[2] tutuyordu. Cordeliers'in tarafını tutmakta ve Danton'la ve Jirondenlere gitgide düşman olan Paris ruhuyla

---

[1] Montagnard'dan bahsediliyor – ç.n.

[2] Charles Jean Marie Barbaroux (1767-1794): Konvansiyonda Marseilles temsilcilerinin sesiydi; Jakobenlerin ve genel olarak solun rakibiydi. Giyotinle idam edildi.

müttefik olmakta bir sorun görmüyordu; kısa bir süre sonra onların tarafına geçti. Barbaroux, Marseilles'ten arkadaşlarına yazdığı 30 Ocak tarihli bir mektupta, *fédérés*'in eğilimindeki değişimden üzüntüyle bahsetmektedir [...].

Eğer Marseilles'ten gelen *fédérés*, Marseilles'e dönmek için izin istediğinde, onlarla Jirondenler arasında bir uzlaşma sağlandığı düşünülmüşse, bu yalnızca görüntüde öyleydi. Doğal olarak *fédérés*, evlerine dönmek istemişti ve vekilleri olan Barbaroux, onların bu isteğini Konvansiyonda desteklemişti. Böyle yaparak, *fédérés* arasında yeniden popüler olabilmeyi umuyordu. Her ne şekilde olursa olsun, Paris'in etkisiyle kendilerini Jirondenlerden uzaklaştıran insanları Paris'te tutmak, Gironde'nin çıkarına değildi. Montagnardların kazanmak için çok çalıştığı Marseillais taburuna özel bir ilgi göstermiş gibi görünmedikleri doğrudur; çünkü taburun geri gönderilmesini yasaklamış ve onu, istediğinde sınıra gönderebilecek olan savaş bakanının emrine vermişti. Dağ, Jirondenlerin yeni taleplerde bulunacağından korkuyordu; onları askeri hizmetlerle bağlayarak, Paris'e gelmeyi düşünebilecek olan herhangi bir *fédérés*'i, Gironde'yi destekleme konusunda önceden vazgeçirmiş oluyordu. Fakat aslında, pek çok *fédérés*, kendilerinin aşırı uçtaki partiler tarafından kazanılmasına izin vermişlerdi; Paris bölümlerinin devrimci grupları için kıymetli müttefikler olabilirlerdi.

Paris, bu adamlar aracılığıyla büyüyüp bütün bir Fransa haline gelmişti. Bu nedenle, bölümlerin delegeleri, Konvansiyonda konuştukları zaman, bu konuşma, kendini en çok adamış olan vatanseverler tarafından temsil edilen Fransa'nın tüm devrimci halkı adına yapılmış oluyordu. *Fédérés* ile birlik içinde hareket ederek, bütün devrimci Millet'i oluşturuyorlardı; Gironde'yi, kendi savunmaları için çağırmak zorunda oldukları *fédérés* ile ezmek, sıra dışı olacaktı. Bu nedenle, en aktif bölümlerin uyguladıkları taktik, delegelerle birlik oluşturmak, Komünü yavaşça yanlarına çekip Komünle uzlaşmak, böyle yaparak da Konvansiyonun direncini kırmaktı.

Devrimci öfke, bölümlerde Aralıktan itibaren artıyordu. Ne? Kral, 10 Ağustos'ta insanları katletmişti ve aradan beş ay geçmesine rağmen, Konvansiyon, bu katliamı yargılamadı mı? Konvansiyon, tereddüt etti; tartıştı. Ne? Bütün dünya, tiranların teşvikiyle, kralın ölümün intikamını almak için silahlanıyor mu? Krala saldırmayı istemeyerek despotları yüreklendiren aynı adamlar, yönetmeye devam ederken, Konvansiyonu idare ederken; biz

ise, dükkânları ve atölyeleri terk edip yeniden sınıra gitmeliyiz, öyle mi? Ne? İnsanlar kanlarını feda ettiler; onlar Anavatan'ı kurtarmak için kendilerini tüketirken, yiyecek fiyatlarındaki sürekli artışla açlık içinde harap oldular! Kanun ise, kâğıt paranın değer kaybetmesine sebep olan spekülatörler ile hayat pahalılığını sürekli artıran istifçilere dokunmuyor! Halk, örgütlenmeli; eylem yapmalı; bu vurgunculara saldırmak için fazla korkak ve bu titiz yasalara fazla bağlı olan Konvansiyon demokratlarına yardım etmeli! Halk, ya onlara yardım etmeli ya da onları ezmeli!

30 Aralıktan itibaren, 10 Ağustos'un yaralılarıyla birlikte 18 bölümün delegeleri, Konvansiyona gidip kralın ölümünün hızlandırılması talebinde bulunduğu zaman, ortaya çıkan bir örgütün ilk taslağı ve devrimci baskı için gerçekleşen ilk çabalar görünür olmaya başlamıştı.

Bu örgüt, 17 Ocak'ta Paris Komünü ile giriştikleri bir gösteride kendini tanıtıp savundu. *Le Moniteur*'da şöyle yazıyor:

> 17 Ocak – Dün, bir *fédérés* heyeti, 10 Ağustos'ta kardeşlerinin katledildiği Palace du Carrousel'de bugün kutlanacak olan kardeşlik törenine katılmaları için Konseyi davet etmek üzere, Konseyde kendilerini tanıttılar. Konsey üyelerinin bu törene toplu halde katılmaları ve 84 *département*'in *fédérés*'i, Marseillais ve Paris'in 48 bölümü ile birlikte resmi yemin etmeleri kararlaştırıldı.
>
> Genel Konsey, bu sabah resmi yemini şöyle belirledi: Fransız Milleti'ne sadık kalacağımıza; Cumhuriyetin birliğini ve bölünmez bütünlüğünü koruyacağımıza; insanlığın kutsal haklarını, özgürlüğü ve eşitliği canımız pahasına savunacağımıza ant içeriz. Son olarak, bölünemez birliğe ve kardeşliğe karşılıklı olarak yemin ederiz. Aynı şekilde, kendilerini hangi isimle sunarlarsa sunsunlar, tüm tiranlarla sonsuza kadar savaşacağımıza ant içeriz."
>
> Konsey, 12:30'da, bölüm vatandaşlarının yanı sıra Marseilles ve diğer *département fédérés*'inin bulunduğu Carrousel'e gitmek üzere, oradan ayrıldı. Birbirlerini yurttaşlık onuru ile takdir ettikten sonra, birlikte yemin ettiler. Komün üyeleri, geri dönerken *fédérés*'in arasına karışıp, daha önce hiçbir zaman o denli dolu olmayan Konsey salonuna girdiler.

Komün temsilcisi [Chaumette] bugünün Bastille'den getirilen taşlara kazınmasını ve her birinin 84 *département*'a gönderilmesini; bununla birlikte, Kardeşlik Ağacı adında bir ağacın Place du Carrousel'e dikilmesini emretti.

Birkaç *fédérés*, sırayla konuşma yaptıktan sonra, 84 *département* adına, Parisli kardeşleriyle birlik ve kardeşlik yemini ettiler.

Kardeşlik buseleri verildi. Son olarak, tüm vatandaşlar ayrıldı ve Place de la Maison Commune'de, çalan davullar eşliğinde Carmagnole dansı yaptılar.

Devrimin aşırı ucundaki partilerinin dostluğunu kazanan *fédérés*, Komüne eklenmeye başladılar. Onlar, bir eylem gücüydü ve Komünü eyleme doğru yavaş yavaş zorlayacaklardı.

3 Şubat 1793 Dilekçesi

Yeni örgüt, 3 Şubat günü Konvansiyonda resmi olarak kendini gösterdi. Kayıtlara göre, kendilerine "Federalist Dilekçeciler" adını veren "bir ve bölünmez Cumhuriyet'in savunucuları" olan örgüt, Pache'yi savunmak için sahneye çıktı. En önemlisi, "Paris'in 48 bölümünden, Genel Konseyden ve 84 *département*'in birleşik savunucularından oluşan bir heyet," kâğıt paradaki spekülasyonları engellemek için kanun talebinde bulundu. Devrimci bölümlerin, sağlayabildikleri kadar yasal koruma sağlamak ve bu yolla kendilerini Yasama Meclisine dayatabilmek amacıyla, Ağustos başlarında Paris belediye başkanı Pétion'u geçirmesi örneğinde gerçekleşen durum, bu sefer heyeti tanıtan ve heyet adına konuşan Paris'in zayıf belediye başkanı Chambon için uygulanmıştı. Yeni örgütün Konvansiyona girişi, kanunun koruması altında olmuştu.

Bu devrimci grupların beyanlarında ve bildirilerinde hemen göze çarpan şey, onların ekonomik sorunlar üzerinde baskın kaygıları ve toplumsal taleplere yaptıkları vurgudur. Tamamen siyasi görünen bir konuya ilişkin önerileri ya da Konvansiyondan tiranın ölümünün hızlandırılmasına dair talepleri bile, temel olarak siyasi değildir; bunlar, temel olarak özgürlüğün güçlendirilmesi, vatan hainlerinin cezalandırılması ya da zorbaların korkutulması değildir; ya da en azından bu taleplerinin ve önerilerinin temel sebebi bunlar değildir. Denilebilir ki, Louis, onlar için, hatırasını silmek istedikleri uzun süren bir adaletsizlik ve yoksulluk sembolüdür; sözlerinde, monarşi ile cumhuriyet arasındaki, özgürlük ve tiranlık arasındaki çatışmadan çok daha derin olan bir toplumsal öfke ifadesi yer alır. Krala acımak, onlar için daha çok yürek parçalayan ıstıraplara karşı yapılmış bir hakaret gibi görünmektedir; çünkü bu ıstıraplar, hak edilmemiştir ve bunlar, insan-

lığın kendisine yapılan ve insanlığın, sonunda karşılığının verilmesini beklediği saldırılardır. [Bu bildirilerden alıntılamak gerekirse:]

> Bugün Louis Capet'in kaderi için ağlayan kadın, temel ihtiyaçlarının bedelini hafifletmeye çalışırken, kavşakta, bir istifçinin alçaklığına isyan eden bir babanın idam edilişini de gördü.
>
> Daha adil olan bizler, tiranın davasını savunmayacağız; aksine, tirana karşı, bütün insanlığın davasını savunacağız. Biz, eğer yitirilmeselerdi, baskıcı bir düzende zorla ve yoksulluk içinde çalışabilecek olanlar adına, Louis'nin cezalandırılmasını istiyoruz. Bunu, Louis tahta çıktığından beri, kraliyetin lüks ve israfına kurban edilenlerin adına; Louis'nin ödediği karşı-devrimin zincirleri altında sürgün yerlerinde kurban edilen vatanseverlerin adına; 1789'a kadar devlet hapishanelerinde tükenen kurbanlar adına; kamuoyu infiali o iğrenç düzeni Fransa'da yasaklayana kadar, Sorgu işkencelerinde can veren masumların adına; Louis'nin adalet uygulama hakkını sattığı cahil ve adaletsiz hâkimlerin emriyle, darağaçlarında helak olan talihsizlerin adına; Louis, saltanatını kötüye kullandığı için o makamlara gelebilmiş görevlilerin ihmaliyle, düşkün evlerinde ve hastanelerde hayatını kaybedenler adına; 9 Ağustos'ta sarayına siper ettiği ve sarhoş eden bir içkiyle sersemleterek halkın gazabına attığı talihsiz askerler adına; kendi mutlak iktidarını yeniden tesis etmek amacıyla, onunla uyum içinde olarak Avrupa tiranlarının özgürlüğe karşı açtıkları savaşta can veren *département*'lardaki kardeşlerimiz adına; ihanetinin, desteklerinden mahrum bıraktığı dul ve yetimlerin adına istiyoruz.

Evet, bu gruplar, devrimci dönemin sıkıntılarını hatırlattıkları zaman, bunları yüzeysel ve rastlantısal olarak görüyorlardı. Krala karşı ortaya attıkları iddia, halkın daimi yoksulluğuna dayanıyordu. Monarşiyi affetmedikleri konu, monarşinin yozlaşma ve acı yaratmış olmasıdır; onlara göre bu, kazara olmamıştır; bu, olayların normal işleyişinin bir parçasıdır. Kralın, tarih boyunca yankılanan 10 Ağustos'un kanlı olaylarındaki gibi bariz suçlarını bile, yeni ve umulmadık bir şekilde sunarlar. Özgürlük için savaşırken hayatlarını kaybeden vatanseverlere üzüldüklerinden daha çok, tiranlığın paralı askerlerinin yozlaşmasına üzülüyorlarmış gibi görünmektedir. Onlar için, birkaç gün boyunca halkın peşine düştüğü 10 Ağustos'un İsviçreli askerleri, tam olarak baskıcı kraliyetin kurbanlarıdır: onları yozlaştıran, insanlıktan çıkaran kraliyettir; delegeler, onlar aracılığıyla cehaletlerinin ve yoksulluklarının, despotların küçük düşürücü cazibelerine açık hale getirdiği halkın desteğini kazanmışlardır. Tiranlığın eski kurbanlarını bile hareketlendirecek olan bir çeşit çağrışım ve her şeyi kapsayan başkaldırıyla, yoksul-

luk, ümitsizlik ve aptalca bir teslimiyetle hayatlarını kaybedenlere, yani sürgün yerlerinde ıstırap içinde olanlara ve rezillik ve yoksulluk döşeklerinde yatanlara, yeniden can vermişlerdi. Bu, yoksulların ateşler içinde titredikleri düşkün evlerinden; paçavralar içinde, zorla çalıştırılmaktan ve açlıktan haşat olmuş ve yalnızca asırlık acıları devam ettirme yetisine sahip yeni nesiller dünyaya getiren insanların viranelerinden yargılanan bir monarşidir.

Bu devrimcilerin, toplumsal derinlikler için, toplumsal hayatın saklı dramları için bir hissiyatları vardı. Yüzeysel çatışmaların görüntüsüne bağlanmaktan uzak, yeraltı katmanlarının altına iniyorlar ve orada asla bitmeyen bir cinayeti, sayısız hayatların daimi ve sessiz sönüşünü görüyorlardı. Evet, sayısız hayat, neşe, güç, aşırı çalışmayla eziliyor; ya da yoksulluğun kalın tabakası altında gelişemiyordu. Bu, yeni bir düşünceydi ve aniden, 16. Louis'in etrafındaki hâkim çemberi genişledi ve derinleşti. Yoksulluğun, açlığın, zorla çalıştırılmanın ve hastalığın sığınaklarından görünen kraliyet, işte buydu.

Kraliyet, fakat aynı zamanda toplum da, böyle görünüyordu. Bu suçlama ve bu tehdit, kralı geçmişti. Ve yarın kral gittiğine, tüm yoksulluk, tüm adaletsizlik, tüm yozlaşma ortadan kalkmalıydı; yeni yöneticilerden, yeni imtiyazlılardan, hâlâ devam eden yoksulluğun, hâlâ devam eden adaletsizliğin, devam eden emeğe saldırıların, bitmeyen insani yozlaşmanın hesabı sorulacaktı. Zaten suçlanan bir monarşiye saldırarak, bütün bir topluma darbe vuran ve hatta yeni toplumu tehdit eden bu kadar trajik başka bir suçlamayla karşılaşmadım. Bildiğim kadarıyla, siyasi mücadeleye, Konvansiyon savaşlarına, tarafların çatışmalarına ve hamlelerine bu kadar çok müdahil olmuş; Gironde'yi ve her gün kötülediği düşmanlarını indirmeyle bu kadar çok uğraşmış olan Marat bile, bu denli derinden bir anlayışa sahip değildir. Belki de hiçbir zaman olmadı. Böylece bunun, daha başından itibaren *fédérés* ve bölümlerin devrimci örgütlenmesini canlandıran, toplumsal taleplere yönelen bir hissiyat olduğunu görebiliyoruz.

Aslında her devrimci büyük olay, dış düşmanlara karşı verilen savaş için harcanan tüm emeğe rağmen, insanları toplumsal sorunlara karşı daha hassas hale getirmiştir. Toplumsal eşitliğe yönelen düşünceleri temel alan hareketler bütününün, 10 Ağustos'un sıkıntılarından ve halkın ve demokrasinin zaferine doğru nasıl büyüdüğünü söylemiştim. Bu öyle güçlü bir hareketti

ki, Devrim, özel mülkiyetin tehdit altında olduğunu düşünmüş ve direniş için kısa bir süre geçerli olmak üzere örgütlenmişti.

Toplumsal eşitsizliğin halkı öfkelendirmesi, siyasi eşitliğin daha sağlam bir şekilde tesis edilmesine kesin olarak bağlıdır. Devrim, kralın ölümü ve evrensel savaş aracılığıyla, insanlık için artan sorumluluklar üstlenmişti. Eğer Devrim, tüm insanların iyiliğini gerçekten istediğini ve şartları eşitlemeden, en azından tüm bir halkın bağımsızlığını ve refahını istediğini gösteremezse, bu sorumlulukları nasıl taşıyacaktı? Savaşmak ve öldürmek için ne kadar çok baskı altındaysa, merhamete ve barışa dair köklü düşüncelere sahip olduğunu o kadar çok göstermesi gerekiyordu.

Père Duchesne

Halk, Gümüş Mark Yasası'nı[3] ve onları oy verme hakkından mahrum eden aktif vatandaş imtiyazını[4] unutmamıştı; eğer bu, onları aşağılıyor idiyse, burjuvaziye, İnsan Haklarını onlardan daha iyi anladıklarını söylemekten gurur duyuyorlardı; Anayasa burjuvazinin tarafındaydı, fakat İnsan Hakları, halktan yanaydı.

Halk, artık Cumhuriyeti ve kralın azlini, Temmuz'da istedikleri gibi istemiyordu; bazı zamanlarda, bu konudaki cesaretlerinin karşılığını verir gibi görünüyorlardı. Fakat Cumhuriyetin parlayan ışığı hâlâ gözlerinin önünde duruyordu; derinlerde yatan içgüdüleri, onlara, bunun tüm olanların mantıksal bir sonucu olduğunu ve olayların gidişatını doğal olarak takip ettiğini söylüyordu. Halk, burjuva spekülatörlerinin ani servetlerine, istifçilerin utanmazlıklarına, sömürgecilerin vahşi bencilliklerine karşı öfkeliydi.

Burjuvazinin egoizmiyle ilişkili olarak, burjuva bencilliğinin etrafından dolaştığı, üzerine saldırdığı ve biçimini bozduğu İnsan Haklarını gururla onların karşılarına koyuyordu; dik duran bilincinin, ideallerinin saflığıyla uyum içinde olduğunu biliyordu. Şartların ve talihlerin evrensel olarak tersyüz oluşu ve çıkarların muazzam biçimde yeniden şekillenişi düşünüldüğünde, halk, yoksulluğun ve köleliğin bir kaya gibi kaçınılmaz olarak

---

[3] Tüm Meclis adaylarının 50 iş günü değerinde miktara sahip olmasını öngören yasa önerisi.

[4] "Aktif vatandaşlar" vergi olarak üç lira veren vatandaşlar anlamına geliyordu ve bu meblağ, halk kitlelerinin verebileceğinden çok daha fazlaydı.

omuzlarına çöktüğünü artık düşünmüyordu. Acılarında dahi, insanlar ve şeyler arasındaki asırlık ilişkilerde gerçekleşen çok hızlı değişimi ve çok ateşli karışımı hissedebiliyor; en sonunda mutluluğa erişebilecekleri özgürlük biçimlerinin uzak ihtimalini tasavvur edebiliyordu.

Hébert'in gazetesi, her ne kadar kasten kaba da olsa, onda toplumsal hissiyatın büyük kalp atışlarını sıklıkla hissedebiliyorum. *Père Duchesne*'nin suni alaycılığında, teatral unsurlardan başka bir şey yok mu? Proleterler tarafından yalayıp yutulan ağzı bozuk tarzından hiç hoşlanmasam da, bence öyle değil. Fakat toplumsal hissiyatı içgüdüsel olarak anlayıp, kolaylıkla yansıtıyor olmasında samimi. Marat, yalnızlığı seven, bütün bir devrimci sistemi kafasında kuran ve bunu olaylara ve insanlara öfkeyle dayatmaya çalışan bir kişiydi. Devrim'in yaşadığı her bir krizde ve halkın hissiyatı ne şekilde olursa olsun, Marat, vatan hainlerini infaz etmek üzere bir diktatör ya da askeri bir lider öneriyordu. Elbette, zihninin derinliklerinde kalabalığın seslerini, ıstırabın çığlıklarını ve hatta hıyanet fısıltılarını duyuyordu; bunlara keskin söylemler ve korkunç çığlıklarla yanıt veriyordu. Bazen de, öfkeli ve asil bir merhamet çığlığıyla halkın ruhuna dokunuyor ve orada kalıcı bir duygu bırakıyordu. Başka zamanlarda ise, görüşlerindeki tuhaf açıklıkla ve umulmadık olaylar hakkındaki hayret verici kehanetlerinin umulmadık tesadüfleriyle şaşırtıyordu. Fakat bu dinmek bilmeyen öfkesi ve sonsuz şüphesi insanları yormuştu: bazen durup bir nefes almaları gerekiyordu ve her zaman hararetli bir durumda değillerdi. Kendilerini basit zevklere veriyorlar, güneşleniyor, hava alıyor ve hak ettiklerini düşündükleri insanlara güveniyorlardı. Onlara hayran olunacak (Robespierre hariç) tek bir insan dahi, ümit edecekleri tek bir şey dahi bırakmayan Marat, onları çileden çıkarıyor ve sinirlerini patlatacak kadar geriyordu. Derinliklerin adamının aksine, Père Duchesne, sokakların ve kalabalığın adamıydı; iyi şarapların içildiği, içilirken de şarapların fiyatını yükselten istifçilere küfredilen gölgelik yerlerin adamıydı. Halk liderlerini izliyor, suçluyor ve onlara çıkışıyordu. Fakat bazı zamanlarda, halkın sevme ihtiyacına cevap verenler için, sağlam bir şefkat gösteriyordu. Père Duchesne, kriz dönemlerinde, toplumsal düşüncelere daha yakın duran bir adam olarak, iç karartıcı diktatörlerin hayalini kurmuyordu. Varennes'ten sonra, kralın oğluna kötü davranmayacak, fakat ona ihtiyaç da duymayacak olan geniş ve toplumsal bir hükümet, bir cumhuriyet istemeye başlamıştı.

Meclis oylarından ve Champ de Mars'taki baskıdan hayal kırıklığına uğrayan Duchesne, öfke dolu beddualarında ısrar etmedi. Bir an için cumhuriyetin güzel hayalinden vazgeçmiş gibi görünüyordu; fakat ruhunun derinliklerinde, 10 Ağustos'tan çıkacak bir cumhuriyetin neşe dolu hayalini ve özgürlüğün mutluluğunu barındırıyordu. Père Duchesne, ateşli kafasını mahzeninin duvarlarına vurmuyordu: toplumsal yaşamda hayat güçlerinin bazen, derinden akan sular gibi akışı idrak edilemeyen ve sessiz bir şekilde birikerek, gayzerden fışkıran sular misali, aniden kendini serbest bıraktığını biliyordu.

Ayrıca, yorgun ve çaresiz Marat, herkes Anayasa'ya tam olarak saygı duyulması hakkında nutuk çektiği için yapacak bir şey kalmadığını düşünürken; Hébert, bu geçici döneme ayak uydurarak, yoluna keyifle devam etti. Gazete satışları düşük olan Marat, 15 Aralık 1791 ile 12 Nisan 1792 arasında kalemini bırakmışken; Père Duchesne ise, artan bir başarıyla, büyük öfkesini, büyük ıstırabını ve büyük neşesini haykırıyordu: "Gerçek Père Duchesne benim ve hiç umurumda değil!"

Bir yıldan uzun bir süre için, duygusal bir terk edişten ani bir şüphe hissiyatına yönelerek, alışılmadık bir üslupla azarlıyor, hiddetleniyor ve eğleniyordu. İlk başlarda, 10. sayısında Mirabeau'ya nasıl hayranlık duyduğuna bakın: "eğer hatip Mirabeau, onları [Abbé Maury[5] ve arkadaşları] ezerken keyifleniyorsa, bu beni şaşırtmaz… Anavatan hakkında konuşmaya devam et, güzel insan; sen ne zaman yüce meclisimizde konuşmak için ağzını açsan, kalplerimiz keman çalıyor."

Burada duyduğumuz şey, Versailles'da ona "bizim küçük babamız Mirabeau" diye seslenen Pazar kadınlarının yankısıdır. Fakat aniden Mirabeau'nun karmaşık siyasi tasarıları, onu endişelendirmeye başlamıştı (12. sayı): "Senin o lanet suratının bize ölümcül bir korku saldığını görüyoruz. İyi bir ağza sahip olmak yetmez; güzel bir ruha da sahip olmalısın; beni duyuyor musun, güzel dostum?"

Bu, halkın Mirabeau için hissettiği karmaşık duyguların ve onun halk üzerindeki etkisinin gerçek bir yansımasıdır. Marat, bu türden esprili bir üsluba sahip değildi.

---

[5] Jean-Sifrein Maury (1746-1817): Yahudilerin serbest bırakılmasına karşı olan ve 1792'de *émigrés*'e katılan gerici bir papaz.

1791yazında, *assignat* üzerindeki spekülasyonlar, kendini hissettirmeye başlamıştı ve Hébert, tekellere karşı güçlü bir kampanya başlattı (14. sayı); bize, devrimci kapitalistlere ilişkin etkileyici bir portre sunmaktadır:

> Bu sikik para tüccarlarına, bizim *écus*'umuza el koyan bu üçlü Yahudilere bağırdıkça; onları avlayıp kırbacımla kovaladıkça; bu götler, yine yüzlerini göstermeye ve bizim bunca zaman sabırsızlıkla beklediğimiz küçük *assignat*'larımızı satmaya cüret ettiler. Bu beceriksizliğe karşı çıkamayacak kadar; bunların üzerine çullanamayacak kadar; onlara güzel bir dayak atıp onları adlarına çalıştıkları eşkıyalara mosmor gönderemeyecek kadar kim korkak olabilir?
>
> Ordu ve halk arasında bu kadar sıkça çaresizliğe yol açan manevraların kaynağına inmemizi, hangi lanet politikanın engellediğini bilmiyorum. Kamuoyunu yönlendiren, halkın çıkarlarına hizmet etmeyi engelleyen ve onları bir eliyle okşayıp diğer eliyle tokatlayan bir mankafalar güruhu var. Allah belasını versin! İçlerinden birini yakalayıp, ona hak ettiği şekilde davranamayacak mıyım? Bu lanet spekülasyoncular, cezadan kurtulacak tek kişilerin kendileri olduğunu mu zannediyorlar? Ne? Soyluların, parlamenterlerin, ruhbanın hakkından geleceğiz de, bir tek bu Araplara mı dokunmayacağız? Bırakalım, bu canavarlar titresinler! Halkın tavan yapmış öfkesinin korkunç cezasının etkilerini hissedecekleri gün de gelecektir. [...]

Daha sonra ruhbana saldırdı; fakat dönemin toplumsal hissiyatına uygun olarak, papazlar ile dini ayrı tutmak konusunda dikkatliydi. Şundan alaycı bir şekilde bahsetmektedir:

> ... bizim eski piskoposlarla giriştikleri tefecilik faaliyetleri yüzünden ibadethanelere soktukları ve gözlerimizi açmamızı sağlayan tüm bu ahlaksızlıklar için Yahudilere duyduğumuz minnet ... Oğlancı papazların kendi tutkularını dinle nasıl karıştırdıklarını gördükten sonra, bence Tanrı, burada kendisini tanıyamaz. Hassiktir, şimdiyse Tanrı, kalbimizden geçenleri görecek; hepimizin kardeş olduğunu ve bizim iyi kralımızı ve hatta Millet'i nasıl da sevdiğimizi görecek.

Şekillenmeye başlayan gerici hareketlerden korkan Hébert, şunları yazmıştı: Kadınlarımızın papazların işlerine karışmasını engellemeliyiz; çünkü cevapları hakkında hiçbir şey bilmedikleri sorularla alakalı gevezelik etmeye başlarsalar, asla durmayacaklar" (16. sayı). Tedavüldeki paranın inatçı göçüne dair beslediği öfke, canlıydı: "bu götler [*émigés*], burayı terk etmeden önce, bizim bütün paramızı çekmesi için, yabancı ülkelere bir mıknatıs gönderemez miydi? Siktir! Bu işin içinde kesin bir büyü var. [...]"

Kurucu Meclisin sonu yaklaşmaktadır:

> Millet Meclisi topallıyor. Meclis, önceden dürüst olan, fakat başkentte çok fazla zaman geçirdiği için yanlış yola sapıp kendini yürütme organına ve aristokratlara para için satan yaşlı bir orospudur. Fakat neyse ki, Allah kahretsin, son günlerini yaşıyor; biz ise, bir çocuğun ona baş belası olan yaşlı ve suratsız öğretmeninin ölümünden duyduğu keyif kadar, bu kadının cenaze töreninin yapıldığı gün, keyifleneceğiz.

Kurucu Meclis, eğer basın özgürlüğünü ve itiraz hakkını azaltacak ve seçme ve seçilme koşullarını zorlaştıracak şekilde, Anayasa'yı yürütme erkinin lehine değiştirerek toplumsal tarafları gücendirmişse; Père Duchesne ise, Gümüş Mark yasası altında toplanan ve Kurucu Meclisin devamı olan Yasama Meclisinin yapabileceği şeylerden endişe ediyordu. 58. sayıda şöyle haykırıyordu:

> Ünlü Gümüş Mark yasası, bu kadar yetenekli ve dürüst [Robespierre ve Pétion]·vekillere sahip olmamızı, sonsuza kadar engelleyecek. Bu, eğer Sınıflar Meclisinden önce olsaydı, soyluların ve ruhbanın çenesini kapatan bu cesur heriflerin dörtte üçü seçilemeyecekti ve despotluğun avuçlarında eskisine göre çok daha fazla kalacaktık.
>
> Eğer yapabiliyorsak, bu yasanın daha fazla yürürlükte kalmasını engellemeliyiz. Millet Meclisinin kararlarına karşı ayaklanalım demiyorum; çünkü aralarında adil olmayanlar olsa bile, kargaşa ve iç savaşa neden olmaktansa onları kabul etmek daha iyidir. Fakat, hay sikeyim, çığlıklarımız Manège'nin [Meclisin buluştuğu yer] derinliklerinde yankılanıncaya kadar, avazımız çıkana kadar bağırmalıyız. Bunun, Halk ve Özgürlükten dem vurduğumuz zaman, bu beygirleri, ya da Auvergne katırlarını, yani çoğu aristokrat ve papazları sıçratacağını tahmin ediyorum. Hay lanet olsun, herkesin kulağı tıkalı değil; bu hergelelerin içinde, bizim tarafımızı tutacak olan iyi adamlar hâlâ vardır. Yüzyıllardır kafasını toprağa gömmüş siz zavallılara, eski mabutlarınızı kırıp kafanızı çıkarmanızı söylemiyor muyuz? Soyluların ve Ruhbanın aristokrasisini ortadan kaldırdınız; fakat şimdi ondan binlerce kez daha iğrenç olanını kuruyorsunuz: Servetin aristokrasisini.

Kralın kaçış haberi[6] bir yangın gibi yayılmıştı. Toplumsal hissiyatı dikkatle izleyen, fakat Marat'nın keskin öngörüsüne sahip olmayan Hébert, bunu tahmin edememişti. Yaygın toplumsal hissiyat, kendini anında *Le Père Duchesne*'de hissettirmişti. Halkın çalkalandığını, bilinmeyene karşı duydu-

[6] 21 Haziran 1791'de Varennes'e kaçışı.

ğu korku ve neşe dolu heyecanı hissetti; geri çekilen tutucu ve ılımlı burjuvazi ile geleceğe ilerleyen halkın birbirine zıt duygularını, tabiri caizse kaba ve pastoral bir gerçekliğe dair birkaç tabloda, başarılı bir şekilde aydınlattı. 59. sayının neredeyse tamamı, güçlü bir dille yazılmıştı; Hébert, her şeyin ötesinde bir yansıtıcı olduğu için, sahnede gördüğümüz, halkın kendisiydi:

> Seyirci, Gilles Capet'i kastederek, "Bu şişko domuzla ne yapacağız?" diye sordu.
>
> "Fakat" der Bölüm başkanı, "o hâlâ bizim kralımız; onun dokunulmazlığı var ve ona saygı duymayı, ona itaat etmeyi bırakmamalıyız." "Bravo" der bir tabur komutanı. "yalnızca fevriler, başka türlü konuşurlar." Sen, fevri diyerek ne sikeyim demeye çalışıyorsun? Birinin evi ateşe vermesini engellemek, fevrilik midir?
>
> Bütün aktif vatandaşları, kendilerini başka yerde siksinler diye gönderdim ve rıhtım kenarında küçük bir kafede demlenerek kendimi avuttum. Allah belasını versin, sanki bu lanet herifler bana yeterince bela olmamışlar gibi! Tabureye daha yeni oturmuştum ki, birinin avazı çıktığı kadar şarkı söylediğini duydum: "*Ça ira! Ça ira!*[7] Yaşasın Millet!" Dışarıya baktım ki ne göreyim? Akşamdan kalma ayyaşlarla kol kola yürüyen mızraklı kahraman herifler çetesi. "Nerden geliyorsunuz?" diye sordum. Hâlâ alınacak Bastiller mi var? "Vay Père Duchesne, nerelerdeydin? Anavatan için canımızı vermeye az önce yemin ettik ve bu yemin, yalandan yere ant içip Anavatan'ı harap eden sikik domuzunki gibi orospu çocuklarının yemini olmayacak."
>
> "Ee Père Duchesne," dedi balık temizleyicisi Caquet Ana, "bizim sikik kralımız için ne düşünüyorsun? Benim düşündüğüm şey şudur, Allah belasını versin, onu tımarhaneye, deliler koğuşuna atmalıyız; çünkü atalarımızın tembel ve geri zekalı krallara yaptığı gibi onu saklayacak bir manastır artık yok." Saat kulesinin çanı çaldığında, istiridye soyucusu Cateau bağırdı: "Bunların alayına lanet! Artık Capet yok, kraliyet yok, Avusturyalı kadın yok. Artık bir aristokratın bizi yönetmesine ihtiyacımız da yok; bu boşluğu bizim gibi iyi biri, yalnızca kendini aptal yerine koymayı bilen en az bu sikik domuz yavrusu kadar iyi doldurabilir.
>
> Egemenliğin halka ait olduğunu söylüyorlar. Kendimizi uygun olduğunu düşündüğümüz birine vererek bunu denemeliyiz. O kişiye taç giydirmeyeceğiz; çünkü taç giydirmek, sağduyuyu ve erdemi ortadan kaldırır. Fakat, Allah cezasını versin, onun tıpkı Père Duchesne gibi dobra olmasını istiyoruz.

---

[7] "*Ça İra!*" ("Her şey yoluna girecek!"): meşhur ve güçlü bir devrimci şarkının nakaratı.

"Père Duchesne gibi! Père Duchesne gibi!" Hep birlikte bağırdılar.

"Bu teklifi ben de destekliyorum," diye konuştu, limanın ve pazarının en güçlülerinin de en güçlüsü olan Yaşlı Bondo. "Ve ben onun, Fransa'nın eski kralı Gilles Capet'in geri zekalılığı boyunca kral naibi olmasını öneriyorum. Yaşasın Père Duchesne! Père Duchesne!"

Daha yeni kral naibi ilan edilmiştim ki, beni üç yüz bin mızrakla korumaya söz verdiler. Buna emin olabilirsin *ça ira*!

"Naip olduğun zaman ne yapacaksın Père Duchesne?" Millet Meclisine, şehir hükümetine ve yerel idareye bir yılan gibi sürünerek sızan bütün sahte vatanseverlerin kıçlarına tekmeyi basarak işe başlayacağım. Yalnızca aktif vatandaşlardan oluşan değil, aynı zamanda da yetenekleri ve vatanseverlikleriyle bu şerefi hak eden zengin ya da fakir, tüm iyi insanlardan oluşan yeni bir yasama meclisi oluşturacağım.

Bu şekilde yasama organını örgütledikten sonra, hiç kimsenin onlarla eşit olmadığını söyleyen; Millet'in gücünün yarısı sanki onlarda toplanıyormuş gibi yapan ve bir *département* vatandaşlarının yarısını yaşatacak kadar büyük bir serveti tek başına yalayıp yutan bu sikik küstahlardan olmayacağım.

Makineyi gözetleyip makine düzgün çalışmadığı zaman işçileri uyarmakla yetineceğim. Sanatı koruyacağım; ticareti destekleyeceğim ve spekülasyoncuların boğazını keseceğim. Bu sırada Gilles Capet de, meczup sığınağında hayatını sonlandırmış olacak ve onun pis karısı da La Salpetrière'de[8] gebermiş olacaktır. Oğulları ise, yoksulluk içinde işçi olarak çalışarak büyümüş ve eski şatafatını çoktan unutmuş olacak. Bir adam ve bir vatandaş olmayı öğrenmiş olacak. Halk ise, eğer o zaman istiyorsa, ya da ona ihtiyaç duyuyorsa, halk onu –kral demiyorum, çünkü kral, eğer özgür olmak istiyorsan sahip olmak isteyeceğin bir şey değil– şayet bir yüksek memura ihtiyaç duyuluyorsa, düşünebilir ve o da Père Duchesne'nin varisi olabilir.

Kraliyete karşı güçlü ve bozuk ağızlı başkaldırısına rağmen, hâlâ kendini kraliyet tezinden kurtaramayan nasıl da tuhaf bir akıl tutulması!

Yine de halk, gözünü bir an için Cumhuriyete çevirdiğinde, gördüğü şey buydu. Hébert'in makalesi, o zamanın toplumunun en cüretkâr düşüncesini ortaya koyuyordu. Bu, neredeyse bir Cumhuriyet; aktif ve pasif vatandaşlar arasında ayrım olmayan neredeyse bir demokrasiydi; toplumsal olarak bu,

---

[8] İlk hali bir baruthane olan, fakat Devrim zamanında, özellikle fahişeler için bir hapishane ve bir hastane olarak kullanılan yapı.

mülkiyet ilişkilerinde yeni bir düzenleme yapılmaksızın spekülatörler aleyhine kanunlar yapılması demekti.

Bu yarı-cumhuriyetçi vecit, kralın dönüşünden sonra azalmıştı; bir yatıştırıcı rolü oynayan Père Duchesne, Tuileries Sarayı'nda kralı kurgusal olarak ziyaret eder ve bu ziyareti, kralı Anayasa'yı kabul ettiği için tebrik etmek ve kısmen safça, kısmen de azarlayan bir üslupla, bu sefer sadakatsizlik yapmaması konusunda onu uyarmak için kurgular. Hébert, Paris'te Anayasa'nın ilan edildiği gün şevk içindedir: "Topların gümlemesi, kalbimde yankılanıyordu."

Tüm bunlara rağmen 1792'nin halkı, kralın kaçış haberiyle toplumsal bilinci kuşatan tuhaf bir kurtuluş duygusunu, neşe ve endişe duygusunu hissetmeye devam ediyordu. Halk, birkaç gün boyunca sadakatsiz kralı aşağılamış ve ona hakaretler yağdırmıştı. Birkaç gün boyunca, kendilerini, suçladıkları kraliyetten ve krala karşı açık bir tavır sergilemeyen devrimci burjuvaziden üstün görmüştü. Tüm bunlar, proleterleri yüceltmişti; tüm bunlar, hem kraliyeti hem de Devrim'i sömürmeye çalışan burjuva oligarşilerini tepeden yargılamaları için halkı hazırlamıştı. *Le Père Duchesne*, 1792'nin bu ilk aylarında burjuva istifçilerine karşı sertti (68. sayı):

> Bütün tüccarları, perakendecileri, toptancıları, içki satıcılarını, şarap imalatçılarını, yani bizden çalıp bizi zehirlemeyi meslek edinen bütün bu oğlancıları gördüm; bütün *écus*'larımızı kapıp *émigrés*'e sattıktan sonra para kıtlığından faydalanarak kendilerini nasıl zengin ettiklerini gördüm. Daha sonra, tüm madeni paraların ortadan kaybolmasını sağladılar ve şu an elimizde kalan tek şey, kâğıt para; *sols, double louis*'nin bir zamanlar olduğundan daha nadir bulunuyor. [...]

Écus istifçilerinden sonra, gıda istifçilerinin peşine düştü (83. sayı):

> Hay lanet olsun, zannetmiştim ki, Paris'e getirilen ürünlerin üzerindeki vergi kaldırıldıktan sonra, her gün fazladan birkaç şişe içebilirim; ama hassiktir, böyle olmadı. Şarap, daha ucuz ve daha iyi olacağına, eskisi kadar pahalı ve eskiden olduğu gibi hâlâ bizi zehirliyor. Diğer şeylerin de fiyatı düşer sanmıştım; ama bakkal André ve diğerleri, bize biber için önceden verdiğimiz paranın aynını ödetmeye kararlılar. [...]
>
> Böyle işe lanet olsun! Yani, gümrük engellerinin kaldırılması bize bir şey kazandırmadı, öyle mi? Bize yeni vergiler koydular ve temel ürünler için hâlâ aynı vergileri ödüyoruz! Allah'ım, bu böyle olamaz! Nerede bir hastalık var-

> sa, orada tedavi de vardır. Yeni Meclis üyeleri, bu tedaviyi bulmak size bağlı. Yeni suiistimalleri ortadan kaldırmak sizin göreviniz. Vatandaşın malı üzerine spekülasyon yapıp talihsizlerin kanıyla şişmanlayan tüm sermayedarları ve tüm lanet tüccarları asın. Lombards Bölümünü çağırın, onlar size işin sırrını gösterecektir.
>
> Yakında anlayacaksınız ki, Allah kahretsin, bizi bu kış son haddimize getirecek pek bilinmeyen bir komplo var. [...]

Böylece, toplumsal protestonun tonu yükseliyordu. Bu kelimelerde, Terör Döneminin ekonomiye ne yaptığını önceden gördük. Devrim, özel mülkiyete dokunmayı ve mübadele ve rekabeti komünizm ile ikame etmeyi düşünmedi. Bu nedenle, burjuvazinin spekülasyonlarını kontrol etmek için, tüccarlara korku salmaktan başka bir kaynağı yoktu. *Le Père Duchesne*, onları asmakla tehdit ediyor; darağacı ise yakında kendini gösterecektir.

Terör Döneminin ekonomik nedenleri, kendini bu şekilde göstermişti.

Le Père Duchesne, henüz halkı isyana ya da yeni bir devrime çağırmıyordu. Anayasa'nın bir başarısızlık örneği olduğundan ve büyük bir demokratik ve toplumsal ruha ilham vermediğinden şikâyet ediyordu. Geçici olarak durumu kabullenmişti (84. sayı):

> Eğer Paris halkının sesi bastırılmamış olsaydı, paçavraların üzerine göz alıcı parçaların iliştirildiği soytarı kıyafeti gibi bir şey olan bu aceleyle uydurulmuş Anayasa'ya sahip olmayacaktı. Eğer Anayasa, İnsan Haklarından elde edilmiş olsaydı; bir gün evrenin kanunu olabilirdi. Fakat olan oldu ve atın bir gözü kör oldu diye, atı öldürmemize gerek yok.

Görüldüğü üzere, *Le Père Duchesne* bazen aceleci, bazen de yavaş ve belirsiz olan toplumsal düşünce hareketlerine uyum sağlıyordu. Fakat yakın zamanda, Marat'nın daimi vecit halinden yorulmuş olan halk, keskin ve tutkulu sesi dinleme ihtiyacını yeniden hissedecekti. *Le Père Duchesne*, tek başına yetersiz ve kaba kalıyordu.

4 Nisan 1792'de Cordelier Kulübü, Marat'ya, onun yeniden sahneye çıkmasını isteyen bir dilekçe gönderdi. Dilekçe, başkan Hébert tarafından imzalanmıştı. 12 Nisan'da *L'Ami du Peuple* yeniden ortaya çıktı; artık halk, biri arsız, mizahi ve çoğu zaman ağzı bozuk, diğeri ise sert, yürek yakan, hezeyanlı aşırılıklar ve kâhince üslupla dolu, tutkuyla ve düşünceyle gürleyen iki ses ile kendini duyuruyordu.

Jakobenlerin Konumu

Robespierre, hareketin toplumsal niteliğini tamamen reddedecek kadar ileriye gitmemişti; fakat onu kısaca tanıdıktan sonra, karşı-devrimci bir komplo konusunun üzerinde ısrarla duruyordu. Gerçekten de, eğer istifçilik bahanesiyle, halkın yağma yoluna girmesine izin verseydi; ya da halk, henüz yeni bir sisteme hazır olmadan, mülkiyet sistemi sarsılsaydı; Devrim, biterdi. "İnsanlığı her zaman sevdiğim için," dedi Robespierre:

> ... ve hiç kimseye dalkavukluk yapmaya çalışmadığım için, size gerçeği söyleyeceğim. Bu, vatanseverlere karşı kurulan bir komplodur. Vatanseverleri yok etmek isteyenler, entrikacılardır. Halkın kalbinde meşru bir öfke vardır. Zalimler tarafından kuşatılmış olup desteklenmemiş olsam da, halkın hiçbir zaman yanılmadığına dair olan düşüncemi korudum. Henüz fark edilmeden önce bu gerçeği duyurmaya cesaret ettim. Devrim'in gidişatı, bunu ortaya koymaktadır.

Böyle bir dile güvenmeyen halk, sıklıkla, onu boyunduruğu altına almak isteyenler tarafından teşvik edilen yasaları duymuştur.

> İnsanlar acı çekiyorlar. Henüz çabalarının meyvelerini yemediler. Zenginler, onlara eziyet ediyorlar ve zenginler, her zaman olduğu gibi, katı ve merhametsizler (*Alkışlar*).
>
> İnsanlar, onlara ihanet edenlerin küstahlığını gördü; kendi haklarını hissediyor; fakat amaçlarına ulaşmaları için alınması gereken tedbirlerin ihtiyacını hissetmiyor; onlara mantığın diliyle konuştuğumuz zamansa, sadece zenginlere karşı olan öfkesini dinliyor; insanları yanlış yöne sevk etmek için insanların güvenini gasp edenler tarafından yanlış tedbirlere yönleniyorlar.
>
> Burada iki sebep yatıyor. Birincisi, yoksulluklarını hafifletmelerini sağlayacak tedbirler için sahip oldukları doğal eğilimdir ki bu kendi içinde tabi ve meşrudur. Koruyucu bir kanundan yoksun olan halk, kendi ihtiyaçlarını gidermeye hakkı olduğunu düşünüyor.
>
> Başka bir sebep daha var. Bu sebep ise, bizi yabancı güçlere teslim etmek için tek çıkar yolun halkı kendi temel ihtiyaç maddeleri hakkında telaşlandırıp halkın sonuçta ortaya çıkacak olan aşırılıkların kurbanı olmasını sağlamak olduğuna iyice ikna olmuş olan özgürlük düşmanlarının, halk düşmanlarının hain tasarılarıdır. Bu faaliyetlere kendim bizzat şahit oldum. Bu dürüst vatandaşların arasında, yabancıları ve baldırıçıplakların saygın kıyafetini giymiş zenginleri de gördük. Şunların söylendiğini duyduk: "Kralın ölümünden sonra refaha ereceğimize söz vermişlerdi ama zavallı kral öldüğünden beri

> daha mutsuzuz." İnsanların, Konvansiyonda Kurucu Meclis aristokratlarının oturduğu yere oturan karşı-devrimcilere ve entrikacılara karşı değil; fakat istifçi olarak tabir ettikleri Dağ'a, Paris heyetine ve Jakobenlere karşı nutuk çektiklerini gördük.
>
> Halkın suçlu olduğunu söylemiyorum. Bu faaliyetlerin suç olduğunu söylemiyorum. Fakat insanlar ayaklandığı zaman, onlara layık bir amaçları olması gerekmez mi? Onları endişelendirmesi gereken şey, bu cılız ticaret midir? Bu ticaretten kâr sağlamıyorlar bile; çünkü şekeri taşıyanlar, aristokratların uşaklarıdır. Fakat ortaya çıkacak bir ayaklanmadan kâr edeceklerini düşünseler bile, bu küçük fayda uğruna ellerinde kalacak olumsuzluklar nelerdir? Düşmanlarımız, az bir mülk sahibi olanları bile korkutmak istiyor. İnsanları eşitlik ve özgürlük sistemimizin herhangi bir düzen için, güvenlik için yıkıcı olduğuna ikna etmek istiyor. Halk, şeker kapmak için değil, bu haydutları alaşağı etmek için ayaklanmalıdır.

Robespierre'in kendini ortasında bulduğu sıkıntı aşikâr: raydan çıkmış olsalar bile, insanların devrimci enerjisiyle olan bağını kaybetmek istemiyordu; fakat aynı zamanda zenginleri telaşlandırmak da istemiyordu. Temel ihtiyaç mallarına ilişkin sorundan uzak duruyordu.

Jakobenler, 25 Şubat olaylarının[9] sonuçlarından ve Feuillants ile Jirondenlerin Fransa'daki demokratlar aleyhine elde edebilecekleri faydalardan öyle çok korkuyorlardı ki, kendilerine bağlı topluluklara mektup gönderdiler. Mektupta, Robespierre'in sözlerinden daha açık bir şekilde, ayaklanmanın Devrim düşmanları tarafından yapılan bir hamle olduğunu belirttiler. Temel ihtiyaç malları, yalnızca bir bahaneydi: "İnsanların galeyana gelmesi için, tarzı ve ilhamı ile bu gelişmelerin gerçek azmettiricisinin kim olduğunu göstermiş olan, bir şüpheliden de öte bu konuşmacı, Milli Konvansiyon kürsüsünde bir dilekçe sunmuştur." Hareketi teşvik edip yönlendirenler, kılık değiştirerek geri dönmüş olan ve kraliyet yanlıları ile aristokratlardan oluşan *émigrés*'ti: "İzleyici salonundaki yanlış yönlendirilmiş ya da oraya özellikle yerleştirilmiş bazıları, bizim barışçıl önerilerimize bize spekülasyoncu ya da istifçi diyerek yanıt verdikleri zaman, endişelerimiz iki katına çıkmıştı." Gruplarda insanlar, "Yaşasın 16. Louis!" diye bağırdılar ve Jakobenler, "[i]stifçilerin mağazaları saygı görürken, vatanseverlerin dükkânları tercihli muameleye tabii tutuluyorlardı" diyecek kadar ileri gitmişlerdi. Bu

---

[9] 1793'te insanların hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu malları almak üzere Paris depolarını işgal ettiği olaylardır (ileride anlatılacak).

doğru değil. *Révolutions de Paris*'teki rapor, tam tersini söylüyor: Bu gazeteye göre, "[s]ıra dışı olan şey, en küçük perakendecinin bile en büyük mağaza gibi muamele görmüş olmasıdır: hiç kimse, ya da neredeyse hiç kimse, kurtulamamıştı." Buradan anlayacağımız üzere, büyük mağazalar da kurtulamamışlardı. Fakat sayfa sonundaki bir ibare, şunu eklemektedir: "Birkaç Jakoben dükkânına saygı gösterilmişti." Bu, konuşmada iddia edilenin tam zıddıydı. Özellikle Jakoben dükkânlarına saldırılmasına dair bir karar olduğuna inanmadığım gibi, Jakoben tüccarlarına saygı gösterilmesine ilişkin bir karar verildiğine de inanmıyorum. Her bir gözlemci, geniş ve karmaşık bir harekette şansın karşısına çıkardığı olaylara bağlı olarak, konun esasını anladığına inanıyordu. Gerçek şudur ki, saldırı emri "Jakoben ya da Feuillant fark etmeksizin, herkese karşıdır: bunların hepsi tüccardır." Tüccar sınıf içerisindeki siyasi farklılıklara kayıtsız kalma fikri, Jacques Roux'un düşüncelerini tam olarak niteleyen fikirdir.

Jakobenlerin, en eski mahallelerin pasif olduğuna ilişkin tespitleri, daha tutarlıydı. Bu da, Şubat hareketine ve yeni partiye ilişkin yukarda anlattıklarımın kesin bir teyididir. Konuşmada şunlar söylendi:

> İnsanların daha az varlıklı olduğu ve *civisme*'nin en parlak olduğu bu çevrelerde yaşanan dikkate değer bir durum, buralarda yaşayanların olaylardan etkilenmemiş olmasıdır. Saint-Marceau banliyösünde tek bir tüccar dahi, sıkıntı yaşamamıştır. Uzak yerlerden gelen protestocuların önderliğindeki kadınlar, Saint-Antoine banliyösüne boşu boşuna gitmişlerdir. Orada yaşayan iyi ve kuvvetli insanları yönlendirememişlerdir. Bu insanlar, Paris halkıdır.

Fakat Jakobenler, Gravilliers'te ve şehir merkezindeki mahallelerde, hareketin Devrim'e karşı kışkırtıldığı sonucuna ulaştılar.

Hébert, bu kampanyada Jakobenlerin müttefiki oldu. Onun kaba enerjisi ve edepsiz hayal gücü, taktiklerine hizmet ediyordu. Jakobenlerin açıklamasını karikatür noktasına çekti. Eğer ona inanmamız gerekirse, 25 Şubat olayları, *émigrés*'in baldırı çıplak kılığına girdikleri aristokratik bir maskeli balodan, maskeli bir ayaklanmadan başka bir şey değildi. Ve elbette, tüm bu gösteriyi hazırlayan "Brissotinler" idi. İlk önce, telaş yaratmak ve insanların toplaşmasına bahane bulmak için "fırınlardan ekmek çalınmasına sebep oldular:"

> Bu dolandırıcılar, kimsenin teşviki olmadan çoğalmış değiller; İngiliz altınıyla pekiştirilen bu adamlar, yeni bir komplo uydurdular. Kömürcü ve perukçu kılığına giren eski markizler ile, Capet şarabın tadını kaçırdığında af dileyen

> kontesler, insanları isyana ve haydutluğa teşvik etmek için, varoşlara dağıldılar. "Dükkân sahiplerini yakalın," dediler. "Bize istediğimiz fiyattan şeker ve sabun vermeleri için bakkalları zorlayın. Çok uzun bir süredir acı çekiyoruz; her şey için ağırlığınca altın ödüyoruz. Bu işin bitmesinin zamanı geldi." [...]

Bakkalları çok sevdiğim için böyle konuşuyor değilim. Bence bunların çoğu kötü vatandaş ve yapılanları hak ediyorlar. Fakat, yanlış yola saptırılan baldırı çıplak arkadaşlarım, ben sizin için konuşuyorum. Hay sikeyim! Tam da kardeş olmanız gereken bir anda sizi bölmek istiyorlar. Düşmana saldırmanız gerekirken, birbirinizi yok etmenizi istiyorlar. Bu taçlı haydutların ve kölelerinin ödlerini patlatın. Bu işi hallettikten sonra eve dönüp hainleri yok edin; göreceksiniz ki yakın zamanda bereket gelecek. Evini alevler içinde gören ve yangını söndürmektense gördüğü ilk kişiyle kavga eden bir *Enragé* için ne derdiniz? Parisliler, gerçek düşmanınızı bilin! Size en büyük zararı verenler, Brissotin ve Rolandinlerdir.[10] Onları oynatın ve, sikeyim! Eminim sonunda birlikte *ça ira* söyleriz.

Bu, Danton'un tehlike anlarında çaldığı görkemli tehlike çanının garip ve yozlaşmış bir parodisiydi. Aynı zamanda bu, devrimci solcuların, halkın sabırsızlığının bir kısmını Jirondenlere yönlendirmesini sağlama ve ekonomik sorunları Devrim'in arka planına atma çabasıydı. Jacques Roux'un[11] alt edildiğine inanan ve aynı zamanda harekete yardım etmemiş olan Komün Konseyinin tavrını meşrulaştırmak için ona saldırma ihtiyacı hisseden Hébert, [*Le Père Duchesne'nin*] 220. sayısında "Onlar hakkında düşünmemizi engellemek için açlığa ve iç savaşa sebep olmak üzere depoları ve dükkânları yağmalatanlar ile bu otuzbirciler[in] aynı kişiler" olduğu düşüncesinde ısrarcıydı.

Bu konuya 221. sayıda daha çok yer vermişti:

> Ordularımız, yabancı topraklarda savunma hazırlığındayken; onları, sikeyim böyle şeyi, terk eden bütün generaller, Opera'nın sahne arkasında horozlanırken; Avusturyalılar, askerlerimize saldırmak üzereyken; İngiltere'nin tuttuğu hırsızlar, orduya asker aldığımız sırada, kargaşayı teşvik etmek için, Paris depolarını yağmaladılar. Kahraman baldırıçıplaklar, şimdi, bunun sizi yok et-

---

[10] Ilımlı Jironden lider, Jakobenlerin sağlam düşmanı olan ve eşi Manon ile birlikte giyotinle idam edilen Jean-Marie Roland'ın (1734-1793) destekçileri.

[11] Jacques Roux (1752-1794): Jacques Hébert ile birlikte, Devrim'in solunun en önemli figürüdür. Baldırıçıplak hareketinin temel bildirgesi *Manifesto of the Enragés*'in en dikkat çeken yazarıydı.

> mek için kurulmuş bir komplo olduğuna şüpheniz kaldı mı? Bu maskaralığın bir parçası olduğunuz için tövbe edin ve gelecekte bu tür tuzaklar kuracak kadar aptal olan tüm otuzbircileri infaz edeceğinize dair söz verin.

Herkesten darbe yiyen, herkesin reddettiği bitkin Jacques Roux'un gömüldüğünü düşünenler olabilir. Bölümler bile onu terk ediyordu. O anda, 10 Ağustos'un devrimci Komününün devamı olan geçici Komün, belediye kanununa uygun olarak nihai kurulumuna devam ediyordu. Komün Genel Konseyinin ve belediye bünyesinin bir parçası olmak için her bir bölüm tarafından belirlenen temsilciler, önerilen temsilcileri onaylayacak ya da reddedecek olan bölümlerin tümü tarafından oylanmaya tabii olacaklardı. 14 Şubat'ta ilan edilen yeni belediye başkanı Pache, uzayan bu sürecin otoriteler tarafından hızlandırılmasına karar vermiş gibi görünüyordu. [...]

Komün zabıtları bölümlerin oylarından bahsettiği zaman, tarih henüz 2 Mart'tı:

> Komün Genel Konseyini oluşturacak olan vatandaşların 45 bölüm için seçim sonuçlarının çetelesi bize ulaştı. Mount-Blanc ve Panthéon-Français Bölümleri, *oylarını teslim etmeyi* reddettiler. Aralarında papaz Roux'un da bulunduğu 45 vatandaş, seçimi kaybetti.

Zabıtlarda yalnızca onun ismi geçiyordu ve Komün, onun seçimi kaybetmiş olduğunun ilan edilmesini istedi. Bölümlerin çoğunun Gravilliers Bölümünün seçimi olan Jacques Roux'u onaylamayı reddettiğini de belirtmek gerekir. Bölüm, onu terk etmedi; ya da onun aleyhine ilan etmedi; çünkü belediyeler kanunu, doğal olarak şöyle diyordu: "Bir bölüm tarafından seçilen [ilk] üç aday, [seçilememesine neden olabilecek bir] yeniden oylamaya tabii olmayacaktır." Fakat bu bir soru yaratıyor: Jacques Roux'un reddedilmesi, bölümlerin çoğunluğu tarafından 25 Şubat'tan önce mi yoksa sonra mı ilan edilmişti? Bu, politikalarının genel olarak reddedilmesi miydi; ya da, daha açık olmak gerekirse, 25 Şubat olaylarının ve Roux'un bu olaylarda oynadığı rolün reddedilmesi miydi? Başkanlık kararının katı bir okuması, tüm bölümlerde oylamanın 23'ü akşamı tamamlandığını gösteriyor; çünkü ertesi gün, yani 24 Şubat Pazar günü, sonuçların *Hôtel de Ville*'e ulaştırılması gerekiyordu. Fakat bu işlemlerde genellikle gecikme yaşanırdı. Tartışma yaşanmasa bile, insanlar basitçe oturup kalkarak oylarını verseler bile, 140 isimle uğraşılması gereken bir oylama, çok uzun sürebiliyordu. Bölümlerin 23 Şubat Cumartesi günü oylamayı bitiremeyip takip eden günlerde yeniden toplanmış olması, gayet muhtemeldir. Eğer Jacques Roux, 23'ü ge-

cesi reddedildiyse, bu onun oynadığı rolü vurgulamaktadır. Aslında bu, tüccar sınıfı aleyhine yaptığı propagandanın, 25 Şubat taşkınlığından önce bile, Paris genelinde vatandaşları endişelendirdiğini göstermektedir. Fakat onun dışlanmasının şeker ve sabun ayaklanmasından kaynaklanmış olması, bana çok daha mümkün görünüyor. 25'inden önce, yaptığı yarı-gizli propagandanın, onun durumunu Paris genelinde kötüleştirecek kadar yayılmış olabileceğini düşünmüyorum. Dahası, Bölüm oylarının yalnızca 2 Mart oturumunda tartışılmış olması, bölümlerin o tarihe kadar onaylamak ya da makamdan azletmek için oylama yapmaya devam ettiklerini göstermektedir. Son olarak, eğer Roux, 23 Subat'ta bölümlerin çoğunluğu tarafından saf dışı edildiyse, Pikes Bölümü, Jacques Roux karşıtı görüşlerini 27 Şubat günü Komün Konseyine bildirme ihtiyacı duymayacaktı. Bilakis, 27 Şubatta Pikes Bölümünün bilinen ve ifade edilen taleplerinin, Jacques Roux'un bölümlerde bozguna uğratılmasına zemin hazırlamış olması, gayet muhtemeldir.

Her yerde reddedilen Roux, en azından ilk başta onu seçen Gravilliers mahallesinde kendisine bir destek zemini sağlamak için mücadele etmeliydi. Devrim süreci, tarih kitaplarının zar zor şüphelendiği bu sayısız müphem mücadelelerin sonucudur.

24 Mart'ın *Le Moniteur*'unda, Komünün 19 Mart oturumunun belgelerini görüyoruz: "Temple ve Gravilliers Bölümleri, üç kez çağırılmış olmalarına rağmen, zabıtlarını henüz teslim etmediler."

Jacques Roux'un etkisinin en çok olduğu iki bölüm vardır. Gravilliers'e komşu olan Temple bölümü, Gravilliers ile dayanışma içindeydi; Jacques Roux gibi Gravilliers Bölümünden uzaklaştırılan Temple delegelerinin, Roux taraftarı olduklarına fazla şüphe yoktur. Bazı bölümlerin kendi delegeleriyle yaptığının aksine, basitçe Roux'u yeniden seçmeyen Gravilliers Bölümü, Jacques Roux ile uzlaşma konusunda biraz endişe, biraz tereddüt mü yaşıyordu? Tekrarlanan bu seçim, açıkça yasa dışıydı; çünkü eğer her bir bölüm, genel oylamada reddedilenleri Komün Konseyine gönderseydi; bütün bölümlerde gerçekleştirilen oylama rezil olurdu. Fakat Gravilliers Bölümünün geri durmasında büyük ihtimalle yasallıkla ilgili bir endişe söz konusu değildi. Temple ve Gravilliers bölümlerinin aldığı tavırların, papazın sağduyulu ve akıllı politikalarından kaynaklandığına inanıyorum: Komüne karşı girişilen ve bir açmazla sonuçlanacak vakur olmayan bir çatışmayla kendini yormanın ne anlamı vardı? Komün, 19 Mart'ta şuna karar verdi: "Belediye yapısı, bölümlerin çoğunluğu tarafından reddedilen teker-

rür üye oylamasının, aynı bölümlerin haklarına bir saldırı niteliği taşıdığını telakki etmektedir." Jacques Roux'u dışlayan seçimle zedelenen Gravilliers ve Temple Bölümlerinin, uzayan bir çekimserlik aracılığıyla, Komünde bir çıkarları olmadığını ve kendi içine kapanma yetisine sahip bağımsız bir güç oluşturduklarını göstermeleri, onlar için daha iyi olacaktı. Bu bölümlerin ilk başta yaptıkları şey, tam da buydu. Daha sonra, tek bir iradeden ilham aldıklarını sergileyecek şekilde birlikte çalışarak, yeni temsilciler atadılar.

Devrim'in ve iç savaşın fırtınası, Mart ve Nisan'da daha çok gürlüyordu. Artık resmi olarak Komün delegesi olmayan Jacque Roux için ne değişmişti? Eylem araçlarından yoksun değildi. Onun için önemli olan şey, Gravilliers Bölümünün desteği ve güvenini devam ettirebilmekti; öyle görünüyor ki bu destek hiç duraksamamıştı. Jacque Roux, Konvansiyonda konuşup programını ortaya koyacağı zaman, "Gravilliers heyeti konuşmacısı" olduğu gibi Bonne-Nouvelle heyeti konuşmacısı olarak da yer alıyordu. Böylece, bu merkezi bölümler, Jacques Roux'un ile Hébert ve Marat'nın *Enragés* adını verdikleri yeni partinin sarsılmayan kalesi olmaya devam ettiler.

Jean Roux, hiç de yenilmemişti; çünkü en ileri devrimci güçlerin kulakları sağır eden aforozuna rağmen, Roux'un düşünceleri bir anda büyük gelişme kaydetmişti: düşünceleri, artık Devrim'in gündemindeydi. Mübadelenin yasal olarak düzenlenmesi ve Devrim'in içerideki servetin ekonomik gücüne karşılık vermesi gerektiğine ilişkin düşünceleri, artık her yerde söyleniyordu.

Herkesi kapsayan bu gergin ortamda, yalnızca Condorcet'in gazetesi *Chronique de Paris,* mutlak ticari özgürlüğü savunmaya devam ediyordu. Ona göre, fiyatlardaki artışı engelleyebilecek suni bir yöntem bulunmuyordu [...]; çözüm, emek ücreti olduğu kadar ürün fiyatları da dâhil olmak üzere, tüm fiyatların, artışa tekabül eden bir şekilde ve orantısal olarak artmasıydı. [...]

Her şey yolunda gidiyor olsaydı, bunda bir sorun yoktu. Ama ekonomist, burada önemli bir şeyi unutmuş: bu faaliyet için yer ve zaman gereklidir. Yer, gereklidir; çünkü ihtiyaç olduğu zaman, millet gıda maddeleri, eşya ve ürün talebinde bulunabilir; eğer arzı fazlasıyla sınırlı olan bir ürün kategorisi varsa, o ürünlerin tekelleri, ürünlerin fiyatlarını toplumun o fiyatlara tekabül eden bir fiyat artışı yapamayacağı ölçüde artırabilir. Zaman da gereklidir; çünkü işçi ücretlerinin ani fiyat dalgalanmalarına tekabül edecek

şekilde düzenlenmesi, parmak şıklatmayla ya da ani bir refleksle olacak iş değildir.

Devrim'in, bunlar için ne yeri ne de zamanı vardı. Neredeyse evrensel olan bir savaş ve özellikle de *assignats*'ın Fransa dışındaki aşırı güvensizliği nedeniyle, yabancı piyasalardan alım yapmak, artan bir şekilde imkânsız hale geliyordu: Fransa, ekonomik olarak abluka altında olan bir millet olma noktasındaydı. Ülkenin kendi üretimiyle sınırlı olan gıda maddeleri ve ürünler, bu nedenle kolaylıkla istiflenebiliyordu. Alınabilecek mal miktarı sınırlı hale geldiğinde, üst sınıfların satın alma araçları artarak aşırı bollaştığı zaman ise, istifçilik daha da kolay hale geliyordu. Borçların ödenmesi ve her türden kırtasiye için basılmış olan aşırı miktarlardaki *assignats*, elde var olan nakit paraya eklenince, kapitalist burjuvaziye arsız, paragöz ve hemen ulaşabilecekleri bir alım gücü vermiş oluyordu. Bu bağlamda, milli toprakları ele geçirenlerin bu toprakların bedelini on iki yıllık taksitle ödemelerine olanak tanıyan yasal ve demokratik düzenleme, kapitalistlere hem madeni hem de kâğıt olmak üzere muazzam miktarda para bırakıyordu. Saint-Just, geçmişe yönelik bir Devrim değerlendirmesinde (Nisan 1794), konuyu biraz daha ileri götürüyordu:

> Yıllık taksitler, alıcılara mülklerinin değerini kullanarak, kamusal temel ihtiyaç maddeleri üzerinde spekülasyon yapmaları için zaman kazandırıyordu. İlk bakışta satışları rahatlatıyormuş gibi görünen bu yıllık taksit politikası, Fransız ekonomisi ve refahı için ölümcüldü. Aslında, muazzam miktarlarda kâğıt paraya sahip olanlar, birinci taksitten sonra diğer taksitlerin yüzde 5'inin ödüyorlardı ve bu fonları gıda maddelerini onlara yüzde 100 kâr sağlayacak şekilde tekelleştirmeleri için kullanıyorlardı. Böylece devlet, taksitlerden yüzde 5 kazanırken; halk ise tarafların alçaklığı yüzünden yüzde 100 kaybetmiş oluyordu. On iki yıllık taksit imkânı, mülksüz yoksullar için geçerli değildi. Bu, fonlar spekülasyonu besleyecek şekilde ellerine bırakılmış olan zenginler içindi.

Fakat Saint-Just, yine abartıyor. Bu sistemi benimsemiş olanların niyetlerini saptırıp sistemin, küçük ölçekli alıcılara sağladığı muazzam hizmetleri görmezden geliyor. Fakat zenginlerin elinde biriken ve kullanılan satın alım araçlarının zıvanadan çıkmışçasına tüm gıda ve eşyanın alınması için kullanıldığı doğrudur. Bu sistemin sonucunda, ortaya etkileyici bir faaliyet artışı çıkmıştı; fakat bu artış, düzensiz ve katıydı. Yabancı piyasalardan ürün

gelmediği için kendini yenileyemeyen kapalı piyasada faaliyet gösteren bu devasa satın alma gücü nedeniyle, Fransa, içine hiç su akmayan, fakat içindeki hali hazırda bulunan suyun muazzam pompalarla tahliye edildiği bir havuz gibiydi.

Şüphesiz, uzun vadede yüksek gıda maddeleri ve eşya fiyatları ile emek ücretleri arasında bir denge kurulacaktı. Üreticiler, uzun vadede yeni koşullara ayak uyduracak ve yalnızca birincil maddeleri temin edebilmelerini sağlayan teşebbüsler aracılığıyla, büyük ticari tekellerin büyük sınai tekeller olmasına izin vereceklerdi. Fakat Devrim'i hem zamansal hem de mekânsal bir kriz kuşatmış bulunmaktaydı. İki ya da üç yıl içerisinde, ya kazanacak ya da ortadan kaybolacaktı. Lakin dünyanın kaderini dar tabanında taşıyan bu belirleyici ve trajik iki veya üç yıl boyunca, denge kurulamamıştı.

12
31 MAYIS VE 2 HAZİRAN 1793 DEVRİMLERİ

(Konvansiyon için "zavallılar tarafından yönetilen geri zekalılar çetesi, sert bir monarşi olan eski 1791 Anayası'nı yeniden tesis edip anarşiyi ortadan kaldırmanın zamanının geldiğine karar verdi" diyen ve Gironde tarafından mağlup edilen General Dumouriez'in ihanetiyle birlikte, Belçika'daki bir dizi yenilgiden sonra; Jirondenlerin Marat'yı Jirondenlere saldırılarından dolayı milli temsiliyetin ihlal edilmesini sağlamak için teşvik etmek üzere göreve getirmesi hakkında "Jirondenlerin devrimci kuşatması başladı. Bu mücadelede kazanması gereken Dağ idi; çünkü Dağ'ın yanında yalnızca Paris'in aktif güçleri bulunmakla kalmıyor; aynı zamanda Dağ, tek başına Devrim ve Anavatan'la uyumlu şekilde gayretli bir tavır sergiliyordu" şeklinde konuşmuştu.

31 Mayıs ve 2 Haziran 1793 olayları ile Jirondenlere karşı yapılan açık ve fiziksel saldırılar, yalnızca şunu gördüğümüz de anlaşılabilir: Dağ, "kraliyet yanlılarının ya da d'Orléans Dükü'nün yararına da olsa, düşmanlarının vatan haini olduğuna dair korkunç bir sonuca ulaştılar. Her ne şekilde olursa olsun, Devrim ile aralarında, yasallık olmadığı takdirde boş bir kelimeden ibaret olan gerekli bağın artık kalmadığı gerekçesiyle, tehdit altındaki Devrim'i nasıl savunacaklarına ilişkin artık uzlaşma sağlayamıyorlardı."

Yalnızca Dağ ve Marat değil, aynı zamanda devrimci bölümler de, Gironde liderlerine saldırıyorlardı ve 15 Nisan 1793'te Konvansiyonda gerçekleştirdikleri konuşmada 21 Gironde liderini "halkın güvenini kötüye kullanmak" ile suçlamışlardı. Böyle yaparak, bölümlerin Genel Meclisi, "onu, işleri acı sona götürmesini mecbur bırakan cüretkâr bir girişimde bulundu."

Gironde, Nisan sonunda ılımlıları destek için çağırarak, bölümlerde bir hamle yapmaya çalıştı; fakat bu hamle boşunaydı; çünkü "doğrudan kavganın söz konusu olduğu bu günlerde... halkın tutkularına tercüman olan Hébert, yani Père Duchesne'ydi." Devrimci güçler, birlik içinde ve kararlıydılar, "bölümlerin mekanizmasını uzun bir süredir kontrol altına almış oldukları için, önemli mevkileri ele geçirmişlerdi" ve bu sırada, "modérantisme'nin güçleri, birlik olamamışlar ve bir birim olarak hareket edemiyorlardı." Yine de, Mayıs 1793'te karşılarındaki tehlikenin farkında olan Gironde, baldırıçıplaklar ile bölümleri suçlayıp öncüleri Hébert ve Varlet'i tutuklayarak, karşı saldırıya girişmişti. Jaurès'nin dediği gibi, "Jirondenlerin savaş istediği ve bu savaşın acı sonla biteceği söylenebilirdi." Çoğunluğu Jirondenden ve tamamı Dağ'a düşman olanlardan oluşan ve "siyasi durumu inceleyip özgürlüğü ve kanunları tehdit eden tüm komploları ortadan kaldırmakla görevlendirilen" On İkiler Komisyonunu kurmuştu ve bu, solu provoke etmekten başka bir işe yaramamıştı. "Jirondenlerin maskesinin düşürülmesi ve On İkiler Komisyonunun kapatılması çağrısında bulunulan" 28 Mayıs tarihli Jakoben Kulübü toplantısı, fırtınalı geçmişti. 28 Mayıs'ta hapisten çıkan Hébert, defne tacıyla onurlandırıldığı Paris Komünü toplantısında konuşma yaptı ve defne tacını bir Rousseau büstünün başına taktı. "Dinleyiciler arasından bir kadın vatandaş ise, başka bir taç getirip onu Brutus'un [büstünün] başına yerleştirdi.")

* * *

Komün, Jean-Jacques Rousseau ve Brutus'u taçlandırırken, bölümlerin en aktif temsilcileri, son çatışma saatinin geldiğini anlamışlardı. Daha 28 Mayıs'ta, ılımlı bölümlerin taburları harekete geçmiş ve Konvansiyona, yani Jirondenlere yardım edeceklerine söz vermişlerdi.

Modérantisme'nin bu saldırgan dönüşü, kelimelerle veya Montagnard'ın azimli direnişiyle bastırılabilecek miydi? 27 Mayıs'ta yaşanan tehlikeden toparlanması ve intikamını hazırlaması için On İkiler Komisyonuna zaman verilecek miydi? Konvansiyonun zabıtların teslim edilmesi emrine karşı direnen ve Dobsen isimli başkanını tutuklanmış olan Cité Bölümü, tüm bölümlere isyanı örgütlemeleri için, ertesi gün, yani 29 Mayıs'ta çağrıda bulundu.

Kamu Güvenliği Komitesinin Rolü

Bu sırada, aynı 29 Mayıs gününde, Kamu Güvenliği Komitesi, Barère[1] ve Danton'dan esinlenerek, erteleme ve uzlaşma amacıyla son bir çaba daha verdi.

Bir gün önce Konvansiyon, sanki Fransa boyunca açılmak üzere olan zararlı çatlakları azaltmak ister gibi, görev üzerindeki temsilcilere Robert Lindet aracılığıyla sükunet ve sağduyulu çağrısı yapan bir genelge gönderdi: "Zor zamanlarda bireysel hatalar ve ortak talihsizlikler için birbirini suçlayan monarşi generalleri ve bakanları gibi davranmamalıyız. Vatandaşlar! Bu zor koşulların karşısında birlikte olmalıyız. Olaylar beraberliğimizi asla bozmasın."

On İkiler Komisyonu'nu önererek zorlukların üstesinden geldiğini düşünen ve bu düşüncesi kötü sonuçlar doğurmuş olan Barère, her bir tarafın hizmetlerini ve hatalarını tarttığı, tarafları karşılıklı işbirliği ve hoşgörüye davet ettiği uzun, dengeli ve fakat işe yaramaz bir rapor okudu. Gerçekten de savaş, tüm tarafları vurduğunda, bunların ne anlamı vardı?

Bir gün önce Danton, On İkiler Komisyonunu yeniden kuran Jirondenlerin saldırgan dirilişine karşı gazabını serbest bıraktı ve şöyle haykırdı: "Eğer Komite, uyguladığı ve bu meclisin üyeleri üzerinde genişletmek istediğini bildiğim tiranca gücünü korumaya devam ederse; o zaman, düşmanlarımızı sağduyuyla ve akıllıca bastırdığımızı kanıtlamış olan bizler, cesaret ve devrimci gayretimizle, onların da üstesinden geliriz;" dedi ve uzlaşmaya yönelik bu ümitsiz çabayla vakit kaybetti.

M. Bornarel, hakkında neredeyse daha önce hiç yazmadığı (ve bu kayıt, önemli bir buluştur) Danton'un, bu olayda Barère ile birlikte yazdığı rapor konusunda işbirliği yaptığını ve birlik ve barışa yönelik en dokunaklı ve en önemli çağrıları rapora eklediğini belirtmiştir. *Républicain, journal des hommes libres de tous les pays*'ın 30 Mayıs 1793 tarihli sayısındaki ifadesi, bu konuda belirleyicidir:

> Daha sonra Barère, Kamu Güvenliği Komitesinin dâhili ve harici durumumuza ilişkin raporunu sundu. Rapor, okuyucularımızı hızlı bir tahlille memnun edemeyeceğimiz kadar kapsayıcıdır. Okuyucularımızın raporun tamamını okumalarını salık veriyoruz. Yine de, bugün şunu belirtmeliyiz ki; Ko-

---

[1] Berrand Barère (1755-1841): Plain vekili ve Kamu Güvenliği Komitesi üyesi.

> misyonun cumhuriyetçi bir Anayasa'ya, ilkokulların tesis edilmesine, özel mülkiyetin güçlendirilmesine, düzenin yeniden tesis edilmesine, hukuk ve ahlak düzeninin kurulmasına, her şeyin ötesinde birliğimizi ihtilafa dönüştürmekten başka bir şey yapmayan ve tek bir halkı bölen tutkuların alt edilmesine duyulan ihtiyacı kamuoyuyla paylaştığı paragrafı, sıklıkla iftiraya uğrayan ve çoğu zaman en korkunç renklerle resmedilen Danton'a borçluyuz.

Cambon'un[2] ifadesi, [...] *Républicain*'inkini doğrulamaktadır. Buna *Chronique de Paris*'in 31 Mayıs sayısında şu sözlerle işaret eden Ducos'tur: "Barère tarafından okunan bir bölüm alkışlarla takdir edildi: "'Az önce duyduklarınız' diye haykırdı Cambon, 'iftiraya uğramış bir adam tarafından, Danton tarafından yazılmıştır.'"

Anılar'ında Danton'a saldıran Barère, bu işbirliğini unutmuş gibi görünüyor; fakat bunun gerçekleştiği kesindir. Danton, bazı zamanlarda hitabetinin enerjisine eşlik eden gösterişiyle, şöyle haykırdı:

> Hem yabancılar hem de vatandaşlar, meclisin toplandığı bu binanın girişindeki kendi başına bir Anayasa olan kitabeyi gördüklerinde şaşkına dönerler; kitabe, tüm görevlerimizi içerir; bize can veren ümidi tazeler; çabalarınıza aşılamanız gereken cesareti yüceltir ve Avrupa tiranlarını korkudan titretir. Milli sarayın kapısında yazan "Birlik" kelimesini bütün *département*'lar okumalı ve bu kelime, vekillerinin kalbine kazınmalıdır.
>
> 25 milyonun bütünleştiği bu birlik, pek çok iradenin bütünleştiği bu birlik, sizi yenilmez kılmaktadır. [...]

Birlik hakkındaki tüm bu belagate dair bir hüzün mevcuttur. Bunun için artık çok geçti ve insanların morali çoktan bozulmuştu. Hasta kalpleri iyileştirebilecek kelimeler, artık tükenmişti. Danton, yenilginin yaklaştığını hissetti; yenilmişti, çünkü birliği sağlayamamıştı. Geniş devrimci görüşleri, bastırılmış ve olayların ve tutkuların vahşiliğiyle hükmünü yitirmişti. Yine de, Plain[3] ve lideriyle işbirliği yapacak kadar ileri giderek uzlaşmaya dair saçma çabasına devam ederken, devrimci güçlerle irtibatını sürdürüyordu.

Robespierre, Danton ve Marat'nın buluştuğu Charenton' da tam olarak ne konuşulduğunu bilmek zor.

---

[2] Pierre-Joseph Cambon (1756-1820): Konvansiyon üyesi ve Finans Komitesi başkanı. Kilise mülkünün istimlakında ve assignats'ın yayılmasında önemli roller üstlenmiştir. Robespierre'in düşüşünde önemli bir aktör olmuştur.

[3] Konvansiyonda sağda Jirondenler ile solda Dağ arasında oturan Devrim'in ılımlı partisi.

Bir Jironden olan Dulaure, *Fransız Devrimi Olaylarının Tarihsel Hikayeleri* adlı eserinde, onlar hakkında gerçek olması pek muhtemel olmayan bir izah sunuyor [...]. Dulaure'ye göre, Mayıs'ta gerçekleşecek olayların tüm planı ve özellikle Bölümlerin delegelerinin 15 Mayıs'ta Bishop's Palace'ta toplanmaları kararı, bu toplantılarda şekillenmişti. Fakat Pache'nin, Robespierre'in, Danton'un ve Marat'nın, Bourbon'ların yeniden tahta çıkmasını tasarladıklarını söyleyen bir tarihçiye nasıl güvenilebilir?

Daha muğlak da olsa, Garat da Charenton'daki bu toplantılardan bahseder:

> Aynı gün [30 Mayıs], ya da bir önceki veya bir sonraki gün (tarihten emin değilim), içişlerinin birinci bölüğünün lideri Champagneux, "Siyasi Escobar" ismi takılmış olan Robespierre'in, Marat'nın, Danton'un, Chaumette'nin ve Pache'nin, azametli bir silahlı kuvvetle korunan Charenton'da, yeni Eylül katliamları örgütlemek için gerekenleri tasarlamak üzere gizli gece toplantıları yapmakla suçlandıkları çok sayıda afiş getirmişti. [...]

Kesin olan şey şudur ki, eğer Pache, Robespierre ve Danton toplantı yapmışlarsa, amaçları tam tersine, Konvansiyona zarar vermeden ya da kan dökülmesine izin vermeden bu krizi çözmek için bir yol bulmaktı. 29 Mayıs'ta bile Danton, henüz ümidini tam olarak yitirmemişti ve Konvansiyon On İkiler Komisyonunu yeniden kurma hatasına düştüğü ve Cité bölümü devrimci kuvvetlerini harekete geçirdiği 29 Mayıs'ta, Robespierre'in umutları tükenmişti.

Robespierre'in Ayaklanma Çağrısı

Robespierre, 29 Mayıs akşamı Jakoben Kulübünde, o zamana kadar bağlı olduğu yasal yöntemlerin etkisizliğini alenen kabul etti. Gironde ve On İkiler Komisyonunun saldırgan geri dönüşünden endişe duyan Paris Komününü direnişe çağırdı:

> Eğer, bu muhteşem şehrin çıkarlarının savunmasının emanet edildiği Paris Komünü, en rezil komplocuların özgürlüğe karşı işledikleri zulmü tüm dünyaya haykırmazsa; eğer halka birlik olmazsa, halkla yakın ittifak kurmazsa; o zaman, asli görevini ihmal etmiş ve bugüne kadar sahip olduğu halkın yanında olma şöhretini yitirmiş olur. Belediye, yaşanan krizin bu son anlarında, vatanseverlerin uğradığı zulme karşı adalet isteyerek, baskılara direnmelidir.

Anavatan'ın çok ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğu böyle bir durumda, halkın temsilcileri, canları pahasına özgürlüğü savunmalı ve özgürlüğün kazandığından emin olmalıdır.

Robespierre, Komünün devrimci eylemlerine peşinen destek veriyordu; fakat Komünün bu harekete öncülük etmesi için çağrı yapmıyordu. Belki de *Enragés* ve bölümlerin düzensiz girişimlerinden ortaya çıkabilecek olan anarşik akınlardan endişe etmiyordu. Tehdit içeren bir hüzün ile şunları ekledi:

> İnsanlara kendilerini nasıl kurtaracaklarını anlatamıyorum. Bu, tek bir adamın yapabileceği bir şey değil. Ben ki, dört yıllık devrim süreciyle ve tümü en aşağılık ve en yozlaşmış olan tiranlığın zaferinin içler acısı manzarasıyla tükenmişim; bu iş bana verilen bir iş değil. Bu işin nasıl yapılacağını göstermek, yavaş yavaş yanan bir ateşle, her şeyin ötesinde vatanseverlik ateşiyle tükenmiş olan benim gibi birisine bağlı değil. Söyleyeceklerimi söyledim ve şu zamanda tamamlamam gereken başka bir görevim yok.

Robespierre, neredeyse batıl bir inançla onun Gordion düğümünü çözebileceğini düşünenlere cevap veriyordu: Ben, artık bu sorunu çözemem; bu iş tek bir kişinin gücünü aşıyor. Bu krize yalnızca halkın ortak eylemi, bir son verebilir.

Uzun bir süredir yasallığa bağlı olan Jakoben Kulübü'nden gelen bu çağrı, artık sonunda isyana açık bir çağrıydı ya da en azından isyana yönelik resmi bir niyet göstergesiydi. Robespierre'in sözleri, tamamen anlaşılmıştı; Jakobenler büyük bir duygu yoğunluğu yaşamış ve kargaşa başlamıştı ki, bu da sokaklarda yaşanacakların bir prelüdü niteliğindeydi.

Billaud-Varenne, Robespierre'in düşüncelerine açıklık getirip onları mantıklı bir sonuca taşımak istercesine, başta Custine'nin[4] yenilgileri ve Vandée'deki ayaklanmaya dair gelişmeler olmak üzere, Anavatan'ın ve özgürlüğün başına gelen talihsizliklerin günlük olumsuz gidişatını hatırlatarak Kamu Güvenliği Komitesinin faydasız siyasetini kınadı: "Sanki suçla güçleri birleştirmek erdemli bir eylem olabilecekmiş gibi, Barére'nin raporunda Birlik oluşturmaktan bahsediliyor. Komployu planlayan otuz elebaşı vardı." Sonra, kamu güvenliğini sağlamak için alınacak tedbirler konusunda önerilerini sundu.

---

[4] Adam Philippe de Custine (1742-1793): devrimci bir generaldi. Bir dizi yenilgiden sonra şüpheli addedilip giyotinle idam edildi.

Robespierre konuşmasını yapmadan ve bilindik resmi ihtiyatlılığıyla düşüncelerini tam olarak açıklamadan önce, Jakobenlerde Maratist akımın Dantonist akımdan daha güçlü olduğu görülmüştü. Fransız halkına oldukça yumuşak bir genelge yayınlama önerisinde bulunan Danton'un arkadaşı Legendre'nin "hilebaz" olduğu söylenmişti. Bentabole, ona Danton'un işbirliği yaptığının Jakobenler tarafından iyi bilindiği Barére raporuna sert bir şekilde saldırarak yanıt verdi. Bentabole, "Jakobenlerin Barére raporunu desteklemeleri pek muhtemel değil. Bu vekil, güzel şeyler söyledi ve iyi hizmetler yaptı; fakat o, özünde ılımlı bir vekil."

Bentabole'nin konuşması alkışlandı ve Robespierre ise, halkı bunaltan ahlaki krize ilişkin ciddi anlayışıyla, yasalcı Jakoben Kulübü'nün devrimci yolda kendisi olmadan ilerleyeceğini gördü. Devrim'in merkez kuvvetleriyle arasının açılmamasını sağlamak ve hareketi hem örgütlemek hem de güçlendirmek için bu yeni politikayı destekledi.

Fakat Billaud-Varenne'nin kamu güvenliği için önerdiği tedbirleri alacak olanlar, devrimci bölümlerin delegeleri olacaktı. Cité Bölümü, 29 Mayıs saat 16:00'da delegelerini Notre Dame'da toplamak için çağırmıştı. Lakin daha sonra, tam bir gizlilik içinde tartışabilecekleri daha özel bir yerde buluşmanın daha iyi olacağına karar verdi; böylece devrimci komite, 28 Mayıs'tan beri toplanan Altılar Komisyonunu toplanmaya çağırdığı Papazın Yeri'nde buluştu. 29 Mayıs'ta biri saat 16:00'da, biri de akşam olmak üzere iki oturum gerçekleşti; isyancı delegeler, Robespierre'in Jakoben Kulübü'nde isyana karar verdiği anda, tartışıyorlardı.

29 Mayıs günü Papazın Yeri'nde gerçekleşen isyancı oturumlarda görüşmeler, tabiri caizse, iki aşamada gerçekleşmişti. İlk aşamada, bölüm delegelerinin ve 10 Ağustos seçmenlerinin, gündemi ve alınacak kararları oldukça ılımlı bir tonda tartıştıkları görece kamusal olan bir toplantı söz konusuydu. Fakat ikinci aşamada ve *coup de main* hazırlığına elverişli bir karanlık içinde, zımni bir yürütme yetkisi verilmiş olan bölüm delegelerinden oluşan az sayıda insanın eylem araçları üzerinde karar verdikleri bir toplantı gerçekleşiyordu. Bir On İkiler Meclisi üyesi olan Jironden Bergoeing'in bıraktığı yazılar üzerinden değerlendirecek olursak, On İkiler Komisyonu, kendi polisi tarafından daha az hassas bir görüşme hakkında bilgilendirilmiş gibi görünmektedir. On İkiler Komisyonu bir yürütme meclisinin oluşturulduğu bilgisine sahip değilmiş gibi görünmektedir. On İkiler Komisyonuna öğleden sonraki oturum hakkında verilen not, bir eylem planı yapıl-

dığına dair pek bir açıklama getirmemektedir. [...] Lakin akşam başka bir oturum daha vardı ve o oturumda eylem planı gayet açık bir şekilde ortaya konmuştu. [...]

Çoğu konuşmacı, hızla gelişecek bir ayaklanmadan ve Paris için alınacak geniş tedbirlerden bahsediyordu.

Théatre-Français Bölümünden olduğunu söyleyen bir üyenin kendi bölümünde ve bir başka bölümde kolaylıkla başarıldığını belirttiği ve önerdiği yöntem, tüm zenginlerin, aristokratların, Feulliant'ların ve ılımlıların silahsızlandırılmasını hedefliyordu. Şöyle konuştu:

> Birkaç topçu topladık ve onlara Konvansiyonun onları silahlandırmaya söz verdiğini söyledik. Onlara bu yapının bu konuda hiçbir şey yapmadığını ve yukarıda bahsettiklerimizin *assignat*'larını ve *écus*'larını alabileceğimiz zaman gelene kadar, yalnızca onların silahlarını almak üzere evlerini kardeşçe ziyaret etmeleri gerektiğini söyledik.

(Özgün bir havaya sahip olan bu kişisel görüş, genel olarak delegelerin ruhunu elbette yansıtmıyordu.)

Altılar Komisyonu adına konuşan Dufourny[5] tarafından dile getirilen bir diğer genel öneri ise, tüm bölümleri Isnard'ın[6] Paris'e karşı işlediği suçu cezalandırma talebinde bulunan bir konuşma yapmalarıyla görevlendirerek, tüm Parislileri harekete geçirmek suretiyle, onları aynı amaca yönlendirebilmekti.

Dahası, halk ağır darbe vurmaktan bahsetmişti ve biz Konvansiyonun sağını ve On İkiler Komisyonunu her zaman Anavatan'ın en tehlikeli düşmanları arasında saydık. Her ne şekilde olursa olsun, sonunda iş şuna kalıyor: 14 Temmuz ve 10 Ağustos'undakine benzeyen bir isyan örgütlemek ve bunu bir an önce uygulamak. Meclis, bunu gerçekleştirmek için yarın 09:00'dan itibaren daimi oturumda kalacaktır ve yarın bu saate kadar oturuma ara vermiştir.

On İkiler Komisyonu'na yönelik yapılan bu konuşmadan anlaşılabildiği üzere, 29 Mayıs itibariyle isyan için her şey hazırlanmış bulunuyordu. Du-

---

[5] Louis-Pierre Dufourny (1739-1796): Devrim'le sonuçlanan süreçte, gündelik işçileri ve yoksulları savunan bir *Cahiers* yayınlamıştı. Jakobenlerin bir üyesi olarak Dantonist addedilmiş, fakat Dantonistlerin yaşadığı kaderden kurtulabilmişti.

[6] Konvansiyonun başkanı olarak, 25 Mayıs 1793'te Hébert'in tutuklanmasını kınayan bir heyete, eğer ayaklanmalar devam ederse "Paris yok olur" diyerek karşılık vermişti.

fourny, bu planın duyulmasına sebep olabilecek tedbirsiz insanları susturduğundan beri, plan hazırdı. Kendi yürütme organına sahipti; Altılar komisyonu, delegelere bir egemen olarak hitap ediyordu ve Dufourny, eğer tartışmaları çok uzun sürerse fırsatı kaçıracakları yönünde onları uyarmıştı. Böylece Yürütme Komisyonu, başlama işareti verildiği anda bölümlerin onu takip edeceği yönünde temin edilmişti; sorumluluklarından endişe duyan bölüm delegeleri, onlara karşı çıksalar bile, hiçbir itiraz ya da engel karşısında tereddüt etmemeye kesin karar vermişlerdi. Bu sırada Altılar Komisyonu, küçük bir azınlığın enerji dolu girişimiyle harekete geçmişti ve Paris'in tamamını yanına çekmek ve onlarla uzlaşmak üzere, kendiliğinden gelişen hareketin yayılmasını sağlamakla meşguldü. Bu etkiyi yaratma konusunda, tüm Parislileri ve varlıklıları olduğu kadar, baldırıçıplakları da yaralayan ve endişeye sevk eden Isnard'ın konuşması, paha biçilmez bir fırsat olmuştu. Bütün Paris'i Isnard'a karşı ayaklandırmak kolay olacaktı ve Paris, bir kez ayaklandı mı, Jirondenlere karşı yönlendirilebilecekti. 1793'ün tüm devrimci küvvetlerini tutkuyla çalışmış olan Blanqui, "Hareketler, yaratılmazlar; yönlendiri*lirler*" dediği zaman, *Dufourny'nin* Papazın Yeri toplantısındaki önerisi olan devrimci ikame ve önderlik taktiğini belirlemişti.

Fakat tüm Paris'i yanına çekebilmek ve proletaryayı, burjuvaziyi, baldırıçıplakları ve tüccarları tek bir harekette toplayabilmek için, Paris'in özel mülkiyet konusunda temin edilmesi gerekiyordu; kısa bir süre evvel, ellerinden önce silahların, daha sonra da "*ecus* ve *assignat*'larının" alınması düşünülen zenginler hakkında Papazın Yeri'ndeki keskin görüşlerin kötü bir şakadan ibaret olduğunu nakletmemin sebebi buydu. Mülk sahiplerinin temin edilmesi, 29 Mayıs'tan itibaren Papazın Yeri devrimcilerinin en önemli ve en acil konularından birini oluşturuyordu ki, Hassenfratz'ın ertesi gün Jakobenlerde söyledikleri bunu kanıtlamaktadır:

Cité Bölümü, kamu güvenliğini temin etmek için alınacak tedbirleri tartışmak üzere, diğer 47 Bölümü, kendileriyle buluşmaları için temsilcilerini göndermeleri konusunda çağrı yaptı. Toplantı, dün gerçekleşti. İlk görüşmelerin amacı mülk sahiplerinin endişelerini ortadan kaldırmaktı. Bu doğrultuda bölüm, bütün mülkiyetin mülkiyete en ufak bir saldırıda dahi bulunanlara adaletin kılıcını tattıracaklarına söz vermiş olan baldırıçıplakların güvencesinde olduğuna karar verdi ve tüm Bölüm üyeleri, bu kanunun gözetimi için ölümü dahi göze aldıklarına dair yemin etti.

Açıkça görüldüğü üzere, hepsinin en aydını olan ve toplantının inisiyatifini almış olan Cité Bölümünün düşünceleri, tüm bölümler tarafından paylaşılıyordu.

Milli Konvansiyonun 31 Mayıs Oturumu

Konvansiyon bünyesinde de, Dağ, özellikle de Robespierreci Dağ, başarmak için kararlıydı. Kendi kurtuluşu olduğu kadar Devrim'in kurtuluşu da buna mecbur bırakmıştı. Ya yenilecek ya da yok olacaktı. Eğer Gironde, bu kriz günlerinde zafer kazansaydı; ağır misillemeler yapacağına hiç şüphe yoktu. Levasseur, hatıralarında, kendisi yenik düşmezse dahi, Dağ'ın saldırı yapmak için baskı altında olduğunu açıklıkla anlatmaktadır. [...]

Montagnard'lar, 31 Mayıs oturumunda zor durumdaydılar. Onları rakiplerinden kurtaracak olan isyancı plan, Dağ'ı uzlaştırmak adına başarılı bir ilerleme kaydetmişti; fakat Gironde'yi yok etmek için henüz gerektiği kadar başarılı değildi.

Carrousel'de toplanmaya başlayan bölüm kuvvetleri, bölünmüştü ve tereddüt içindeydi. Yalnızca salonlardakiler, Dağ için tutkuyla kendilerini adamışlardı ve onlar da Konvansiyon açısından kararlı bir şekilde şiddet içeren tavırlara karşı ne yapabilirlerdi? Pache[7], belediyenin ve onun devrimci bir çizgide yeniden tesis edilişinin saf dışı bırakıldığını Konvansiyona sakince duyurduğu zaman, Konvansiyon fazla etkilenmemişti. Papazın Yeri'ni "Anlaşmaya vardık" demek suretiyle reddetmediğini belirtmişti. Böyle yaparak, devrime yasallık kazandırmıştı: Milli Konvansiyonla, yasanın ona verdiği yetkiye dayanarak değil; fakat bölüm delegeleriyle ifadesini bulan halkın isyancı egemenliğinin ona verdiği yetkiye dayanarak görüşmüştü. Oturumun onuruna kabul edildi. Hiç şüphesiz Gironde, geçmişte sıklıkla iftira attığı ve şimdi ise sakinleştirici bir rol oynaması için çağırılan bu adamda en son güvenceyi görüyordu.

Hanriot'un, öğrendiğinde tehlike topunu ateşlemek istediği haber, endişeye yarattı. Pont-Neuf Bölümü silahlı kuvvetlerinin kumandanı, Konvansiyonu şu şekilde bilgilendirdi:

---

[7] Jean-Nicolas Pache (1746-1823): Girondin siyasetçi. Roland'ın kurduğu ilk Girondin hükümette savaş bakanıydı.

> ... Paris Milli Muhafızlarının geçici kumandanı Henriot, tehlike topunun ateşlenmesini emretti; Pont-Neuf mevkiindeki muhafız, emri yerine getirmeyi reddetti ve bu konuyu yerel idareye bildirdi; yerel idare, Konvansiyonun kararı olmaksızın tehlike topunun ateşlenmesini yasaklayan kanunu gerekçe göstererek gündeme geçti.

Konvansiyonun emrini bekliyordu ve konuşmak için izin istedi.

Gironde, öfkeliydi. Henriot ne istiyordu? Bu münasebetsiz, bu asi adam, neyin peşindeydi? Açıklama yapmak için çağırılsın. Mathieu ve Valazé, öfkeden kuduruyordu. Onlar, yerel hükümetin, kanunun tehlike topunun ateşlenmesini yasakladığı herkese hatırlattığını tekrarlayan Pont-Neuf itirazcıları tarafından destekleniyordu. Vergniaud'un asıl endişesi, uzlaşmazlığın daha da kötüleşmesiymiş gibi görünüyordu. "Eğer bir çatışma başlarsa, kazanan kim olursa olsun, bu Cumhuriyet'in yok olması anlamına gelecektir" diye haykırdı. Fakat o da, tehlike çanını kimin çaldığını, tehlike topunu ateşleme emrini kimin verdiğini bilmek istiyordu. Fakat çanlar henüz çalınmıştı ve Dağ, nasıl bir hamle yapacağı konusunda endişe duyuyordu. Eğer Hanriot'u reddederse, onu çağırırsa ya da onaylamazsa, ihtiyaç duyduğu toplumsal hareketi bozmuş olurdu; böyle bir hamle, vatanseverler arasında şüphe ve kafa karışıklığı yaratıp Jirondenlere sersemlemiş ve aklı bulanmış olan bir Paris'te kolaylıkla değerlendirilebilecek bir fırsat vermiş olurdu. Tam tersine, eğer Hanriot'a destek olsaydı, o sabah Komünün emrine ve *département*'in olumsuz görüşüne rağmen tehlike topunu ateşleyen bir adamın tarafını tutsaydı; Pache'nin, Hébert'in Chaumette'nin ve Lullier'in duruşundan daha aşırı uçta olan bir konuma sürüklenme tehlikesini göze almış olurdu: bu durumda, *Enragés*'in içine karışıp Varlet'in[8] ve şiddet yanlısı militanların eline düşmüş olurdu. Zayıflık göstererek Devrim'in altını oymaktan kaçınmak amacıyla, kendini altından kalkamayacağı kadar büyük işlere ve çılgınlığa maruz bırakmıştı; paniğe yol açmayı ve *département*'ları kendine karşı döndürmeyi göze almıştı.

Dağ'ı içinde bulunduğu zorluklardan kurtarabilecek yalnızca bir adam vardı. Yalnızca bir adam, oluşmakta olan hareketi Papazın Yeri'nin istediği aşırı devrimci yörüngesinden döndürürken, şimşek gibi gürleyen konuşmasıyla tehlike topunun yankılanmasını sağlayıp, isyanı ve Devrim'i Konvan-

---

[8] Jean-François Varlet (1764-1837): *Enragé* lideri ve gazeteci.

siyonun önünde savunabilirdi: Danton. Birkaç hafta boyunca tereddüt içinde kalıp yoğunluğu kaybetmiş olan Danton, yaşanan krizin sıcaklığında atılgan ve keskin cesaretine yeniden kavuşmuştu. Tehlike topunun etkisini yatıştırarak, rahatlamış ve dinçleşmiş bir Konvansiyonda yankılanan devrimci gümbürtüsünün sesini yükseltmişti. İlk önce On İkiler Komisyonundan kurtulunmalıydı: "Paris, Komisyondan kurtulmalıdır. Komisyon, Konvansiyonla aynı şekilde var olmuyor. Yarattığınız Komisyon, açgözlüdür." [...]

Konuşmasını On İkiler Komisyonu'nun kaldırılması için sesli oylama talebinde bulunarak sonlandırdı. Bu, muhteşem bir siyasi erdem ve otorite darbesiydi. Tehlike topunu bu şekilde yorumlanmış olması, Gironde'yi Hanriot'u çağırmak ve devrimci Komün ile çatışmaya girmek için bulacağı bahaneden mahrum bırakmıştı. Halkın durgun ve yasal gücü, yasa yapıcıların duyması için sanki şimşek gibi gürleyen bir ses ödünç almış gibiydi. *Patriote Français* (bu arada bu sözlerin, Danton'un Barére ile olan işbirliğini yine doğruladığı belirtmek gerekir), "Çokça iftiraya uğramış olan ve Barére'nin raporunda birliğe ilişkin çok dokunaklı bir paragraf yazmış olan Danton, tehlike çanının ipine asılan bir adamın hiddetiyle konuştu."

Hayır, bu hiddet değildi. Bu, korkunç bir felaketi engellemek için her şeyi denemiş olan bir adamın, tarafların kör bencilliğine karşı durmuş bir adamın ve önleyemediği olaylar karşısında itidal çağrısı yaparken de bu hiziplere karşı duran bir adamın asil öfkesiydi. Bu kadar cömert ve gururlu bir karaktere sahip olan *Patriote*'nin editörü genç Girey-Dupré gibi bir adam, nasıl oluyor da bu büyük devrimciyi bu denli kötü bir şekilde hafife alabiliyordu? Oturum hakkında yazan Girey-Dupré, sakin bir ağırbaşlılık ve dingin bir cesaretle şöyle demişti:

> Cumhuriyetten ümidini kesmeyen ve tehlike çanının kasvetli sesini, tehlike davullarının karanlık gümbürtüsünü duyunca canları pahasına görev yerlerine giden halk temsilcilerine sonsuz selam olsun. Onların cesaretlerine sahip olmak istiyorum; onların kaderlerini yaşamak istiyorum. Onların şanını da paylaşmak istiyorum. Bunu Fransız halkına borçluyum. Bunu sahip olduğum bilince ve tehlike çanlarının, genel alarmın ve tehlike toplarının değiştiremediği bağımsız karakterime borçluyum; bunu beni ve düşmanlarımı yargılayacak olan bütün devrimci mahkemelerden daha aziz ve daha korkunç olan gelecek nesillerin mahkemesine borçluyum; bunu tarafsızca ve dürüstçe doğruları söyleyen dünyanın bütün özgür insanlarına borçluyum. Cumhuriyetçi

ruh, büyük tehlike zamanlarında küçük nefretlerin ve basit korkuların üzerine çıkar.

Çok yazık! Küçük nefretlerin ötesine geçen, başı dik, genç, azimli ve iyi olan bu cumhuriyetçi ruh, Danton'un ruhundaki aynı doğal cömertliği ve dar tutkulardan aynı kopuşu nasıl bir yanlış anlamayla ve nasıl bir körlükle görememiş? Danton, tehdit altında olan Jirondenlere karşı ölümcül bir çağrı yapmadı. Elinden geldiği kadar halkın öfkesinin sebep olduğu etkileri sınırlandırdı. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, onun yargılanmasını istediği, bölümler tarafından suçlanmış olan 22 kişi değildi; o yalnızca On İkiler Komisyonunun yargılanmasını istiyordu. Böyle yaparak (ve bu, yeteri kadar anlatılmamıştır), Gironde liderlerinden en tanınmışları Brissot, Vergniaud ve Guadet'i konu dışı bırakmış oluyordu. Dahası, On İkilerin siyasi olarak bastırılmasından sonra, nefretten arınmış olan halkın, kendini artık tekil şahıslardan intikam alma isteğine teslim etmeyeceğini umut edebilirdi. Son olarak, Jirondenlere karşı başlatılmış olan şey, bir partinin yargılanması ya da bir eğilimin yargılanması değildi. Bu, On İkiler üyelerinin sorgulanacağı, yargılanacağı ve gerekli görüldüğü takdirde cezalandırılacağı ve Komisyona isnat edilebilir olan belirli eylemler yüzündendi. Lakin Garat'ın etkisi altında kalarak şiddet içeren tedbirlere ve Hébert'in tutuklanmasına karşı çıkan On İkiler Komisyonunun tanınmış adamları olan Douze, Boyer-Fonfrède ve Rabaut-Étienne de vardı. O halde, şimdi de bilinmeyen bağlantılara mı saldırılacaktı?

Bu bir kuruntuydu. Halkın, nefret etmeyi en çok öğrendiği ve olaylarda en ağır yükü taşımış olan bu en tanınmış sorumlu liderleri dışlayacakları, beklenebilir miydi? Eğer On İkiler Komisyonundan kurtulmuş bir Gironde, karalama ve hareketsiz bırakma çalışmalarına devam etmiş olsaydı, Devrim ne hale gelirdi? Danton'un Jirondenlere karşı yaptığı saldırılardaki tutarsızlığı, neredeyse karşı konulamaz bir durumdu; "tehlike çanının ipine asılan" elleri, neredeyse açıkça titriyordu. *Enragés*'in olası şiddetine karşı ne kadar da çok önlem alıyor! On İkiler Komisyonu dağılır dağılmaz, Papazın Yeri'nin "yok olması" gerektiğini duyurdu. [...]

Enragés'in Hayal Kırıklığı ve Komündeki Eylemleri

Papazın Yeri ve Komünün en ateşli devrimcileri, hayal kırıklığı ve coşku ile karışık bir duyguyla doluydular. Hayır, asıl belirleyici olan darbeyi henüz almadık; fakat yeniden başlayacağız ve bu sefer korkakların tavsiyelerini dinlemeyeceğiz. Konvansiyon dağılmadan ve hareket kısmen başarılı görünmeden önce, Komün oturumunda karşılıklı suçlamalar başlamıştı. Belediye, niçin bu kadar kararsız ve zayıftı?

> Bir vatandaş, kürsüye çıkar ve yalnızca eylem için kullanılması gereken zamanın uzun süren konuşmalarla harcanmaması gerektiğini söyleyerek kesin ve en acil önlemlerin alınması önerisinde bulunur [bu Chaumette'nin yararına söylenmişti]. Komün temsilcisi, konuşmacının çabasını ve vatanseverliğini alkışlarken, alınacak önlemlerin ihtişamına sağduyu eklenmesi gerektiğini; aristokratların, Paris vatandaşlarının hangi yöne saptıklarını bilmeden aşırı davranışlarla tem ters yöne yönlendirilmesinden daha çok isteyecekleri bir şey olmadığını öne sürdü.
>
> Konuşmacı, teklif ettiği tedbirler konusunda ısrar eder ve Komün temsilcisini zayıflıkla suçlayarak Konseye başkanlık etmesini ve devrimci faaliyetleri yönetmesini önerir.

Bu meçhul konuşmacının, gösteriş için ya da eylem için fark etmez, sergilediği cesaret ne şekilde olmuş olursa olsun; böyle bir öneri, resmi Komün liderlerinin devrimci güvenirliğine, günün o ya da bu biçimdeki başarısızlığıyla birlikte, zarar vermiş olmalı:

> Komünün yardımcı temsilcisi [Hébert olmalı], kürsüye çıkar ve Chaumette ile aynı doğrultuda konuşarak, vatandaşları bölümlerine dönmeleri ve o büyük *journée*'nin başarısızlığının ardında yatan sebepleri açıkça ortaya koymaları için davet eder. Bu planı yapanların aceleciliğini suçladı; bugün uygulanması önerilenlerin yerine getirileceğini zamanın geleceğini düşünmektedir.

Ağır saldırılara maruz kalan Komün, sorumluluk kabul etmiyordu. Papazın Yeri'ni aceleyle davranmış olmakla, yani bölümlerin muazzam yankısının tehlike çanları ve toplarına cevap verip vermeyeceğini belli değilken tehlike işaretini vermiş olmakla suçluyordu. Hébert, hem kendi hem de Komünün ertesi güne dair düşüncelerini ortaya koydu. O günü en yüksek devrimci havaya yeniden kavuşturmanın batan güneşi en tepeye döndürmek kadar imkânsız olduğunu göremeyen sabırsızlar, "Hayır, hemen şim-

di" diye bağırdılar: "Bu tedbirlerin korkakça olduğunu düşünen bir vatandaş, kendini Paris taburlarının başına geçirip Konvansiyona gitmeyi önerir."

Komün, planın vahşeti karşısında ayaklandı:

> Genel Konsey, böyle bir teklif karşısında duyduğu öfke ve dehşeti ifade etmektedir. Bu teklifin sahibi olan vatandaş, daireye gidip adını, mesleğini ve konumunu beyan etmek üzere davet edilmiştir. Farklı çağrılara cevap veren vatandaş, önergesini tamamlayana kadar dinlenmesi talebinde bulunur. Adaletin sağlanmasını temin etmek üzere Konvansiyonun şüpheli üyelerinin *département*'larına teslim edilmesini sağlamak için tutuklanmalarından başka bir niyeti olmadığına ısrar eder. Bu konuşmayı vatandaşın cehaletine ve tecrübesizliğine dayandıran Konsey, durumun takip edilmesine gerek olmadığını düşünür.

Peki, bu işin sonu ne olacaktı? İsyanın gerçek amacını açıklamaktan başka bir şey yapmamış olan bu adamı nasıl cezalandırabilirdi?

> Kürsüye belediye başkanı çıkar. Paris halkının, gerçek dostları ile onu yanlış yola sürüklemek isteyen ve yanlış eylemlere bulaştırmak isteyen fanatikler ve aptalları birbirinden ayırabildiğini söyler. Önceki konuşmacının önerdiği tedbirlerin Paris'i *départements*'tan sonsuza kadar ayıracağını ve iç savaşa yol açacağını ortaya koyar.

Komün, nasıl bir oyun oynuyordu? Bölümler adına belediye başkanının Nisan'da Konvansiyona zaten sunmuş olduğu bu plana karşı ortaya atılan bu ani vahamet de nerden çıkmıştı? Oyunun bittiğini ve yapılacak en serinkanlıca şeyin sessiz kalmak olduğunu mu düşünüyordu? Ya da Komün, insanlar Konvansiyona gidip hali hazırda suçlanmış olan Jirondenlerin tutuklanması için baskı yaptığı takdirde, hareketin ani ve doğrudan halktan çıkmış bir isyan olmasını mı istiyordu? Fakat tecrübeler henüz göstermişti ki, sağlam bir itiş ya da kesin bir liderlik olmadan, halk yürüyüşe geçmeyecek ve Devrim, gıcırdayan ve gevşek bir at arabası gibi, çakılı kalacaktı.

Fakat Komün Konseyi tereddüt ettikçe, eylem adamları daha çok baskı yapıyordu. Krizin öncelikli ihtiyaçlarına tekabül etmeyen faydasız ve işleri ağırdan alan devrimci önlemler yayınlayarak, onları sakinleştirmeye çalışıyordu. Eğer vatanseverler, silahları kullanmaya çağırılmıyorlardıysa; eğer, tehditlerle bile olsa, Konvansiyonun vatan hainlerini adalete teslim etmesini sağlayamıyorlardıysa; yarın "gün içinde, şüpheli vatandaşların silahlarının silaha sahip olmayan vatanseverlere verileceğine" karar vermesi ne işe ya-

rayacaktı? Konseyin "... Komünün daha önce uyguladığı yönteme uygun olarak, zorunlu tasarruf uygulanmasına; bu tasarruflardan elde edilen ürünlerin, anavatanda ordularımıza hizmet eden vatandaş askerlerin dulları, babaları, anneleri, karıları ve çocuklarıyla birlikte Paris'in maaşlı devrimci muhafızlarını oluşturacak olan vatandaşların silahları ve ücretlerini için tahsis edileceğine" karar vermiş olması, ne işe yarayacaktı?

Evet, tüm bunlar, ne işe yaramıştı? Bu teklifler, o anki görevlerinden kaçmak için, devrimci görevlerinden kurtulmak için uydurdukları oyalayıcı sadakalardı. Boş yere kanat çırpan Komün, kimseyi kandıramamış ve kendine olan güveni sarsmıştı. Jacques Roux'un sosyo-politik doğasına dair en ufak bir şüphe bırakmayan ve yaşama hakkına dair sorunun yeniden sorulduğu Konvansiyona hitap eden konuşma taslağıyla birlikte kendini yeniden gösterdiği zaman, tam da bu andı.

İnatçı papaz, hiç şüphesiz aciz Komünün yaşadığı utancın ve aşağılanmanın tadını çıkarıyordu. Ölüm döşeğinde hayatını kaybetmek üzere olan bir adam için acılı dualar okur gibi, güçsüzleşmiş ve küçük düşmüş olan eski düşmanının önünde formüllerini tekrar etmekten gururlu ve acılı bir keyif duyuyordu. Ve resmi Komüne yapılan saldırılar ikiye katlanmıştı:

> Genç bir vatandaş, tribüne çıkıp en şedit önlemleri teklif eder. Konsey, bu düşüncesiz adamın geri çekilmesini ister. Adam, konuşmaya devam eder. Fakat nihayetinde, eski başkan Dobsen'in fikirlerine teslim olan ve Konsey'in öfkesiyle püskürtülen adam, tribünden çekilir.

Bu sırada, Bercy, Sèrves, Drancy ve Bourget Komünleri delegeleri, Paris hareketiyle müttefik olmaya ant içmişlerdi. Lakin Paris harekete geçmezse, hangi hareketten bahsedilecekti? Böylece, belirleyici önergeler tekrar edildi. "Bir üye, kamuoyunun aleyhine olan Konvansiyon üyelerinin tutuklanmasını talep etti." Eğer "günün" programı bu olmayacaktıysa, ne anlamı vardı? Ve Komün Konseyi, kısa bir süre önce Lullier ve Robespierre'in, Paris'in kurulu otoriteleri ve *département*'ın adına talepte bulunduğu şeyi nasıl reddedebilirdi? Fakat Chaumette, kontrolünü kaybetti: "Komün temsilcisi, üçüncü kez sunulan bu öneri karşısında öfkeyle ayağa kalkar. Eğer bunu tekrarlayan olursa, o kişiyi kendi mahvını alkışladıklarını fark etmeden alkışlayan insanlara ifşa edeceğini söyler."

Komün, kendini Devrim ve Gironde arasına atacak mı? Gironde'yi koruyacak mı? Bir an için, durum böyleymiş gibi göründü; faydasızlığı baskın olan bu *journée*'nin ağırlığı altında iyice eğiliyormuş gibi göründü: "Bir üye, milli temsiliyeti ihlal etmeye yönelik herhangi bir görüşe karşı yapılacak olan resmi bir kınamanın salon kapısına asılması önerisinde bulundu." Böylece 22 Jironden, yöneldiği yoldan endişe eden ve belirleyici bir önerge sunmaktan kaçınan Komünün koruması altına alınmıştı: "Bu kınamanın halkın kalbinde olduğu ortaya koyulur, öyle ki Paris'in kurulu otoriteleri ve vatandaşları, ne olduklarının anlatılmasına dair görevlerinin fazlasıyla farkındalar."

Bu, hiç de Komünün parlak zamanlarından biri değildi; aksine zayıflıktan, yanlış galeyandan, sistematik korkaklıktan ve riyakârlıktan başka bir şey sergilemediği bir zamandı. Fakat alt edileceğini, yok edileceğini hissetmemek mümkün değildi.

Vergniaud'un bölümleri tebrik ettiği hamlesi, ilk başta şaşkınlığa neden olmuştu. Komün temsilcileri, Milli Konvansiyonla haberleşmekle görevlendirildiği zaman, o öğleden sonra Konseye şöyle yazdılar: "Bunu Vergniaud'un önerisi üzerine yapıyoruz ve bu sizi şaşırtabilir." Bu, belki de, Komün Genel Konseyinin eskisinden daha çok boyun eğmesine sebep oldu. Fakat daha sonra, eylem devrimcileri, bundan kazanabilecekleri faydaları anladılar. Bölümlerin yüceltilmesi ve toplumsal gücün alkışlanması, şüpheli biçimde, Jirondenlerin teslim olmasını sağladı. Düşman korkutulmuştu ve mümkün olduğu kadar püskürtülmeliydi. Çok sağlam izlenimleri olan Levasseur, bunun Dağ için bir zafer olduğu konusunda bizi temin etmektedir:

> Plain, Gironde'yi terk etmişti; daha doğrusu Jirondenler, kendi kendilerini terk etmişlerdi. Çünkü taburların onlara karşı silahlandığı bu durumda, tehlike çanları çaldığında, toplar ateşlendiğinde ve Meclisin sesi duyulduğunda; Vergniaud, Paris bölümlerinin Anavatan'ı hak ettiklerinin duyurulmasını önerdi. Anlaşılması güç olan bu önergenin bizim tarafımızda neşeyle karşılandığı tahmin edilebilir. Komünün kendisi de sevinç içindeydi. Bu olayın kendisi bile, düşmanlarının onunla savaşmak için iradesinin ve cesaretinin olmadığını onlara göstermiş oluyordu.[9]

---

[9] Jakoben Kulübü'nün 31 Mayıs oturumunda geçen konuşma.

Jakoben Kulübü'ndeki Toplantı

O akşam günün olayları Jakoben Kulübü'nde, Komündekinden daha sakince ve daha açıkça değerlendirildi. Konvansiyondan ayrıldıktan sonra onlara katılan vekiller, çatışmayı tam kalbinden izlemişlerdi. Onlar, günü bir çukurda haberleri bekleyip pasif kalan Komünden daha yüksekte ufku görebiliyorlardı. Fakat Jakobenler de herhangi bir sonuca ulaşamadılar. Vergniaud'un yaptığı hamlede tehlikeli ve aldatıcı olan şeyi açıkça gördüler: Bu, hâlâ içgüdüsel bir kölelik ve devrimci komitelere, aktif ve kararlı gruplara karşı tutucu önyargılarla dolu, dağınık ve geniş yığınlara yönelik bir söylemdi. Guadet, bölüm başkanlarına duyduğu güveni zaten ifade etmemiş miydi? Boissel, bu tehdide işaret etti:

> Bölümler, rağbet gören topluluklar olarak kurulmalıdır. Kamusal işlere karışmamalılar; aksi takdirde temsilcilerin karar verecekleri tüm devrimci tedbirleri faydasız hale getirecekler. Devlet düşmanlarının bu önlemleri engellemesine müsaade edilmemelidir. Kısacası bölümler, şüpheli bireyleri gözlemlemek ve silahsızlandırmaktan başka bir şey yapmamalılar.

Bu ne anlama geliyor? Cevap şudur ki, Dağ'ın en parlak adamları, eğitimleri hâlâ zayıf olan bir halka yapılacak karşı-devrimci bir müdahaleden korkuyorlardı. Eğer bölümler, egemen kalırsa ya da olursalar, hareketi zayıflatabilir ya da mahvedebilirlerdi. Marseilles yazışması (*Journal de la Montagne*, 1 Haziran), şehirde "Mersailles'te onları baskı altında tutacak bir düzen kurmak için, Cumhuriyet düşmanlarına karşı canları pahasına harekete geçmiş olan bizim cesur baldırıçıplaklarımızın yokluğundan faydalanılmıştı" ve "silahlarını dolduramayacak ve hatta baldırıçıplaklar hakkında açıkça konuşamayacak kadar korkak olan zenginlerin ve büyük kapitalistlerin tümü, bölümlerin kontrolünü ele geçirmişler ve onları küstahça hâkimiyetleri altına almışlardır" demiyor mu? "Halkın sesinin bastırılmış olduğu bu düzmece bölümlerde, Paris Jakobenlerine ve tam cumhuriyetçiliğin ilkelerine sahip olan topluluklara nefret" yağdırılıp yağdırılmadığı bilinmiyor.

Aristokratların satın aldığı bu "düzmece bölümler," tehlikeli de olabilirlerdi: eğer yakından takip edilmezse, Jirondenlerin sinsi çağrılarına kanabilirlerdi. Boissel'in vardığı zımnen devrimci olan sonuç, kararlı ve eşgüdümlü eylem komitelerine, halkın dağınık ve kararsız gücünden daha fazla güvenmek gerektiğiydi. Gerçekte, 31 Mayıs'ın terk edilmiş olan kendinden emin taktiklerinin iflas ettiğini ilan ederek, çok uzak olmayan bir ge-

lecek için daha yoğun ve etkili bir taktik öneriyordu. Başka bir vatandaş da aynı çizgiyi devam ettirdi: "Vatandaş Mittié, korkunun, Vergniad'un iyi bir şey yapmasına sebep olduğunu size anlatmıştı. Benim için ise bu, vatanseverlerin ayaklanmalarına olması gereken karakteri vermelerini engelledikleri için aristokratlara edilen bir teşekkürdü."

Örgütlenip yönlendirilmedikleri sürece, hâlâ geçmişin geleneklerine köle olan bir halktan belirleyici ve cüretkâr bir şey beklenemezdi. Bir asker, Fête-Dieu'da Paris'in aldığı tavırdan öfkelenmişti. Dutard, bir gün önce, yani 30 Mayıs'ta, Garat'a polis bülteninde şöyle yazmıştı:

> [...] Orada, pişmanlık belirtileri gördüm. Orada, herkesin geçmişteki koşullarla bugünün koşullarını karşılaştırdıkları gördüm. Bir zamanlar Kilise'nin en güzel törenlerinden biri olan bir törenin kaldırılmasından halkın duyduğu yoksunluğu gördüm. İnsanların, diğerlerinde de olduğu gibi, binlerce işçinin bu festivalden elde ettikleri kârın ortadan kalkmasından duydukları pişmanlığı gördüm. Her kesimden, her yaştan insanlar, orada utanç ve üzüntü içinde duruyorlardı... Bazılarının ise gözleri yaşlıydı. Papazlar ve maiyeti, onlara verilen karşılama merasiminden oldukça memnun olmuş gibiydiler.
>
> Açık sözlü bir Jakoben militanı hüzünlendiren ve öfkelendiren şey, tam olarak bu karşılamaydı: "36 saat önce buradan ayrılmış olmam gerekiyordu; yolculuğumu erteledim, çünkü tehlike topu, bir hafta önce ateşlenmiş olmalıydı. Dün, Milli Muhafızların Aşai Rabbani Ayini'ne hâlâ eşlik ediyor olmasını öfkeyle izledim."

Burada, Hébertizmin devrimci tohumlarını görmekteyiz. İnsanların gücünü zayıflatan bu duygusal tepkiye karşı savaşılmalı mıydı? Burada olan şey ise, yine, 31 Mayıs'ın zayıf girişiminin yerini alacak olan birleşmiş ve diktatörce bir eylemin belirtisiydi. Çünkü Jakobenler, işleri acı sona götürmeye kararlıydı. On İkiler Komisyonu, azledilmişti:

> Despotluğun en aşikâr abidesini yok etmek için, bu günü beklemek mi gerekiyordu? Bu faydalı kararı alabilmek için bu akşama kadar beklediniz. Oyalanmamalıyız. Bütün umutlarınızdan vazgeçin, sizi korkak düşmanlar: saçma hayaller kurmayın; özgürlük, karşınızda öyle kararlı durmaktadır ki, tüm çabalarınıza rağmen galip gelecektir.
>
> Hébert, diktatör komisyon üyelerinin kanunsuz olduğunu ve tutuklanmaları gerektiğini size anlatmıştı. Ben de diyorum ki, tüm vatandaşlar bu diktatörle-

rin ve halkın güvenine layık olmayan bu 22 vekilin peşine düşmeli ve bu 22 kişi işledikleri suçların cezasını çekene kadar, insanlar tetikte kalmalıdır.[10]

Konvansiyonun İşgal Edilmesi

(İnsanların olaylardaki kitlesel varlığı, o denli önemliydi ki, olaylardan sorumlu olan devrimci komite, "her bir bölümde baldırı çıplak işçilerin listesinin hazırlanmasını ve bu işçilerin her birinin... üç günlük iş günü ücretine tekabül eden altı livre almasını istedi. 31 Mayıs ve 2 Haziran, iki gün ediyordu. Belirleyici olan, üçüncü gün olacaktı ve ödemeler önceden yapılmalıydı." Jirondenlere saldıran ve Konvansiyonu işgal eden kalabalık, muazzamdı.)

Konvansiyonun işgal edilmesi, Konvansiyonun her geçen saniyede daha çok sıkışmasına neden oluyordu. Kadınlar, koridorları kapatmışlardı ve Hanriot'un gönderdiği askerler, çıkışları koruyorlardı.

Konvansiyonun saygınlığı ve bütünlüğü vahşice tehdit edilirken, cesareti normal seviyesinin üzerine çıkmış olan Barère, bu aşağılayıcı eylemlerden dolayı öfkelenmişti:

> Kanun yapmak, kölelerin işi değildir. Fransa, bu köleleştirilmiş meclisten çıkanları reddedecektir. Bu kanunlar, süngülerle kuşatılmışken yapılıyorsa, nasıl saygı görebilirler? Biz, tehlike altındayız; çünkü yeni tiranlar, bizi yakından takip ediyorlar; onların talimatları, bizi tutsak ediyor ve tiranlık, Devrimci Komün Komitesindedir. Eğer Genel Konsey, şiddeti engellemek için acil tedbirler almazsa, suçlanmayı hak edecektir. İçlerinde, sahip oldukları ahlaka kefil olmak istemeyeceğim üyeler var.
>
> Şu an bizleri tehdit eden hareket, Londra'nın, Berlin'in, Madrid'in işidir; Gusman adındaki bir Devrimci Komite üyesinin İspanyol olduğunu biliyorum. Ey halk, ihanete uğruyorsun.

Fakat tüm bunlar, ne işe yaramıştı? Bu yarı-direniş ne anlama geliyordu? Toplumsal baskı altında Jirondenlerin azlini talep etmeyi kabul etmiş olan Barère, neden bir anda bağımsızlık numarası yapıyordu? Hangi silahlı güce güvenmiş olabilirdi? Ve her ikisi de devrimci etki altındayken, Papazın Yeri'nin Devrimci Komitesi ile Komün Genel Konseyi arasında bir uçurum açmayı nasıl umabiliyordu?

---

[10] Kimliği tespit edilemeyen bir vatandaş tarafından yapılan konuşmadır. *La Société des Jacobins*, 5. sayı, s. 216.

Konvansiyonun sol üyeleri, çok güç bir durumdaydılar. Jirondenlere saldırmak istiyorlardı; fakat milleti temsil eden bir yapıya karşı gitmek zaten tehlikeliyse, ayaklanmış sokakların tehdidi altındayken böyle bir şeye kalkışmak çok daha tehlikeli olmayacak mıydı? Konvansiyonun imtiyazları, yani Devrim'in kendisinin ahlaki otoritesi gelecekte ne durumda olacaktı? Levasseur, *Anılar*'ında bu felç edici sıkıntıdan isabetle bahsetmektedir:

> Mecliste bir tür sarhoşluk hâkimdi. Kendi faaliyetlerini yerine getiremeyen bu bir avuç dolusu meslektaşın hâkimiyetine bir son vermek isteyen Dağ'ın biz üyeleri dahi, anavatanı kurtarabilecek tek resmi yapıya karşı girişilen bu toplumsal isyanı, acı duymadan izleyemiyorduk. Kimse sahneye çıkmak istemiyordu; herhangi bir tartışma da yaşanmıyordu ... İçlerinde Danton'un tek bir arkadaşı dahi bulunmayan beş altı eylem adamı hariç, Dağ, sağın yaşadığı şaşkınlığı paylaşıyordu. Başkan Mallarmé, koltuğundan tiksintiyle ayrıldı ve Hérault de Séchelles, sessizlik içindeki Meclise başkanlık etti.

Toplumsal güçlerin aşırıya kaçmasını önleyerek Konvansiyonun onurunu korumak isteyen ve bunu gerçekleştirmek için gidebildiği kadar ileri giden Danton, Kamu Güvenliği Komitesinin salon kapılarını tutan askerlere bu emri kimin verdiğini bulmasını talep etti. Şunları söyledi: "Şu anda hakarete uğrayan Millet saygınlığını koruması için, Kamu Güvenliği Komitesinin gayretlerine güvenebilirsiniz."

Talimatları vermiş olan Bon-Conseil bölümü silahlı kuvvetlerinden Yüzbaşı Lesain, kürsüye çağırıldı ve Barère, beklenmedik şekilde, Konvansiyona salonu terk etmesini ve kendi özgürlüğünü hissedip bunu bütün dünyaya bildirmesi için, görüşmeleri silahlı kuvvetlerin içinde yapmasını söyledi.

Bu gurur gösterişi, yapılabilecek en anlamsız ve gereksiz şeydi. Konvansiyonu kuşatmış olan devrimci silahlı güçler, Jirondenlerin devrilmesini istiyordu. Konvansiyon, onu kuşatan süngülere rağmen özgür olduğunu kanıtlamak istiyorsa, Gironde'yi korumalıydı. Barère'nin önerisi ise, ya gösteriş içindi ya da Konvansiyon ve silahlı devrimci bölümler arasında sıcak bir şiddeti çatışma anlamına geliyordu.

31 Mayıs'ta Konvansiyondan bir toplu çıkış örgütleme isteği başarısız olmuş olan Vergniaud için ne tatlı bir intikam! Barère'nin, *Anılar*'ında onun nasıl bir plan yaptığını ya da bir plan yapıp yapmadığını anlamak zor. [...]

Marat'ya ait bir yazının birkaç satırından anlaşılıyor ki, Barère, Konvansiyonu çok uzaktan, Champ de Mars kadar uzaktan yönlendirmek istiyordu ve Konvansiyon, isyancı güçlerin Konvansiyon kararlarına zarar vermesini

engelleyeceğine ant içtikten sonra, orada dağılacaktı. Fakat o durumda Konvansiyon, istemese de karşı-devrimci *moderantisme*'nin merkezi haline gelecekti. Marat, faydasız ya da feci sonuçlar doğuracak olan bu çıkışla ilişkilendirilmek istemeyerek ve Konvansiyonu geri getirerek, iyi bir siyasi anlayışı olduğunu göstermişti. Şöyle yazdı:

> General, kürsüye çağırılır; fakat ortalarda görünmez. Birkaç subay, ortaya çıkarak emri verenlerin onlar olmadığını söyler. Kargaşa büyür; tarafların her biri, farklı şeyler söyler ve denir ki; artık her şey bitmiş ve yabancı güçler, onları katledecekleri zaman gelinceye dek, Konvansiyonu rehin almış. Bu bilgin denilen adamlar, nasıl da küçük insanlarmış! Birkaç vekili, kalabalığın arasına yerleştirilmiş bir avuç serserinin kötü muamelesinden korumak için iyi vatandaşların aldığı bir önlem olarak, kapılarda nöbet tutup giriş ve çıkışlara izin vermeyen bir avuç mızraklı nöbetçilerden korkmuşlar. Tüm bu karışıklığın ortasında, başkanın Konvansiyonu terk etmesi önerildi. Başkan koltuğunu bırakır ve neredeyse tüm üyeleri de onu takip eder; bronz kapıya çıkar. Nöbetçi, yolu açar. Geriye dönüp çıkarılan yaygaranın yanlış olduğunu söylemektense, Konvansiyonu bahçe ve avlularda dolaşmaya yönlendirir. Ben, otuz Montagnard ile birlikte, makamımda kaldım. Meclis geri dönmediği için sabırsızlanan salondaki insanlar, yüksek sesle söyleniyorlardı. Onları sakinleştirdim. Konvansiyonun peşinden gittim ve Barère'nin onu Champ de Mars'a yönlendirirken güzergâh olarak önerdiği söylenen baskül köprüde Konvansiyon üyelerini buldum. Makamlarına dönmeleri için ısrar ettim. Geri dönerler ve faaliyetlerine devam ederler.

Plain, bölümlerin bu işlerden bıktığı görebilmişti. Konvansiyonun geçişi sırasında insanlar haykırıyordu: "*Vive la République*! Kurtarın bizi! Kahrolsun 22'ler!"

Gironde Liderlerinin Tutuklanması

Eğer Gironde kendini kurtarmak için savaşmak istiyorsa, savaşması gereken yalnızca Hanriot'un topları değildi; Devrim'in kendisiydi. Couthon, bakan Clavière'nin ve bakan Lebrun'un ve bunlarla birlikte, suçlanan vekillerin tutuklanmasını istedi. Talebi alkışlandı ve acilen alınan kararlar, Vergniaud, Brissot, Guadet, Pétion, Salle, Chambon, Barbaroux, Buzot, Birotteau, Rabaut-Saint-Étienne, Lasource, Lanjuinais, (Euro-et-Loire'den) Lesage, Grangeneuve, (Loiret'ten) Louvet, Valazé, Doulcet, Lidon, (Morbihan'dan)

Lehardi, Boyer-Forfrède ve Saint-Martin hariç On İkiler Komisyonun tüm üyeleri ile bakan Clavière ve bakan Lebrun'a saldırılmasını öngörüyordu.

Paris *département*'i, kendi güvenliğini garanti altına almak için, tutuklanan vekillerin sayısına eşit sayıda onlardan da rehine alınmasını önerdi.

Hayır, devrimcilerin peşinde oldukları şey, Jirondenlerin hayatı değildi. Bu trajik günlerden birinde, Vergniaud şöyle haykırmıştı: "Couthon'a içmesi için bir bardak kan verin; belli ki susamış." Vergniaud, yanılıyordu; Couthon, kana susamamıştı. Fakat Gironde, devrimci Fransa için ölümcül bir tehlike haline gelmişti. Ortadan kaldırılmalıydı. 2 Haziran'da siyasi gücü çökmüştü.

("[Jirondenleri] mahveden, onları milli ve devrimci eylem için ölümcül olan kritik ve felç edici bir güç haline getiren şey, bir hizip ve zümre ruhuna indirgenmiş olan parti ruhuna sahip olmalarıydı ... Sınıf çatışmasının yakın zamanda partilerin siyasi çatışmalarına karışacağına şüphe yoktu; fakat bu, o zaman için sorunun kaynağı olarak görülmüyordu ... Devrim'in canı pahasına saf dışı etmesi gereken şey, parti egoizmiydi. Devrim, bunu bertaraf etmişti.")

13
MARAT'NIN KATLİ

(1793 yazında, Enragés ve Hébertistlerin etkisi en üst seviyeye ulaşmak üzereyken, Marat, Véndee ve kuzeyde gericilerle savaşmakta olan orduların liderlerinden kurtulmaya çalışıyordu. Görevdeki Temsilcilerin ve Kamu Güvenliği Komitesinin "ihanetlerini ortaya çıkarmadı; bunun yerine onların zayıflıklarını, görüş ve enerjiden yoksunluklarını" ortaya koyuyordu. "Jaurès'ye göre, "Marat, Hébert ve arkadaşlarının Konvansiyona hâkim olmaya çalıştıklarını gördüğü gün, entrikalara karşı duyduğu muazzam nefreti ve ilgisizliğiyle, onlarla savaşmalıydı." Fakat buna zamanı olmayacaktı.)

* * *

Normandiya'daki Gironde tökezleyip dağılırken, Caen'li genç bir kız olan Charlotte Corday, Cumhuriyet şehidi olarak addettiği insanları kurtarmak ya da onların intikamını almak için Paris'e doğru yola çıktı. Corneille oyunlarındaki kadın kahramanlara özenerek, daha da şevke gelmişti.

Despotluğun, anarşinin ve cinayetlerin ardındaki elin Marat olduğuna inanan Corday, onu öldürmeye karar vermişti. 13 Temmuz 1793 Pazar akşamı Marat ile görüşmek için ısrar etti. O sırada Marat, iltihaplı bir hastalığın onu yiyip bitirmeye başladığı günden beni zamanının çoğunu geçirdiği banyo küvetindeydi. Küvetin kenarında, düşüncelerini ve tutkularını karaladığı kâğıtların ve mürekkep hokkasının bulunduğu bir sehpa vardı. Genç kız, birkaç kelime ettikten sonra, bıçağını Marat'nın kalbine sapladı. Marat, çığlık attı; refakatçisi Simon Evrard'ı çağırdı ve öldü.

Hain olduğunu inandığı bir adamı öldürmek için kendi canından vazgeçen Charlotte Corday, kaçmak için hiçbir çaba göstermedi. Eylemini, devrim mahkemesinin önünde, gayet net olan birkaç kelime ile, Devrim sorununu nasıl da küçük ilişkilere indirgediğini gösteren, kahramanca fakat vahim bir

basitlikle açıkladı. Güzel, genç, mütevazı, mağrur ve idam sehpasına giderken baba katillerinin giydiği kırmızı kıyafet içinde, insanlar üzerinde birçoğunu tedirgin eden tuhaf bir asalet, kahramanlık ve kan etkisi bıraktı. O, Marat'yı, fakat her şeyin ötesinde, Gironde'yi öldürmüştü. Jirondenlerin Maratistler ve onların katil dediği insanlar aleyhindeki laf kalabalığını kim ciddiye alırdı ki? Önce Lepeletier[1] katledilmişti ve şimdi de Marat. Katil olarak itham edilen insanların kendileri katledilmişti. Marat hakkında önyargılı olanlar arasında bile, öfke ve nefret hissinin ardından, şaşkınlık ve merhamet duyguları hâkim olmuştu. Gironde propagandasının itici güçlerinden biri, ortadan kaldırılmıştı.

Konvansiyon ve halk, Marat için unutulmaz bir cenaze töreni düzenledi. Yoksulların ve işçilerin acısı büyüktü. Onlara dalkavukluk yapmayan bir danışmanı, ihtiyaç olduğu zaman, onları uyaran ve onlarla sert bir şekilde konuşan bir arkadaşı kaybetmişlerdi. Marat'nın ölümü, Devrim için büyük bir talihsizlikti. Eğer bir sene daha hayatta kalabilseydi, belki de gerçekleşecek olan feci olayları önleyebilecekti. Kız kardeşi şöyle demişti: "Eğer kardeşim yaşasaydı; Danton hayatını kaybetmeyecekti." Ne demek istemişti? Belki de, Hébertistlerin Danton aleyhine gerçekleştirdikleri şedit mücadeleyi önleyebileceğini ve Danton ile Robespierre'i uzlaştırabileceğini söylemek istemişti. Fakat gerçekte yalnızca ölümün ona vermiş olduğu neredeyse yüce bir itibar ve hâkim bir etki, neden ona verilmişti? Eğer ölmeseydi, çok büyük ihtimalle, yaşananlar karşısında yenik düşecekti. Haziran ve Temmuz'da Hébert ve arkadaşlarına yakın durmuş olsa da, muhtemelen onlarla acı sona kadar birlikte olmayacaktı. Onların durmak bilmeyen hırslarına bir engel teşkil ettiği zaman, muhtemelen karalamalara maruz kalıp terk edilecekti. Ya da belki de, kötüleşen Lyon isyanı ve Toulon ihaneti neticesinde, hareketin ön saflarında kalabilmek için, feci budalalıklara sürüklenip Hébertist politikaları kabul edecekti. Hébertistleri giyotine gönderir miydi, ya da onlarla birlikte giyotine kendisi mi giderdi, bunu kesin olarak bilmek mümkün değil.

Marat'nın ölümünün neredeyse hemen akabinde, Hébertistler ve *Enragés*, onun şöhretini ve ismini üstlenmek için, birbirlerine karşı mücadele etmeye başladılar. Jacque Roux, onun gazetesine devam ettiğini iddia ederek *Marat'nın Gölgesinde Halkın Dostu* gazetesini çıkardı. Roux'un cesaretten

---

[1] Kralın infazı lehine oy verdiği için katledilen Jakoben şehidi.

yoksun olmadığı aşikâr. Marat'nın 4 Temmuz tarihli korkunç makalesinden[2] sonra, Greive'den Genel Güvenlik Komitesine gönderilen bir polis raporundan Jacques Roux'un Marat'nın evine gittiğini öğreniyoruz:

> Bu ayın dokuzu Salı sabahında, Vatandaş Crosnier, Vatandaş Allain ve Vatandaş Grevie'nin, Vatandaş Marat'nın evinde bulundukları sırada; Jacques Roux, Marat'tan Roux hakkında gazetesinde yazdıklarını geri almasını istemek için evine gelerek, Marat'nın söylediğinin aksine, adının Renaudi olmadığını kanıtlayan vaftiz belgesini kendi evinde bıraktığını söyledi. Marat, kişiliğindeki sağlam duruşuyla, ona yanıt verdi... Roux ise, bizim gözümüzde onu alçak olduğu kadar tehlikeli de yapan çok yanlış bir üslup ve samimiyetten çok uzak bir tonla, Marat'ya cevap verdi. Marat, onu kovar kovmaz, uzun bir sahanlığın sonundaki merdivenlerden inmeden önce, bir an için durdu ve Marat'ya bizde çok derin bir etki yaratan, tarifi zor, uzun ve kinci bir bakış attı. Ve Marat'nın korkunç ölümünü öğrendiğimiz anda şüphelerimiz, özellikle de Greive'nin şüpheleri bu intikamcı rahibin üzerinde yoğunlaştı.

Roux'un, Marat'nın ismini üstlendiği ve Marat'nın Komündeki yerini kazanmaya çalıştığı an, tam da Roux'un Charlotte Corday'in suç ortağı olduğundan şüphelenildiği andı. 19 Temmuz'da, dinleyicileri şok eden birkaç ifadenin "fevri bir hayal gücünün" etkisi olduğunu söylediği raporu açıkladı. Bunu, Marat'nın siyasi ve toplumsal mirasını ele geçirmek için gerçekleştirdiği cesur hamleyi kutsallaştırmak için yapmıştı.

Fakat o sırada, Hébert, Jakoben Kulübünde haykırıyordu:

> Marat'ya bir varis gerekiyorsa, ikinci bir kurban gerekiyorsa, bu kadere hazır olan ve bu kaderi kabul eden bir kişi vardı: Ben! Ancak anavatanımı kurtarmış olmanın kesinliğini mezarıma götürdüğüm zaman, ölümle yüzleşmek için fazlasıyla mutlu olacağım! Fakat artık soylular olmasın! Soylulara hayır! Bizi katledenler, soylulardır!

Marat'nın Cordelier Kulübünde bir kutsal emanet gibi asılı duran mumyalanmış kalbi, artık Devrim'in mabedi haline gelmişti. Bu hamleden rahatsız olan Robespierre, cenaze onurunun aşırılıklarına itiraz etti. Bentabole, ona bağırdı: "Kıskançlık!" Fakat Robespierre, Hébertistlerin, Marat'nın aziz kalbini kendi lehlerine konuşturacaklarını biliyordu; Robespierre, bu büyüyü bozmak istiyordu.

---

[2] *L'Ami du Peuple*'de Roux'a çok sert bir şekilde saldıran bir makale yazmıştı.

14
HIRİSTİYANLIKTAN ÇIKARMAK

(Devrim, ilk günlerinde Kilise mülkiyetine saldırmış ve ruhbanı Cumhuriyete bağlılık yemini ettirmişti; fakat dinin ortadan kaldırılması, bu programının bir parçası değildi. Jakobenler ve özellikle de Robespierre, deist insanlardı ve ileride göreceğimiz gibi, her ne kadar1794'te yürürlüğe konan Yüce Varlık Kültü, Robespierre'in sonunun gelmesine katkıda bulunacak olsa da; ateizmi devrim projesinin bir devamı olarak görüyorlardı. Fakat sans-culottes[1], bu konuda farklı düşünüyordu ve 1793'ün ikinci yarısında Hıristiyanlıktan çıkarmaya yönelik askeri bir sefer başlatmıştı.)

Hébertizm, din sorunu konusunda, tutarsız, çelişkili, anlamsız ve yüzeysel bir şiddetten başka bir şey değildi. 1793'ün Ağustos'undan Eylül'e kadar, yoğun bir Hıristiyanlıktan çıkarma hareketi söz konusu olmuştu. Devrimci halkın bir bölümü, yalnızca yemin etmeyen papazlara karşı değil, aynı zamanda da Hıristiyanlığın kendisine karşı da başkaldırmış; Hıristiyanlığın insanların beynine görme duyusu vasıtasıyla girmesine neden olan simge ve amblemleri yok ederek, Hıristiyanlık düşüncesini insanların beyinlerinden söküp atmaya çalışmıştı. Burada gördüğümüz şey, inanca karşı başlatılan bir savaşın aracı olarak, dine karşı girişilen bir savaştır. Vendée'yi fanatikleştiren ve Lyon'un varlıklı bencillerinin suç ortaklığını yapmış olanlar, papazlardı. Ancak ve ancak, insanları kontrol altında tutup bu dünyanın ve öteki dünyanın bütün tiranlarına boyun eğmeleri için zorlayan güç ortadan kalktığı zaman, Devrim, güvende olabilir ve özgürlük, sağlam bir şekilde yerleştirilebilirdi. Ayrıca, yemin etmiş ya da etmemiş olan papazlar arasın-

---

[1] "Sans-culotte" kelimesi, metinde "baldırıçıplaklar" olarak çevrildi – ç.n.

da, ya da anayasal ve gerici papazlar arasında ayrım yapmaya gerek yoktu. Anayasal papazlar, Vendée'de, Lyon'da, Toulon'da, Marseille'de, Lozère'de ne yapmışlardı? Ataletleri ve korkaklıkları, onları ya düşmanın gizli suç ortakları yapmıştı veyahut da bu papazlar, herhangi bir güce sahip değillerdi. İçinde bulundukları yarı bağnazlığın cahil halk üzerindeki etkisi, yemin etmemiş olan papazların cahil halk üzerinde sahip oldukları etkiden daha azdı. Anayasal din adamları, eğer beklenilen sapmayı yaratamamışlarsa, eğer inanlar ve sıradan insanlar arasında Devrim'in işine yarayacak bir ikaz olamamışlarsa, onlar ne işe yarayacaktı? Ayrıca, Devrim, neden bir sahtekârlıktan başka bir şey olmayan bu uzlaşmaya yanaşmaya devam etmeliydi ki? Devrim, anayasal papazları korumak için, onların "inancına" saygısızlık etmemek için, gerici papazlara karşı da müsamahakâr olmaya zorlanmıştı. Bu şekilde davranarak, işlerin özüne inmek mümkün değildi ve ister anayasal olsun ister gerici olsun, bütün Kilisenin lehine olan yanlışlığın kökünü ortaya çıkarmak imkânsızdı. O zaman Kiliseyi ortadan kaldıralım; bağnazlık, mantığın üzerine kalın bir tabaka oluşturan, aklın nüfuz edemediği bir alan olduğu için; mekanik olarak inanan insanlarla konuşmanın bir anlamı olmadığı için; bu mekanik alışkanlık, yok edilmelidir. Taptıkları Tanrının zayıflıktan ve hükümsüzlükten başka bir şey olmadığı, bu aptallara kanıtlanmalıdır; bunu yapmak için, O'nun dininin araçları O'ndan alınmalıdır. Kutsal kâseler ele geçirilmeli ve kendini korumaktan bile aciz olan bir Tanrının hiçliğini en sıradan bağnazlara göstermek için, bu kâseler, gün ışığında kirletilmelidir. Düşünceler vasıtasıyla akılları özgürleştirmek, felsefenin yüzyıllarını almıştır; kölelikle işlenmiş olan zincirler, yani cehalet, güç kullanarak ezilmelidir. Böylece, ayin kadehi ve kutsal ekmek kabı iliştirilmiş, sırtında cübbesi, başında tacı ile, kuyruğuna bağlı kutsal ekmekle böğrünü döven bir eşek, eski dinin maskaralığını gözler önüne serip, kendini bu denli alçaltan bir parodiye yanaşan bir inancın inananlarını, sonsuza kadar tiksindirmektedir.

Devrimci halk, bölümlerin halkı, vatanseverlik toplantıları kiliselerde gerçekleştiği için, Kiliseye yabancı değildi. Görevdeki temsilciler, özgürlük savaşı hakkındaki vaazlarını minberden veriyorlardı; o halde, aklın köleleştirilmesinin, yani özgürlüğe karşı savaşın aynı çatı altında örgütlenmesine nasıl müsaade edebilirlerdi? Sunaklardaki tüm kâseler, tüm şamdanlar, karşı-devrimin silahıydı: bunlar paramparça edilsin, eritilip Devrim için kulla-

nılacak silahların yapımında kullanılsın ya da kâğıt para içinde boğulan Devrim'in ihtiyaç duyduğu altın sikke olarak değerlendirilsin. Çanlar, çan kulelerinden alınıp çoktan eritilmiş ve toplara dönüştürülmüştü; çanları çalmak için kullanılan halatlar ise, Jean Bon Saint-André tarafından İngilizlere karşı kullanılmak üzere donatılmış olan gemilerde kullanılıyordu.

Lakin dini hırpalamak yeterli değildi: papazlar yalan söylediklerini ve halkı yanlış yönlendirdiklerini itiraf etmeliydiler. Onların tezyinatlarına el koymak iyi bir şeydi; fakat onlara cübbelerini reddettirip ayakları altında ezdirmek, çok daha iyiydi. Böylece, aklın nihai zaferi, papazların papazlıklarından vazgeçmeleri, hakkında sürekli konuştukları Tanrı'yı reddetmeleri ve insan yanıltmacasının yüzyıllardır yerleştiği tapınakların boşluğunu fanatiklere anlatmaları için gerçekleşecekti. Muhteşem bir zafer! 7 Kasım'da Cloots[2], Léonard Bourdon[3] ve diğerleri, Paris Piskoposu Gobel'i Konvansiyona gidip dinden çıktığını açıklaması için ikna ettiler. Başka dinden çıkmalar da gerçekleşmişti. Çok sayıda papaz da ya devrimci şevk sebebiyle ya da doğaüstü renklerinden ayırdıkları kutsal kitapların İnsan Hakları Bildirgesinin muğlak griliği ile karışmış olmasından dolayı; ya her geçen gün daha zorlaşan ve yanlış olan faaliyetlerden kurtulmak için; ya da belki de korkaklıkları yüzünden istifa etmişlerdi.

Chaumette çok sevinçliydi ve Konvansiyon ise halkın hayal gücünü boş bırakmak istemediği için, dini şenliklerin yerini dolduracak olan büyük bir şenlik düzenledi. Akıl Kültü'nü ilan etti ve 10 Kasım'da özgürlük anıtı önünde, "eski Kutsal Bakire'nin bulunduğu yerde" sesler, insanlığın özgürleşmesini kutlamak için yükseliyordu. O akşam gösterinin tekrarı için davet edilen Konvansiyon, tek vücut Notre Dame'a gitti. Akıl (Vatandaş Momoro'nun kişiliğinde) tahtından indi ve Konvansiyon başkanı Laloy'u kucakladı. Hébertizm, Paris'in ve Devrim'in efendisi olmuş gibi görünüyordu.

Elbette, Hıristiyanlıktan çıkarmaya dönük bu radikal ve gaddar girişimde biraz ihtişam var olmuş olabilir; bundan çıkmış olabilecek kuram-

---

[2] Anacharsis Cloots (1755-1794): Paris'e yerleşen Prusyalı bir soylu. Kendini "İnsan Irkının Hatibi" ilan etmiş ve Hébertistlerle birlikte, giyotinle idam edilmiştir.

[3] Léonard Bourdon (1754-1807): Jakoben, Paris Komünü ve Milli Konvansiyon üyesiydi. Hébertistlere yakındı.

sal bir meşrulaştırmayı da görebiliriz. İnsan ruhu, boş inançlardan ve alışkanlıklardan oluşan ağır bir yük taşımaktadır; eğer şiddetli bir sarsıntı, bir gecede bu asırlık yükü omuzlarından düşürebilirse, bu ne muhteşem bir kurtuluş olurdu! İnancın, tarihi geçmiş geleneksel biçimleri ortadan kalktığı zaman, insanlık, nasıl da özgür olur, ne kadar çok sayıda cesur akıl, dünya gizemlerinin kapısından içeri girebilirdi! Yüzeysel mukayeseler aracılığıyla geçmişin boş inançlarıyla karıştırılma ya da Kilise kurnazlığıyla hâkimiyet sağlamak için sömürülme tehlikesi ortadan kalktığı zaman, evrenin müthiş dini yorumlarının yeniden ortaya çıkarılması bile mümkün olabilirdi. Ne de olsa, zor kullanmak, düşünmeden biçimlenen inançları yok edebilir. Kör alışkanlık da, bir zor kullanma biçimidir; özgürleşme saatinin kısa şiddeti, yüzyılların saklı ve savaş şiddetinin etkilerini ortadan kaldırmaktan başka bir şey yapmayacaktır.

Bu doğru; fakat Hébertist eylem, tek bir koşulda başarılı olabilirdi, ya da çabalayabilirdi. Hébertizm, belirleyici olan tek bir soruya dair hangi tarafı seçeceği konusunda açık olmalıydı: yalnızca dine hakaret etmek ve dinle alay etmek mi istiyordu, yoksa dini kökünden sökmek mi istiyordu? Eğer yapmak istediği tek şey, dine hakaret etmek idiyse; o halde hareket, kısır olduğu kadar da aşağılıktı; fakat eğer dini kökünden sökmek istiyor idiyse; Anayasada yazılı olan din özgürlüğünün bir yanıltmaca ve bir tehlike olduğunu açıkça ilan etmeliydi. Hıristiyan inancının –kulluk ilkesinin– kendini kabul ettirmeye hakkı olmadığını düşünmeli ve bunu söylemeliydi. Böylesi derin devrimler, yalnızca hak namına gerçekleştirilebilir. Eğer Devrim'in "ben Hıristiyanlığın var olma hakkını tanımıyorum ve bireysel ya da toplumsal tüm tezahürlerini yok edeceğim" demeye cesareti yok idiyse, o halde, dine karşı savaş, alçakça bir gösteri ve tiranlığın en aşağılık biçiminden başka bir şey değildi. Fakat Hébertizm, bu soruyu sormamıştı bile; hiçbir ilke ile yüceltilmeyen demagojik bir şiddet ile korku ve aptallığın zorladığı geri çekilmeler arasında aciz bir şekilde dalgalanıp durmuştu.

Fouché[4], unutulmaz 9 Ekim kararlarında şunları ilan etti:

---

[4] Joseph Fouché (1759-1820): Dönemin en kötü şöhretli figürlerinden biridir. 1793-1794 yılları arasında Lyon'da karşı-devrimcileri indirmekle sorumlu olan bir görevin temsilcisi olduktan sonra, faaliyetleri esnasında sahtekârlıkla suçlanmış; fakat devrimden kurtulup Napolyon'un savaş bakanı olmuştu.

1. Madde – Her bir dinin ayini, yalnızca kendi tapınaklarında yapılabilir.
2. Madde - Herhangi baskın ya da imtiyazlı bir din tanımayan Cumhuriyet, yollarda, meydanlarda ve genel olarak kamusal alanlarda görülen tüm dini amblemleri yok edecektir.
3. Madde - Kendi tapınakları dışında dini kıyafetleriyle görülen rahipler ve papazlar, hapis cezası ile cezalandırılacaktır.
4. Madde - Hangi dine mensup olursa olsun tüm merhum ya da merhume vatandaşlar, üzerinde Uyku yazan bir cenaze örtüsüyle örtülmüş olarak, bir kamu görevlisinin refakatinde, yas kıyafeti içindeki arkadaşları ve silah arkadaşlarından oluşan bir müfreze eşliğinde, her bir belediyede ortak mezar olarak belirlenen yere götürülecektir.
5. Madde - Küllerinin ebedi istirahatta olacağı ortak alan, tüm yerleşimlerden yalıtılmış olacak ve gölgelerinde bir Uyku heykelinin yerleştirileceği ağaçlar dikilecektir. Diğer tüm işaretler, ortadan kaldırılacaktır.
6. Madde - Ölülerin küllerine duyulan dini bir saygıyla kutsanmış olan bu alanın giriş kapısında "Ölüm, sonsuz bir uykudur." yazılacaktır.

Esasında bu, ılımlı bir karardı. İnanç ve hatta din özgürlüğüne saygı duyuyordu. "Ölüm, sonsuz bir uykudur." ibaresinin materyalist bir iddiaya sahip olduğunu iyi biliyorum ve denilebilir ki; bu, yaşayanlar için değilse bile, ölüler için mecburi olan resmi bir materyalizmi ifade etmektedir. Aslında bu ibare, saldırgan olmaktan çok, çocuksu; Hıristiyan karşıtı olduğundan çok, bilim karşıtı bir ibaredir. Uyku, yaşama ait bir faaliyet iken, ölüm ise, yaşamın yok olmasıdır. Uykudan bahsetmek, yaşama ihtiyacını yüceltmek demekti; hayatta olma biçimini, sessizlik ve huzur içerisinde devam ettirmek demekti. Ölüm ise daha acıklı ve dokunaklıdır: Ölüm, biçimin bozulması, bilincin yok olmasıdır. Kişi, bu bozulmanın görünüşte mi yoksa gerçekte mi; geçici mi yoksa nihai mi olduğunu merak eder. Bu, ölüm sorunudur ve bundan vahşilerin düşünceleri kadar çocukça olan mitlerle sıyrılmak ise, fazlasıyla yüzeyseldir. Dahası, Fouché'nin kararı, o zaman dokunamadığı dinin resmi ve anayasal olarak örgütlenmesine saygı gösteriyordu. Kendini, kültleri tapınaklarla sınırlandırarak kısıtlıyordu. Bu, dini düzenlemek için çıkartılan bir yasaydı ve ne bir derinliği, ne de bir belirleyiciliği vardı.

(Jaurès, Hıristiyanlıktan çıkarma hareketini şöyle özetliyor: "Hıristiyanlıktan kurtulmak için gereken tek şey, Hébertizm olsaydı; Hıristiyanlık, on sekiz yüzyıl sürmez-

di. Ne Hébert ne de Chaumette, şuna önem vermiş değildi: İnsanlığı Hıristiyanlıktan kurtarma konusunda etkili bir ilerleme göstermek için; amblemlerini yok edip ayinlerini yasaklayarak inancı imha etmek için; bunun tüm Fransa'da eş zamanlı olarak uygulanması gerekirdi... Fakat Hébertizm, kendisini bu politikanın içine attığı zaman, bunu gerekli ivedilikle ve aynı anda her yerde uygulayamayacağını biliyordu... Hébertizm, boş inançların süsünü değiştirmekten başka hiçbir şey yapmamıştı... Hayır, ruhu özgürleştirmek için, ruhtan vazgeçmek mümkün değildir.")

15
KAMU GÜVENLİĞİNİN DİKTATÖRLÜĞÜ VE HİZİPLERLE MÜCADELE

(Eylül 1793'te "temel ihtiyaç maddeleri krizi, doruk noktasına ulaşmıştı." Radikal tedbirler, Enragés'in uzun bir süredir alınmasını istediği, fakat Jakobenlerin uygulamamak için direndiği tedbirler, artık alınmalıydı. İstifçiliğe karşı çıkarılan yasalar ve bir milyar Franklık zorunlu tasarruf, zaten yürürlüğe konmuş durumdaydı; fakat bunlar, işçi sınıfı açısından gözle görünür bir değişiklik yaratamamıştı. 4 Eylül'de "Komün, büyük bir kalabalık tarafından işgal edildi." Onlar, açlığa sürükleyen ücretlere, büyüyen kıtlıklara, her gün daha da artan hayat pahalılığına artık yeter diye bağırmak için gelen yoksullar, zanaatkârlar ve proleterlerdi." 29 Eylül'de üst fiyat sınırı, nihayet yürürlüğe konmuştu: fiyatlar, 1790'daki seviyelerinden en fazla üçte biri oranında yükselebilecekken, maaşlar yüzde elli oranında artırılmıştı.)

Bu radikal tedbirleri uygulamak için, güçlü bir yapı gerekiyordu ve "eylemin ve düzenlemenin arkasındaki güç, artan bir şekilde Kamu Güvenliği Komitesine geçiyordu." Oraya atanmış olan Danton, orada görev almamayı tercih ederken, Robespierre'in ise "yerinin artık Komite olduğunu fark etmesi, uzun sürmemişti."

Fakat Komite, yalnızca ekonomik önlemlerde aldığı görevler ile tanınmayacaktı: "Onun itici gücüyle, devrimci dehşet, kendini Fransa boyunca kabul ettirmişti... 17 Eylül kanunu, şüpheliler listesinin hazırlanmasını emrediyordu." Terör Dönemi[1], başlamıştı. 16 Ekim'de Marie-Antoinette suçlu bulundu (Jacques Roux, Marie-

---

[1] Günümüzde "Terör"ün karşılığı çok daha farklı olmakla birlikte Fransız Devrimi'nde yaşanan eski rejimi ve muhalifleri tasfiye ve iç çatışmalar döneminin adı bu şekilde yerleşiktir – ç.n.

Antoinette'in infaza giden yolculuğunda onun yanında olacaktı). 31 Ekim'de ise 21 Gironde vekili, infaz edilmişti.

İngilizlerin kısa bir süre için işgal ettiği Toulon'dan çıkartılmasıyla birlikte, yeni askeri zaferler kazanılmıştı ve "Komite, faaliyet birliğini yeniden tesis etmiş, orduları ve sorumlulukları tek elde toplamış ve güvenini genç, kahraman ve aklı başında subaylara vermişti." 1793 Kasım'ı başlarında, yeni bir Devrim takvimi ilan edildi ve Cumhuriyetin ilanı, Birinci Sene olarak kabul edildi.)

* * *

Milletin içinde bulunduğu bu yeniden uyanış, neye yorulabilir? Devrimci gücün müteyakkız ve enerji dolu eylemlerine... Kazanılan bu zaferler, tam özgürleşme sağlanana kadar nasıl sürdürülebilir? Bir hükümet oluşturacak şekilde örgütlenen devrimci güçlerin birliğine ve faaliyetlerine...

Robespierre'in düşündüğü şey ve Kamu Güvenliği Komitesine girerken, eylem planını açıklamak üzere kendisi için aldığı notlarda ifadesini bulan düşünce, buydu. Tahminen Eylül 1793'e ait olan bu notlar, evrakları arasında bulunmuştu:

Amaç ne? Anayasanın halk lehine uygulanması.

Düşmanlarımız kim olacak? Yozlaşmışlar ve varlıklılar.

Hangi yöntemleri kullanacaklar? İftira ve riyakârlık.

Bu yöntemlerin kullanılmasına kim sebep olabilir? Baldırıçıplakların cehaleti.

Halkın aydınlatılması lazım. Fakat halkın eğitimi önündeki engeller nelerdir? Günlük küstah sahtekârlıklarıyla onları yanlış yola sürükleyen satılmış yazarlar.

Bundan ne çıkartabiliriz?

Bir: Bu yazarlar, anavatanın en tehlikeli düşmanları olarak sürgün edilmelidir.

İki: Faziletli yazılar, yaygın şekilde çoğaltılmalıdır.

Özgürlüğün kazanılmasının önündeki engeller nelerdir? İç ve dış savaş.

Dış savaşı bitirmenin yolu nedir?

- Ordularımızın başına cumhuriyetçi generaller yerleştirmek ve bize ihanet edenleri cezalandırmak.

İç savaşı bitirmenin yolu nedir?

- Özellikle suçlu vekiller ve idareciler olmak üzere, hainleri ve komplocuları cezalandırmak; isyan ve kraliyet yandaşlığının arttığı Lyon, Marseilles, Tou-

lon, Vendée, Jura ve bunun gibi yerlerdeki aristokrat nüfusunu azaltmak için, vatansever birlikleri vatansever liderlerin emrine vermek; Özgürlüğe hakaret eden ve vatanseverlerin kanını döken bütün alçakları cezalandırarak korkunç ibretler yaratmak.

1. Karşı-devrimci ve hain yazarların sürülmesi; faziletli yazıların dağıtılması; 2. Özellikle suçlu vekiller ve idareciler olmak üzere, hainlerin ve komplocuların cezalandırılması; 3. Vatansever generallerin atanması; diğerlerinin azledilip cezalandırılması; 4. Asgari geçim ve toplumsal kanunlar.

Bu, Robespierre'in ortaya koyduğu ve kısmen uygulandığını gördüğümüz hükümet programıdır. Bu, hiçbir şekilde daimi bir diktatörlük programı değildir. Önerdiği şey, Anayasanın uygulanması, yani demokrasinin hâkim olduğu ve gücün Komitede toplanmadığı normal düzene dönülmesidir. Fakat Anayasa ruhunun uygulanabilmesi için, yani "halkın lehine" yönetim olabilmesi için, iç ve dış savaştan kurtulan bir halkın Anayasanın faaliyette olduğunu görmesi gerekir.

Partilerin boşluğuna terk edilmiş bir millet, kendini kurtarabilecek durumda mıdır? Hayır, çünkü varlıklı sınıf, fazlasıyla bencil; yoksul sınıf ise, yani baldırıçplaklar sınıfı ise, hâlâ fazlasıyla cahil. Bu, ne anlama geliyor? Bu şu anlama geliyor: Kriz zamanında, Devrim'in tüm enerjisine ve tüm gücüne sahip olan güçlü bir hükümetin, birinin bencilliğini güdüp ötekinin cehaletini ortadan kaldırarak bu iki sınıfın üzerine çıkması ve böylece yasal demokrasinin yükselişini hazırlaması gerekir.

Robespierre, kendini tehlikeye sokabilecek ifadelerle düşüncesini daha açıkça anlattığı notlarında, şu çarpıcı sözlerin üzerini çizmiş:

Halk... Halkın eğitilmesinin önünde başka ne engeller var? Yoksulluk.

O halde, halk ne zaman aydınlanacak?

Yiyecek ekmekleri olduğunda ve zenginler ve hükümet, onları yanlış yönlendiren aşağılık kalemleri ve dilleri satın almaya bir son verdiğinde.

Onların çıkarları, halkın çıkarlarıyla örtüştüğünde.

Onların çıkarları, halkın çıkarlarıyla ne zaman örtüşür? - Hiçbir zaman.

Sonu gelmeyen bu karamsar "hiçbir zamanlar," Devrim'i bir kısır döngünün içine hapsetmiş gibiydi. Ve bundan çıkarılacak mantıklı sonuç ise, halkın çıkarları lehine, onların tedavisi olmayan cehaletlerine karşı mücadele edecek sonsuz bir tür diktatörlük olacaktı. Robespierre'in gerçek düşüncesi, Devrim'in yalnızca, Konvansiyon tarafından desteklenen ve fakat tüm

mücadeleci güçleri tek elde toplamayı başarabilen bir devrimci hükümetin gücüyle kurtulabileceği yönündeydi. Bu nedenle, Konvansiyonu dağıtmak ya da zayıflatmak, Kamu Güvenliği Komitesini dağıtmak ya da zayıflatmak, Devrim'e karşı işlenmiş telafisi mümkün olmayan bir suçtu: bu, Devrim'i anarşiye, yani düşmana teslim etmek anlamına geliyordu.

Kamu Güvenliği Komitesi

Kamu Güvenliği Komitesi, örgütlenirken; çalışırken; savaşırken; federalizmle ve ona karşı birleşmiş ordularla mücadele ederken; komplocular tarafından sürekli gözetlenip gruplar tarafından durmaksızın tehdit ediliyordu. Bazen de, Gironde anarşisinden kurtulduktan sonra, Devrim'in demagojik anarşiye yenik düşüp düşmeyeceğini merak ediyordu.

Bu, Eylül 1793 ve Mayıs 1794 arasında devrimci bilincin yenik düşmesine ve Robespierre'e, onu bitap edip hasta bırakacak derecede işkence eden yaygaracı bir dramdı.

Hébertistler, Kamu Güvenliği Komitesini ilk başta sinsice gözden düşürmeye ve daha sonra da şiddetle indirmeye çalışmıştı. Onlar, açıkça Hébert'in güdümünde olan ve üyelerini öncelikle savaş bakanlığının devrimcileri arasından seçen bir gruptu. Savaş büroları, Cordelier Kulübü'nün çoğu ve Komünün bir kısmı: bunlar, Hébert'in saldırmak ve Kamu Güvenliği Komitesini yok etmek üzere emrinde olan güçlerdi.

Bu adamların Kamu Güvenliği Komitesiyle ne alıp veremedikleri vardı? Hébert'in, Ronsin'in ve Vincent'ın Komiteyle sorunu neydi? Komitenin planına karşı sahip oldukları milli ve devrimci eylem planı neydi?

Onlar, Komiteyi tehlike altındaki bir Fransa'nın idaresinde ihmalkârlık, korkaklık ve zayıflıkla mı suçluyorlardı? Kamu Güvenliği Komitesi, sahip olduğu enerjinin gücüyle ezici bir görevi yerine getirebiliyordu. Kamu Güvenliği Komitesinin her bir üyesi, gün boyunca çalışanlarıyla iş yürütüyor; akşam olunca da küçük bir çember içinde, bazen saat 2:00'ye kadar, hükümet çalışmalarını değerlendiriyordu. Her bir üyeye özel görevler verilmişti.

Halk, Robespierre'e, Couthon'a ve Saint-Just'a "üstün hâkimiyeti olan adamlar" diyordu; yani onlar, genel Devrim siyasetini kolluyorlardı. Barère, Billaud-Varenne ve Collot d'Herbois, görevdeki temsilciler, seçilmiş Devrim otoriteleri ve Milli Konvansiyona verilecek raporlardan sorumluydular. Son olarak, bir de "müfettiş" denilen bir grup vardı. Uzmanlar şunlardı: Carnot

ve Prieur, ordudan; Jean Bon Saint-André, donanmadan; Robert Lindet ise, Fransa'nın, Paris'in ve orduların tedarikinden sorumluydu. Her gün ilgilenilmesi gereken sayısız ayrıntı mevcuttu. Bunlar, Kamu Güvenliği Komitesinin her bir üyesinin paylaştığı ezici sorumluluklardı; herhangi bir üyenin aldığı karar, tüm üyeler tarafından imzalanıyordu.

Robespierre'in genel düşüncelere tutkun olan bir belagat ustası olduğunu, ağdalı sözler ve kuramlardan başka bir şeye mahir olmadığına inanmak, yanlış olacaktır. Kinayeli konuşmaları çok kullanması ve hacimli raporları ve aşırı ayrıntılı iddianameleri genel formüllere bürümesi, böyle bir yanlış anlaşılmaya sebep olan etmenlerden biridir. Aslında, ülke ve ordudaki tüm devrimci eylemlerin ayrıntılarını yakından takip ediyordu. Ayrıca, inanılmaz bir zihinsel çaba ve hakikate yönelik titiz merakıyla, Devrim'in hizmetindeki adamların gerçek değerlerini anlamaya çalışıyordu.

Jakoben Kulübü'nde en ayrıntılı bilgilere erişebiliyordu ve kavgacı demagojilerin muğlak ithamları ve suçlamalarının doğru olup olmadığını araştırmaya hazır bulunuyordu. Bu adamlar, kendilerini ülkeyi bürolarından yönetmekle sınırlamıyorlardı: onlar, olayların şiddeti ve tutkularıyla sürekli irtibat halindeydiler.

Jean Bon Saint-André, limanları dolaşıyor; denizcilerin ayaklanmalarını bastırıyor; karşı-devrimci kurmayları saf dışı bırakıyor; adaletin gücü ve herkesin refahına ve özgür Anavatan'ın ihtişamına duyduğu bariz ilgiyle, tayfaların hevesini canlandırıyordu.

Carnot, planlarının icra edildiğinden emin olmak için savaş alanlarına gidiyor ve savaşçı coşku ve saldırı cesareti için örnek oluşturuyordu. Saint-Just ise, ön saflarda savaşın tehlikeleri ve gürültüsüyle yüzleşebilmek için, aşırı çalışan sinir sisteminin zayıflığının üstesinden gelebilmişti.

Jakoben Kulübü, Robespierre için nasıl da korkunç bir savaş alanıydı! Oraya, çoğunlukla boğuk ve muhalif olan o ünlü meclise her akşam gidip, gündemi anlattığı, nefretleri yatıştırdığı, karalamalarla uğraştığı bir hayat, nasıl da zor ve amansız bir hayattı! Yönetici olmak, konuşmalar yapmak, meclisi idare etmek ve insanların hükümet disiplinini kabul etmesini sağlamak, ne kadar da korkunç bir görevdi! Fakat Kamu Güvenliği Komitesi, bunlar sayesinde dar bir zümre olmaktan kurtulmuş ve bunlar sayesinde devrimci hayatla irtibatta kalabilmişti.

Hébertistler, yanlış general seçimi için, *ancien régime*'in subaylarından fazlasıyla rahatsız olduğu için, Kamu Güvenliği Komitesini suçlayabilir

miydi? Haziran, Temmuz ve Ağustos boyunca, Hébert'in şöyle bir nakaratı vardı: "Ordudaki tüm soyluları atın!" Bu nakarat sayesinde, kişisel yargıyı gerektiren zor bir arıtma ve yenileme çabasını, genel bir sloganın kolayca söylenen inatçılığıyla değiştirmiş oluyordu. Soyluları atmanın yeterli olmadığını unutmuş gibi görünüyordu; soyluların yerine geçen adamları sınamak için zamana ihtiyaç vardı.

Kamu Güvenliği Komitesi, aşırı derecede müteyakkızdı. Robespierre'in Haziran notlarındaki ilk sözleri, Custine'nin yakın takibe alınmasına dairdi. Ve giyotine gönderilen yalnızca Custine değildi; Houchard[2] da aynı kaderi paylaşacaktı. Vendée savaşında yaşanan Ağustos ve Eylül felaketlerinin sorumluluğunu birine isnat etmek kolay değildir. Bu felaketler, varlığını, Kamu Güvenliği Komitesinin ivedilikle kontrol altına almakta başarısız olduğu genel anarşi durumuna olduğu kadar, kişilerin beceriksizliğine ve ahlaksızlığına da borçludur. Ayrıca Philippeaux'un[3], Rossignol'un[4] Robespierre'e başkaldıran particiliği nedeniyle Rossignol'a ve hatta Ronsin'e[5] karşı yaptığı hararetli suçlamaları kabul etmek istemiyorum. Fakat olaylara ve sonuçlara baktığımız zaman, ne Ronsin, ne Rossignol ne de Léchelle[6], dikkate değer bir askeri kabiliyet sergileyememişti. İçlerinde en iyisi olan, en dürüst, en samimi ve en ahlaklı olan Rossignol, kendi yetersizliklerini alçakgönüllülükle kabul etmişti. Kamu Güvenliği Komitesi, ne Hébertist etkinin hâkim olduğu savaş bakanlığının ne de Hébertist liderlerin önleyebildiği karışıklığa bir son vermek için Ekim ayında müdahalede bulunduğu zaman, savaşın tehlikeleri Devrim'in aleyhine dönmüştü.

Eğer Kamu Güvenliği Komitesi, beceriksiz Léchelle'yi batıdaki en büyük ordulardan birinin başına geçirmekle bir hata yaptıysa; bu atama, Hébertist-

---

[2] Jean-Nicolas Houchard (1739-1793): Moselle Devrim Ordusu Komutanı. 8 Eylül 1793'te kazandığı Hondschoote zaferini sürdüremedi ve giyotinle idam edildi.

[3] Pierre Philippeaux (1756-1793): Vendée'de görevdeki temsilci olarak, orada savaşan generallere olduğu kadar hükümet temsilcilerine karşı da mücadele etmişti. Dantonistlerle birlikte giyotine gönderildi.

[4] Jean-Antoine Rossignol (1759-1802): Vendée'de karşı-devrimcilerle savaşan devrimci bir general.

[5] Charles-Philippe Ronsin (1751-1794): Hébert'in müttefiki. Paris generali olarak görev yaptıktan sonra Hébert'le birlikte infaz edildi.

[6] Jean Léchelle (1760-1793): Vendée'de görev yapan bir general. Étrammes Muharebesi'ndeki ezici mağlubiyetten sonra, şüpheli koşullar altında öldü.

lerin tavsiyesi üzerine yapılmıştı; Kamu Güvenliği Komitesi, bu atamayı, Hébertistlerle aralarında gerçekleşebilecek bir kırılmadan kaçınmak ve batıdaki orduların yeniden düzenlenmesinin ve komutanların değiştirilmesinin bir tür zümre ruhundan kaynaklanmadığını, fakat Devrim çıkarları için gerçekleştirdiğini kanıtlamak için yapmıştı. Her ne şekilde olursa olsun, Léchelle hızlıca kenara çekilmiş ve Kléber'e[7] yol vermişti. Kamu Güvenliği Komitesinin, Avrupa karşı-devrimcilerin geri çekilmesine sebep olacak olan Marceau, Kléber, Jourdan ve Houche gibi ordunun genç, akıllı ve kahraman liderlerini seçip, yüreklendirip, en yüksek mevkilere yerleştirdiği dönem, bu zamana rastlıyordu. İnsanları vahşice suçlayan ve orduların temsilcisi ve diplomatı olan Duquesnoy ve kardeşi General Duquesnoy'a iftira atmaktan açıkça suçlu olan Hébert, devrimci savaşçıların yeni nesli içindeki sağlam, akıllı ve asil yüreğe sahip olan insanları tanıyamaz mıydı? Hébert, bunun yerine, tüm altın kordonları ve nişanları savaş büroları ve bölümlerdeki birkaç beceriksize dağıtana kadar, aynı şüpheler ve aynı gevezeliklerle her bir subaya şiddetle karşı çıkarak, yeşermekte olan tüm kahraman filizlerin gelişmesini engellemişti. Devrim'i kurtarmış olan geniş kitlelerden yoğun bir şekilde faydalanma fikri, Vincent'ten, Ronsin'den ya da hatta bakan Bouchotte'den gelmiş olabilir miydi? Hayır, bu fikir, Hoche[8] ve Carnot'un[9] fikriydi. Ayrıca, Temmuz ve Ağustos'ta savaş bürolarındaki askeri konulara ilişkin düşünceleri yansıtmış olan Marat'nın dağınık savunma savaşını, yani mutlak mağlubiyeti ve devrimci Fransa ordularında hâkim olacak hızlı bir moral çöküntüsünü tercih ettiğini zaten belirtmiştim.

Demokrasiden, Konvansiyondan ve Kamu Güvenliği Komitesinden nefret eden bilgili bir gözlemci olan kraliyet yanlısı Mallet du Pan, Kamu Güvenliği Komitesinin belirleyici ve muazzam çabalarını ve ordu üzerindeki muazzam etkisini açıkça görmüştü. Mallat du Pan, "Konvansiyonun sıkça ve etkileyici biçimde kullandığı kalpleri ve akılları ateşlendirme sanatından" bahseder. Şunları ilave eder: [...]

---

7 Jean-Baptiste Késleber (1753-1800): Devrim ordularının başarılı bir generaliydi, daha sonra Napolyon'un hizmetinde çalışarak Mısır seferi sırasında öldü.

8 Lazare Hoche (1768-1797): Milli Muhafızlara kaydolduktan sonra, özellikle Alsace'ta sergilediği başarılarla birlikte, düzenli ordudaki kademeler boyunca yükselerek başarılı bir general olmuştu.

9 Lazare Carnot (1752-1823): Kamu Güvenliği Komitesi üyesi. Vendée'deki katliamlara katılmış olmakla suçlanmıştı.

İlk seferde var olmayan, fakat ikinci seferin başında kendini biraz göstermiş olan bir şeyle savaşmak zorundasınız: egemenlerin ordularına karşı savaşan tutkulu ordular; savaşın sebeplerine kayıtsız olan ve disiplinleri mağlup olmalarını engelleyememiş olan paralı askerlere karşı fanatik bir askeri yığın.[10]

Eğer Kamu Güvenli Komitesi, geniş görüşlü olmasaydı; liyakat ve hizmet tanımayıp, tüm makamlara göz diken Parisli dar bir zümre olmak için her şeyden feragat etseydi; hükümet ve yönetimde sağlam bir birlik kurarak askerlerin şevklerini felce uğratabilecek olan ayrışma ve tartışmaları bitirmeseydi; ordular, nasıl bu denli kendilerinden emin olabilir ve böyle bir şevke sahip olabilirdi?

Ordunun gücü, Kamu Güvenliği Komitesinde örgütlenen ve simgelenen devrimci birlikte bulunuyordu.

Devrim'in iç düşmanlarına yeterli güçle saldırmış mıydı? Jirondenlerin kraliyetçi kanını dökme konusunda çok mu cimri davranıyordu? Hébert ve adamlarının sürekli ima ettikleri şey, buydu. Durmadan, giyotinin daha fazla kullanılmasını istiyorlardı. Gerçekten de ne kadar az kelle alınmış! Daha çok kelle toplayalım! Fakat bu oyunda, Hébertistlerden de ileriye gitmek fazla kolay olacaktı. Eğer kan sarhoşu olmamışsa, akıllı bir siyasetçinin kabul edebileceği tek Terör Dönemi yöntemi, Robespierre'in yöntemiydi: "İbret yaratın." İnfaz değil; ibret. Halklara ve krallara, acıma duygusunun dahi Devrim'i kraliyet suçları karşısında zayıflatamayacağını göstermek için, Louis'den sonra Marie Antoinette'ye saldırmak, yani devrik kraldan sonra devrik kraliçeye darbe vurmak, yeterliydi. Hébert'in her geçen gün yaptığı gibi, kralın kardeşi Madam Élisabeth'in kellesini istemek, hükümeti küçük düşürmeyi hedefleyen; eğer ona uyarsa, insanlıkla ve eğer ona direnirse aşırı gruplarla hükümetin arasını açmayı hedefleyen vahşi bir taktiksel hamleden başka bir şey değildi. İbret oluşturmak için Marie Antoinette'i giyotine göndermek yeterliydi. Ona çirkin hakaretlerde bulunmak ve onu karalayarak tarih önünde ona bir tür intikam olanağı tanımak, hiç kuşkusuz anlamsızdı.

Chaumette, Komün Konseyinde, Hébert ise Marie Antoinette'i yargılayan mahkemede, Marie Antoinette'i, olası bir naiplik döneminde daha iyi hâkim olabilmek için, kendi oğlunu baştan çıkarmakla suçladıkları zaman;

---

[10] Bu yazı, Mallet du Pan tarafından Lord Elgin'e gönderilen 1 Şubat 1794 tarihli bir yazışmadan alınmıştır [Jaurès'nin notu].

iyi birer devrimci olmadıklarını göstermiş oldular. Hébert, Marie Antoinette ve Élisabeth'in, yani anne ve teyzenin, veliaht ileride kral olacağı zaman, onu kendi heveslerine tabi kılmak amacıyla, henüz ergen olmayan çocuğu aralarına alarak onun buluğ çağına girmesini sağladıklarını söylediği zaman, Devrim'e iyi hizmet etmiş olmuyordu. Marie Antoinette, büyük bir isyan çığlığıyla bağırdı: "Bütün annelere sesleniyorum!" Soysuz *Père Duchesne*'nin yaralı bir yürekten fışkırmasına sebep olduğu bu sesleniş, bir yüzyıldan uzunca bir süredir, gericilerin elinde faydalı bir araç halini almıştır. Ayrıca Chaumette, Komün Konseyinde, hükümlüler giyotine götürülmek üzere hapishaneyi terk etmeden önce bir ağız dolusu kanyak içmelerine müsaade edilmesinden şikâyet ettiği zaman, belki de yanlış bir etki altındaydı. Öyle görünüyor ki bu, onlara tavırlarıyla Devrim'e karşı gelebilmelerini sağlayan cesareti vermişti. Devrim'in güçlü olabilmesi için, düşmanlarının korkak olması mı gerekiyordu? O zamandan birkaç hafta sonra, şu sözler duyulacaktı: "Gerekirse, Hébert'e bir kazan alkol verin ki; ölürken daha az korkak olsun." Fakat hayır; onu giyotine götüren arabanın etrafında yeteri kadar alaycı olacaktır; nefretimizi kendimize saklayabiliriz. Ele geçirilmesi kolay olan 21 Jirondenin kellesini almak da yeterli bir ibret olurdu. Evet, doğru görüyorsunuz: Sepettekiler Brissot'un üretken kellesi ve Vergniaud'un yaratıcı kellesi. Verilen bu dersin olduğunu düşündüğüm gibi, zihinlerinin de etkileyici olduğunu tahmin ediyorum. Hébert'in yaptığı gibi, Haziran'da 31 Mayıs olaylarını protesto eden 73 Jirondenin giyotine gönderilmesini istemenin ne gereği vardı? Eğer Robespierre müdahale etmeseydi; 3 Kasım 1793 tarihli Amar raporunda suçlanan bu Gironde üyeleri, Devrim Mahkemesi önüne çıkarılacaktı. Robespierre, Genel Güvenlik Komitesinin raporunu beklemek üzere erteleme talebinde bulunmuştu ve böylece bu adamlar, infaz edilmeyip hapse gönderilmişti. Hébert'in Robespierre'e yönelik başka bir sıkıntısı daha! Fakat Hébert, neden orada durmuştu? Ortada sadece bu 73 kişi yoktu. Kralı infaz etmeden önce bu konunun halka danışılmasını isteyenlere da darbe indirmek gerekiyordu. Ayrıca, Konvansiyon dışında 20 Haziran'ı, Paris'teki [Milli Muhafızlara ait olan] karargâhı protesto eden 20,000 vatandaş daha vardı[11]. Giyotine giden yolda muazzam bir izdiham yaşanacak ve ölüm cezasının ibretlik gücü, boyun vurma çılgınlığı içinde kaybolacaktı.

---

[11] Girondin bakanların geri çağrılmasını isteyen 20 Haziran 1792'deki eylem.

Eğer Hébertizm, ölümü kullanma konusunda, devrimci açık görüşten yoksun idiyse; yüksek hükümet ilkelerinden ve askeri taktiklerden yoksun idiyse; en azından Kamu Güvenliği Komitesinin iç siyasetine karşı çıkacak toplumsal bir plana sahip olamaz mıydı? Halkın sıkıntılarını hafifletecek, proleterleri eğitip mülkiyetin oligarşik boyunduruğundan kurtaracak bir yöntemi ya da bir kuramı da mı yoktu? Arıyorum, fakat tutarsızlık ve faydasızlıktan başka bir şey bulamıyorum.

Jacques Roux'un Sonu

Jacques Roux, kendi nezdinde, bir sistemin ilk unsurlarına sahipti; fakat Hébert, Şubat ve Mart 1793'te ve yine Haziran'da, ona karşı savaşmaya bıkmadan devam ediyordu. Haziran sonu ve Temmuz başlarında aldığı ağır darbeden sonra, Konvansiyondan kovulmuş, Cordeliers'ten kovulmuş, Jakobenlerce suçlanmış olan Jacques Roux; eğer arkasında Gravilliers bölgesinin yoksullarının sadık sevgisi olmasaydı; tamamen gözden düşecekti. O, Cordeliers'te mesleği sorulduğu zaman kendini "günah çıkaran papaz" olarak tanıtan; yoksul kadınların sıkıntılarını ve hüzünlü dindarlıklarını paylaşan; teselli ve vecit dolu belagati, Hıristiyan teslimiyeti ile toplumsal başkaldırının bir tür karışımını ihtiva eden tuhaf bir din adamıydı. Bilinmeyen bir dünyaya iman adına ölümü teşvik eden ve onlardan haksızlığın ve servetin galip geldiği bu dünyaya karşı son bir aforoz isteyen bu adam; öfke ve acı dolu köhne çatı katlarından gelen; sokaklarda ve dükkânlarda, fahiş kömür fiyatları nedeniyle ısınamayan ve ölüm beklentisi içinde soğuğa terk edilmiş, yiyecek ekmek bulamayan tükenmiş işçilerin ve sakatların isyan ateşini körükleyen bu öfkeli papaz; ilerlemeye devam etmeyip var oluş sebebini meşrulaştırmadığı müddetçe Devrim'i lanetlemeye hazır bulunan bir devrimci olan; Kiliseye karşı ateist, burjuvaziye karşı Hıristiyan olan bu yavuz mutasavvıf, bu esrarengiz adam; bir yürekten çok daha fazlasına dokunuyordu. Düşmanları, hiç şüphe yok ki, Konvansiyona dalkavukluk yapmak için, yeni ve yok edici bir suçlama yaptıkları zaman, onu neredeyse bitiren korkunç darbelerden sonra, fark edilmeden yeniden ayakları üzerinde durmuştu: Hébert'in sahip olmak istediği Marat ismine el uzatmaya cüret etmişti. Ortadan kaldırılmalıydı. Marat'nın kadın refakatçisi "Marat dulu" Simone Évrard'ın, Marat'nın ailesi Hébertist olduğu için, Roux'un "Ma-

rat'nın gölgesini" konuşturmuş olmasından yakınmış olması, Roux'a karşı kullanılmıştı.

Fakat her şey bir yana, onun hırsız olduğunu söyleyerek, şerefine leke sürmeye çalışmışlardı. Cordeliers başkanı iken, bölümünde zimmetine para geçirmek ve özellikle de Kulüp adına aldığı 200 livrelik *assignat* yekûnunu Kulüp kasasına koymadığı gerekçesiyle suçlanması karşısında, kendini kuvvetle savundu. Kulüp hesabına kaydedilmiş olan bazı yekûnların, gerçekten de kulüp kasasına yatırılmadığını doğruladı ve başkanlıktan ayrılırken var olan açığı kendi kaynaklarıyla giderdiğini söyledi (ki bu da çok büyük ihtimalle doğrudur). Yoksullara yönelik duyduğu kaygı dolayısıyla yaptığı bağışlara şahit olan ve onlar için para toplayıp yardımda bulunduğu birkaç kadını, kendi lehine ifade vermeleri için çağırdı. Bu kadınlar, onun hakkında aşırı bir minnettarlıkla konuştular. Fakat onu indirmeye yönelik çabalardan bezmişti ve bir akşam kendi bölümündeki bir mecliste, intikam almak istedi. Baş danışmanlarından biri olan Chemin aleyhine ciddi bir suçlamada bulundu. Bölümde otoritesini yeniden tesis etti; düşmanlarının feshettiği makamı yeniden elde etti ve başkanlığa atandı. Roux, Gravillier Bölümüne zaferle geri dönmüştü. Arkadaşları olan marangoz Natey ve diğerleri, Jacques Roux'u karalayanlar hakkında öfkeyle açıklama yapıyorlardı. Hébert ve Komün, Gravilliers grubunun, yani Jacques Roux grubunun yeniden yapılanmasına izin verecek miydi?

Roux, 18 Ağustos'ta, bölümünde *coup de force*'unu gerçekleştiriyordu. Hébert, Jakoben Kulübü'nde, onu suçladı:

> Gravilliers Bölümünde çok büyük bir etkiye sahip olan bu kötü şöhretli papaz, yerleşik otoritelerin azlini sağlamak ve belediye başkanının kendisini istifçilikle suçlamak için, Konvansiyona bir beyanname sunulmasına karar verdi.
>
> Neyse ki bölüm, yaptığı hatayı fark ettiğini belirterek kararı ilga etti; bölümü bilerek yanlış yola sevk eden bu zalimi suçlayacak ilk kurum, şüphesiz yine bu bölüm olacaktır.

Bu konuşma duyulmuştu ve 22 Ağustos'ta Jacques Roux'un bölüm üzerindeki etkisiyle mücadele etmek isteyen Gravilliers'in sivil ve gözlemci komiteleri, Komünde bir atılım gerçekleştirdiler. Onlar adına Truchon konuştu:

> Yargıç vatandaşlar, Jacques Roux'un geçen Pazar gece yarısı dolaylarında Gravilliers Bölümü meclisine girdiğini duymuş olmalısınız. Orada, başkan ve sekreteri azletti; kendi kurduğu hizbin lehine, sivil ve gözlemci komitelerle birlikte polis amirini de azletti ve birkaç kişiyi tutuklattı. Bölüm, şu anda tam bir düzensizlik içindedir. Konseyin, meclise gidip yasa dışı bir şekilde azledilmiş olan kamu görevlilerinin haklarının iade edilmesini sağlamak üzere temsilci tayin etmesini talep ediyoruz.

Bu hamleye fazla şaşırmamış olan Chaumette, bir talepte bulunmak için hemen ayağa kalktı:

> Burada, biri ötekinden daha ciddi olan, iki ciddi suç olduğunu görüyorum. Jacques Roux'un kamu görevlilerini keyfi olarak azletmesi ve birkaç vatandaş üzerine tutuklama şimşekleri göndermesiyle işlemiş olduğu suç, tartışmasız çok ciddi bir suçtur. Fakat egemen bir halkın meclisinin dağılmış olduğunu beyan ederek, meclise ihtilaf ve bölünme ruhu aşılayarak işlediği suç, çok daha ciddidir. Jacques Roux, halk egemenliğine saldırmıştır. Kim bu suçu işlerse, o bir karşı-devrimci olmuştur ve her bir karşı devrimci, ölümle cezalandırılmalıdır.

Chaumette, Konseyin "Jacques Roux aleyhindeki tüm suçlama ve kanıtların polise iletilmesini ve Konseyin Gravilliers Bölümünü bir an önce yeniden örgütlemek üzere altı temsilci atayarak düzenin yeniden tesisini sağlamasına" yönelik bir karar alması teklifinde bulundu.

Komünün, devrimleri burjuva ve ılımlılarla tartıştığı dönemde, bölümlerde kaç sefer bu tür devrimler gerçekleşmişti! Fakat konu Jacques Roux olduğunda, yapılan her şey suç oluyordu. Hébert, onu, yağmayı teşvik etmekle, isyana kışkırtmakla ve bölümde ciddi bir yekûn dağıtırken yoksul rolü yapmakla merhametsizce suçluyordu: kısaca, riyakârlıkla suçluyordu: "Bu adam, bir defasında seçmen meclisinde dine hiç önem vermediği söylemişti. Ertesi günse, ayin düzenledi ve bunu her gün yapıyor."

Nihayetinde polis amiri Froidure, "Jacques Roux'un ve partisindeki birkaç üyenin tutuklanması için yetki belgesi çıkartıldığını ve bir an önce onu sorgulaması gerektiğini" duyurdu.

Bu, kaçınılmaz bir sondu. Robespierre ve Hébert karşısındayken, nasıl savaşabilirdi? İkisi de ona "kötü şöhretli papaz" diyordu.

Lakin Roux'un arkadaşları, onu terk etmemişlerdi. Roux'un tutuklanma sebebini öğrenmek için, Gravilliers Bölümünden bir heyet (Ber-

nard Lazare tarafından Bölüm sicilinden gönderilen yazışmalar)[12] oluşturuldu. Roux, 22 Ağustos'ta kefaretle serbest bırakıldı; fakat soruşturma devam etti. Hırsızlık suçlaması yeniden ortaya atıldı. Roux, yoksullar için topladığı paranın bir kısmını kendisine ayırmakla suçlanıyordu. Bütün ifadeler, onun diğerkâmlığını ve cömertliğini gözler önüne seriyordu; fakat ne şekilde olursa olsun, alt edilmeliydi.

23 Nivôse 2'de (2 Ocak 1794), bölümde gerçekleşen *coup d'etat*'ya ilişkin Roux aleyhinde yazılı ifadeleri alınmak üzere, onu suçlayanlar, cezaî polis mahkemesi önüne çıkartıldı. 25 Nivôse'de mahkeme, memur Vatandaş Jacquelet'in bulguları üzerine, Roux'a isnat edilen suçların ciddiyeti nedeniyle, yetkisizlik kararı verdi. Mahkeme, Roux'u Devrim Mahkemesine havale ederek, hükmü bekleyeceği Bicêtre Hapishanesine geri gönderilmesine karar verdi.

Bu kararı öğrenen Roux, kendisini üç kere bıçakladı. Cesareti, kırılma noktasına varmıştı. Kanlar içinde, çevredeki başka bir odaya nakledildi. Hâkimler, duruşmayı erteleyip, neden "tüm kanunlar tarafından suç kabul edilen" böyle bir eylemi gerçekleştirdiğini sordular. Roux, ona bu zulmü yapanların korkunç hakaretleri ve suçlamalarının onu bu eylemi gerçekleştirmeye ittiğini söyledi. "Bu hayata önem vermediğini ve başka bir hayatta özgürlük insanlarını güzel bir kaderin beklediğini" söyledi.

Acı sona yaklaşırken, Roux'un içinde Hıristiyan vecit ile devrimci ateşin bir karışımının var olduğunu görüyoruz.

Evlat edindiği yetim ile hemşerilerinin mahkemeye alınmasını salık verdi; yaşamına son verilmeden önce kırmızı kepinin başına takılmasını ve başkanın ona barış ve kardeşlik öpücüğü vermesini istedi; başkan da, bu isteğini yerine getirdi.

Bu, asil ve tuhaf bir şekilde işkence edilmiş bir ruhun sonuydu. Yaralarına hemen yenik düşmemişti. Bicêtre'deki revire nakledildi; fakat Fouquier-Tinville[13], Roux'un "gücünü tüketmeye" çalıştığı ve yargılamadan kurtulmak için yaşamayı reddettiği hakkında bilgilendirilmişti. Roux, kendini yeniden bıçakladı ve bu sefer, akciğerini yaralayarak hayatını kaybetti. 1 Vêntose otopsi raporuna göre, aldığı yaralar, derindi. Böy-

---

[12] Jaurès tarafından orijinal metinde kaydedilen bilgidir.

[13] Antoine Fouquier-Tinville (1746-1795): Devrim Mahkemesi'nin itici gücü ve Terör Dönemi'nin yasal ruhuydu; Robespierre'in devrilmesinden sonra giyotinle idam edildi.

lece Robespierre ve Hébert, Jacques Roux'a galip gelmişlerdi; fakat Komünün yaptığı zulüm daha, doğrudan bir sebep olmuştu.

Jacques Roux'un toplumsal söylemi ne kadar dar olursa olsun; bu söylem, toplumsal sıkıntı ve talepleri bir düzen içerisine yerleştirmeye yönelik bir çabaydı; Devrim'in ekonomik ve finansal siyaseti üzerinde etkisiz de değildi. Hébertizm, Roux'un fikirlerinde ciddi ve cesur olan unsurlara bağlı kalmayı düşünmektense; yalnızca, sıra dışı bir kararlılık ve ölümünün ötesine taşıdığı bir umutla, düşüncelerini kendi bünyesinde somutlaştırmış olan bu adamı devirmek istemişti. Hébert ve Komün, merhametsizdi.

Yeni Toplumsal Eğilimler

Bu noktada sosyalist eğilimler, Chaumette'nin düşüncesinde belirgin bir unsur olmaya başlamıştı. 1793'ün devasa devrimci ateşinde; Devrim'in, Fransa'yı ihanet ve iç savaştan, halkı ise sıkıntı ve açlıktan kurtarmak için muazzam bir çaba harcadığı Eylül ve Ekim aylarında; Gironde'yi destekleyen burjuvaziyi zapt etmek için proleterlere güvenmek ve büyük tüccarları tavan fiyata riayet etmeleri için zorlamak gereken böyle bir zamanda; Chaumette, sanayinin kamulaştırılmasının, bencil ve karşı-devrimci üreticilerin Millet'le ikamesinin sağlanmasının kurtuluşa ermek için nihai çözüm olabileceğini, ya da her şekilde kaçınılmaz bir çare olduğunu düşünmüştü. Devrimci düşünce ve eylemin bu toplumsal anlarını kaydetmekte büyük bir tarihsel tecessüs bulunur. Chaumette, Paris Komününün ivedilikle yürürlüğe koyduğu tavan fiyat uygulamasına karşı gösterilen direnişten öfkelenmiş ve Komünün 14 Ekim 1793 oturumunda yaptığı konuşmada, bu konuyu değerlendirmişti.

> Gıda maddeleri fiyatlarını ve temel ihtiyaç ticaretini sabitleyen kanunun uygulanmasında zorluklar yaşanıyor. Bazı tüccarların açgözlülükleri ve spekülatörlerin kötü niyetleri, destek bulmaktadır. Kimi Paris tüccarı, bu kanunun onları kapsamadığını iddia ederek, kanundan sıyrılmaktadır; bazıları ise, yerel hükümetin kanunun uygulanmasında kullandığı vergiyle ilişki olan ihmal ve hatalardan söz etmektedir. Bu kanunun hazırlanmasında harcanan süre, kanunun mükemmel olabilmesi için fazla kısaydı. Son olarak, bazı tüccarlar ise ticaretlerini kendi akraba ve yakınları arasında paylaştırmışlar; onların evlerine gittiğimizde, hiçbir şeyleri olmadığını söylüyorlar.

Küçük satıcılardan bahsetmeyeceğim; mutluluğunu her zaman halkın talihsizliklerinin üzerine yerleştiren büyük tüccarlara, bankacılar ve onların sessiz ortaklarına, tüm bu kan emicilere saldıracağım. Bu adamların, 1789'da ve takip eden senelerde, iş ilişkileri kurduklarını biliyoruz; fakat kiminle? Yabancılarla. *Assignat*'ın düşüşüne onların sebep olduğu da malum (Chaumette, burada *Fabre d'Énglantine* tezini, acemice yeniden üretmektedir)[14]; kâğıt para üzerinde yaptıkları spekülasyonlar sayesinde zengin oldukları da.

Devrim onları zenginleştirdiğinden beri, ne yaptılar? Ticaretten çekilip halkı kıtlıkla tehdit ettiler. Fakat eğer onların altınları *assignat*'ları varsa, Devrim'in de hâlâ çok değerli olan bir şeyi var: halkın emeği. Fabrikaları ve imalathaneleri çalıştırmak için gereken şey, altın değildir; emektir. Yani, eğer bu insanlar fabrikaları terk ederlerse; Devrim, bunları ele geçirecek ve ham maddelerin tedarikini isteyecektir. Şunu iyi bilmeliler ki; Devrim, ne zaman isterse, ellerindeki altınları ve *assignat*'ları çamura ve küle dönüştürecektir. Halkın devasa gücü, ticari spekülasyonları yerle bir etsin!

Bunun son çare olarak öne sürülen bir tehditten başka bir şey olmadığı doğrudur. Chaumette, normal koşullarda dahi, üretici gücün üzerinde milli ve cumhuriyetçi bir kontrol uygulanmasının, özel mülkiyet sömürüsünden daha üstün olduğunu anlamış gibi görünmüyor. Sanayinin, özel mülkiyetten kurtularak, bir kamu hizmeti olarak örgütlenmesi öngörüyor.

Düşünceler, sistematik bir düşünceden ziyade, zamanın getirdiği koşullardan kaynaklanmış olsa da, değerlerini kaybetmezler; aslında, düşüncelerin doğrudan devrimci olan önemi, bu şekilde artar. Chaumette'in açıklamaları ise oturumun doğal bir sonucu değildi: Chaumette, düşüncelerine ayrıntılı bir biçim vermişti. Birtakım amaçları gerçekleştirmek için bir komisyonun kurulması istedi; fakat özellikle şunları istedi:

Konvansiyonun dikkatinin ham maddeler ve fabrikalara yoğunlaşmasını sağlayacak bir dilekçenin yazılması; bunları atıl bırakan işyeri sahipleri ve üreticilere cezai müeyyidelerin duyurularak, Konvansiyondan bunlara el koymasının istenmesi; hatta bunların onları çalıştıracak güçten yoksun olmayan Cumhuriyetin tasarrufuna bırakılması...

Bu, belki de sanayinin kamulaştırılması yönünde bu güne kadar yapılmış olan ilk resmi öneriydi. Fakat bu düşünce, yalnızca Paris'te doğmamıştı. Baldırıçıplakların işçilerinin, patronların *moderantisme*'sine ve federalizmine maruz kaldıkları Fransa'nın her yerinde, Millet'in, çıkarları ve düşünceleri,

---

[14] Jaurès'nin yorumu.

baldırıçıplakların çıkarları ve düşünceleriyle uyum içinde olacak büyük bir sanayici ve bir üretici olabileceği düşüncesi yayılmış gibi görünmekteydi. Aynı Komün oturumunda;

> ... Nièvre *Dèpartement*'i Başkanlığı üyelerinden oluşan bir heyet, rapor verdi. *Dèpartement*'ın siyasi durumu hakkında çok kapsamlı ve tatminkâr ayrıntıları verdikten sonra, konuşmacı, Cumhuriyetin kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı takdirde çok faydalı olacak olan minnettar kaldığı *dèpartement* ürünleri, ormanları ve madenleri hakkında bilgi verdi.

16
TERÖR DÖNEMİ VE ROBESPİERRE'İN DEVRİLMESİ

(Terör Dönemi başlamıştır; yalnızca sağa ve eski yönetici sınıfa karşı değil, aynı zamanda da sola, yani Hébertistler ve Enragés'e karşı olmak üzere, iki doğrultuda genişlemektedir. Jaurès'nin görüşüne göre, iç savaşın kalbinde yer almayan Paris'ten "ölçülü olmaya, mantıklı olmaya ve insanlığa dair tavsiyeler gelmeliydi. Lakin Hébertizm, ateşi körüklemekte ısrarcıydı." Jaurès, Hébertizmin faaliyetleri hakkında şöyle yazdı:

> *Ana fikir, Marat'nın siyasetini sürdürüyormuş gibi görünmekti. Marart'ın kalbinin Cordelier Kulübünde bir kutsal emanet gibi sergilenmesinin sebebi buydu... Gerçek devrimcilerin "Maratistlerin" isimlerinden başka tüm isimlerden vazgeçmeleri gerektiğini söylediler. "Maratist," Mart 1794'te Cordeliers'te iki anlama geliyordu: Birincisi, Devrim düşmanlarından hızlı ve şedit bir şekilde kurtulmak; ikincisi ise, hapishanelerdeki aristokratlardan, ılımlılardan, Jirondenlerden ve her türden şüphelilerden kurtulmak... Ayrıca (ki bu da Marat'nın fikirlerinden biriydi), bu eylemlerin kör bir şekilde yapılmaması için, halkın cahil öfkesinin karşı-devrimcilerin kaçmasına ya da işlerin ters gidip vatanseverlere saldırmasına müsaade etmemek için, bu iş, geçici fakat diktatör gücüne sahip devrimci bir heyet tarafından tepeden yönetilmeliydi.*

Böylece sol, Mart 1794'te bir coup d'état planladı. Plan fark edildi; Hébert ve takipçileri, eski soylu bir radikal olan Anacharsis Cloots gibi diğer solcularla birlikte tutuklanarak 24 Mart'ta giyotine gönderildi.

Danton'un sırası gelmişti:

[Robespierre'in,] Hébert ile savaşında yapabildiği tek şey, modérantisme eğilimine karşı ateşli devrimcilere yeniden güven vererek, devrimcilerin rızasını elde etmekti. Saint-Just'un 8 Ventôse konuşması aracılığıyla, 5 Şubat konuşmasında Danto-

nistlere saldırmaya açıkça söz vererek yapabildiği tek şey, Kamu Güvenliği Komitesini ve Genel Güvenlik Komitesini ikna edebilmekti.

Fakat Hébert ve takipçileri, gerçekten de halkı ayaklandırmaya çalışmışlarsa, Danton'un doğrudan suçlanabileceği hiçbir şey yoktu: "Hébertizme karşı olmadığı gibi, Danton ve takipçilerine karşı da kullanılabilecek herhangi bir açık ve aleni maddi suç kanıtı olmadığından dolayı, onları suçlamak için geçmişlerini tahrif etmek ve tüm yaşamlarını karalamak gerekiyordu." Danton'u bir kraliyet yanlısına, satılmış bir haine çevirmek gerekiyordu."Danton ve Camille Desmoulins, 29-30 Mart akşamı tutuklandı ve 5 Nisan 1794'te giyotinle idam edildi.

Jaurès, bu kan gölünden şöyle bahsetmektedir:

> *Korkutucu ve kötü olan şey, tüm bu devrimcilerin, tüm bu savaşçıların birbirlerini aynı amaç için öldürmeleri değildir. Bu savaşa başladıkların andan itibaren, zaten ölüm ihtimalini kabullenmişlerdi. Korkutucu ve kötü olan şey, devrim liderliği için mücadele eden arabulucuların ve tarafların başka çözümler bulmak için zamanları olmamasıydı. Çok kısa bir süre içinde çok fazla olayın yaşandığı böyle bir zamanda, dakikaların yüzyıllar gibi geçtiği böyle bir zamanda, olayların hızına ve insanların sabırsızlığına cevap veren, yalnızca ölümdü. Tarafların, aralarındaki farkları ortadan kaldırabilmeleri için kullanabilecekleri diğer yöntemleri bilmek, güçtür...*

Devrim, dökülen devrimci kanıyla zayıflamamıştı; fakat cellatların cerrahi müdahalesini kaçınılmaz kılan fikir ayrılıkları ve bilinç çatışmalarıyla zayıflamıştı.

Devrim'in diktatörlüğe yol vermesine sebep olan şey, tüm bu büyük insanların boyunlarının vurulması değil; onların düşmanca rekabetleriydi. Vergniaud'un, Danton'un, Hébert'in ve Robespierre'in kurtulduğunu düşünelim. Eğer anlaşmazlıkları devam etseydi; Bonaparte, sahneye çıkacak ve onları kurşuna dizecek olan askerlerin önünde uzlaştırıncaya kadar, onları birbirlerine karşı kullanacaktı. Devrim'in liderleri, birbirlerini giyotine göndererek, gelecek askeri diktatörü, onların utanç verici kanlı infazlarından kurtarmış oldular. Bu infazların etkisi, büyük bireysel yeteneklerin ortadan kaldırılmasından daha çok, halkın kendilerine ve Devrim'e olan güveninin yavaş yavaş ortadan kalkmasında kendini göstermişti. Samson[1], giyotin sehpasından devrimcilerin kellesini gösterdiğinde, kandırıldıklarını gösterdiğinde, yeni liderler, nasıl ortaya çıkabilirdi? Dünyadan koparılan tüm bu yaşamlar, Devrim'in köklerinden bir parçayı da beraberlerinde götürüyorlardı.

Jakoben iktidarının ve Komu Güvenliği Komitesinin yapabileceği güzel işler, hâlâ vardı: temel ihtiyaç maddelerine tavan fiyat uygulamak (ki bu, temel Enragé

---

[1] Cellat.

fikirlerinden biridir); milli toprakların satışına devam etmek; orduyu desteklemek için kuvvetli bir sanayi tesis etmek; o güne kadar bilinmeyen demokratik bir mefkûreyi dayatmak. Jaurès, şöyle demektedir: "Devrim'in 1794 baharındaki kanlı çatışmaları, yüce bir ülkünün hizmetine yerleştirdiği askeri şevkine, ekonomik faaliyetlerine, ya da entelektüel ve ahlaki fevkalade gücüne zarar vermiş gibi görünmüyordu."

Fakat böyle de olsa, Jakobenler ve Robespierre, son evrelerine girmişti.)

* * *

Siyasi Sorun

Hébertistlerin ve Dantonistlerin kelleleri alındığında; birkaç gün sonra diğer bir fena tasfiye sırasında, hapishane komplosunu kışkırtmakla suçlanan Chaumette, Gobel, Arthur Dillon, Hébert'in dul eşi ve Camille'nin vefatından sonra ölmekten beter olan talihsiz Lucile [Desmoulins], sıraları gelip giyotin sehpasına tırmandıklarında; bu bir araba dolusu insan kellesi sepete doldurulduğunda; birer hizip olarak Hebertizm ve Dantonizmden hatıradan başka bir şey kalmadığında; Robespierre ve Devrim, belirleyici olan sınavlarıyla yüzleştiler.

Robespierre'in önünde bir engel kalmamıştı; fakat Robespierre, ne yapacaktı?

Artık Devrim, ne onu aşağılık ve vahşi bir anarşiye boğabilecek demagojik bir örgüt tarafından; ne de pişmanlık duyan bir Devrim'i, düşmanlarının yeniden canlanan cesaretine sabırsız ve düşmanca siyasetleriyle teslim edebilecek müsamahakârların gönülsüz komplosu tarafından tehdit ediliyordu. Peki, Devrim, ne yapacaktı?

Robespierre'in izlediği siyaseti aralarında dengelediği demagoji ve *modérantisme*'nin karşılıklı güçleri, devrilmişti; artık Robespierre, dengeyi kendi içinde, kendi fikirlerinde ve kendi siyasetinde bulmalıydı.

Tüm devrimci baharlarda yaşanan, yaşamın ve ölümün tüm güçlerinde yaşanan aşırı gerginlikler, sonsuza kadar süremezdi. Terör Dönemi, normal yönetim şekli olamazdı ve savaş da sonsuza kadar sürecek değildi. Tavan fiyat kanunu, özel mülkiyete ve özel üretime dayanan bir topluma sonsuza kadar uygun olamazdı. Son olarak, Kamu Güvenliği Komitesinin diktatörlük benzeri yönetimi, kalıcı olamazdı. Artık ortada dehşetin gerginliğini

sürdürecek bir Hébertist partinin olmadığı böyle bir zamanda; artık ortada Devrim'i yıkılma tehlikesine sürükleyecek kadar ani bir devrimci enerjiyi serbest bırakacak bir Dantonist partinin olmadığı böyle bir zamanda; yalnızca tek bir siyaset mümkündü.

Düşmanlarına, komploculara, vatan hainlerine, tiranlara ve tiran ordularına korku salan Devrim, milletin normal hayata dönüşünü hazırlamalıydı. Bağımsızlığını ve gururunu tüm dünyaya karşı kahramanca ve inatla savunan ve askeri seferler düzenlerken zekâsını gözler önüne seren Devrim, tam bir zafer kazanmaya kararlı olduğunu ve Cumhuriyet ile Fransız milletinin özgürlük hakkını koşulsuz kabul eden hükümetlerle barış yapmaya hazır olduğunu, açık bir şekilde ilan etmeliydi. Barış mümkün olduğu anda *assignat*'ın tedavülden kaldırılacağını ve uygulanacak olan etkin bir vergilendirme düzeni sayesinde Devrim'in, geleceğin servetinin tüketilmesine bir son vereceğini ilan etmesi gerekiyordu. *Assignat*'ın tamamen tedavülden kalkmasıyla; ya da bir kısmının geri çekilip değerinin dengede tutulmasıyla fiyatlarda yaşanan kriz, sona erecek; siyasi terör gibi, ticareti ve arzı düzenleyen kanunların yarattığı ekonomik dehşet de, yavaş yavaş sonlandırılmış olacaktı.

Kamu Güvenliği Komitesi, Konvansiyon, rağbet gören topluluklar ve devrimci millet tarafından ilan edilip benimsenen bu politikalar, uygulamaya koyulduğu an; kazanılacağı kesin olan yeni zaferler, gelecek ihtimallerini güvenceye aldığı an; Kamu Güvenliği Komitesi, devrimci hükümete bir son verip Anayasayı uygulamanın zamanının gelip gelmediğini Konvansiyona sormalıydı.

Ülkenin, karşı-devrimci iç ve dış saldırılara karşı barışın şevkle savunulacağına dair ümit veren yankılı zaferlerinin, fakat aynı zamanda devrimci rejimin sonsuza kadar süremeyeceğinin bilincinde olarak, yeni düzene karşı galip gelen bir meclis oluşturacağından kim şüphe edebilirdi ki?

Evet, bu iyimser ve kendinden emin siyaset, Germinal ve Floréal Sene 2'de (1794); aşırı ve muhalif hiziplerin bertaraf edilmesinden sonra; Lyon, Marseilles, Toulon ve Vendée isyancılarının yenilgiye uğratılmasından sonra; Hondschoote, Wattignies ve Alsace zaferlerinden sonra; *assignat*'ın yeniden gerçek bir dengeye oturtulmasından sonra; Kamu Güvenliği Komitesinin muazzam bir saygınlıkla ortaya koyduğu şanlı çabalarından sonra, mümkün olabilirdi. Dantonistlerin neredeyse suç teşkil eden hatası, ortaya

çıktıkları andan itibaren, bu siyasetten taviz vermeye başlamıştı. Dantonistler, bu siyaseti, bunu tek başına güdebilecek olan Kamu Güvenliği Komitesine karşı bir entrika aracına dönüştürerek, bu siyasetten taviz vermişlerdi. Onlar, bu siyasetin bir tür inkâr ve *mea culpa* olarak görülmesini sağlayarak, bu siyasetten taviz vermişlerdi.

Lakin muzaffer devrimci hükümet, artık bu siyaseti normalleştirerek, bunu tasdik edebilirdi. Bunu Devrim'in nihai reddi olarak değil de, zaferlerinin bir meyvesi olarak duyurabilirdi. Bu siyaset, mümkündü; fakat daha da önemlisi, gerekliydi.

Bunun dışında ortada, önündeki tüm kapılar kapanmış olan yorgun halkın endişesinden başka, hiçbir şey yoktu. Ülke kaynaklarını bir çırpıda tüketmiş olan savaşın devam etmesi, yeni huzursuzluklara sebep olmuş ve yani muhalif güçlerin önünü açmıştı. Terör Dönemi ise, var olan hizipleri bertaraf ettikten sonra, boş hayallerin ve tutarsız komploların çılgınlıkla peşine düşmüştü. Korkunç derecede dağınık bir tehlike, tüm yaşamı sarmıştı; Devrim ise, öfkeli bir âmâ gibi, kendi gücünü tüketene kadar, etrafına yumruk yağdırıyordu.

Tek çıkar yol, Devrim'in aleyhine değil de lehine olan, devrimcilere karşı değil de onlar için olan, devrimci bir sükûnet siyasetiydi. Bence gerekli olan şey buydu ve bu, mümkündü. Şunu da eklemeliyim ki, bu, aynı zamanda, son derece zordu. Bir devrim, kendini savunmak için tüm dünyaya karşı savaşmak zorundaysa; yaşanan bir kriz esnasında kendini korumak için Terör Dönemi kadar şedit ve paradoksal olan siyasi bir düzen ve *assignat* ile tavan fiyat kadar şedit ve paradoksal bir ekonomik düzen yarattıysa; muazzam bir enerjinin serbest kalmasına yol açıp neredeyse ülkenin bütün ateşli ruhları demek olan 1.400.000 kişiyi savaşa yolladıysa; kendini zayıflatmadan yükünü hafifletmesi ve kendini koruması hiç de kolay değildir. Devrim, kendi ruhunda ve vücudunda savaşın özgün günahını barındırıyordu ve bu günahla yaralı kalmıştı.

Belirsiz bir barış hipotezi karşısında, uygulayacağı politikaları ve taktikleri sağlama almaya çalışırken; nasıl tüm kalbiyle özgürlük savaşı verecekti? Avrupa ile aralarındaki çatışmaların devam etmesi halinde *assignat*'ı yeniden tedavüle sokma hakkını saklı tutarken, Devrim normalleştiği zaman derhal *assignat*'ı tedavülden kaldıracağını, nasıl duyurabilirdi? Eğer halkı istenilen amaç hakkında bilgilendirmezse; halk, Kamu Güvenliği Komitesinin

güttüğü siyasetten hiçbir şey anlamayacak ve bazılarının acilen ortadan kaldırılması gereken tehditler hakkındaki endişesi nedeniyle, bazılarının ise uzun dönem ihtimallerine ilişkin hesapları nedeniyle sergiledikleri tutarsız görünümlü tavırlarını, beceriksizlik ve vatana ihanet olarak algılayacaktır. Eğer bunlar, halka önceden söylenirse; büyük kriz anlarında hayati bir gerekliliği teşkil eden halkın azmi, nasıl sürdürülebilecektir? Bir barış siyaseti, hem devrimci vatanseverlik hem de gizli hırs hesapları için memnuniyet kaynağı olan çatışmaya, tehlikeye ve ihtişama dair sınırsız hayalleri aniden sınırlandıracaksa; yüce fakat aynı zamanda da zaten tehlikeli olan bir şevk duymaya başlayan ordular, gayretlerini ve canlılıklarını nasıl koruyacaklardı? Savaş sona erdiğinde ya da şiddeti azaldığında ve *assignat*'ın dolaşımı azaldığında, tavan fiyat uygulamasıyla birlikte el koyma ve vergilendirme siyasetinin de sona ereceği öngörülebilse bile; *assignat*, hemen ortadan kaldırılamayacak ve bu siyaset uygulanmaya devam ettiği müddetçe, kendi mantığıyla büyümeye devam edecek ve ona karşı çıkılmasına sebep olan zorluklar, daha fazla ileri sürülecekti.

Şimdiyse vatandaşlar, tavan fiyat uygulamasının farklı bölgelere ve sanayilere uygulanmasında yaşanan eşitsizliklerin bazı zamanlarda zararlı olan talihsiz etkilerinden şikâyetçilerdi. Mallarını tavan fiyattan satan fakat rekabetçi fiyatlardan alan bazılarının varlığı, bu düzeni katlanılmaz yapıyordu. Tavan fiyat uygulaması, ya her yerde aynı titizlikle gerçekleştirilmeli ya da hiç uygulanmamalıydı. Fakat bunun aynı titizlik ve kesinlikle her yerde uygulanabilmesi için, Millet'in ve Komünün denetimi altında, üreticilerin tüm mallarını getireceği ve malların dağıtımının kanunla ve kanun tarafından belirlenen fiyatlarla uyumlu olacağı çok büyük mağazalar tesis etmek, en güvenli yol olmayacak mıydı?

Bu, tam da Montereau Jakoben Topluluğu tarafından talep edilen şeydi. Robespierre'in en yakın arkadaşlarından biri, Joseph Lebon'un[2] gaddarlığı hakkında Robespierre'i uyaran, Arras'tan çocukluk arkadaşı Antoine Buissart, Robespierre'e ticaretin *commune*'lere açılması gerektiğini yazmıştı. Bir gecede tavan fiyat uygulamasını ilga etmek mümkün değilken ve bu uygu-

---

[2] Joseph Lebon (1765-1795): Arras belediye başkanıydı. Karşı-devrimciler tarafından satın alınmış olmakla da suçlanmış olsa da, Devrim düşmanları ve aristokrasiye karşı sert bir Dehşet Yönetimi uygulamıştı. "Yetkiyi kötüye kullanma" suçuyla idam edildi.

lama, çok daha kapsayıcı sistemleri işaret ediyorken; serbest dolaşım ve serbest piyasa rejimine dönmek, nasıl mümkün olacaktı?

Çözülmesi gereken siyasi ve ekonomik sorunlar, aşırı derecede zordu ve belki de onları çözmek için insanüstü bir çaba sarf etmek gerekiyordu. Demek istiyorum ki, bu sorunları halletmek için ihtiyaç duyulan güç, yalnızca bir insanın değil, bir milletin sahip olabileceği gücün de ötesindeydi. Concordet'e göre bilimin ulvi gelişimi anlamına gelen yüksek matematiğin toplumsal güçlere uygulanması, henüz gerçekleşmemişti; insanların tutkularını ya da şevklerini azaltmadan bu duyguların kontrol edilip edilemeyeceğini ya da devrimci durumdan normal duruma nasıl geçilebileceğini kimse bilmiyordu. Bu nedenle, sorunları derinleştirmekle kalmayıp aynı zamanda gizli kalmasına yol açmış olan, hiziplerin bertaraf edilmesi eyleminin hemen akabinde, Robespierre ve arkadaşlarının tereddüt ve endişe içine düşmüş olması şaşırtıcı değildir.

Saint-Just'un Planları ve Robespierre'in Siyaseti

Barışın ve normal ekonomik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, Saint-Just ve Robespierre'in açıklamadıkları ümidi ve siyasetiydi; fakat bunları ne açıkça beyan etmeye cesaret edebiliyorlar ne de insanları ve olayları nasıl bu yöne çekebileceklerini biliyorlardı. Gözü kara Saint-Just, Cumhuriyetin Terör Dönemi'nde kalamayacağını; bu dönemin gerekli meziyetleri sergileyemediğini ve bu kadar uzun sürmesi nedeniyle, ahlaksızlıklara ve suça karşı artık korku salamadığını biliyordu. *Assignat* düzeninin ve tavan fiyat uygulamasının sonsuza kadar süremeyeceğini biliyordu; fakat büyük değişimlere ihtiyaç olduğuna dair kendisi için aldığı notlarda, sağduyudan ve fevri olmamaktan bahsediyordu. Bazen de, musibetlerin aşırılıklarının bir çözüm getirmesini umuyordu. Hébertist ve Dantonistlerin tasfiye edilmesinden sonra, yapması gereken tek şeyin Devrim zaferlerinin meyvelerini yemek olduğu bir zamanda, şöyle yazmıştı:

> Devrim, donmuştur; ilkeleri, gücünü kaybetmiştir. Geriye kalan tek şey, entrikalarla başlara geçirilen kırmızı keplerdir. Terör Dönemi, sert içkilerin damağa yaptığı gibi, suçu uyuşturmuştur. Şüphesiz, henüz iyi şeyler yapmanın vakti değildir. Yaptığımız kişisel iyilikler, oyalayıcıdır. Çok büyük bir genel kötülüğün gerçekleşmesini beklemeliyiz ki, kamuoyu, faydalı şeylere mahir

önlemlerin ihtiyacını hissetsin. Genel fayda üreten tedbirler, eğer çok erken gerçekleştirilirse her zaman korkutucu olur ve tuhaf görünür.

Ticari ürünlerden bahsederken ise, ülkenin *assignat* ve vergilendirme sisteminin dış mihrakların icadı olduğunu söylüyordu:

Değişimden değişime sürükleyerek, yabancılar, bizi aşırılıklara doğru yönlendirdiler. Bir de çözüm öneriyorlar. Vergilendirmeye ilişkin özgün fikir, dışarıdan, Baron de Batz'tan gelmiştir. Bu fikir, açlığa yol açacaktı. Bugün Avrupa'da gayet iyi bilinmektedir ki, açlığın toplumsal öfkeyi kışkırtıp Konvansiyonu ortadan kaldırması ümit edilmekte; Fransa'yı bölmek ve parçalamak içinse, Konvansiyonun dağılmasına güvenilmektedir. Herkesin mülkiyete ve temel gıda maddelerine sahip olmadığı zamanlarda, ürünlerin dağıtıma sokulması gereklidir. *Vergiler, gelir üzerinden alındığı zaman, piyasada ürün dolaşımı olmaz* [Saint-Just tarafından yapılan vurgu]. *Assignat*, işleri yönlendirenlerin ve gelirleri kamu hazinesi tarafından sağlananların vergilendirilmesi yoluyla, tedavülden kaldırılmalıdır.

Saint-Just'un, fikirlerin olgunlaşması için beklemek gerektiğini anımsatan sağduyu kanununu kendine hatırlattığı zaman, tam da bu zamandı:

Sekiz ay önce bunları söyleyenlere, çoktan baldıran zehri içirmiş olurduk. Fakat yaşadığımız talihsizlikler sayesinde akıllandık. Bu örnek, bize doğruları söyleyen sert adamlara kötü davranmamamız gerektiğini öğretmiş olsun.

İyi insanlar, suç yanıltmacaları karşısında kamu yararı için çalışma meşruiyetine indirgenmemelidir. Anavatan için ölümü göze alacağını söylemek, iyi bir şeydir; fakat ölmemeliler; onlar yaşamalı ve kanunlar da onları korumalıdır. Onları yabancıların intikamına karşı korumak gereklidir. *Bu nedenle tavsiye ediyorum ki* [yine Saint-Just'un kendi vurgusu], kamu yararını isteyenler, bunu gerçekleştirmek için, bunun fazla erken gerçekleştirilmesinden dolayı ortaya çıkabilecek olan olumsuzluklardan kaçınmak için doğru anı beklemeliler.

Bu sözlerin hiçbiri, var olan muazzam tehlikeyi gizleyemiyordu.

Her ne kadar büyük bir adam olsa da, Robespierre, tüm sorunları çözebilecek niteliklere sahip değildi. Elbette, geçen aylar içinde en açık ve en korkunç sorumlulukları almayı öğrenmişti. 31 Mayıs'tan itibaren dolambaçlı ve kinayeli konuşma şeklinden vazgeçmiş gibi görünüyordu. Artık doğrudan hedefe ve düşmana ilerliyordu. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, yalnızca tercih ettiği düzenin saldırıya uğramaya başladığı zamanda, ne istediğini açığa vurup ne düşündüğünü tamamen dile getirmeye başlamıştı. 31 Mayıs'tan sonra, Kamu Güvenliği Komitesinin ve Konvansiyonun otori-

tesini, Devrim'in kurtuluşu olarak görmeye başlamış; Komiteyi ve Konvansiyonu tehdit eden her türlü entrikalara karşı cesaretle savaş vermişti. Hébertizmin Cumhuriyetin itibarını sarsacağından ve varlığını ortadan kaldıracağından endişe etmiş ve Hébertizmle doğrudan mücadele etmişti. Fakat artık ortada savaşılacak bir düşman kalmadığı anda, onu açık cevaplar bulmaya zorlayan ona karşı açık saldırılar ortadan kalktığı anda, anlaşılması güç kurnaz alışkanlıklarına geri dönmüştü.

Hébertizm ve Dantonizmin tasfiyesinden sonra, Robespierre güdülen siyasetin efendisi ve olayların tek sorumlusu olduğu zaman, insanları yönetmek ve kendi etrafında toplamak için, tek bir araca sahipti; o araç da, Devrim'i hangi yöne yönlendirmek istediğini açıkça söylemekti. Fakat bunu yapamadı ve Robespierre'in yanında yer alan mağrur ve cesur Saint-Just, ölüme meydan okumaktan vazgeçmişçesine, sessiz kalmayı ve beklemeyi tavsiye ediyordu ki; bu da yaygın bir belirsizliğe neden olduğu için, ölümcül bir tavsiyeydi. Dahası, Germinal'in büyük ve kanlı tasfiyelerinden sonra, Robespierre'in yapması gereken şey, etrafındaki devrimcilere yeniden güven vermekti. Hizipler bertaraf edilmişti ve bu hiziplere bağlı olsalar bile, en berbat politikaları gerçekleştirmiş olsalar bile, bireylere saldırmanın bir anlamı yoktu. Robespierre, bunu biliyordu ve mümkün olduğunca az insanı kurban etmeye çalıştı. 73 Jirondenin hayatını kurtardı; Hébertistlerin suçlu ilan edilmesi konusunda Boulanger, Pache ve Hanriot'a karşı çıktı; Nantes'teki suçlarından dehşete düşmüş olsa da Carrier'e[3] el uzatmadı; Kamu Güvenliği Komitesinde, Collot d'Herbois[4] aleyhinde konuşmadı. Fakat bu insanlara saldırmamak yeterli değildi; onlara geleceğe dair güvence vermek de gerekliydi. Yaptıkları aşırılıkların devrim ateşi içine atılacağına ve bu ateş söndüğünde, kötü günlerin belki de kaçınılmaz olan şiddeti için onlardan hesap sorulmayacağına dair bir izlenim bırakmak ve hatta bu konuda onları temin etmek gerekiyordu. Ayrıca, güzel refakatçisi Cabarrus ile birlikte güce

---

[3] Jean-Baptiste Carrier (1756-1794): Vendée isyanı sırasında Nantes'te uyguladığı vahşetle ünlü olan solcu bir konvansiyon üyesi. Robespierre'in devrilmesinin adından orada gerçek-leştirdiği eylemler sebebiyle giyotinle idam edildi.

[4] Jean-Marrie Collot d'Herbois (1749-1796): Lyon'daki karşı-devrimcileri şiddetle bastırmasına ve Kamu Güvenliği Komitesi üyesi olan Jakoben bir vekil olmasına rağmen, daha sonra Robespierre'e muhalif olmuş ve Robespierre'in devrilmesinde rol oynamıştı. 9 Thermi-dor'dan sonra Guyana'ya sürgün edildi ve sürgün sırasında öldü.

ve zevke teslim olan Bordeaux'daki Tallien[5] gibilerinin korkularını da hesaba katmak gerekiyordu; bu insanlar, sıkça tekrarlanan erdem ve ahlak gibi sözlerde, kendi hayatlarına karşı bir tehdit görüyorlardı.

Böylece Robespierre, ya kendini daimi idam siyasetine mahkûm etmeye ya da Terör Dönemi'nin bütün sapkınlıkları, duygusal veya kanlı taşkınlıkları için genel bir devrimci af çıkarmaya ve bu affı uygulamaya mecbur kalmıştı. Bu şekilde, vahşi bir fanatizm ile aşırı uyarılmış olan ya da tutkulu ve ahlaksızca bir sarhoşlukla yozlaşmış olan devrimci enerjinin tamamı, kendilerine yeni, daha sakin, daha saf ve daha istikrarlı devrimci bir düzende yer bulmayı ümit edebilirlerdi.

Son olarak, Robespierre ne kadar güçlenirse, Kamu Güvenliği Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesindeki meslektaşlarının kendilerine olan saygılarına o kadar çok önem vermesi ve kendi düşünce ve eylemlerine onları da o kadar dahil etmesi gerekiyordu. Kamu Güvenliği Komitesinin işbirliği olmaksızın, Devrim'i nasıl örgütleyebilir, nasıl yatıştırıp sakinleştirebilirdi? Ayrıca, kendine güven, içtenlik ve samimiyet sergileyemezse, Billaud-Varenne gibi fanatikleri ve Collot d'Herbois gibi isterik ve tehlikeli hatipleri daha geniş bir siyasete doğru nasıl yönlendirebilirdi? Robespierre, etrafındakilerin güvenini kazanamamıştı. Çetin mücadeleler sırasında, çok fazla sayıda uğursuz sorumlulukları üstlenmek zorunda kaldığında, gururu daha da artmıştı. Ağustos 1793'te şöyle haykırdı: "Eğer gereken kişi ortaya çıkmazsa; Devrim, kaybedilmiş demektir."

Sahneye Robespierre çıkmıştı; fakat her bir tarafa saldırmaya ve ölüm saçmaya zorlanarak, kibirli bir hüzne kapılmıştı. İzlediği siyasetin başarıya ulaşması için mutlaka gerekli olan cana yakın konuşmalar, onun işi değildi. Haysiyeti, gururu ve Devrim için beslediği saf sevgi, devrimci hükümete leke süren korkunç şiddetten dolayı zedelenmişti ve Robespierre bunları unutamıyordu. Şiddetten gittikçe daha fazla nefret ediyordu çünkü şiddeti önleyemiyordu ve sanki şiddetle uyum içimdeymiş gibi görünüyordu; kalbinin derinliklerinde ise, tarihin gözü önünde, ondan kurtulmak istiyordu. Bu, gurur ve erdemden ilham alan içler acısı bir cazibeydi. En çok unutması

---

[5] Jean-Lambert Tallien (1767-1820): Eylül Katliamları'nın savunucularından biriydi ve Mayıs ve Haziran 1792 olaylarına katılmıştı. Görev için gönderildiği Bourdeaux'da giriştiği sert baskılardan sorumluydu. Robespierre'in devrilmesindeki önemli aktörlerden biriydi.

gereken zamanda, çaresizce her şeyi hatırlıyordu; bazen de nefret ettiği ve hor gördüğü insanlar, onun yüzünde derin bir anlayışın rahatsız edici yansımasını görüyorlardı.

Sonuncusu, idamların korkunç bedeli olarak, aylar boyunca son bir çare ve kesin bir çözüm olarak ölüme o kadar sık başvurulmuştu ki; çözülemeyecek kadar büyük ya da sıkıntılı bir sorunla karşılaşıldığı zaman, ölüm, artık fazlasıyla tanıdık bir tercih olarak görülüyordu. Ölüm, ya Devrim'i kirleten yozlaşmış adamları ve kötülüğü yenecekti; ya da erdemli insanlara, onların arzu ettikleri ölümsüzlük kapısını açacaktı. Robespierre ve Saint-Just, bazen pişmanlığı andıran bir huzursuzluk hissine kapılıyorlardı. Bu mümkün olabilir miydi? Vergniaud ölmüştü, hem de kendi elleriyle! Desmoulins ölmüştü, kendi elleriyle mi öldürülmüştü! Sessizlik içinde, bazı sıkıntılı saatlerde, kendi arkadaşlarına, birlikte savaştıkları yoldaşlarına karşı ölüme bu kadar çok başvurdukları için, kendilerini arındırmak amacıyla, kendilerini ölüme sunuyorlardı.

Saint-Just yaşamak istiyordu; ölüm siyaseti, Devrim'in kendisini reddetmek demekti; en meşhur hayaletler bile bunu savunmazlardı. Elinin tek bir hareketiyle giyotine gönderdiği adamların hayaletleri, ona nasıl da musallat olmuşlardı? Danton'un ölümünün ardından yazdığı satırlar, nasıl da yakıcı bir hüzün ve gurur karışımı doluydu: "Bir insanlık adamının hatırasının bir gün minnetle anılmasına dair hazin bir fikre sahiptim. Çünkü *kendini kendinden ve bu dünyadan tecrit etmeye mecbur bırakılan bu adam, çapasını geleceğe atmış ve bugünün kötülüklerinden masum olan gelecek nesilleri, kalbinde taşımaktadır*."

Bu sözleri vurgulayan Saint-Just'un kendisidir; bu yakarış da hayattan zaten koparılmış bir adamın haykırışıdır:

> Masumların ve hakikatin koruyucusu Tanrım; eminim ki bunları ortaya çıkarmamı istediğin için, beni bu kötülüklerin arasına koymuşsundur.
>
> Yaptıklarımız, hiçbir kimsenin büyük hayallere mahkûm olmuş meşhur adamlara saldırmaya cüret edemeyeceği fikrine dayanıyordu. Tüm bu zayıflıkları geride bıraktım: Şu hayatta sevdiğim tek şey, hakikattir ve ben de hakikati söyledim.
>
> *Zaman, yalnızca kabrin karşısında geri çekilenler için zordur.* Ben ise, kabri takdiri ilahinin bir lütfu olarak isterim; böylece vatanıma ve insanlığa karşı işlenen suçlara artık şahitlik etmek zorunda kalmam.

> Kişinin ot gibi yaşamaya, suç ortağı olmaya ya da suçun aciz şahidi olmaya mahkûm olduğu mutsuz bir hayata veda etmek, elbette büyük bir şey değildir.
>
> Şu an sizinle konuşmakta olan ve beni oluşturan çamurun gözümde bir değeri yoktur. Bırakın bu çamura işkence etsinler ve onu öldürsünler. Fakat bu dünyada ve öte dünyada kendim için kazandığım bağımsız hayatı benden alamazlar.

Sözlerinde, kasvet ve kısırlaştırıcı bir vecit vardı. Bu adamlar, başkaları için sıklıkla araladıkları ölüm kapılarının karşısında cezp oluyorlardı. Devrim'e hayatın güzelliğine dair güven vermeleri ve korkunç anılara saplantılı halkı sakinleştirmeleri gereken bir zamanda, yalnızca kendi mezarlarını düşünüyorlardı.

Yüce Varlık Kültü

Bu arada Robespierre, muallakta kalamazdı. Devrim, Fransa ve Avrupa, ondan çıkacak bir söz, bir işaret bekliyordu; fakat Robespierre'in yaptığı ilk büyük şey, büyük bir hataydı. Floréal ayında uzun ve etkileyici bir konuşma yaptıktan sonra, Yüce Varlık'ın ve ruhun ölümsüzlüğünün tanınması önerdi ve Konvansiyonun bu öneriyi kabul etmesini sağladı. Bu, belirleyici bir siyasi hataydı. Bunun bir hata olmasının sebebi, bu deist savın, çoğu Fransızın mantığına ters düşmesi değildi: ateist ve materyalistler nadir bulunuyordu. Danton gibileri, Devrim Mahkemesi önünde şöyle diyeceklerdi: "Boşluk, yakında evim olacak" düşüncesine göre, Tanrı'dan bahsetmek, siyasi bir durumdu. Materyalist panteizmin "Tanrı" kelimesine uyum sağlayıp yorumladığı da doğrudur. *Journal de la Montagne*'nin eski editörü Levaux gibi, içlerinde en deist olan adamlar, öyle ya da böyle, Tanrıyı "doğanın düzeni" ile karıştırıyorlardı ve Konvansiyon, Yüce Varlık ve Tabiat Şöleni ilan etti. Belki de, o zamanda açıkça ifade edilmiş bilinçli bir sosyalizm biçimi var olmuş olsaydı; Robespierre'in insani dayanışmayı yadsıyan insani adaleti gerçekleştirip temin etmek için yürürlüğe soktuğu dünyanın dışında ve dünyaya üstün olan Tanrı anlayışına karşı çıkardı. Adaleti herkese bireysel olarak dağıtıyordu; tüm bu birbirinden ayrı ruhlar, kaderleri insanlığın dışında tamamlanan tüm bu ayrı ruhlar, insan toplumunun değerini azaltıyorlardı; çünkü mutluluğu ve adaleti, toplumun dışında ve üzerinde

arıyorlardı. Komünizm, henüz biçim alamamıştı ya da henüz bir dünya metafiziği biçimlendirememişti.

Ayrıca, akıldan başkası tarafından yaratılmış başka herhangi bir Cennet istemeyen Condorcet gibileri, yalnızca küçük ve göz ardı edilebilir bir azınlığı oluşturuyordu. Birçokları açısından, büyük devrimci kriz, ölümsüzlük aşkını karıştırmıştı. Yüzyıla hâkim olan kayıtsızlığın derinlere daldırdığı Hıristiyanlar, bu yaşananlar sayesinde inançlarındaki heyecanı yeniden keşfetmişlerdi. Onları idam sehpasına taşıyan arabalardaki kaç yüz kişinin gözleri, kalabalığın içinde, onlara sonsuz uzlaşmaya dair söz vermiş olan yeminsiz papazları aramıştı? Rousseau'nın ölümsüzlük düşüncesini boş ahlaki bir hayal gibi çaktırmadan kabul ettirdiği devrimciler de, hayatları tehlikede olanların çılgınlığıyla, bu düşünceye âşık olmuşlardı. İdam sehpaları, şehri ölümsüzlük ateşiyle doldurmuştu. Jirondenler, son sözlerinde ve ümitsizlik dolu son yazılarında, Tanrıya ve ruhun ölümsüzlüğüne olan inançlarına şahadet etmişlerdi; Camille Desmoulins, hapishane hücresinden Lucile'nin ona Platon'un ruhun ölümsüzlüğüne dair olan kitabını göndermesini istemişti. Kahramanlık, şeref ve talihsizliklerle yüceltilen birçokları için, ölümsüzlük, yüzyılların kahramanlarının ulvi buluşma yeriydi: Charlotte Corday, eskilerin dinginliğiyle, tüm zamanlarda ve tüm ülkelerde barış ve Anavatan uğruna ölenlerle buluşmak için Cennet Bahçeleri'ne gittiğini söyledi. Hıristiyan cenneti, antik Roma ve modern Fransa'dan doğan ölümsüzlük şanının muhteşem ışığıyla, bir güneş tutulmasında olduğu gibi, karanlık ve ara bölge haline gelmiş gibi görünmekteydi. Cennet Bahçeleri, Orta Çağları atlayarak Decius'tan Charlotte Corday'a geçen, daimi, huzurlu ve aydınlık bir yol olmuştu.

Yukarıda anılan acılı ve fevkalade haykırışında Saint-Just, ruhun ölümsüzlüğüyle şanın ölümsüzlüğünü birbirine karıştırmış gibi görünmektedir: "*...yüzyıllar içinde ve öte dünyada* kendimi adadığım bağımsız hayat."

Konvansiyonun kararı, bir tür feragat değil; akıl ve özgürlük gururunun sergilenmesiydi. Tanrının ihtişamına Tanrının Devrim Fransa'sı tarafından resmi olarak tanınmasının ilave edildiğini göstermişti. Saint-Just, *Institutions*'ta sonsuzluktan bahsederken, Tanrı yargısını neredeyse devrimci düşüncenin kararlarına bağlıymış gibi göstermektedir:

> Fransız halkı, Yüce Varlık'ı ve ruhun ölümsüzlüğünü tanımaktadır... Anavatan için canını feda edenlerin, iyi vatandaş olanların, analarını ve babalarını el

üstünde tutup onları asla terk etmemiş olanların ölümsüz ruhu, Sonsuz Olan'ın göğsünde yatmaktadır.

İyiyi kötüden sonsuza kadar ayıran, Tanrı'dan daha çok Devrim'dir; cennet ise, Tanrı'nın yaşadığı fakat anahtarları Devrim'in elinde olan görünmez bir panteondan başka bir şey değildir. Devrim, bu kapıyı, çehrelerini ölümsüzlük nişanıyla damgalayanlara bu açacaktır.

Eğer Robespierre'in bu kararı, tehlikeli ve kötü idiyse; bunun sebebi, Robespierre'in Fransız halkının ruhuna dayattığı bu deist anlayış ile Fransız halkı arasında şiddetli bir çelişki olduğundan değildi. Sebep, bu değildi; fakat Yüce Varlık Şenliği düzenleyerek, felsefi bir dogma yayarak ve yeni bir tür din örgütleyerek; kendisi için yeni bir güç oluşturmak istiyormuş gibi görünmesiydi. Dini bir gücün lideri olmaya çalışıyormuş izlenimini vermişti ve bu da güvensizliğe neden olmuştu. Ayrıca, amaçlarına hizmet edebilecek herhangi bir muğlak durum için her zamankinden daha çok teyakkuzda olan papazlar ise, Yüce Varlık'ın neticede Hıristiyan Tanrı'sından başka bir şey olmadığını söylemeye başlamışlardı. Yüce Varlık Şöleni'ni İsa'nın resmi olarak yüceltilmesine doğru bir geçiş olarak görüyorlardı. Sonuç olarak Robespierre, karşı-devrimci umutları, *Vieux Cordelier*'in[6] yaptığından daha fazla canlandırmış oldu. En sonunda Robespierre, bir hizip olarak Hébertizmi ortadan kaldırdıktan sonra, kalanlar için korkunç bir tehdit olacak şekilde, Hébertist ruhtan ölüm sonrası intikam alıyormuş gibiydi.

Kamu Güvenliği Komitesi, bunun devam etmesine izin verdi. Fakat ne Billaud-Varenne, ne Collot d'Herbois, ne de Barère, Robespierre'in kişisel dini fikirlerinin damgasını vurduğu bu hareketi onaylıyordu. Robespierre, meselelerle doğrudan yüzleşmeye cesaret edememişti. Ona inanan binlerce kişiye "Devrim'in gitmesi gereken yol budur," dememişti. Hayır; halkın ilgisini muhteşem olduğunu düşündüğü yöne çekerek, Devrim'i sakinleştirmeye çalışıyordu. Dini ve ahlaki bir sapma sağlama yoluyla, devrimci ateşi hafifletmek istemişti. Fakat bu yol, derin ve karanlık bir yoldu; Robespierre, uzlaştırıcı olması gereken, iyi ve kötü yönleriyle tüm devrimci güçleri kendi tarafına çekmesi gereken böyle bir zamanda, kendini uzaklaştırmış ve yalnızlaştırmıştı.

---

[6] Camille Desmoulins tarafından yayınlanan gazete.

Bu, halkın ona öfke duymaya ve ondan yüz çevirmeye başladığı zamandı ve endişe ve talihsizlik mayası, Devrim içinde yeniden köpürmeye başlamıştı. Güzel bir Prairial gününde Konvansiyon başkanı Robespierre, Tanrının Devrim tarafından resmi olarak tanınmasını kutlayan alayı yönlendiriyordu. Yüzünden okunan neşe, fazla uzun sürmedi. Bazı vekillerin söylenmeleri ve taşkınlıkları, onu büyüyen nefret ve korku hakkında uyardı. Konvansiyonun önünde yavaşça ilerliyordu: "Diktatör geliyor! Halkın dikkatini yalnızca kendi üzerinde çekmek istiyor! Ona kral olmak yetmiyor; Tanrı olmak istiyor!"

Uçurum, bir anda açılmıştı. Yeniden saldırması gerekiyordu. Yeniden kan dökülmesi gerekiyordu. Tek istekleri ondan önce saldırmak olan düşmanlarından önce, o saldırmalıydı. Onun kapalı dehşet ve güvensizlik devresinde ölüm, yeniden dolaşacaktı.

Prairial Kanunu ve Büyük Dehşet

Lakin bu sefer Robespierre, ateşler içindeymişçesine, her şeyi sonlandırmak istiyordu. Devrimci adaletin ilerleyişini hızlandırmak ve devrimci adaletin gerekli olan darbeleri indirmesi önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmak istiyordu. İlk olarak, hapishaneler fazlasıyla doluydu; Robespierre ise, Camille Desmoulins'in Af Komitesine karşılık olarak kurduğu Adalet Komitesi aracılığıyla dahi, hapishane kapılarını artık açamazdı. Onun yersiz Yüce Varlık Şöleni, karşı-devrimcilerin umutlarını ve fanatik devrimcilerin şüphelerini canlandırmıştı; onu tehdit eden devrimcilere, yani Hébertizmden ve belki de Kamu Güvenliği Komitesinden geriye kalanlara karşı mücadele etme gücü bulabilmek için, karşı-devrime saldırması gerekiyordu. Böylece, aynı komisyonun karşı taraflarındaki Hébertistler ve Dantonistler arasındaki bir ileri bir geri giden mücadele, fena bir tekdüzelik içinde devam ediyordu. Fakat bu defa, daha korkutucu şekilde müphem olan bir cinayet silahına ihtiyacı vardı.

Partiler varlığını devam ettirdiği zamanlarda, genel fakat kesinliğini hâlâ koruyan ifadelerle onların üzerine gidilebiliyordu. Her bir parti, bir eğilimi temsil etmekte ve devrim hâkiminin değerlendirebileceği niteliğe sahip olmaktaydı. Fakat bu partiler ortadan kaldırıldığında; devrimci gücün kişisel nefretler, gevşek gruplanmalar ile gizli ve geçici entrikalardan başka korka-

cak bir şeyi kalmadığında; ölüm kanunu da, korkulan komplolar kadar biçimsiz olmalıydı.

Robespierre, Hébertistler ve Dantonizme karşı kazandığı zaferin ardından sergilediği zayıflık yüzünden, beceriksiz deist girişimiyle uyandırdığı güvensizlik yüzünden, yeniden öldürmeye mecbur kalmıştı. Aynı anda ve aynı kanunla, karşı-devrimcilerin, hapishanelerde tutulan şüphelilerin ile ondan korkan ve onun korktuğu Carrier, Fouché ve Barras gibi adamlardan oluşan korkunç bir karışımı öldürmek zorundaydı.

Thermidor ayında yaptığı son konuşmada, bu karanlık günler için anahtar görevi gören bir şey söyledi: "Hiziplerin ortadan kalkması, tüm kötülükleri serbest bıraktı." Bu ifadesiyle, en yüksek temsilcisi olduğu devrimci gücün, artık siyasi sistemlerle değil; fakat egoizm, kıskançlık ve korkunun dağınık entrikalarıyla tehdit altında bulunduğunu söylemek istemişti. Ölüm kanunun bu çok çeşitli kalplerin içine sızabilmesi gerekiyordu. Her bir biçime uyabilmesi için de biçimsiz olması; kurbanlarını bir gün hapishanelerden, Konvansiyonun Dağ'ından ve Kamu Güvenliği Komitesinden toplayabilecek muğlak bir heyula olması gerekiyordu.

Bu, Prairial Kanunuydu. Bu kanun, muğlak suçlar, itham edenin kanıt sunmaktan muaf olması ve itham edilenin herhangi bir savunma aracından yoksun olması durumunu yarattığını söyleyerek özetlenebilir:

> Devrim Mahkemesi, halk düşmanlarını cezalandırmak için kurulmuştur.
>
> Halk düşmanları, cebren ya da hileyle kamu özgürlüğünü imha etmek isteyenlerdir.
>
> Halk düşmanları, monarşinin yeniden kurulmasını teşvik eden ya da Milli Konvansiyonu ve merkezi devrimci ve cumhuriyetçi hükümeti dağıtmak ya da küçük düşürmek isteyenlerdir;
>
> Cumhuriyete ihanet etmiş olan kalelerin, orduların ve diğer askeri faaliyetlerin emrinde olanlardır;
>
> Paris'in tedarikine engel olmak ya da Cumhuriyeti kıtlığa sürüklemek isteyenlerdir;
>
> Geri çekilmeyi isteyerek ve komplocular ile aristokrasiye cezai muafiyet sağlayarak; veya halkın seçilmiş temsilcilerini yozlaştırarak; ya da Devrim ilkelerinin, yasalarının ve hükümet yetkililerinin tedbirlerinin yanlış ve haince uygulanması ile bunları kötüye kullanarak, Fransa düşmanlarının planlarına yardım edenlerdir;

Halkı ya da halkın temsilcilerini, özgürlüğün çıkarına ters eylemler için kışkırtmak amacıyla yanlış yönlendirenlerdir;

Cumhuriyete karşı birleşen tiranların girişimleri lehine cesaretsizliğe sebep olmaya çalışanlardır;

Halk arasında bölünmeye ve huzursuzluğa sebep olmak için yalan haberler yayanlardır;

Kamuoyunu yanlış yöne sevk etmeye, halk eğitimini engellemeye, halkın moralini bozmaya ve kamu bilincini yozlaştırmaya çalışanlardır.

Gerçekten de, suçun bu denli muğlak tanımlanması karşısında, ister devrimci olsun, ister karşı-devrimci olsun, Fransa'da 22 Prairial kanunuyla tehdit altında olmayan bir kişi dahi yoktu. Prosedürler nasıl da kısaydı! Cezalar nasıl da korkunçtu!

Devrim Mahkemesinin yetkisi altında bulunan tüm suçların cezası ölümdür.

Halkın düşmanlarını suçlamak için gereken kanıt, mantıklı ve adil olan herhangi bir kimsenin onayını doğal olarak alabilecek olan maddi, manevi, yazılı ya da sözlü her türden belgedir. Yargılamayı düzenleyen kural, jüri üyelerinin Anavatan aşkıyla aydınlanan bilinçleridir. Amaçları: Cumhuriyetin zaferini sağlamak ve Cumhuriyet düşmanlarını bertaraf etmektir. Prosedür: Yasalar tarafından belirlenen biçimlerde gerçeğin bilgisine ulaşmak için, sağduyunun işaret ettiği basit yöntemler gereklidir.

Tanıklık kanıtlarından bağımsız maddi ya da ahlaki bir kanıt bulunduğu takdirde, bu resmiyet, suç ortaklığını ortaya çıkarmak için ya da kamu çıkarını gözeten diğer temel hususlar gereğince gerekli görülmediği müddetçe, herhangi bir şahit çağırılmayacaktır.

Kanun, iftiraya uğramış olan vatanseverler için vatansever jüri üyelerini, onların müdafileri olarak tayin edecektir. Komploculara böyle bir hak verilmeyecektir.

Böylece, davacının şahidi dışında hiçbir şahit, hiçbir müdafi, hiçbir tartışma yoktu: Yargısız infazdan başka bir şey yoktu. Bu Prairial kanunu, her yerde belirebilen, gölge gibi süzülen ve boyun omurgasına değdiği anda kaskatı kesilen hayali bir bıçak gibiydi.

Kim nasıl düşünürse düşününsün, bu noktadan itibaren Robespierre, kaybetmişti. Bu kanun, onun artık sorunların ve olayların büyüklüğüyle baş edemediğini ve düşmanlarının ortadan kalkmasıyla oluşan boşluğun ona yolunu kaybettirmiş olduğunu gösteriyordu. Bu acımasız kanunu önerip

Kamu Güvenliği Komitesine dayatmasının ardında yatan sebep, çok büyük ihtimalle işleri bir an önce sonlandırmaya yönelik umudu ve düşüncesiydi. Dantonistlerin duruşma sahnelerini hatırlatan herhangi bir tartışma, herhangi bir şey yoktu: sessiz, hızlı ve saldırgan bir ölüm. Robespierre, Devrim'in tüm düşmanlarını korkudan donduracak olan bu düzenin tesisinden birkaç hafta sonra, "sahte devrimciler" adını verdiği tüm bu düşmanları tamamen ortadan kaldıracağını ve böylece ülkeyi normal düzene geçirebileceğini düşünmüştü.

Terör Dönemi'nin aşırılıkları, Terör Dönemi'nin sonunu getirmeliydi. Robespierre, dehşeti bitirmek için gerekli gücü ve hakkı elde etmek amacıyla, dehşetin şiddetini artırmayı, korkunç ve unutulmaz birkaç dehşet dolu hafta boyunca şiddeti yoğunlaştırmayı düşünmüştü. Eğer Dehşet'in yoğunluğu azalsa ya da uzun sürse idi, Devrim'in daimi olarak zayıf kalma tehlikesi söz konusu olurdu. Bırakalım da bu korku birkaç güne sığsın. Ey ölüm, seni fena usta, acele et, işini çabucak bitir. Gece gündüz demeden çalış. Bu korkunç görevi tamamladığında, sonsuza kadar istirahat edebilirsin.

Bu, delice bir hayaldi. Robespierre, çaresizce onu ahmak gösterebilecek bu kartı oynamaktansa, bertaraf ettiği hiziplerden kurtulanlara güven vermeliydi. Başarılı bile olsaydı ya da başarılı gibi görünecek bile olsaydı; eğer aynı anda hem karşı-devrimcilere hem de ona sıkıntı veren ve onu tiksindiren devrimciler ile şüpheli mahkûmlara saldırmayı başarmış olsaydı; bu yalnızca geçici bir çözüm olurdu: ertesi gün yeniden başlaması gerekirdi. Örgütlü Hébertizm ve Dantonizmin bertaraf edilmesinin ardından Devrimci hükümeti kurtarabilecek tek şey olan güven siyaseti, zıvanadan çıkmış bir infaz döneminden sonra, çok daha zor bir hale gelmişti. Yeni şedit tedbirleri teşvik eden yeni şüpheler ortaya çıkacaktı. Fakat bu tehlikeli ve dehşet dolu faaliyetlerin başarılı olamamasına yönelik güçlü bir ihtimal de vardı. Bunlar, endişe ve korku duymak için sebebi olanların Robespierre'e karşı bir birlik oluşturmasından önce, zar zor uygulanmıştı. Karşı-devrimciler, şüpheliler ve ılımlılar, gelecek için kanlı bir kefaret ve merhamet için muğlak tasarılar haline gelmişlerdi ve Dehşet düzenine Robespierre ismini hemen damgalamışlardı. Robespierre, onların gözünde, Prairial kanununun adamı olmuştu.

Kurtardığı Jirondenler ve onların arkadaşları, Robespierre'in bu işi hesaplamadan yapıp yapmadığını ve Dantonistlerin uzaklaştırılması "ahlaki"

bir tehlike iken, kendilerinin yeni hesaplara kurban edilip edilmeyeceğini merak ediyorlardı.

Robespierre'e göre "devrimci ilkeleri kötüye kullanmış" olan zalimlikleri ya da düzensizlikleriyle Konvansiyonu tehlikeye atmış olan görev başındaki tüm temsilcilerin, yani Tallien, Barras, Carrier ve Fouché'nin ölüm cezaları, her ne kadar gizemli idiyse de, Robespierre'in yüzüne okundu. Savunma araçlarını içgüdüsel olarak buldular: Robespierre, diktatör olma yolunda ilerliyordu, ya da zaten olmuştu. Yüce Varlık Şöleni'nde Robespierre'in geçişi sırasında, kısık sesli fakat yine de duyulabilen mırıldanmalar işitiliyordu: "Brutus'ler hâlâ var." Prairial kanunu, Kamu Güvenliği Komitesinin tamamının kalpten rızasını alamamıştı: Robespierre, kanunu Saint-Just ve Couthon ile birlikte yazmıştı; diğerleri ise, yalnızca kabul etmişlerdi. Billaud-Varenne, bu gücü paylaşmış olmaktan ve Robespierre'in önceliğinden; Collot d'Herbois ise güvenliğinden endişe etmeye başlamıştı. Kanun, Konvansiyondan geçmişti; fakat Konvansiyon, kanunun Robespierre'in umduğu şekilde kullanılmasını engelleyen bir şart eklemişti: Konvansiyon, kendi üyelerini yalnızca kendisinin tutuklayabileceğine karar verdi. Robespierre, tasarladığı hızlı ve belirleyici hamleyi yapamamıştı.

Aynı güvensizlik, polis bürosu Robespierre tarafından kurulan ve Komu Güvenliği Komitesine eklenen Genel Güvenlik Komitesinde de bulunuyordu. Robespierre, kendini bir düşmanlık ağına takılmış gibi hissediyordu ve son tasfiye için güvendiği Terör Dönemi'nin korkunç kanunu ise felç içindeydi ve bozulmuştu.

Bu noktada, taktiklerinde değişikliğe gitti ve bu kanuna karşı ilgisini kaybetmiş gibi yaptı. Artık bu kanun, Konvansiyondaki asıl suçlu olan partilere dokunamıyordu. Artık, Carrier, Fouché, Bourdon de l'Oise, Tallien ve Barras'ın Devrim'ini Robespierre'in seçtiği zamanda ve bir kesinlikle temizleyemiyordu; bu, ahmakça ve anlamsız bir öldürme makinesinden başka bir şey değildi. Kanunun çalışmasına dair sorumluluğu, kanunun siyasi değerini bozmuş olanlara bırakmak, daha iyi olacaktı.

Devrim Mahkemesi açısından bakıldığında görülüyor ki, sanki o da, bir otomat görüntüsü sergileyerek, kanunun korkunç sorumluluğundan kaçmak istiyormuşçasına; Prairial kanununu mekanik bir cinayet kanunu gibi yorumluyordu. Bu, öldürebilecekleri kadar çok kişiyi öldürmeleriyle alakalı bir konuydu. Her gün, sanıklar birkaç sıra yer kaplıyorlardı ve tek bir kelime ile gönderiliyorlardı; yüzlerce insanın kellesi vurulmuştu. Bu, Mart 1793

ile 22 Prairial 2 arasında devrimci rejimin aldığı kurbanlardan daha çok kurban alan 22 Prairial ile 9 Thermidor[7] arasındaki birkaç haftalık büyük Terör Dönemi'ydi. Giyotin, bir tür desise konusu haline gelmişti. Robespierre, giyotinin ona ait bir makine olmadığını, bunun ona ait bir kanun olmadığını göstermek için, giyotin kullanımına karışmıyor ya da daha az kullanılmasını sağlamıyordu. Savcı Fouquier-Tinville ve jüri üyeleri, bu kanunun Robespierre için *raison d'être*'sinin büyük bir kısmını kaybettiğini görmezden gelerek, kanunun bütün hızıyla faal olmasını sağladılar. Birçokları, kanunun Robespierre'i daha güçlü kılmadan, ondan nefret edilmesini sağladığı düşüncesiyle avunuyordu. Robespierre ise, "Konvansiyona sığınan zavallıları artık cezalandıramayan bu kanunun hiçbir anlamı kalmadığı çok iyi biliyorsunuz," diyemiyordu. Hayır, bunu diyemiyordu; kendi adına insanları öldüren bu mengene makinesini reddedemiyordu. Düşmanları, onu tehlikeye atabilecek ya da ona zarar verebilecek tek bir fırsatı dahi kaçırmıyordu. Bu sırada, Tanrı isminin yeminlerle kirletilmemesini talep eden bir Yüce Varlık yobazının dilekçesi için yaygara koparmışlardı.

Engizisyon, yeniden mi doğuyordu? Evet, bir Engizisyon ve bir diktatörlük doğuyordu ve Robespierre, Saint-Just'un dediği gibi, "Tanrı'nın önünde Sulla'nın askerlerini yürütmekle"[8] suçlanacaktı.

Benedictine Dom Gerle'ye bağlı, deli bir kadın, bir kaçık olan Catherine Théot, Roberspierre'in insanların kurtarıcısı olacağı gizemli bir çağın başladığını duyurdu. Genel Güvenlik Komitesi, bu tuhaf olaya ilişkin tahkikat başlattı; olayın önemini abarttı ve Robespierre, bu kâhini idam sehpasından kurtarmak uğruna sıkıntılı zamanlar geçirdi.

Bu Satın Alınamaz Adam*, sıradan insanların akıllarını dini yobazlık ile bozarak mı kendi tiranlığını hazırlıyordu? Barère, belki Robespierre'in gözüne girmek, belki de korkuyu tetikleyen yorumlarla her şeyi kapsayan Dehşet'i artırmak için, Prairial Kanunu'nu kinayeli bir şekilde yüceltiyordu. Hesaplı ve menfur bir keyifle, "Yalnızca ölüler asla geri dönmezler" dedi.

---

[7] 10 Haziran ile 27 Temmuz 1794 arası.

[8] Lucius Cornelius Sulla Felix (İÖ 138 – İÖ 78): Ordularını iki kez Roma'ya yürütüp Diktatör unvanını geri getiren Roma generali ve devlet adamı. Görevdeyken önemli anayasal reformlar gerçekleştirmişti.

* Robespierre'den bahsediyor; yozlaşmaz ve bozulmaz olarak da karşılanabilir – ç.n.

Billauud-Varenne ve Collot d'Herbois, ya surat asıyorlar, ya da Kamu Güvenliği Komitesinin fırtınalı oturumlarında Robespierre'e saldırıyorlardı. Barère, sessizliğini korumuş; Saint-Just, ordunun yanında yer almış; Carnot ve Prieur ise, askeri uzmanlıklarına kapanmışlardı. Lindet gerçek anlamda, temel ihtiyaç maddelerinden başka hiçbir şeyle ilgilenmiyordu; onun "Ben, vatanseverleri doyurmak için buradayım; onları öldürmek için değil" diyerek Danton'un ölüm cezasını imzalamadığını da hatırlamak gerekir.

Yalnız ve kırgın Robespierre, 9 Messidor'dan[9] itibaren Kamu Güvenliği Komitesine gitmeyi reddediyordu. Ya da en azından faaliyet ve sorumlulukların kendi payına düşen kısmını üstlenmeyi bırakmıştı. M. Hamel, bunu neden ısrarla inkâr ediyor? Bu son birkaç haftasında Robespierre'in imzaladığı birkaç Konvansiyon kararını boş yere naklediyor. Bu, bazı mekanik görevlerin uygulanmış olduğundan başka hiçbir şeyi göstermez.

Saint-Just'un 9 Thermidor konuşmasında duyurduğu gibi, siyasi müzakereler durmuştu. Artık Prairial kanununa güvenemeyen Robespierre, kanuna ilgi duymuyormuş gibi yapıyordu. Artık hükümetin efendisi değildi ve yönetme sorumluluğunu başkalarına bırakmıştı. Bunun yerine, intikamını hazırlıyordu. Prairial kanunuyla alamadığı kelleleri, başka araçlarla alınmaya çalışacaktı. Hâlâ ateşli bir biçimde arkasında duran Jakobenlerin onunla çok daha güçlü bir işbirliği içinde olacağından emindi. Onlar, yalnızca Robespierre aracılığıyla, Devrim ve demokrasinin egemen ve örgütlü olabileceğini düşünüyorlardı. Komünde ise, milli temsilci Payan, Chamumette'nin yerine geçmişti ve Pache ile Belediye Başkanı Fleuriot, kendilerini ona adamışlardı. Milli Muhafızlara komuta eden Hanriot da cebindeydi. Konvansiyonu mecbur bırakmak için, ortadan kaldırmak istediği insanlar aleyhine yalnızca Konvansiyonun çıkarabileceği bir suçlama elde etmek için, halkın gücünü kullanacak mıydı? Hayır; Robespierre, hâlâ sözlerinin gücüne, ahlaki otoritesine ve gizli entrikaların zayıflattığı fakat yok edemediği diğer tüm yeteneklerine güveniyordu. Jakoben Kulübü'nde, Fouché aleyhine çalışmalara başladı. Fouché'ye, onun Nièvre'deki materyalist ve ateist siyaseti nedeniyle saldırdı; tüm şikâyetleri karıştırıp bir arada topla-

---

[9] Haziran ortaları.

mak ve devrimcilere bir teminat vermek istercesine, Fouché'yi Chalier'in[10] arkadaşları olan Lyon'un en ateşli demokratlarına kötü muamele etmekle suçladı. Fouché ise, Jakoben Kulübü'nün sahasında savaşa girmeyi reddetti. İlk saldırıya şaşıran ve kendini daha sonraki bir oturumda açıklamak isteyen Fouché, ortaya çıkmadı; bunun yerine Robespierre'e karşı komplo kurmaya başladı. O gece, tehdit altında olduğunu bildiği, ya da böyle olduğuna inandığı veya inanmak istediği Konvansiyon üyelerini uyarmaya gitti. Her gün yaşanan korku ve endişeye ek olarak, şüpheli listeleri dağıtılıyordu. Belki de ilk saldırıyı, yaşadığı büyük korkuyla cesaretlenen Konvansiyon yapacaktı.

Robespierre'in Kamu Güvenliği Komitesine karşı kayıtsız göründüğü tam da bu dönemde, ordu, en göz alıcı zaferlerini kazanmaya başlamıştı. Kléber ve Marceau'nun teğmen olarak görev aldığı Jourdan komutasındaki Sambre-et-Meuse Ordusu, ilerleyişini hızlandırmıştı. 7 Messidor'da Charleroi'yi aldı; 8 Messidor'da uzun ve şanlı bir çatışmadan sonra Avusturyalıları Fleurus cephesinden çıkardı ve onları geri çekilmeye zorladı. 22 Messidor'da Brüksel'e zaferle girdi. Kazanılan her bir zaferle birlikte, Robespierre'in Kamu Güvenliği Komitesine saldırması daha da zor hale geliyordu. İşte bu yüzden Barère daha sonra "Bu başarılar Robespierre'in üzerine Erinyeler gibi yağmıştı" diyecekti. Kriz anı gelmişti.

9 Thermidor

Robespierre, rüyasında Ermenonville'e gider ve Rousseau'yla birlikte yürür. Kendi sonuna giden yolda ihtiyaç duyacağı kuvvet için, düşünce ve görüşlerinin iptidai masumiyetini isteyecektir. 8 Thermidor'da Konvansiyona saldıracaktır. İlk başta diktatör ve tiran olmakla suçlananın Kamu Güvenli Komitesi olduğundan ve bu suçlamanın yavaş yavaş yalnızca kendisine yoğunlaştırıldığından şikâyet etti. Onu saf dışı bırakmak için ortaya atılan iddianın, kendi kendisini yok etmesi için, kendi kendisini parçalara ayırması için Konvansiyonu Robespierre'in yönlendirmiş olduğuna yönelik bir iddia olmasından şikâyet ediyordu. Bu endişelerin beyhude olduğunu beyan etti;

---

[10] Marie-Joseph Chalier (1747-1793): Lyon baldırıçıplaklarının lideri. Oradaki devrimci faaliyetleri nedeniyle giyotinle idam edilmişti ve devrimin en büyük şehitlerinden biri olmuştu.

"hilekârların" sayıca az olduğunu söyledi ve yalnızca erdem ile kurtarılabilecek olan Cumhuriyetin bu bir avuç hilekâra kurban edilip edilmeyeceğini sordu.

Eğer Konvansiyon, ona biraz daha fazla kelle teslim etseydi, bütün zorluklar bitecek miydi? Ertesi gün, hangi siyaseti güdecekti? Konuşmasındaki Cambon[11] aleyhine zar zor gizlenmiş tehdidi, yeni bir finansal ve ekonomik siyaseti mümkün kılmak için yeterli olacak mıydı?

Robespierre, baskılamak istediği bu birkaç "hilekârın" ve tehdidin ismini vermemişti ve bu muğlaklık, muazzam boyutlara ulaşmıştı. Konvansiyonun her bir üyesi, kendini bıçak sırtında hissediyordu. Ve yine, bu "bir avuç dolusu hilekâr" alaşağı edildiğinde, ertesi gün ve ondan bir gün sonra, Robespierre'in yeni bir yığın kurban istemeyeceğine dair, Konvansiyonun ne tür bir güvencesi vardı?

Buchez ve Roux'un[12], Robespierre'in konuşmasındaki en büyük yanlışın Saint-Just'un ertesi gün bu konuşmaya eklemek istediği önsözden ve Kamu Güvenliği Komitesinin yetkilerini Konvansiyona devredeceğinin ilanından başka bir şey olmadığı neden söylediğini bilmiyorum. Bu, kendini kısmen Robespierre'den ayrı tutmak isteyen Saint-Just'un son hamlesiydi. Robespierre'in aklından geçenlerin bunlar olduğunu söyleyemeyiz. Çok yüksek bir ihtimalle Robespierre, devrimci hükümeti dağıtıp, büyük bir öfkenin, kinin ve korkunun mayalanmakta olduğu Konvansiyona silahsız bir şekilde girmeye hazır değildi. 8 Thermidor konuşmasının anlamsızlığı, ölümcül bir hata idiyse, aynı zamanda da kaçınılmazdı. Seçtiği yol düşünüldüğünde, Robespierre, "Son adım, bu olacak" diyemezdi. Kendini, sonsuza kadar yeniden saldırma ihtimaline mahkûm etmişti.

Yine de, Robespierre'in prestiji tamamen tükenmiş değildi ve yaptığı konuşma takdir görmüştü. Fakat Charlier, Cambon, Amar, (bir gün önce Jakoben Kulübü'nden çıkartılan) Billaud-Varenne ve Panis, bu konuşmanın *départements*'e gönderilmesine karşı çıktılar. Charlier, Robespierre'i isimleri vermesi için zorlamak istiyordu: "Eğer biri, erdemli davranma cesaretine

---

[11] Robespierre, Konvansiyonun Finans Komitesi başkanı Pierre-Joseph Cambon'a saldıran, onun orta sınıfa ve yoksullara zarar veren ekonomik politikaları nedeniyle, ona karşı çok sert bir konuşma yapmıştı

[12] Çok ciltli Historie Parlémentaire de la Révolutions Française eserinin yazarları.

sahip olmakla övünüyorsa; hakikati söyleme cesaretine de sahip olmalıdır. Suçladığınız adamların isimlerini söyleyin."

Sayıları ne kadar az olursa olsun, eğer Robespierre, bu kişilerin isimlerini verseydi; bu insanların Konvansiyondaki eğilimlerin tümünü temsil ettiği düşünüldüğünde, Konvansiyonun bütün üyeleri, kendilerini tehdit altında hissedeceklerdi. Fakat eğer Robespierre, bu isimleri vermeye cesaret edemeseydi; o zaman da nasıl bir çözüm beklentisi içinde olacaktı? Sessiz kaldı. Bréard ise, Konvansiyonun gücünü yeniden tesis edecek bir şey söyleyerek, Robespierre'in sallantıda olan diktatörlüğüne bir şekilde son vermiş oldu: "Bu, Konvansiyon tarafından değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur."

Böylece Konvansiyon, konuşmanın *départements*'a gönderilmemesine karar verdi. Robespierre, ahlaki gücünü uygulamaya çalıştı; fakat bu gücü, tehdit altındaki Konvansiyon üyelerini uysallaştırmaya yetmemişti. Robespierre, artık bitmişti. O gece Konvansiyonda yaptığı konuşmayı Jakoben Kulübü'nde okuduktan sonra, şöyle dedi: "Benim son isteğim ve ifadem, budur."

Robespierre'in Billaud-Varenne tarafından yönlendirilen Kamu Güvenliği Komitesi içindeki bir hizbi teşkil eden düşmanları, 8 ve 9 Thermidor'un trajik gecesi sırasında ordudan geri çağırılan Saint-Just'a başvurmuşlardı. Saint-Just, Robespierre'e ihanet etmek istemiyordu; fakat bir uzlaşma arayışı içindeydi. Robespierre'in Kamu Güvenliği Komitesi toplantılarından bu kadar uzun bir süre uzak kalmış olmasının yanlış olduğunu biliyordu; fakat kırgın olan Robespierre'in yokluğunda Saint-Just ordularda görevliyken, Jean Bon Saint-André hâlâ kıyıdayken ve Couthon hastayken, devrimci hükümetin kontrolünü ele geçirmeye çalıştıkları gerekçesiyle Billaud-Varenne ve Collot d'Herbois'i suçladı. Planı, Kamu Güvenliği Komitesi üyelerini değiştirmek ve Komitenin *esprit de coterie*'sini ortadan kaldırmak amacıyla, Komiteyi genişletmek ve böylelikle de Konvansiyonun gücünü yeniden canlandırmakmış gibi görünüyordu. Fakat hiç kimseye güven veremeyecek olan bu tür pazarlıklar için geç kalınmıştı. Yenilenmiş ve genişlemiş olan Kamu Güvenliği Komitesine kim hâkim olacaktı? Baltayı kim savuracaktı?

9 Thermidor'da Saint-Just, konuşmasının daha ilk satırlarını okuyabilmişti. Robespierre ve düşmanları arasındaki savaş başlamıştı. Kavgayı, Billaud-Varenne ve Tallien yönetiyordu.

Saint-Just, "Bu iki komitenin güveni, bana onur verdi; fakat dün gece birisi, beni kalbimden yaraladı..." diyerek Billaud-Varenne ile aralarındaki ihtilafı ima eder etmez; Billaud-Varenne, sert bir şekide Saint-Just'un sözünü kesti ve dinleyicilerin dikkatini kendi üzerine çekti:

> Vatandaşlar, şunu bilmelisiniz ki, dün Devrim Mahkemesinin başkanı, Jakobenlere tüm ahlaksızları, yani kurban etmek istedikleri herkesi, Konvansiyondan atmayı açıkça teklif etti. Fakat halk, burada ve vatanseverler, özgürlüğü savunmak uğruna nasıl öleceklerini öğrenecekler (*pek çok üye, "evet, evet" diye bağırdı*).

Billaud-Varenne, şöyle devam etti: "Ayaklarımızın hemen altında bir uçurum açıldı: bu uçurumu cesetlerimizle doldurmaya ya da hainlerin üstesinden gelmeye tereddüt etmeyeceğiz."

Robespierre, buna cevap vermek için kürsüye çıktı; fakat "Kahrolsun tiran! Kahrolsun tiran!" bağırışları, onu bastırdı. Fouché tarafından yönetilen gece toplantılarında kararlaştırılan parola, buydu. Talien, oturduğu yerden Robespierre'nin yanına sıçradı:

> Şimdiye kadar sustum, çünkü Fransa tiranına yakın birisi, onun bir suçlu listesi hazırladığını hakkında bilgi vermişti. Hiçbir suçlama yapmak istemiyordum; dünkü Jakoben toplantısını gördükten sonra, Anavatan için korkuyla titredim. Yeni bir Cromwell[13] ordusunun hazırlanmakta olduğunu gördüm ve eğer Milli Konvansiyonun bu adamı yargılamaya cesareti olmazsa diye, onun göğsünü parçalamak için yanıma bir hançer aldım.

Fakat her şeyin ötesinde, Robespierre'in düşmanları, onun dış desteğini ortadan kaldırmak istiyorlardı. Tallien, Hanriot'un tutuklanmasını ve Konvansiyonun "kanunun kılıcı Devrim'i kurtarana kadar" daimi oturumda kalmasını talep etti. Geriye, yalnızca Robespierre'in tutuklanması kalmıştı. Fakat öyle görünüyor ki, Konvansiyon, bu belirleyici kararı vermeye tereddüt etti. Böyle yaparsa, Devrim'in kendisine saldırmış olmayacak mıydı? Tallien, Konvansiyonu ikna edebildi ve Devrimin gayrişahsi gücünü ve şanını, bireysel güç ve şandan üstün tutarak davranması için Konvansiyonu yönlendirdi. Şöyle bir suçlama yaptı:

> ... Kamu Güvenliği Komitesinde, ezilenlerin yanında olması gereken bu adam; makamında kalması gerekirken, makamını haftalarca terk eden bu

---

[13] Oliver Cromwell'den bahsediliyor – ç.n.

adam. Peki, bunu ne zaman yaptı? Kuzey Ordusu, meslektaşlarında büyük endişeye sebep olduğu zaman. Komiteyi karalamak için makamını terk etti; ve Anavatan'ı kurtaranlar ise onlardı (*güçlü alkışlar*).

Komiteye zaferin tüm faydalarını vaat eden Tallien, Terör Dönemi'nin sorumluluğunu Robespierre'e yükledi: "İnsanların ezildiği dönem, Robespierre'in genel siyasetten sorumlu olduğu dönemdi."

"Bu doğru değil" diye bağırdı Robespierre.

Kürsünün ilk basamaklarına çıktı ve kargaşa sebebiyle sesini çıkaramayınca, Dağ'ın vatanseverlerine yöneldi. Bu vatanseverler, artık onu tanımıyorlardı: bu, terk edilme anıydı; yüz çeviriyorlardı. Bir hizbi başka bir hizíple karşı karşıya getirmek istercesine, Robespierre, tüm Konvansiyona hitap ederek, şöyle haykırdı: "Ben temiz olan sizlere sesleniyorum; haydutlara değil." Bu nedir? Hangi adamın temiz, hangi adamın haydut olduğunu bilme görevi, bir adamın yönünü çevirdiği bir giyotine mi verilmişti?

Fırtına, daha da sertleşmişti. Batmak üzere olan Robespierre, bu enkaza başkanlık ve yardım eden Collot d'Herbois'e seslendi: "Katillerin başkanı: konuşmama izin verecek misiniz?"

Dantonist Thuriot, Collot'un yerini almıştı. Hébert'in içler acısı hayaletinden sonra başkanlık eden, Danton'un ihtişamlı hayaleti olmuştu. Robespierre'e "Sıranız geldiğinde kürsüye çıkacaksınız" diyen, Danton olmuştu.

Lakin Danton, böyle bir şey der miydi? Robespierre'in sesi çatlıyor, çatallanıyordu. Gardier de l'Aube bağırdı: "Danton'un kanıyla boğuluyorsunuz!"

Son bir gayretle, şöyle konuştu: "Demek ki intikamını almak istediğiniz kişi, Danton. Korkaklar! Peki, neden onu korumadınız?"

Robespierre'in bu son çığlığında, pişmanlıkla karışık bir çaresizlik olduğuna inanıyorum. Belirleyici sözleri söyleyen kişi, az tanınan Louchet olmuştu: "Robespierre'in yargılanmasını talep ediyorum." Sadece Robespierre'in değil, Saint-Just ve Couthon'un da tutuklanmasına karar verilmişti; Küçük Robespierre ve Lebas, onların da büyük dostlarıyla birlikte yargılanmalarını istemişti.

Tesir altında kalan fakat tüm bunları bitirmeye kararlı olan Konvansiyon, bu isteklere razı oldu. Sanık kürsüsüne çıkarıldılar ve birkaç dakika önce muzaffer Devrim'in hükümetini temsil eden bu adamlara el uzatmaya tereddüt eden muhafızlara teslim edildiler.

Gardiyanların bu korkutucu mahkûmları reddetmelerinin sebebi, korkudan mı, yoksa gizli bir parola yüzünden miydi? Mahkûmlar, *Hôtel de Ville*'e götürüldüler ve Barère'nin önerisi doğrultusunda, derhal suçlu ilan edildiler. Bu karara, zor kullanarak mı direneceklerdi? Komün, Milli Muhafızlar ve Jakobenler tarafından desteklenen Robespierre, Konvansiyona karşı şiddet uygulama girişiminde bulunacak mıydı? Birçok arkadaşı, ona bu yönde baskı yapıyordu.

Biraz tereddüt ettikten sonra, şedit eylemlerde bulunmayı reddetti. Ondan istenen şey, bir 31 Mayıs ya da bir 2 Haziran değildi. Konvansiyon, tutuklama kararı alarak ve onu suçlu ilan ederek, ona karşı olduğunu gösteriyordu. Bu durumda, Robespierre'in, Konvansiyonun tamamına saldırması gerekiyordu. Fakat bunu hangi ilke adına yapabilirdi? Ne hakla yapabilirdi? Peki, yarın ne yapacaktı? Ordular tarafından tüketilecek, *coup d'état*'sını feshetme iddiasında bulunan maceracı bir askerin merhametine sığınan sivil bir Cromwell gibi, boşlukta kaybolmuş bir diktatörden başka bir şey olmayacaktı. Robespierre ise bekliyordu. Bu sırada, Barras ve Léonard Bourdon, Paris sokaklarında, vatandaşlara "tiran" aleyhinde, "komplocular" aleyhinde, Konvansiyon adına nutuk çekiyorlardı. Tüm bu aşırı derecede gergin olaylar yüzünden bitkin düşüp bu büyük adamın devrilmesiyle sükûnetin geleceğini ümit edenler, bu kadar çok yara almalarına rağmen, hâlâ Konvansiyonun prestiji ve kanunların etkisi altındakiler, onların etrafında toplanmıştı. Beraberlerinde birkaç bölümle birlikte *Hôtel de Ville*'i işgal ettiler. Bir jandarma, bir tabanca atışıyla Robespierre'in çenesini parçaladı; Couthon, bir kılış darbesiyle ciddi şekilde yaralandı; Lebas, kendi kafasına kurşun sıktı. Acılara dayanıklı ve gururlu Saint-Just ise, hakaretlere rağmen sarsılmaz ve sessiz kalmaya devam etti.

Kan içindeki Robespierre, Kamu Güvenliği Komitesine getirildi ve orada bir masanın üzerine yatırıldı; ölümcül yarasını mendiliyle silerken, korkakça hakaretlere kayıtsız kalarak, adeta ölümü bekliyordu. Belki de ölümü bir kurtarıcı olarak görüyordu. Ruhunu mağlup eden sorunlardan ve insan kapasitesini aşan sorumluluklardan, onu ölüm kurtaracaktı. Danton ve Camille Desmoulins'e verilen cezalar için duyduğu ıstıraptan da kurtaracaktı. Sonuçta, canını Devrim için veriyordu; o halde ona yardım etmeye hakkı yok muydu?

10 Thermidor öğleninde suçlular, Billaud-Varenne'nin emriyle Conciergerie'ye nakledildiler. Son yolculuklarının güzergâhının, onların ölüme gönderdiği insanlarınkine benzemesi istenmişti. Saat 16:00'da idam sehpasına götürüldüler. Onları taşıyan arabanın arkasında dans eden kadınlar, Robespierre'e hakaret ediyorlardı. Üzgünce gülümsedi ve hiç şüphe yok ki, onları affetti. Onların geçişi sırasında bir çocuk, Duplay'ın[14] kapısını kan sürdü. Robespierre, başını başka yöne çevirdi ve gözlerinden tek bir damla yaş bile akmadı. Kalbini ıstıraplara kapatmamıştı; lakin kalbini, Devrim ve Anavatan'a hizmet için terbiye etmişti.

---

[14] Robespierre'in ikametgâhı.

17
DEVRİMCİLERİ NASIL YARGILAMALIYIZ?

Tarihçiler, hipotezlere mahkûm olmayı, her zaman reddedebilirler. Kişilerin ve tarafların hatalarına işaret edip bu hataların yapılmadığı bir durumda, olayların başka bir yol izlemiş olabileceğini hayal edebilirler. Robespierre'in 31 Mayıs'tan sonraki muazzam hizmetlerinden, devrimci gücü örgütleyişinden, Fransa'yı iç savaş, anarşi ve mağlubiyetten kurtarmış olduğundan bahsettim. Hébertizm ve Dantonizmi bertaraf ettikten sonra, kararsızlığın, körlüğün ve deliliğin onu nasıl ele geçirdiğinden de bahsettim.

Lakin bu adamları yargılarken asla unutulmaması gereken şey ise, onların yüzleştiği sorunların aşırı derecede zor ve belki de insan gücünün de ötesinde bir güç gerektiren sorunlar olduğudur. Bir neslin tek başına, *ancien régime*'i ortadan kaldırabilmesi; yeni kanunlar ve yeni haklar yaratabilmesi; halkı cehalet, sefalet ve yoksulluk bataklığından çıkartıp aydınlanmış ve mutlu insanlar yetiştirebilmesi; tiranlardan ve kölelerden oluşan uluslararası bir birliğe karşı mücadele edebilmesi; ateşli ve bitkin düşmüş bu ülkenin normal düzene ve iyi düzenlenmiş bir özgürlüğe doğru evrimini temin etmeye çalışırken, aynı zamanda tüm güçleri ve tutkuları bu kavgaya çekebilmesi, belki de mümkün değildi. Devrim Fransası'nın, Cumhuriyeti örgütleyebilmesi için; genel oy hakkı vasıtası ile herkes için eşit olan bir özgürlüğü tesis edebilmesi için; bir yüzyılı, sayısız duruşmaları, monarşiye geri dönüşleri, Cumhuriyetin yeniden uyanışlarını, işgalleri, bölünmeleri, *coup d'état*'ları ve iç savaşları tecrübe etmesi gerekiyordu. Bir yüzyıldan uzun bir zaman önce savaşmış ve emek vermiş olan Devrim ve demokrasinin büyük

emekçileri, başarmak için birkaç nesil gerektiren çabaları için bize karşı sorumlu değiller. Onları, sanki onların bu drama bir son vermeleri gerekiyormuş gibi; sanki tarih, onlardan sonra devam etmeyecekmiş gibi yargılamak, hem çocukça hem de haksızlık olurdu. Yaptıkları işler, mecburen sınırlıydı; fakat aynı zamanda büyük işlerdi. Demokrasi düşüncesini tüm kapsamıyla ileri sürdüler. Dünyaya, bütün bir halkın gücü vasıtasıyla kendini yönetmiş ve kurtarmış olan ilk büyük ülke örneğini sundular. Devrim'e, düşüncenin fevkalade prestijini ve zaferin elzem prestijini verdiler. Fransa'ya ve dünyaya, iniş çıkışlarına ve tepkilere rağmen, yarattıkları yeni haklarla kesin bir tarih yazmalarını sağlayan, özgürlük için olağanüstü bir enerji verdiler.

Demokrasi ve Sosyalizm

Sosyalizm, bu yeni hakları ilan eder ve bu yeni haklara dayanır. Sosyalizm, en ileri derecedeki demokratik bir taraftır; çünkü herkesin hem ekonomik hem de siyasi alanlardaki egemenliğini örgütlemek ister. Yeni toplumu insan olarak bireylerin hakları üzerine oturtur; çünkü her bir bireyi, bireyin kendisini tamamen gerçekleştirmesine olanak sağlayan somut gelişim araçlarıyla donatmak ister.

Ben, sosyalizmin, Cumhuriyetin ve demokrasinin düşmanlarına karşı girişilen mücadelenin ortalarına, 9 Thermidor'a kadar olan bu uzun Devrim tarihi naklettim. Bu mücadele, aynı zamanda sosyalistlerin, eylem ve kavganın en iyi yöntemine dair birbirleriyle olan mücadelelerini de kapsıyordu. Bu savaşın ateşi altında daha çok ilerledikçe; demokrasinin, proletarya için büyük bir zafer olduğuna ilişkin kanaatim de güçlendi.

Bu, aynı anda hem güçlü bir eylem aracı, hem de uygulanması gereken ekonomik ve siyasi ilişkilerle uyumlu olan bir biçimdir. Sosyalizmin, Devrim ve demokrasiden, bir döküm fırınından taşan eriyik metal gibi aktığını görünce duyduğum tutkulu neşenin kaynağı, buydu.

Önemli bir açıdan, Babeuf'ün Robespierre hakkında konuştuğunda hatırlattığı açıdan baktığımızda, görüyoruz ki; biz demokrasinin ve Devrim'in partisiyiz. Fakat biz, Devrim ve demokrasiyi zincire vurup dondurmuş değiliz. Biz, insan toplumunu, 1789 ve 1795 yılları arasında sürmüş olan ve artık var olmayan, o günün ekonomik ve hayat koşullarını karşılayan ekonomik ve toplumsal formüllere sabitleme iddiasında da değiliz. Demokratik

burjuva partileri, fazlasıyla sıkça, volkan eteğinden birkaç parça soğumuş lav parçasını toplamakla ve yanmakta olan ateşin etrafındaki külleri çıkarmakla kendilerini sınırlandırırlar. Bunun yerine, yanmakta olan metal, yeni kalıplara dökülmelidir.

Mülkiyet sorunu, artık ortaya atılmıyor; 1789'da ya da 1793'teki gibi de ortaya atılamayacak. O dönemde, özel mülkiyetin, insan bireyselliğinin hem biçimi hem de teminatı olduğu ilan edilmişti. Büyük ölçekli kapitalist sanayinin varlığı düşünüldüğünde; emekçilerin sosyalist birliği ve üretim araç ve yöntemlerinin ortak ve kolektif mülkiyeti, evrensel özgürlüğün koşulları haline gelmiştir. Devrim ve demokrasiyi, tarihi geçmiş olan her şeyden ve burjuvazinin dünya görüşünde yozlaştırıcı olan her şeyden kurtarmak için, proleterlerin gerçekleştireceği güçlü sınıfsal eyleme ihtiyaç vardır.

İhtiyaç duyulan şey, "sınıfsal" eylemdir; yani bir "hizip" eylemi değil; çünkü proletarya, hayatın tamamını örgütlemelidir; proletarya, hayatı ve demokrasiyi, ancak bunların içine dâhil olarak örgütleyebilir. Bu eylem, büyük ve özgür olmalı; açık bir idealin disiplini altında gerçekleşmelidir. Demokratik siyaset ve sınıf siyaseti: Bunlar, proleter güçlerin hareket alanını teşkil eden, tarihin bir gün sosyal demokrasi birliği altında bütünleştireceği, çelişkili olmayan iki kavramdır.

Sosyalizm, Devrim'e mahkûm olmadan Devrim'e bu şekilde eklenebilir. Bizim, özgür bir akıl ve ateşli bir yürekle, devrimci demokrasinin kahramanca çabalarının izini sürme nedenimiz, işte budur.

Alevleri fırtına rüzgârlarıyla girdap olan ve dünyayı feci şekilde aydınlatırken kendini kısmen tüketen bu meşaleyi, dostlarımıza devrediyorum. Bu, zorbalığın ve karşı-devrimcilerin söndürmek için çokça çırpınacağı ve bir kez canlandığı zaman, aydınlık bir sosyalist ümide doğru genişleyecek olan, eziyet görmüş ölümsüz bir alevdi. Artık Devrim ateşi, Thermidor ayının bu kapalı havasında çırpınmalıydı.

"1789'dan 19. yüzyılın sonlarına kadar meydana gelen olayları halk yığınlarının, işçilerin ve köylülerin gözünden, yani sosyalist bakış açısından anlatmak istiyoruz." Jean Jaurès'nin anıtsal eseri *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi* yazılış amacını işte bu cümleyle ifade ediyor. Jaurès'nin eseri, Büyük Fransız Devrim'i hakkında ilginç ve ayrıntılı bilgilere, birinci el kaynaklara ve eleştirel bir analize dayanılarak üretilmiş muhteşem bir yapıttır.

Jaurès'in zamanını aşan bu eseri taban hareketleri, halk meclisleri ve özyönetimin tartışmalarına da ışık tutarak toplumsal belleğin güncele bağlanmasında kendi payına düşen işlevi yerine getiriyor.

"Bütün devrimci partiler, bütün ezilen halklar, bütün ezilen işçi sınıfı, Jaurès'nin anısına, timsal kişiliğine kendi adına sahip çıkabilir."

Leon Trotsky

"Jaurès'nin *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*, Fransız Devrimi'ne ilişkin olarak kaleme alınan incelemelerin zeminini oluşturan bir tarihyazımı klasiğidir. Jaurès, Devrim sahnesinin, onun zaferlerini ve yenilgilerini, katliamlarını ve umudunu canlı biçimde tasvir ederken, Devrim'in insani özgürleşmeye giden yolu nasıl açtığına dair bir gelecek tasarımını da ortaya koyar."

Ian Birchall, *Babeuf'ün Hayaleti* kitabının yazarı

Bu çalışmada gördüğüm şey, diğer devrim tarihi çalışmalarında eşine rastlamadığım, büyük çapta özgün olan, çığır açıcı bir incelemedir.

Paul Lacombe, *Devrim Tarihçileri* Kitabının yazarı

Siyasi figürler, kendi dönemleri bağlamında anlaşılmalıdırlar. Gerçekten de, baskın siyasi figürler, kendi zamanlarının en karakteristik ürünleridir. Mirabeau, Necker, Barnave, Danton, Robespierre; eseri büyük ölçüde şekillendiren tüm bu adamlar, o zamanın adamlarıydı ve aldıkları kararlar, nihayetinde önemliydi. Jaurès, bu liderleri nitelerken, sıklıkla onların psikolojik özlerine de nüfuz edebiliyordu. Monarşinin devrilmesi ya da [illegible] kobinlerin aralarındaki mücadele gibi önemli olaylar esnasında, bireyle[illegible] eylemler, olayların sonuçları için önemli olarak görülüyordu.

Henry Heller, Önsözden

*dipnot yayınları

Selanik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com

